

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Πολυτεχνική Σχολή
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας &
Περιφερειακής Ανάπτυξης

Διπλωματική Εργασία Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

Μακρυνίτσα

ΡΑΦ—ΖΗΜ.

Επιμέλεια:
Γεώργιος Τσουλιάς

Επιβλέπων Καθηγητής:
Σεραφείμ Πολύζος

Βόλος, 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία:

Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

Φοιτητής:

Γεώργιος Τσουλιάς

Επιβλέπων:

Σεραφείμ Πολύζος

Βόλος, 2020

UNIVERSITY OF THESSALY
SCHOOL OF ENGINEERING
DEPARTMENT OF URBAN PLANNING AND REGIONAL DEVELOPMENT

Diploma Thesis:

**Strategic Planning of Mountainous Areas:
The Case of Mount Pelion**

By:

Yiorgos Tsoulas

Supervisor:

Serafeim Polyzos

Volos, 2020

«Δεν υπάρχει μεγαλύτερος σύμμαχος στην μελαγχολία από την απραξία. Και καμία γιατροιά
καλύτερη από την πράξη»

Robert Burton

Δήλωση

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΠΠΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λ.π., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΠΠΑ

Ημερομηνία:

Όνοματεπώνυμο: Γεώργιος Τσουλιάς

Υπογραφή:

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τα ζητήματα ανάπτυξης των ορεινών περιοχών και επίκεντρο μελέτης είναι ο ορεινός όγκος του Πηλίου και οι οικισμοί του, μια περιοχή που αντιμετωπίζει την απειλή της ερήμωσης και τη δυσκολία να είναι ανταγωνιστική σε ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Οι συνθήκες που δημιούργησε η οικονομική κρίση τα τελευταία χρόνια, η αδυναμία προσαρμογής στις σύγχρονες εξελίξεις και το χάσμα ανάπτυξης ανάμεσα σε κέντρο και περιφέρεια, τροφοδοτούν την ανάγκη για αναζήτηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής με βάση τη δυναμική της ευρύτερης περιοχής. Η στρατηγική που θα χαραχτεί ορίζεται μέσα από την αξιολόγηση των ποιοτικών και συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής με πρωτεύουσα αρχή την αειφορική ανάπτυξη. Οι στρατηγικοί στόχοι που τίθενται δίνουν έμφαση στη διακοπή της τάσης εγκατάλειψης, τη βελτίωση της ελκυστικότητας και την αναπροσαρμογή της παραγωγικής βάσης. Τέλος, διατυπώνονται παρεμβάσεις που στηρίζονται στη θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης και την έμφαση στην ποιότητα και την εξωστρέφεια και προκύπτουν από την ανάλυση που προηγήθηκε.

Λέξεις κλειδιά: Στρατηγικός σχεδιασμός, βιώσιμη ανάπτυξη, διαφοροποίηση, τοπική ανάπτυξη, ορεινές περιοχές, Πήλιο, οικονομική κρίση

Abstract

The present thesis investigates issues of development of mountainous regions, placing in the center of research both Pelion's massif and settlements, as a region that confronts the menace of desolation and the difficulty of being uncompetitive in a universal financial system. The conditions created by the economic crisis lately, the weakness of adaptation in the current advancements and the discontinuity of evolution between the center and the periphery supply the need of researching a fully - featured strategy, based upon the dynamics of the broader area. The strategy which will be dawned, is defined by the evaluation of qualitative and relative advantages of the region, posing sustainable development, as the principal component. The strategic goals being posed, emphasize on interrupting the tendency of abandonment, ameliorating the desirability and readjusting the productivity. Finally, interventions based on the theory of endogenous development, focus on the quality and the outreach are expressed and result from the precedent analysis.

Key words: Strategic planning, sustainable development, differentiation, local development, mountainous regions, Pelion, economic crisis

Ευχαριστίες

Αυτή η διπλωματική εργασία οφείλεται στη διελκυστίνδα ανάμεσα στις ορεινές περιοχές και το κράτος πρόνοιας και τη θηλιά από την οποία υποφέρει ο ορεινός χώρος και τα σταδιακά πλήγματα που δέχεται από τις αρχές του 20ου αιώνα.

Πρώτο απ' όλους θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Σεραφείμ Πολύζο για τον χρόνο που αφιέρωσε και την καθοδήγηση που πρόσφερε πρόθυμα κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μου.

Αμέσως μετά την οικογένεια μου, η οποία ήταν πάντα εκεί, συμπαραστάτης στην προσπάθεια, μου έδωσε τη δυνατότητα να ολοκληρώσω τις σπουδές μου και μου εμφύσησε την ιδέα της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, τους φίλους μου που μου συμπαραστάθηκαν και με υποστήριξαν όλα αυτά τα χρόνια των σπουδών μου.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εξετάζει τις προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής Πηλίου. Η έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού που θα αφορά συγκεκριμένα την ορεινή χωρική ενότητα ενιαία δημιουργεί την ανάγκη για τη δόμηση ενός σχεδίου ανάπτυξης που θα στηριχθεί στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής, μέσα από μια διεπιστημονική προσέγγιση που θα αποβλέπει στην ενίσχυση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής με ταυτόχρονη την περιβαλλοντική προστασία. Οι αναπτυξιακοί στόχοι που θα τεθούν πρέπει να ενσωματώνουν τις τοπικές ανάγκες και να έρχονται σε αρμονία με ένα όραμα για πολύπλευρη ανάπτυξη, προσαρμογή της οικονομίας στις διεθνείς εξελίξεις και τόνωση της επιχειρηματικότητας, χωρίς να παραμερίζεται η συνετή και ορθολογική διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Οι ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν συχνά φυσικούς περιορισμούς και αποτελούν αντικείμενο έρευνας λόγω της ανάγκης για κατανόηση του μεταβαλλόμενου περιβάλλοντός τους, τη σφαιρική στρατηγική που επιτάσσει η μελλοντική τους ανάπτυξη και ο σχεδιασμός τους (Lundstrom κα, 2007), του φυσικού και πολιτιστικού τους πλούτου και τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγουν για ευρύτερες χωρικές ενότητες. Οι αδυναμίες που αντιμετωπίζουν σχετίζονται με την ελλιπή πρόσβαση σε υποδομές και δίκτυα, με την περιφερειακότητα, την συρρίκνωση του πληθυσμού τους, το μειωμένο ενδιαφέρον για δραστηριοτήτων και τα προβλήματα που προκύπτουν από τη γεωμορφολογία, ενώ παρουσιάζουν προκλήσεις σχετικά με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Προκλήσεις παρουσιάζονται και με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες που παράγονται (Becker, 2001; Scott, 2003). Η περίπτωση μελέτης παρουσιάζει την ανάγκη για συγκράτηση του πληθυσμού της και το ανθρώπινο δυναμικό πρέπει να έχει εξέχουσα θέση στον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό της.

Σκοπός της εργασίας είναι η διατύπωση στρατηγικών ανάπτυξης για το Πήλιο, ώστε το εσωτερικό περιβάλλον της περιοχής να καταστεί βιώσιμο για τον τοπικό πληθυσμό, να γίνει ελκυστικό για όσους μετανάστευσαν και για όσους ενδιαφέρονται να επενδύσουν ποιοτικά. Βασική επιδίωξη είναι ο καθορισμός των προτεραιοτήτων που θα πρέπει να έχει η αναπτυξιακή διαδικασία και να προταθούν λύσεις με βάση τις δυνατότητες και τις αδυναμίες της περιοχής, με σεβασμό στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και την ολοκληρωμένη θεώρηση των πόρων της. Βάση του στρατηγικού πλαισίου είναι η ανάδειξη των τοπικών πλεονεκτημάτων και του ενδογενούς δυναμικού και να ληφθούν υπόψη τα αγαθά και οι υπηρεσίες που παράγουν οι τοπικές κοινωνίες. Κύριο σημείο της εργασίας είναι η οχύρωση του όρου της συνεργασίας ανάμεσα στις κοινότητες της περιοχής, η ενίσχυση της εξωστρέφειας και η χάραξη μιας αναπτυξιακής διαδικασίας που θα συντονίζεται με την προστασία του περιβάλλοντος, του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, και την διατήρηση της ταυτότητας.

Η παρούσα εργασία δομείται σε τρία μέρη ως ακολούθως:

Α' Μέρος - Θεωρητικό πλαίσιο: Σε αυτή την ενότητα γίνεται μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, θεωριών και πολιτικών και παρουσιάζονται βασικές έννοιες που αφορούν τα θέματα της εργασίας.

Β' Μέρος - Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης: Στη δεύτερη ενότητα αναλύεται η φυσιογνωμία της περιοχής και αναφέρονται τα δημογραφικά, χωροταξικά, περιβαλλοντικά,

οικονομικά, πολιτιστικά και ιστορικά χαρακτηριστικά της. Στο τελευταίο σκέλος επισημαίνεται με ευρύτητα η υφιστάμενη κατάσταση και αξιολογείται. Καταγράφονται τα ισχυρά και αδύναμα σημεία του Πηλίου από τα στοιχεία που μελετήθηκαν, καθώς και οι ευκαιρίες και οι απειλές που μπορούν να εμφανιστούν.

Γ' Μέρος - Προοπτικές Ανάπτυξης του Πηλίου: Στο τελευταίο μέρος σκιαγραφείται το όραμα της περιοχής, προτείνονται κάποιες κατευθυντήριες αρχές και παρεμβάσεις με βάση τα πορίσματα της ανάλυσης και καταγράφονται τα συμπεράσματα της εργασίας.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	9
ΜΕΡΟΣ Α: Θεωρητικό Πλαίσιο.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Κατηγορίες και Μορφές Σχεδιασμού - Στρατηγικός Σχεδιασμός.....	26
1.1. Η έννοια του σχεδιασμού.....	26
1.2. Μορφές σχεδιασμού.....	26
1.3. Στρατηγικός Σχεδιασμός.....	27
1.4. Ο στρατηγικός σχεδιασμός ως εργαλείο τοπικής ανάπτυξης.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Βιώσιμη και Τοπική Ανάπτυξη.....	29
2.1. Η έννοια της ανάπτυξης.....	29
2.2 Βιώσιμη Ανάπτυξη.....	29
2.3. Τοπική Ανάπτυξη και Αναπτυξιακά Προγράμματα.....	30
2.4. Καινοτομία και Τεχνολογία στον Αγροτικό Χώρο.....	32
2.5. Επιχειρηματικότητα στον Αγροτικό Χώρο.....	33
2.6. Αγροτική Ανάπτυξη σε Ορεινές περιοχές και το Τρεντίνο - Άλτο Άντιτζε.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ορεινές Περιοχές και Μειονεκτικές Περιοχές: Ορισμοί, χαρακτηριστικά και πολιτικές.....	36
3.1 Ορισμοί Ορεινών Περιοχών.....	36
3.1.1. Ορισμός ορεινών περιοχών με βάση την Ε.Σ.Υ.Ε.....	37
3.1.2. Ορισμοί ορεινών περιοχών με βάση την Κοινοτική Οδηγία 75/268.....	37
3.1.3. Ορισμός Ορεινών Περιοχών με βάση το Υπουργείο Γεωργίας.....	38
3.1.4. Ορισμός Μειονεκτικών Περιοχών.....	38
3.2. Γενικά Χαρακτηριστικά Ορεινών Περιοχών.....	39
3.2.1. Ορεινές Περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	39
3.2.2. Οι Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας.....	44
3.3. Οι Εθνικές Πολιτικές για τον Ορεινό Χώρο.....	45

3.3.1 Νόμος 2742/99.....	46
3.3.2. Γενικό Χωροταξικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.....	47
3.3.3. Το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας.....	48
3.3.4. Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό.....	49
3.3.5. Προγράμματα Πολιτικής Συνοχής και Αγροτικής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	50
3.4. Πολιτικές Ανάπτυξης του Ορεινών Περιοχών.....	51
3.4.1. Προσεγγίσεις του ορεινού χώρου και στόχοι.....	58
3.4.2. Ευρώπη και Ορεινές Περιοχές.....	59
3.4.3. Μοντέλα ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στην Ευρώπη.....	67
3.4.4. Περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού, ανάπτυξη ορεινών περιοχών στην Ελλάδα.....	75
ΜΕΡΟΣ Β: Ανάλυση Υφιστάμενης Κατάστασης.....	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ανάλυση της περιοχής μελέτης: Χαρακτηριστικά, δεδομένα και τάσεις.....	78
4.1. Εισαγωγή.....	78
4.2. Ένταξη της περιοχής μελέτης στην ευρύτερη περιοχή.....	78
4.3. Πληθυσμιακή ανάλυση.....	80
4.3.1. Πληθυσμιακή εξέλιξη μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού για την περίοδο 1991-2011.....	81
4.3.2. Ηλικιακή διάρθρωση ανά φύλο.....	86
4.3.3. Δείκτης Γήρανσης.....	95
4.3.4. Δείκτης Νεανικότητας.....	95
4.3.5. Δείκτης εξάρτησης.....	96
4.3.6. Πληθυσμιακή Πυκνότητα.....	96
4.3.7. Μορφωτικό Επίπεδο Μόνιμου Πληθυσμού.....	97
4.3.8. Οικογενειακή κατάσταση.....	102
4.3.9. Μέγεθος νοικοκυριών.....	105
4.3.10. Πληθυσμιακή εξέλιξη πραγματικού πληθυσμού για την περίοδο 1961-2011.....	106
4.3.11. Φυσική Κίνηση.....	115
4.4. Συμπεράσματα.....	119
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Οικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής του Πηλίου.....	120
5.1. Εισαγωγή.....	120
5.2 Απασχόληση – Ανεργία.....	120
5.2.1. Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός.....	120

5.2.2. Ανεργία.....	129
5.2.3. Απασχόληση.....	130
5.3. Παραγωγικοί τομείς.....	134
5.3.1. Πρωτογενής τομέας παραγωγής.....	134
5.3.2. Δευτερογενής Τομέας Παραγωγής.....	139
5.3.3. Τριτογενής τομέας παραγωγής.....	141
5.4. Εταιρία Ανάπτυξης του Πηλίου.....	142
5.5. Συμπεράσματα.....	143
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Πολιτιστικά και ιστορικά χαρακτηριστικά του Πηλίου.....	144
6.1 Εισαγωγή.....	144
6.2 Ιστορική Αναδρομή.....	144
6.3. Πολιτιστικά Χαρακτηριστικά.....	145
6.3.1. Τοπική αρχιτεκτονική - Μνημεία.....	145
6.3.2 Μουσεία και άλλες Πολιτιστικές Υποδομές (βιβλιοθήκες, πνευματικά κέντρα κλπ).149	
6.3.3. Παραδοσιακοί Οικισμοί του Πηλίου.....	150
6.3.4 Ήθη – Έθιμα του Πηλίου.....	150
6.3.5. Πολιτιστικά δρώμενα του Πηλίου.....	151
6.3.6 Πολιτιστικοί και λοιποί σύλλογοι.....	152
6.4 Συμπεράσματα.....	154
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Τουριστική δραστηριότητα του Πηλίου.....	155
7.1. Εισαγωγή.....	155
7.2. Το Τουριστικό Προφίλ του Πηλίου.....	155
7.3. Οι μορφές του τουρισμού στο Πήλιο.....	157
7.3.1. Ορεινός Τουρισμός.....	157
7.3.2. Χιονοδρομικός Τουρισμός.....	158
7.3.3. Περιηγητικός Τουρισμός.....	158
7.3.4. Ορειβατικός Τουρισμός και Τουρισμός Περιπέτειας.....	159
7.3.5. Οικοτουρισμός.....	159
7.3.6. Αγροτουρισμός.....	159
7.3.7. Γαστρονομικός Τουρισμός.....	160
7.3.8. Θρησκευτικός Τουρισμός.....	161
7.3.9 Συνεδριακός Τουρισμός.....	161
7.3.10. Θαλάσσιος Τουρισμός.....	162
7.3.11. Πολιτισμικός Τουρισμός.....	162

7.4. Τουριστική Προσφορά - Υποδομές τουρισμού.....	162
7.4.1. Ξενοδοχειακό Δυναμικό τις περιόδους 2009 και 2016.....	164
7.4.2. Παραδοσιακά Καταλύματα.....	167
7.5. Τουριστική Ζήτηση.....	168
7.5.1. Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ).....	168
7.5.2. Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ).....	169
7.5.3. Πληρότητα κλινών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ).....	171
7.6. Τουριστική Προβολή.....	171
7.7. Κατευθύνσεις από το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον τουρισμό.....	173
7.8. Συμπεράσματα.....	174
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Ανάλυση του φυσικού περιβάλλοντος του Πηλίου.....	177
8.1. Εισαγωγή.....	177
8.2. Γεωμορφολογία.....	177
8.3. Υδατικοί Πόροι.....	178
8.4. Χλωρίδα.....	179
8.5. Πανίδα.....	179
8.6. Κλίμα.....	179
8.7. Αξιόλογα οικοσυστήματα, περιοχές ήδη προστατευόμενες και φυσικά τοπία.....	180
8.8. Πιέσεις στο Φυσικό Περιβάλλον.....	181
8.9. Πηγές Ρύπανσης.....	182
8.10. Κρίσιμες περιβαλλοντικές παράμετροι για την μελλοντική ανάπτυξη του Πηλίου.....	182
8.11. Συμπεράσματα.....	183
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Χωρική Διάρθρωση του Πηλίου.....	184
9.1. Εισαγωγή.....	184
9.2. Υφιστάμενες χρήσεις γης στον εξωαστικό χώρο.....	184
9.3. Ιδιαίτερες χρήσεις στον εξωαστικό χώρο.....	184
9.4. Υπάρχουσα οικιστική ανάπτυξη.....	185
9.5. Τάσεις Οικιστικής Ανάπτυξης και Οικοδομικής Δραστηριότητας.....	185
9.6. Παραγωγικές δραστηριότητες: διασπορά στον εξωαστικό χώρο, συγκρούσεις και θεσμοθετημένοι υποδοχείς.....	187
9.7. Άλλες θεσμοθετημένες χρήσεις και ρυθμίσεις.....	188
9.8. Πιέσεις και συγκρούσεις χρήσεων γης.....	188
9.9. Συμπεράσματα.....	189

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: Υποδομές του Πηλίου.....	190
10.1. Εισαγωγή.....	190
10.2. Χερσαίο Δίκτυο.....	190
10.2.1. Εθνικό Οδικό Δίκτυο.....	190
10.2.2. Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο.....	190
10.2.3. Αγροτικό Οδικό Δίκτυο.....	191
10.2.4. Χερσαία Συγκοινωνία.....	192
10.2.5. Σιδηροδρομικό Δίκτυο.....	192
10.3. Θαλάσσιο Δίκτυο.....	192
10.4. Ηλεκτρική Ενέργεια.....	192
10.5. Τηλεπικοινωνίες.....	192
10.6. Ύδρευση.....	193
10.7. Αποχέτευση.....	194
10.8. Εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων.....	194
10.9. Απορρίμματα.....	194
10.9. Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας.....	195
10.10. Υποστηρικτικές Υποδομές.....	195
10.10.1. Εκπαίδευση.....	195
10.10.2. Υγεία.....	195
10.10.3. Πρόνοια.....	196
10.10.4.Αθλητισμός.....	196
10.11. Συμπεράσματα.....	196
ΜΕΡΟΣ Γ: Στρατηγικός Σχεδιασμός και Αναπτυξιακές Προοπτικές.....	198
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11: SWOT Ανάλυση για το Πήλιο.....	199
11.1. Εισαγωγή.....	199
11.2. Συγκεντρωτική Ανάλυση SWOT.....	199
11.3. Ανάλυση SWOT κατά θεματικό άξονα.....	202
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12: Όραμα και Στρατηγικές Προτεραιότητες.....	208
12.1. Εισαγωγή στο όραμα του Πηλίου.....	208
12.2. Αναπτυξιακοί στόχοι του Πηλίου.....	209
12.2.1. Ενίσχυση της οικονομίας και της ανταγωνιστικότητας.....	209
12.2.2. Ποιότητα ζωής και ανάπτυξη κοινωνικής πολιτικής.....	209
12.2.3. Προστασία και διαχείριση φυσικού περιβάλλοντος.....	209
12.3.Καθορισμός στρατηγικών στόχων-αξόνων προτεραιότητας.....	209

12.3.1. Άξονας 1: Υποδομές και προσπελασιμότητα.....	210
12.3.2. Άξονας 2: Οικονομική ανταγωνιστικότητα της υπαίθρου και τοπική ανάπτυξη.	212
12.3.3. Άξονας 3: Προστασία, αξιοποίηση και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.....	216
12.3.4. Άξονας 4: Αειφορικός τουρισμός και εμπλουτισμένο τουριστικό προϊόν.....	218
12.3.5. Άξονας 5: Αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού.....	223
12.4. Συμπεράσματα.....	225
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	226
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	229

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Έκταση Ορεινών Περιοχών στην Ε.Ε.....	40
Πίνακας 2: Πληθυσμός Ορεινών Περιοχών στην Ε.Ε.....	41
Πίνακας 3: Πληθυσμός σε ορεινές και ημιορεινές Περιοχές.....	44
Πίνακας 4: Αναπτυξιακά Πρότυπα Άλπεων.....	68
Πίνακας 5: Δημοτικές Ενότητες και Οικισμοί Δ. Βόλου, Δ. Ζαγοράς-Μουρεσίου, Δήμος Νοτίου Πηλίου.....	79
Πίνακας 7: Μόνιμος Πληθυσμός ανά Δήμο για την περίοδο 2011.....	81
Πίνακας 8: Ποσοστό μεταβολής μόνιμου πληθυσμού ανά Δήμο για την περίοδο 2001-2011	81
Πίνακας 9: Ποσοστό μεταβολής μόνιμου πληθυσμού ανά Δ.Ε. και Τ.Κ για την περίοδο 1991-2001 & 2001-2011.....	82
Πίνακας 10: Ηλικιακή σύνθεση και αναλογία κατά φύλο του μόνιμου πληθυσμού Νομού Μαγνησίας και Δήμου Βόλου.....	89
Πίνακας 11: Ηλικιακή σύνθεση και αναλογία κατά φύλο του μόνιμου πληθυσμού Νομού Μαγνησίας και Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου.....	91
Πίνακας 12: Ηλικιακή σύνθεση και αναλογία κατά φύλο του μόνιμου πληθυσμού Νομού Μαγνησίας και Δήμου Νοτίου Πηλίου.....	93
Πίνακας 13: Δείκτης γήρανσης του πραγματικού πληθυσμού των Δήμων ανά φύλο για το 2011.....	95
Πίνακας 14: Δείκτης νεανικότητας του πραγματικού πληθυσμού των Δήμων ανά φύλο για το 2011.....	96
Πίνακας 15: Δείκτης εξάρτησης του πραγματικού πληθυσμού των Δήμων ανά φύλο για το 2011.....	96
Πίνακας 16: Πληθυσμιακή πυκνότητα των Δήμων και η κατανομή της έκτασής τους.....	97
Πίνακας 17: Η μεταβολή της πληθυσμιακής πυκνότητας για την περίοδο 2001-2011.....	97
Πίνακας 18: Μορφωτικό επίπεδο του μόνιμου πληθυσμού για το 2011.....	99

Πίνακας 19: Οικογενειακή κατάσταση του μόνιμου πληθυσμού των Δήμων για το 2001....	103
Πίνακας 20: Οικογενειακή κατάσταση του μόνιμου πληθυσμού των Δήμων για το 2011....	103
Πίνακας 21: Ποσοστιαία μεταβολή της οικογενειακής κατάστασης του μόνιμου πληθυσμού των Δήμων για την περίοδο 2001-2011.....	104
Πίνακας 22: Εξέλιξη πραγματικού πληθυσμού του Δήμου, Δ.Ε., οικισμών κατά την περίοδο 1961-2011.....	107
Πίνακας 23: Οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η φυσική κίνηση του Δήμου Βόλου για την περίοδο 2000-2018.....	115
Πίνακας 24: Οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η φυσική κίνηση του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για την περίοδο 2000-2018.....	116
Πίνακας 25: Οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η φυσική κίνηση του Δήμου Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 2000-2018.....	117
Πίνακας 26: Κατανομή του οικονομικά ενεργού μόνιμου πληθυσμού για το 2001.....	120
Πίνακας 27: Κατανομή του οικονομικά ενεργού μόνιμου πληθυσμού για το 2011.....	121
Πίνακας 28: Κατανομή του οικονομικά μη ενεργού μόνιμου πληθυσμού για το 2011.....	122
Πίνακας 29: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών και μη ενεργών πολιτών για την περίοδο 2001-2011.....	123
Πίνακας 30: Κατανομή του οικονομικά ενεργού μόνιμου πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης για το 2011.....	127
Πίνακας 31: Κατανομή του οικονομικά μη ενεργού μόνιμου πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης για το 2011.....	128
Πίνακας 32: Κατανομή της περιοχής μελέτης σε γενικευμένες κατηγορίες χρήσης/ κάλυψης	135
Πίνακας 33: Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα στην περιοχή του Πηλίου 2005.....	138
Πίνακας 34: Επιχειρήσεις δευτερογενούς τομέα στην περιοχή του Πηλίου 2005.....	139
Πίνακας 35: Ιερές Μονές του Πηλίου.....	147
Πίνακας 36: Πολιτιστικοί Σύλλογοι Πηλίου.....	152
Πίνακας 37: Οι διαδρομές του Πηλίου.....	158
Πίνακας 38: Καταγραφή των τουριστικών καταλυμάτων του Πηλίου το 2016.....	163
Πίνακας 39: Ξενοδοχειακό δυναμικό για τα έτη 2009 και 2016 ανά Δήμο και Δημοτική Ενότητα στην περιοχή μελέτης.....	166
Πίνακας 40: Δυναμικό Παραδοσιακών Καταλυμάτων του Πηλίου κατά κατηγορία για τα έτη 2009 και 2016.....	167
Πίνακας 41: Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ), κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο για τα έτη 2012 και 2018.....	169

Πίνακας 42: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ), κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο για τα έτη 2012 και 2018..	170
Πίνακας 43: Ποσοστό πληρότητας κλινών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ) ανά Δήμο για τα έτη 2012 και 2016.....	171
Πίνακας 44: Τουριστικοί πόροι του Πηλίου.....	176
Πίνακας 45: Κτίρια κατά χρονική περίοδο κατασκευής - Απογραφή κτιρίων-οικοδομών 2011	186
Πίνακας 46: Αριθμός νέων οικοδομικών αδειών και προσθηκών για τα έτη 2001, 2008 και 2017.....	187
Πίνακας 47: Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο.....	191
Πίνακας 48: Συγκεντρωτική ανάλυση SWOT για το Πήλιο.....	200
Πίνακας 49: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής...	202
Πίνακας 50: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής.....	204
Πίνακας 51: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Εκπαίδευση – Πολιτισμός – Κοινωνική Πολιτική.....	204
Πίνακας 52: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Εκπαίδευση – Πολιτισμός – Κοινωνική Πολιτική.....	205
Πίνακας 53: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Τοπική Οικονομία.....	205
Πίνακας 54: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Τοπική Οικονομία.....	206
Πίνακας 55: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Τουρισμός.....	206
Πίνακας 56: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Τουρισμός.....	207

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Σύστημα βιώσιμης ανάπτυξης.....	53
Διάγραμμα 2: Παράδειγμα του μοντέλου Sustainability Profile Matrix.....	54
Διάγραμμα 3: Ποσοστό μεταβολής μόνιμου πληθυσμού ανά Δήμο για την περίοδο 1991-2001 & 2001-2011.....	82
Διάγραμμα 4: Πυραμίδα ηλικιών του Δήμου Βόλου για το έτος 2011.....	87
Διάγραμμα 5: Πυραμίδα ηλικιών του Δήμου Νοτίου Πηλίου για το έτος 2011.....	88
Διάγραμμα 6: Πυραμίδα ηλικιών του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για το έτος 2011.....	88
Διάγραμμα 7: Ποσοστό μόνιμου πληθυσμού ανά μορφωτικό επίπεδο του Δήμου Βόλου για το 2011.....	101
Διάγραμμα 8: Ποσοστό μόνιμου πληθυσμού ανά μορφωτικό επίπεδο του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για το 2011.....	101
Διάγραμμα 9: Ποσοστό μόνιμου πληθυσμού ανά μορφωτικό επίπεδο του Νοτίου Πηλίου..	102
για το 2011.....	102
Διάγραμμα 10: Μεταβολή της οικογενειακής κατάστασης των Δήμων για την περίοδο 2001-2011.....	105
Διάγραμμα 11: Ποσοστό νοικοκυριών με βάση το μέγεθός τους για τους Δήμους Βόλου, Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου για το 2011.....	106
Διάγραμμα 12: Η μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε στο Δήμο Βόλου για τις χρονικές περιόδους 1961-2011.....	113
Διάγραμμα 14: Η μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου για τις χρονικές περιόδους 1961-2011.....	114
Διάγραμμα 15: Διαχρονική εξέλιξη πραγματικού πληθυσμού των Δήμων Βόλου, Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 1961-2011.....	115
Διάγραμμα 16: Διαχρονική εξέλιξη των γεννήσεων και των θανάτων του Δήμου Βόλου για	

την περίοδο 1961-2011.....	118
Διάγραμμα 17: Διαχρονική εξέλιξη των γεννήσεων και των θανάτων του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για την περίοδο 1961-2011.....	118
Διάγραμμα 18: Διαχρονική εξέλιξη των γεννήσεων και των θανάτων του Δήμου Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 1961-2011.....	119
Διάγραμμα 19: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών για την περίοδο 2001-2011.....	124
Διάγραμμα 20: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών του Δήμου Βόλου για την περίοδο 2001-2011.....	125
Διάγραμμα 21: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για την περίοδο 2001-2011.....	125
Διάγραμμα 22: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών του Δήμου Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 2001-2011.....	Error! Bookmark not defined.
Διάγραμμα 23: Ποσοστό Ανεργίας για όλα τα διοικητικά επίπεδα.....	129
Διάγραμμα 24: Ποσοστό Ανεργίας ανά φύλο για όλους τους Δήμους το έτος 2011.....	130
Διάγραμμα 25: Ποσοστό Ανεργίας ανά φύλο για όλους τους Δήμους το έτος 2011.....	130
Διάγραμμα 26: Ποσοστό Απασχόλησης ανά παραγωγικό τομέα 2001.....	131
Διάγραμμα 27: Ποσοστό Απασχόλησης ανά παραγωγικό τομέα 2011.....	131
Διάγραμμα 28: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας 2001.....	133
Διάγραμμα 29: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας 2011.....	133
Διάγραμμα 30: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά κατηγορία επαγγελματιών 2011.....	134
Διάγραμμα 31: Κατανομή της περιοχής μελέτης σε γενικευμένες κατηγορίες χρήσης/ κάλυψης.....	136
Διάγραμμα 32: Κατανομή της περιοχής μελέτης σε βασικές κατηγορίες χρήσης/ κάλυψης.....	136
Διάγραμμα 33: Κατανομή των ξενοδοχειακών μονάδων του Πηλίου κατά κατηγορία για τα έτη 2009 και 2016.....	164
Διάγραμμα 34: Ξενοδοχειακό δυναμικό για το 2009 και το 2016 για το Πήλιο, ανά Δήμο.....	165
Διάγραμμα 35: Ξενοδοχειακό δυναμικό για το 2009 και το 2016 για το Πήλιο, ανά ΔΕ.....	165
Διάγραμμα 36: Ποσοστιαία μεταβολή των αφίξεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ) κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο για τη χρονική περίοδο 2012-2018.....	168
Διάγραμμα 37: Ποσοστιαία μεταβολή των διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ) κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο	

για τη χρονική περίοδο 2012-2018.....169

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1: Οι Ορεινές περιοχές στον Ευρωπαϊκό Χώρο.....	42
Χάρτης 2: Οι Ορεινοί Δήμοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	43
Χάρτης 3: Η περιοχή του Πηλίου.....	80
Χάρτης 4: Χάρτης Μορφολογίας του Πηλίου με βάση το Ψηφιακό Μοντέλο Εδάφους....	178
Χάρτης 5: Χάρτης ζωνών NATURA 2000 στο Πήλιο.....	181
Χάρτης 6: Χάρτης Μεταφορικού Δικτύου του Πηλίου.....	226
Χάρτης 7: Χάρτης Καλύψεων Γης σύμφωνα με το Corine 2000.....	227
Χάρτης 8: Χάρτης Προτάσεων για την Ανάπτυξη του Πηλίου.....	228

Αρκτικόλεξα

CLLD	Community-Led Local Development
ITI	Integrated Territorial Investment
LEADER	Liaisons Entre Actions de Développement de l' Economie Rurale
UNWTO	World Tourism Organization
ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΓΠΣ	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
ΕΕΛ	Εγκατάσταση Επεξεργασίας Λυμάτων
ΔΕ	Δημοτική Ενότητα
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία
ΕΠΧΣΑΑ	Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΟΠΑΑΧ	Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου
ΠΕ	Περιφερειακή Ενότητα
ΠΟΠ	Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης
ΠΧΠ	Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο
ΣΧΟΟΑΠ	Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοιχτών Πόλεων
ΤΚ	Τοπική Κοινότητα
ΧΥΤΑ	Χώρος Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων

ΜΕΡΟΣ Α:

Θεωρητικό Πλαίσιο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Κατηγορίες και Μορφές Σχεδιασμού - Στρατηγικός Σχεδιασμός

1.1. Η έννοια του σχεδιασμού

Ο στόχος της αλλαγής κάποιου πεδίου της πραγματικότητας μετά από τον προσδιορισμό των αναγκαίων παρεμβάσεων έχει άμεση σχέση με τους όρους σχεδιασμός και προγραμματισμός. Ο όρος προγραμματισμός συναρτάται με την ανάπτυξη έχοντας οικονομική διάσταση ενώ ο όρος σχεδιασμός έχει χωρικό χαρακτήρα, όπως μαρτυρούν οι όροι χωροταξικός σχεδιασμός και πολεοδομικός σχεδιασμός. Ωστόσο, συχνά μπορούν να χρησιμοποιούνται με κοινή σημασία (Οικονόμου, 2007).

Κατά τους Κοκκώση και Τσάρτα (2001), στο σχεδιασμό συγκροτείται, μέσω μιας ορθολογικής διαδικασίας μια πολιτική σε διαφορετικά διοικητικά επίπεδα και οι διάφοροι φορείς τους δημοσίου και ιδιωτικού τομέα συμμετέχουν ανάλογα. Ο σχεδιασμός χαρακτηρίζεται ως εξής:

- Είναι σύνθετος με πολλαπλούς στόχους
- Είναι ορθολογικός, συνεκτιμώντας τα χαρακτηριστικά, τα προβλήματα και τις προοπτικές της ανάπτυξης, καθώς και τις προτεραιότητες και τα ενδιαφέροντα
- Απαιτεί προσαρμογή στις αλλαγές της αναπτυξιακής διαδικασίας
- Αναλύει προβλήματα και δυνατότητες για τη συγκρότηση πολιτικής

Επιπλέον, ο σχεδιασμός έχει ως στόχο να προλαμβάνει τα ενδεχόμενα προβλήματα. Ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό είναι η συνεργασία των φορέων άσκησης πολιτικής για τις δράσεις που πρέπει να υλοποιηθούν σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Σε αντίθεση με τον κλασικό σχεδιασμό, ο στρατηγικός σχεδιασμός δεν περιλαμβάνει πάντα πρωτότυπες αναλύσεις της υφιστάμενης στην εκτέλεσή του.

1.2. Μορφές σχεδιασμού

Η κλασική μορφή σχεδιασμού έχει τα ακόλουθα στάδια σύμφωνα με τον Μιχαηλίδη (2003):

- Αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης λεπτομερώς
- Διαμόρφωση εναλλακτικών σεναρίων ανάπτυξης
- Διερεύνηση της διαθεσιμότητας των πόρων
- Κατάληξη στο σενάριο με κριτήριο δύο εξωτερικούς παράγοντες:
  - Έλλειψη επαρκών δημόσιων πόρων
  - Ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον που δημιουργεί καταναγκασμούς.

Ο χωρικός σχεδιασμός διακρίνεται στον στρατηγικό και φυσικό σχεδιασμό. Ο φυσικός σχεδιασμός αφορά την υλική μορφή και οργάνωση του χώρου και εφαρμόζεται σε μικρότερη κλίμακα με βραχυχρόνιο ορίζοντα, ενώ ο στρατηγικός σχεδιασμός υλοποιείται σε μεγαλύτερη γεωγραφική κλίμακα, αφορά τις δυνάμεις και τις δομές που σχηματοποιούν το χώρο, με μεσοπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Παραπέμπει σε μακροπρόθεσμα σχέδια και προσεγγίζει θέματα-κλειδιά με στόχο την επίλυσή τους (Οικονόμου, 2007).

1.3. Στρατηγικός Σχεδιασμός

Η έννοια του στρατηγικού σχεδιασμού εισήχθη με τις στρατιωτικές πρακτικές και αργότερα χρησιμοποιήθηκε στις επιστήμες περιφερειακής και οικονομικής ανάπτυξης (Metaxas και Lalenis, 2006). Ο ορισμός του στρατηγικού σχεδιασμού από τους Kotler και Keller (2006 στο Metaxas και Lalenis, 2006) αναφέρει τον στρατηγικό σχεδιασμό ως τη διαδικασία δημιουργίας και διατήρησης μιας βιώσιμης εναρμόνισης ανάμεσα στους στόχους, τις ικανότητες, των πόρων ενός οργανισμού ή μιας περιοχής εν μέσω μεταβλητών ευκαιριών. Εναλλακτικά, ο στρατηγικός σχεδιασμός ορίζεται ως η διαδικασία καθορισμού στόχων και η επιλογή ενός μελλοντικού και συστηματικού σχεδίου δράσης για την επίτευξη των στόχων (Ocasio και Joseph, 2008). Τα κύρια χαρακτηριστικά του στρατηγικού σχεδιασμού που παρέχει προοπτική για το μέλλον είναι τα εξής (Kaufman και Jacobs 1987 στο Metaxas και Lalenis 2006):

- Έχει προσανατολισμό στην ανάληψη δράσης
- Δίνει έμφαση στους τοπικούς παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνία και το περιβάλλον της και αξιολογεί τις αδυναμίες της τοπικής κοινωνίας
- Ενθαρρύνει την ανταγωνιστικότητα
- Προάγει την ποικιλία και τη συμμετοχή που διακατέχουν το σχεδιασμό

Τα βασικά στάδια του στρατηγικού σχεδιασμού είναι (Metaxas και Lalenis, 2006):

- Προσδιορισμός σκοπού και παραμέτρων του σχεδιασμού,
- Ανάλυση της υπάρχουσα κατάστασης
- Προσδιορισμός στόχων
- Προσδιορισμός πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων
- Διαμόρφωση στρατηγικών σχεδιασμού
- Επιλογή άριστων στρατηγικών
- Εφαρμογή του σχεδίου
- Έλεγχος του σχεδίου, αξιολόγηση, ανατροφοδότηση και αναθεώρηση

1.4. Ο στρατηγικός σχεδιασμός ως εργαλείο τοπικής ανάπτυξης

Ένα κρίσιμο ερώτημα στον στρατηγικό σχεδιασμό είναι η εφαρμόσιμότητα του στρατηγικού σχεδίου και η εφικτότητα εναρμόνισης του οράματος με τους στόχους που διαμορφώνονται. Η ρεαλιστικότητα του στρατηγικού σχεδίου διασφαλίζεται με την επικέντρωση σε μεσοπρόθεσμους στόχους, στη δημιουργία κοινού αγαθού και στην πολύπλευρη εξέταση όλων των πτυχών που θα αναβαθμίσουν την περιοχή μελέτης.

Η διάγνωση της περιοχής μελέτης στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον της είναι εφικτή με το εργαλείο της ανάλυσης SWOT και αποκρυπτογραφεί το χώρο εξέτασης ώστε να αξιολογηθεί στην ανάλυση του στρατηγικού σχεδιασμού.

Η Simkova (2007) διέκρινε τέσσερα στοιχεία που είναι διαδικαστικά για την εκτέλεση του στρατηγικού σχεδιασμού: α) την περιγραφή της περιφέρειας και των τοπικών

χαρακτηριστικών, β) τις τάσεις της περιοχής μέσα από δείκτες, γ) αναγνώριση του οράματος της περιοχής, δ) ρεαλιστική στοχοθέτηση.

Η ίδια μελέτη της Simkova επισήμανε μερικές αδυναμίες του στρατηγικού σχεδιασμού στις περιοχές που διερεύνησε. Πιο αναλυτικά, πολλές περιοχές στον χώρο μελέτη έχουν εξειδικευμένο στρατηγικό σχέδιο, αλλά δεν έχουν στρατηγική εστίαση, καθώς χρησιμοποιούνται περισσότερο σαν εργαλεία λήψης χρηματοδότησης. Οι δράσεις που προτείνονται έχουν τοπικό χαρακτήρα και η συνεργασία των περιοχών εκλείπει.

Η συνηθέστερη πρόκληση της στρατηγικής και των στρατηγικών σχεδίων έγκειται στη μετατροπή των σχεδίων σε αναπτυξιακά προγράμματα με ορίζοντα την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και την έμφαση στην αξιοποίηση των βασικών πυλώνων του κεφαλαίου στις περιοχές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Βιώσιμη και Τοπική Ανάπτυξη

2.1. Η έννοια της ανάπτυξης

Ο όρος ανάπτυξη είναι πολυμερής και χαρακτηρίζεται από μερικότητα. Ακολουθείται από πολλές μορφές, όπως η οικονομική, η κοινωνική, η τεχνολογική, η πολιτιστική ανάπτυξη. Η οικονομική ανάπτυξη είναι αυτή που αναφέρεται περισσότερο, καθώς μπορεί να επηρεάσει και τις υπόλοιπες μορφές ανάπτυξης με τη θετική μεταβολή της (Πολύζος, 2019). Η ανάπτυξη είναι επίσης ένας αξιολογικός όρος στον οποίο η κοινωνία, εργαζόμενοι, επιστήμονες, δίνουν πολλά νοήματα. Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη αναφέρεται στην αρμονική σχέση της ανάπτυξης με τη φύση και τον άνθρωπο και στις αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις των οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών, τεχνολογικών και πολιτισμικών στοιχείων της (Παπαϊωάννου και Μαυροειδής, 2005). Μια θεώρηση για την ανάπτυξη είναι ότι: *η ανάπτυξη είναι μια «καλύτερη» ισορροπία κοινωνικών και ανθρώπινων σχέσεων και συστημάτων χρήσεων γης, παραγωγής, απασχόλησης, διανομής και κατανάλωσης, σύμφωνα με τις αξίες και τις επιλογές των δυνάμεων που βρίσκονται στην εξουσία, όπως αυτές μαχητικά συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν, στο φυσικό περιβάλλον, με την συγκεκριμένη κάθε φορά κοινωνική δυναμική και την μέση κοινωνική συνείδηση (Ρόκος 2011).*

2.2 Βιώσιμη Ανάπτυξη

Το θέμα της ανάπτυξης και οι επιπτώσεις που έχει αυτή στο περιβάλλον εδραιώθηκε ακόμα περισσότερο το 1987, με την πρώτη διάσκεψη για τη βιωσιμότητα από την επιτροπή Brundtland, η οποία εξέδωσε την έκθεση με τίτλο «Το κοινό μας Μέλλον». Η επιτροπή διατύπωσε τον πρώτο ορισμό της βιώσιμης ανάπτυξης: «Η βιώσιμη (ή αειφόρος) ανάπτυξη ορίζεται ως ανάπτυξη με την οποία επιτυγχάνεται η ικανοποίηση των αναγκών της σημερινής γενιάς χωρίς να υπονομεύεται η ικανοποίηση των αναγκών των μελλοντικών γενεών». Στη μεταπολεμική εποχή η περιβαλλοντική διάσταση αναρριχήθηκε σε σημασία στην οικονομική και κοινωνική πολιτική (Μπεριάτος, 2006). Το 1972 πραγματοποιήθηκε η πρώτη παγκόσμια διακήρυξη του ΟΠΕ στη Στοκχόλμη και καταδείχτηκε το περιβαλλοντικό ζήτημα.

Η βιωσιμότητα είναι συνδυασμός τριών πυλώνων που διέπονται από αλληλεπίδραση και είναι ζώνες επιρροής της βιώσιμης ανάπτυξης, χωρίς να αλληλοαναιρούνται: τον οικονομικό, τον κοινωνικό και τον περιβαλλοντικό. Το 1992, στη σύνοδο του Ρίο, το θέμα του περιβάλλοντος ήταν κυρίαρχο και συντάχθηκε η Έκθεση Ατζέντα 21. Το περιβάλλον πιο συγκεκριμένα λειτουργεί ως βάση για τη δυναμικότητα των υπόλοιπων δύο πυλώνων.

Στον αναπτυξιακό σχεδιασμό που τίθεται το πρόκριμα της βιώσιμης ανάπτυξης η βιωσιμότητα είναι αναπόσπαστο στοιχείο. Το μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης της

βιωσιμότητας εμπεριέχει διαγενεακή και διεθνή ισότητα και την ασφάλεια του περιβάλλοντος. Στις ορεινές περιοχές η επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης απαιτεί συνεργασία των εμπλεκόμενων με προοδευτικούς φορείς που θα οραματίζονται μακροπρόθεσμα και ολιστικά την ανάπτυξη των περιοχών. Η διαχείριση των ορεινών οικοσυστημάτων πρέπει να γίνεται με τρόπο που θα αποφέρει αγαθά και υπηρεσίες τοπικής διαβίωσης, στο παρόν και στο μέλλον (FAO, 2011). Πολλές φορές η βιώσιμη ανάπτυξη αντιμετωπίζεται ως πανάκεια στα θέματα της ανάπτυξης, υπογραμμίζοντας τη σημασία που έχει η διασφάλιση της ικανότητας των μελλοντικών γενεών να καλύπτουν τις ανάγκες τους. Ο Πολύζος (2019) εντόπισε τρία βήματα που οδηγούν στην αειφόρο ανάπτυξη:

1. Ο ρυθμός ή η ταχύτητα εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων από τον άνθρωπο δεν θα πρέπει να υπερβαίνει την ταχύτητα της φυσικής τους ανανέωσης.
2. Θα πρέπει να επιδιώκεται ελαχιστοποίηση της χρήσης των μη ανανεώσιμων (εξαντλήσιμων) φυσικών πόρων και προσπάθεια αντικατάστασής τους με ανανεώσιμους.
3. Η εναπόθεση αποβλήτων στο περιβάλλον δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τη δυνατότητα απορρόφησής τους από αυτό.

Η έκθεση της Brundtland (1987) εξέθεσε ορισμένες προϋποθέσεις για την επιτυχία της βιώσιμης ανάπτυξης:

- Ένα πολιτικό σύστημα ουσιαστικής δημοκρατίας με αποτελεσματική και ουσιώδη συμμετοχή και έλεγχο των πολιτών στη λήψη αποφάσεων
- Ένα οικονομικό σύστημα με την ικανότητα να παράγει πλεονάσματα και τεχνική γνώση αυτοδύναμα και σε διαρκή βάση
- Ένα κοινωνικό σύστημα το οποίο θα προνοεί για την δίκαιη αναδιανομή του οικονομικού πλεονάσματος, θα αντιμετωπίζει τις κοινωνικές εντάσεις και θα ενσωματώνει τους περιθωριοποιημένους πολίτες.
- Ένα παραγωγικό σύστημα που θα σέβεται τις υποχρεώσεις προς το περιβάλλον και την κοινωνία.
- Ένα τεχνολογικό σύστημα το οποίο θα δύναται να ερευνά συνεχώς για νέες λύσεις.
- Ένα αποκεντρωμένο διοικητικό σύστημα.
- Ένα διεθνές πλαίσιο το οποίο θα ανέχεται και θα ενθαρρύνει βιώσιμα πρότυπα στην οικονομία και το εμπόριο.

2.3. Τοπική Ανάπτυξη και Αναπτυξιακά Προγράμματα

Η τοπική ανάπτυξη σχετίζεται με όλες τις περιφερειακές και τοπικές δραστηριότητες και επηρεάζουν μια περιοχή. Η προσέγγιση της είναι εδαφική και αποσκοπεί στο να αντιμετωπίσει προβλήματα και προκλήσεις όπως ο αποκλεισμός των απόμακρων περιοχών, η γήρανση της κοινωνίας, με διαρθρωτικές αλλαγές στις οικονομικές, πολιτιστικές, πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις, ώστε να βελτιωθεί το επίπεδο ζωής του τοπικού πληθυσμού (Πολύζος, 2019; Birkhölzer, 2005; Jouled κα, 2010). Όπως επισήμανε ο Πολύζος (2019), η τοπική οικονομική ανάπτυξη στηρίζεται στις δυνατότητες της αγοράς εργασίας, της παραγωγικής διάρθρωσης της επιχειρηματικής ικανότητας, των φυσικών πόρων, κοινωνικοπολιτικής δομής και της πολιτιστικής παράδοσης. Το πρότυπο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης και ο στόχος για ολιστική ανάπτυξη με οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική και πολιτιστική διάσταση στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο ενδογενές δυναμικό μιας περιοχής. Εκροή αυτής της πολιτικής είναι η στρατηγική της τοπικής ανάπτυξης, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ενδογενή ανάπτυξη και κατά συνέπεια την αξιοποίηση των

ενδογενών πόρων μιας περιοχής. Η ενδογενής ανάπτυξη επιτυγχάνεται με την ενεργοποίηση των διαθέσιμων ανθρώπινων πόρων (συμμετοχή στις διαδικασίες της ανάπτυξης), την προώθηση της τοπικής επιχειρηματικότητας (ανάληψη περισσότερων πρωτοβουλιών). και τη βελτίωση της τεχνολογίας που χρησιμοποιείται.

Η στρατηγική που ακολουθείται για την τοπική ανάπτυξη μιας χωρικής ενότητας εξαρτάται από το επίπεδο ανάπτυξης και τα χαρακτηριστικά της τοπικής οικονομίας, τη διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος, της αγοράς εργασίας και των τοπικών πολιτιστικών χαρακτηριστικών, και κάθε χωρική ενότητα αντιμετωπίζεται διαφορετικά. Τα συμφέροντα των χωρικών ενότητων που δημιουργούν τον οικονομικό χώρο και διαμορφώνονται από κοινωνικές ομάδες καθιστούν το χώρο φορέα τοπικής ανάπτυξης. Ο Πολύζος (2019) συμπλήρωσε ότι οι παράγοντες επίτευξης της τοπικής ανάπτυξης είναι οι εξής:

- Η ανάληψη δράσεων και πρωτοβουλιών από την τοπική εξουσία
- Η εκμετάλλευση των παραγωγικών δυνάμεων
- Η ενεργοποίηση των τοπικών φορέων

Η Wong το 1998 κατηγοριοποίησε άυλους και παραδοσιακούς οικονομικούς παράγοντες για την τοπική ανάπτυξη:

- Παραδοσιακοί οικονομικοί παράγοντες ανάπτυξης:
τοποθεσία, φυσικοί παράγοντες, υποδομές, ανθρώπινο κεφάλαιο και γνώση, τεχνολογία, χρηματοδότηση και βιομηχανική διάρθρωση
- Άυλοι παράγοντες:
ποιότητα ζωής, θεσμοί και νομικά ζητήματα, επιχειρηματική κουλτούρα, εικόνα και ταυτότητα των κοινοτήτων

Κάθε προσπάθεια τοπικής ανάπτυξης συνοδεύεται και από ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα, το οποίο ο Λαμπριανίδης (2002) όρισε ως ένα προγραμματισμένο σύνολο δραστηριοτήτων και χρήσης πόρων, μέσω των οποίων επιδιώκεται η επίτευξη καθορισμένους στόχους μέσα σε κάποια όρια χρόνου και κόστους. Το πρόγραμμα υλοποιείται μέσα από τα επόμενα στάδια:

1. ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης σε μια περιοχή (επισήμανση συγκριτικών πλεονεκτημάτων - μειονεκτημάτων)
2. διατύπωση εναλλακτικών σεναρίων ανάπτυξης
3. επιλογή ενός σεναρίου
4. καθορισμός και ιεράρχηση στόχων του επιλεγμένου σεναρίου
5. διαθέσιμοι χρηματικοί πόροι
6. χρονοδιάγραμμα υλοποίησης του προγράμματος
7. εύρεση φορέων υλοποίησης των έργων και ενεργειών του προγράμματος
8. καθορισμός κριτηρίων αξιολόγησης της επιτυχίας του προγράμματος
9. παρακολούθηση εφαρμογής του προγράμματος
10. αξιολόγηση επιμέρους αποτελεσμάτων
11. ανατροφοδότηση
12. απαραίτητες διορθωτικές επεμβάσεις
13. συνολική αξιολόγηση του προγράμματος.

Τα προγράμματα πρέπει να στοχεύουν στην ισόρροπη ανάπτυξη όλων των αναπτυξιακών διαστάσεων (οικονομία, περιβάλλον, κοινωνία) και να λαμβάνουν υπόψη τις

διαδικασίες ανάπτυξης. Πρέπει επίσης να χαρακτηρίζονται από συμπληρωματικότητα στον τρόπο που αλληλοσυνδέονται οι επιπτώσεις και τα αποτελέσματα των δράσεων και από συνοχή.

Τέλος, έχει προταθεί ότι η τοπική ανάπτυξη έχει στενή σχέση με την καινοτομία, την επιχειρηματικότητα και την τεχνολογία, πτυχές που έχουν αποδεδειγμένη σημασία για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Η καινοτομία ως συντελεστής ανάπτυξης αυξάνει την ανταγωνιστικότητα μιας περιοχής και η τεχνολογία ελαχιστοποιεί τις δυσκολίες από τις οποίες διέρχονται οι τοπικές κοινωνίες λόγω της απόστασής τους από τα κέντρα αποφάσεων και τεχνολογικών γνώσεων και μπορεί να βελτιώσει το παραγόμενο προϊόν μιας περιοχής με την ίδια ποσότητα παραγωγικών συντελεστών. (Πολύζος, 2019). Πιο συγκεκριμένη αναφορά στην τεχνολογία, την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα θα γίνει στα επόμενα κεφάλαια.

2.4. Καινοτομία και Τεχνολογία στον Αγροτικό Χώρο

Στις αγροτικές περιοχές εσχάτως υπάρχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για στρατηγικές και πρακτικές ενδογενούς ανάπτυξης (Labianca και Valverde, 2019; Neumeier, 2012). Αυτές οι στρατηγικές θέτουν τον προσανατολισμό τους στον αυτοδύναμο μετασχηματισμό των παραγωγικών δομών τους μέσω της οικονομικής αξιοποίησης των πόρων τους από τον πληθυσμό της περιοχής (Dinis, 2006). Με την καινοτομία οι γνώσεις μετασχηματίζονται σε προϊόντα, διεργασίες και υπηρεσίες και μπορούν να αφορούν εμπορεύσιμα προϊόντα ή νέες μεθόδους παροχής υπηρεσιών. Αυτό που χαρακτηρίζει την καινοτομία είναι η πρωτοτυπία και η έκφραση νεωτεριστικής συμπεριφοράς ή σκέψης. Ο χρόνος διατήρησης του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος είναι μειωμένος λόγω της αυξανόμενης μεταβολής της τεχνολογίας και η προώθηση καινοτόμων δράσεων είναι σημαντική για την ανταγωνιστικότητα που διακρίνει τις επιχειρήσεις σε όλα τα τοπικά επίπεδα και κατ'επέκταση και στο τοπικό (Πολύζος, 2019). Η δημιουργία βιώσιμων οργανισμών και συστημάτων υποστηρίζει την ενεργοποίηση της καινοτομίας και της δημιουργικότητας (Pato και Teixeira, 2018).

Η καινοτομία ως συντελεστής προωθεί τη διαφοροποίηση, την αλλαγή και την αποκλειστικότητα, παρέχοντας σημαντικά προνόμια κυριαρχίας σε μια αγροτική επιχείρηση (Dinis, 2006). Υπάρχουν δύο έννοιες τις καινοτομίας που εξετάζονται, η αγροτική καινοτομία και η κοινωνική. Η κοινωνική καινοτομία προσεγγίζει τη νοοτροπία και τον τρόπο αντίληψης των ανθρώπων που μετέχουν σε ένα δίκτυο με κοινή στοχοθέτηση και προσθέτει οικονομική και κοινωνική αξία σε μια περιοχή (Neumeier, 2012). Διακρίνεται στα ακόλουθα στάδια:

- Τον προβληματισμό, τον εντοπισμό των προβλημάτων και την ανάγκη για επίλυση
- Την γέννηση του ενδιαφέροντος για συνεργασία και εμπλοκή από νέους “παίκτες”, που αναζητούν πλεονεκτήματα στη συνεργασία
- Τη δημιουργία ενός συνεργατικού σχήματος και αναπτυξιακής στρατηγικής

Η θέση του Schumpeter (Śledzik, 2013) για την καινοτομία όριζε ότι καινοτομία είναι: α) η εισαγωγή κάτι νέου, β) εισαγωγή νέας μεθόδου παραγωγής, γ) δημιουργία νέας αγοράς, δ) αξιοποίηση νέας πηγής τροφοδοσίας, ε) δημιουργία νέων οργανωτικών σχημάτων. Στη σημερινή εποχή η έννοια της καινοτομίας μπορεί να ιδωθεί ως μια διαδικασία αλλαγής και βελτίωσης (Fhlatharta και Farrel, 2017).

Η υπαγωγή των ΤΠΕ στον αγροτικό χώρο είναι σημαντική για τη μετάβαση μιας αμιγώς αγροτικής οικονομίας της υπαίθρου σε μια πολυτομεακή ανάπτυξη που λαμβάνει υπόψη τους πόρους των αγροτικών περιοχών (Stratigea, 2011). Η υπόθεση του Warren (2007) ήταν πως μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στις ΤΠΕ, θα ωφελούσε στο να ενημερωθεί ο πληθυσμός για

την χρησιμότητα αυτών των τεχνολογιών και η Sonne (2012) πρόσθεσε πως μέσω υποδομών και πρωτοβουλιών συνεπικουρούμενων από ΤΠΕ θα αυξήσει τους ιδιωτικούς και δημόσιους οργανισμούς καινοτομίας και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και εγχειρήματα για κατασκευή κέντρων καινοτομίας.

Οι προκλήσεις στις πολιτικές καινοτομίας συνοψίζονται στην σπάνη πόρων και στους τρόπους που αυτοί κατανέμονται, στην έλλειψη κοινωνικής εμπιστοσύνης και στο ελλιπές ανθρώπινο κεφάλαιο (Fernández-Serrano κα., 2018; Foster και Heeks, 2016; Sonne, 2012). Η ύπαιθρος δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστική για πληθυσμό με καλή εκπαίδευση και ταλέντα, αλλά μέσω της καινοτομίας ο δυναμισμός του πληθυσμού μπορεί να αναγεννηθεί, υιοθετώντας νέους τρόπους οργάνωσης της καινοτομίας που είναι συμβατοί με τις τοπικές κοινωνίες και ενισχύουν την από κάτω προς τα πάνω καινοτομία και επιχειρηματικότητα (Liu and Li, 2017; van der Have και Rubalcaba, 2016).

Η τοπική ανάπτυξη και η ενίσχυση της καινοτομίας υποστηρίζονται από προγράμματα της Ε.Ε όπως είναι το LEADER που αναφέρθηκε παραπάνω, θεμελιώδες για την αγροτική ανάπτυξη, και οι πολιτικές του πλησιάζουν στο πρότυπο της ολοκληρωμένης ανάπτυξης με εδαφικό προσανατολισμό.

2.5. Επιχειρηματικότητα στον Αγροτικό Χώρο

Ένας μηχανισμός για περιφερειακή και αγροτική ανάπτυξη νοείται η επιχειρηματικότητα, λόγω της οικονομικής δραστηριότητας και ανάπτυξης που δημιουργεί (Pato και Texeira, 2018). Η εννοιολογική αποσαφήνιση της υπαίθριας επιχειρηματικότητας έγινε από τον Wortman (1990) και περιγράφεται ως «η δημιουργία ενός νέου οργανισμού που συστήνει δημιουργεί ένα νέο προϊόν, προσφέρει ή δημιουργία μια νέα αγορά, ή χρησιμοποιεί μια νέα τεχνολογία στο αγροτικό περιβάλλον». Οι επιχειρήσεις που βρίσκονται στην ύπαιθρο και έχουν επιχειρηματικά τη δυναμική να δημιουργήσουν αγροτική πρόοδο, ονομάζονται αγροτικές (Chege και Wang, 2020). Κατά την προσέγγιση της επιχειρηματικότητας στον αγροτικό χώρο τίθεται ο προβληματισμός διαχωρισμού της χωρικής διάστασης από την αναπτυξιακή.

Η επιχειρηματικότητα, σύμφωνα με κάποιους ερευνητές, στις αγροτικές περιοχές διαφέρει από αυτή που αναπτύσσεται στον αστικό χώρο. Για παράδειγμα, στις αγροτικές περιοχές η ανεξαρτησία του επιχειρηματία είναι σημαντικός παράγοντας (Westhead και Wright, 1999). Επιπρόσθετα, το θεσμικό περιβάλλον είναι διαφορετικό για τους επιχειρηματίες, καθώς αντιμετωπίζουν περισσότερο κωλύματα στο συναλλακτικό κόστος και είναι περιορισμένοι σε ποιοτικές υποδομές. Το θεσμικό πλαίσιο στις αγροτικές περιοχές είναι επίσης βασικό να εναρμονίζεται με τις ανάγκες των επιχειρηματιών (Keeble, 1993; Meccheri και Pelloni, 2006).

Αυτό που σχολιάζουν οι Baumgartner κα (2013) είναι πως η επιχειρηματικότητα στον αγροτικό χώρο μπορεί να αφορά επιχειρηματικές δραστηριότητες στο αγροτικό περιβάλλον ενώ η αγροτική επιχειρηματικότητα αφορά την επιχειρηματική διαδικασία αυτούσια. Στην δεύτερη ορολογία υπάρχει ενσωμάτωση στο χώρο και μύηση στην κατανόηση των πόρων και της βιώσιμης χρήσης τους σε τοπικό επίπεδο (Korsgaard και, 2015). Οι επιχειρήσεις στον αγροτικό χώρο παρά το μικρό τους χαρακτήρα καλύπτουν μεγάλο εύρος μη γεωργικών δραστηριοτήτων και στηρίζονται στον προσωπικό χαρακτήρα της εικόνας τους (Whitener και McGranhan 2003). Η αγροτική επιχειρηματικότητα συνδέεται με τον αγροτικό τόπο που αναπτύσσεται και τους υλικούς και άυλους πόρους του και έχει ισχυρή τοπική ενσωμάτωση (Korsgaard κα, 2015; Müller και Korsgaard, 2018), και ο επιχειρηματίας του αγροτικού χώρου είναι συνδεδεμένος με τον αγροτικό χώρο με συναίσθηση της περιοχής και χρησιμοποιεί τα τοπικά δίκτυα και η διάθεση του για το επιχειρείν σχετίζονται με την ευημερία του τόπου και της κοινότητας (Akgün κα, 2010; Müller και Korsgaard, 2018;

Korsgaard κα, 2015), αλλά οι επιχειρηματίες αυτών των περιοχών δέχονται μεγαλύτερες πιέσεις από τον ανταγωνισμό της αγοράς και η στήριξη τους στην Ελλάδα συγκεκριμένα είναι πενιχρή (Karagouni, 2017).

Σε έρευνα της Petkantchin (2017) για την επιχειρηματικότητα στις ορεινές περιοχές της Βουλγαρίας, οι αγρότες που συμμετείχαν σε αυτή εξέθεσαν τη γνώμη τους για τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις της χωροθέτησης της επιχείρησής τους στην στρατηγική που ακολουθούν.

Οι θετικές επιπτώσεις είναι οι εξής:

- Οι φυσικοί πόροι των ορεινών περιοχών προσελκύουν ένα συγκεκριμένο κομμάτι της αγοράς.
- Οι προκλήσεις των ορεινών και οι δυσμενείς συνθήκες του ορεινού χώρου κάνουν τους επιχειρηματίες πιο προσαρμοστικούς και διαμορφώνει πιο ανθεκτικό και τολμηρό χαρακτήρα.
- Διαθεσιμότητα σε πρώτες ύλες.
- Η φθηνή εργασία έχει το πλεονέκτημα της μαζικής παραγωγής.

Οι αρνητικές επιπτώσεις είναι οι ακόλουθες:

- Οι αγροτικές επιχειρήσεις επηρεάζονται αρνητικά από την ορεινή τους τοποθεσία, λόγω χαμηλότερης απόδοσης, ακατάλληλης γης κλπ.
- Υψηλότερο μεταφορικό κόστος στη μεταφορά πρώτων υλών.

2.6. Αγροτική Ανάπτυξη σε Ορεινές περιοχές και το Τρεντίνο - Άλτο Άντιτζε

Η αγροτική πολιτική στην Ε.Ε αλλά και σε εθνικό επίπεδο τα τελευταία χρόνια έχει ενσωματώσει κι άλλα χαρακτηριστικά εκτός των αγροτικών και έχει αναπροσανατολιστεί σε μια μη τομεακή προσέγγιση που στηρίζει και διαφορετικές δράσεις. Η γεωργία εξακολουθεί να έχει μεγάλη συνεισφορά στην αγροτική πολιτική, αλλά οι πρακτικές της τελευταίας πρέπει να προχωρήσουν στη χωρική και περιφερειακή πολιτική. Τρεις διαστάσεις στις οποίες αναφέρεται η αγροτική ανάπτυξη είναι:

1. Η συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου τομέα
2. Η αγροτική ανάπτυξη συνιστά πολιτικό ζήτημα και οι πολιτικές της Ε.Ε. έχουν σημασία
3. Η αγροτική ανάπτυξη απαιτεί κατάλληλους μηχανισμούς διαχείρισης και διακυβέρνησης (Παπαδόπουλος και Πατρώνης, 2003).

Η γεωργία στον ορεινό χώρο χαρακτηρίζεται από χαμηλές εισροές και εκροές, κι έτσι εστιάζει σε συγκεκριμένα ποιοτικά προϊόντα. Σε πολλές χώρες κυριαρχεί η πολυλειτουργικότητα και έτσι η γεωργία έχει πολλαπλά αποτελέσματα και σύνθετη συνεισφορά. Στην Ευρώπη η ορεινή γεωργία αντιπροσωπεύει το 18% των γεωργικών εκτάσεων, το 15% των περιοχών με γεωργική χρήση και το 15% των εργαζομένων στη γεωργία. Οι γεωγραφικοί περιορισμοί έχουν επιπτώσεις όπως η μειωμένη παραγωγικότητα και το υψηλότερο κόστος παραγωγής, καθώς μια αγροτική δραστηριότητα θα συνοδεύεται από πρόσθετες δαπάνες (Euromontana, 2020).

Σε αυτή την περίπτωση στις ορεινές περιοχές η γεωργία πρέπει να αναπτύσσεται μέσω συνεταιριστικών και συνεργατικών σχημάτων. Η σύνδεση των αγροτών σε επιχειρηματικά δίκτυα θα αποφέρει πλεονεκτήματα όπως η μείωση του κόστους καθώς αυτό κατανέμεται και

οι αγρότες καρπώνονται καλύτερη θέση στην αγορά λόγω της ενιαιοποίησης των δραστηριοτήτων του (Eurisce, 2012).

Η διεύρυνση του χώρου της αγροτικής ανάπτυξης έχει επαναπροσδιορίσει και το ρόλο των τοπικών πληθυσμών και την ενσωμάτωση που έχουν στην αναπτυξιακή διαδικασία ως φορείς. Όσοι ασχολούνται με τη γεωργία πλέον επιτελούν εκτεταμένες λειτουργίες που υπερβαίνουν παραδοσιακές υπηρεσίες όπως η παροχή πρώτων υλών και τροφίμων. Οι αναπροσαρμοσμένες υπηρεσίες του αγρότη μπορεί να είναι η διασφάλιση ποιοτικών τροφών, η εφαρμογή οικολογικών πρακτικών στην καλλιέργεια, η πρόνοια για το πολιτιστικό τοπίο, η προφύλαξη από φυσικές καταστροφές, η διατήρηση του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων και να δώσουν ώθηση στην ανανέωση της τοπικής οικονομίας. Συγκεκριμένα στην τοπική οικονομία ο γεωργικός κλάδος και τα προϊόντα που παράγονται επενεργούν πολλαπλασιαστικά όπως έχουν δείξει μελέτες, χωρίς να λείπουν οι αρνητικές επιπτώσεις όπως η αύξηση του κόστους κατασκευής νέων οικοδομών λόγω της προσέλκυσης πληθυσμού. Η αγροτική παραγωγή δεν πρέπει να νοείται μόνο ως υλικό δημιούργημα, αλλά πρέπει να προσεγγίζεται ως τροφοδότης ταυτότητας για τις περιοχές και τα αγροτικά προϊόντα που παράγονται. Η έννοια της πολυλειτουργικότητας που αναφέρθηκε παραπάνω επεκτείνεται και στην αξία της γης. Πολλοί αγοραστές θα στραφούν σε μη αγροτικά χαρακτηριστικά της αγροτικής γης και θα έχουν αισθητικά κριτήρια για την κατοχή γης (Dax, 2004; Eurisce, 2012).

Μια επιτυχημένη περίπτωση αγροτικής ανάπτυξης είναι η ορεινή περιφέρεια του Τρεντίνο - Άλτο Αντιτζε στην Ιταλία. Την πλειονότητα των εκτάσεων καλλιεργήσιμης γης τη διαχειρίζονται ιδιωτικοί φορείς. Οι περισσότερες επιχειρήσεις του γεωργικού τομέα είναι μικρού μεγέθους και ασχολούνται με οπωρώνες και αμπελώνες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους. Το εισόδημα που προήλθε από τη δραστηριότητα της γεωργίας το 2009 ανήλθε στα 1,2 δισεκατομμύρια ευρώ και οι αγροτικές επιχειρήσεις αντιστοιχούν στο 17% του εθνικού συνόλου. Η κυριαρχία της γεωργίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην πολυλειτουργικότητα των αγροτικών επιχειρήσεων οι οποίες οργανώνονται σε επιχειρηματικά δίκτυα που αντισταθμίζουν τις φυσικές αδυναμίες της γεωργίας στον ορεινό χώρο. Η δραστηριότητα των συνεταιρισμών σε θέματα επεξεργασίας τροφών και εμπορευματοποίησης δημιούργησε πάνω από 6.000 θέσεις εργασίας και αυτός ο τύπος επιχειρήσεων απορροφά το 80% της απασχόλησης στον γεωργικό τομέα. Η οργάνωση των επιχειρήσεων κατά αυτό τον τρόπο δημιούργησε ένα βιώσιμο οικονομικό μοντέλο για τις δραστηριότητες πολύ μικρού μεγέθους, που μεμονωμένα θα απαιτούσαν περισσότερους πόρους για να αναπτυχθούν. Ο αγροτικός τομέας λόγω του συνεταιρισμού επιβίωσε πιο αποτελεσματικά μέσω του συνεταιριστικού μοντέλου και έδωσε μεγαλύτερη ώθηση στους νέους επιχειρηματίες να συμμετέχουν σε αυτόν. Τα συνεταιριστικά δίκτυα εμπνέουν αξιοπιστία, διότι διαθέτουν τα προϊόντα τους στους εξωτερικούς παραγωγούς και στα μέλη τους στην ίδια τιμή, δρώντας σταθεροποιητικά στην αγορά. Στην περιοχή συνολικά έχει δημιουργηθεί ένα βιώσιμο παραγωγικό σύστημα που έχει εκδημοκρατίσει την παραγωγή των αγροτών και τους έχει κάνει συμμετόχους στην οργάνωση της τοπικής οικονομίας (Eurisce, 2012).

Κλείνοντας τούτη την ενότητα, σε ανασκόπηση που έγινε για την αγροτική πολιτική στην Ευρώπη (Dax και Copus, 2016 στο Matthews κα, 2016) επισημάνθηκε η ανάγκη για μια τοποκεντρική προσέγγιση που θα συσχέτιζε το χώρο με τις προτεραιότητες της αγροτικής πολιτικής. Αντίστοιχα, για τους χρηματοδοτικούς πόρους πρέπει να υπάρξει εστίαση στο εδαφικό κομμάτι για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που είναι σχετικές με την περιφερειακότητα. Βασικός στόχος και κρίσιμο ζήτημα όπως αναφέρει η μελέτη είναι η προσέγγιση των αγροτικών περιοχών ως περιοχές με σημαντικές ευκαιρίες και όχι να εκλαμβάνονται ως χώροι με αναπτυξιακά προβλήματα και υστέρηση έναντι των αστικών περιοχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ορεινές Περιοχές και Μειονεκτικές Περιοχές: Ορισμοί, χαρακτηριστικά και πολιτικές

3.1 Ορισμοί Ορεινών Περιοχών

Ο ορεινός χώρος αποτελεί συχνό αντικείμενο μελέτης και επιδέχεται ποικιλία ορισμών και εννοιολογικών ερμηνειών. Σε αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούν ορισμοί που θεωρούνται αποδεκτοί στο ελληνικό και ευρωπαϊκό περιβάλλον και ερμηνεύουν τις ορεινές περιοχές.

Τα βουνά κατέχουν σημαντικό οικονομικό ρόλο. Συμβάλλουν με τους πόρους τους στην καλλιέργεια σημαντικών τροφών, τροφοδοτούν έως και το ογδόντα τοις εκατό το νερό οικιακής κατανάλωσης, της άρδευσης, της παραγωγής υδροηλεκτρικής ενέργειας, της βιομηχανικής παραγωγής, εξασφαλίζουν την τροφική ασφάλεια και την παραγωγή καθαρής ενέργειας και γύρω από πολλές μεγάλες πόλεις υπάρχουν προστατευόμενες περιοχές με λεκάνες απορροής που προστατεύουν τις υδάτινες πηγές. Οι ορεινές περιοχές προσφέρουν ευκαιρίες αναψυχής και τουρισμού σε ανθρώπινες ροές από το αστικό περιβάλλον, εισφέροντας στο παγκόσμιο ανθρώπινο, πολιτιστικό και κοινωνικό κεφάλαιο με πόρους που δημιουργούν το πλαίσιο για βιώσιμη ανάπτυξη. Ανεξάρτητα με το που βρίσκονται οι ορεινές περιοχές και τις οικονομικές και πολιτιστικές διαφοροποιήσεις που προκαλούν, ενέχουν παρόμοιες προκλήσεις, όπως η δημιουργία διασυνοριακών συνεργασιών για την κατασκευή μεταφορικού δικτύου, τη διαχείριση του νερού, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Σε 53 χώρες τα ορεινά συστήματα καταλαμβάνουν πάνω από τη μισή έκταση και σε άλλες 46 μέχρι και τη μισή έκταση, ενώ ακόμα και χώρες χωρίς πολλά βουνά αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα που αυτά τους προσφέρουν (Nordregio, 2004).

Τα βουνά, γενικότερα, χαρακτηρίζονται για την πλούσια βιοποικιλότητα τους, τη διαφοροποίηση στις ανθρώπινες κοινωνίες, τις παραδόσεις και τις συμπεριφορές, αλλά και για την απομόνωσή τους. Από τη δεκαετία του 1950 αναπτύσσεται μια προβληματική γύρω από την περιθωριοποίηση των υπαιθριακών περιοχών και την εξέλιξη τους σε μειονεκτικές περιοχές εξαιτίας των παγκόσμιων οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών (Vlami κα, 2011).

Στο ευρωπαϊκό συμβούλιο του 1999 ορεινές περιοχές ορίστηκαν περιοχές με περιορισμένες δυνατότητες στην αξιοποίηση της γης και υψηλό κόστος στην κατεργασία λόγω διαφορετικών κλιματικών συνθηκών, απότομων κλίσεων και τον συνδυασμό και των δύο. Η οργάνωση Euro montana (2004) χαρακτήρισε ως ορεινή περιοχή μια φυσική, κοινωνικοοικονομική και πολιτιστική περιοχή με περιορισμούς λόγω του υψομέτρου και λοιπών φυσικών παραγόντων σε συνδυασμό με περιβαλλοντικές και χωρικές ανισότητες. Ως φυσικοί περιορισμοί νοούνται η διαμόρφωση του εδάφους, το ίδιο το έδαφος και η κλίση. Η μικρή πυκνότητα πληθυσμού, η απομόνωση λόγω των αποστάσεων που δημιουργούνται από οικονομικά και αστικά κέντρα και η εξάρτηση από τη γεωργία αποτελούν τα μειονεκτήματα σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο αποτελούν. Παρόμοιος ορισμός

προέρχεται και από τη Blyth κα (2002), που ωστόσο ασκεί κριτική στο διακριτικό του υψομέτρου. Πιο συγκεκριμένα, μολονότι το υψόμετρο, η κλίση και οι περιβαλλοντικές μεταβολές είναι κύρια χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών, το υψόμετρο δεν είναι ξεκάθαρος παράγοντας, καθώς δεν λαμβάνει υπόψη χαμηλά βουνά και προσμετρά περιοχές χωρίς εδαφική και μορφολογική διαφοροποίηση με μοναδικό κριτήριο το υψόμετρο.

3.1.1. Ορισμός ορεινών περιοχών με βάση την Ε.Σ.Υ.Ε

Σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε, νυν ΕΛΣΤΑΤ, (1995), οι δήμοι και τα δημοτικά διαμερίσματα με υψόμετρο μεγαλύτερο των 800, πολύ κεκλιμένο και ανώμαλο έδαφος, με χαράδρες και ορεινούς όγκους με εδαφικές πτυχώσεις υψομετρικής διαφοράς μεγαλύτερης από 400 μέτρα, χαρακτηρίζονται ορεινοί. Η ορεινότητα μιας περιοχής συνδέεται άμεσα με την απομόνωση κοινωνικά, πολιτικά και κοινωνικά.

3.1.2. Ορισμοί ορεινών περιοχών με βάση την Κοινοτική Οδηγία 75/268

Η Κοινοτική Οδηγία 75/268 που εκδόθηκε για την ορεινή γεωργία, οι ορεινές περιοχές συγκαταλέγονται σε κατηγορία αγροτικών περιοχών. Η οδηγία κατηγοριοποιεί τις ορεινές και τις μειονεκτικές περιοχές σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια εξειδίκευσης και σε επόμενες οδηγίες (81/645/ΕΟΚ, 85/148/ΕΟΚ, 93/66/ΕΟΚ) συμπεριλαμβάνονται οι περιοχές που βρίσκονται στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την οδηγία υπάρχουν δύο είδη περιοχών:

1. Ορεινές περιοχές κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3 της Κοινοτικής Οδηγίας 75/268.

Οι ορεινές περιοχές αποτελούνται από τοπικές διοικητικές μονάδες που χαρακτηρίζονται από ένα σημαντικό περιορισμό των δυνατοτήτων χρησιμοποίησης της γης και μία σημαντική αύξηση στο κόστος εργασίας, που οφείλεται:

- είτε στην ύπαρξη, λόγω υψομέτρου, πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών, με αποτέλεσμα να επιβραχύνεται σημαντικά η βλαστική περίοδος,
- είτε, σε χαμηλότερο υψόμετρο, στις απότομες κλίσεις, στο μεγαλύτερο τμήμα της εν λόγω περιοχής, που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν τη χρήση πολύ δαπανηρών ειδικών εξαρτημάτων,
- είτε στο συνδυασμό των δύο αυτών παραγόντων όταν το μειονέκτημα που προκύπτει από το καθένα, λαμβανόμενο χωριστά είναι μικρότερης σημασίας. Στην περίπτωση αυτή, το μειονέκτημα που προκύπτει από το συνδυασμό αυτό πρέπει να είναι ισοδύναμο με εκείνο που προκαλείται από τις καταστάσεις που αναφέρονται στις δύο πρώτες περιπτώσεις.

2. Ορεινές και μειονεκτικές περιοχές που απειλούνται με μείωση του πληθυσμού κατά το άρθρο 3, παράγραφος 4 της Κοινοτικής Οδηγίας 75/268.

3. Οι μειονεκτικές περιοχές που απειλούνται με αποπληθυσμό και στις οποίες η διατήρηση της υπαίθρου είναι αναγκαία, αποτελούνται από γεωργικές περιοχές, που είναι ομοιογενείς από άποψη φυσικών συνθηκών φυσικής παραγωγής και που πρέπει ταυτόχρονα να παρουσιάζουν όλα τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- α) περιορισμένης παραγωγικότητας έδαφος, απρόσφορο για καλλιέργεια ή εντατικοποίηση, με περιορισμένες δυνατότητες που μπορούν να βελτιωθούν μόνο με υπερβολικό κόστος και κυρίως κατάλληλης για εντατική κτηνοτροφία

β) λόγω αυτής της χαμηλής παραγωγικότητας του φυσικού περιβάλλοντος, αποτελέσματα, που είναι αισθητά κατώτερα από το μέσο όρο σε ό,τι αφορά τους κυρίους δείκτες, που χαρακτηρίζουν την οικονομική κατάσταση στη γεωργία

γ) μικρή πυκνότητα ή τάση για μείωση του πληθυσμού, που εξαρτάται πρωταρχικά από τη γεωργική δραστηριότητα, η επιταχυνόμενη μείωση του οποίου θα έθετε σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα της περιοχής και τη συνεχή της κατοίκηση.

3.1.3. Ορισμός Ορεινών Περιοχών με βάση το Υπουργείο Γεωργίας

Το Υπουργείο Γεωργίας εξειδίκευσε την Οδηγία 75/268/ΕΟΚ ενσωματώνοντας περισσότερα κριτήρια στον ορισμό και την ένταξη σε μειονεκτικές περιοχές για τους Δήμους και τα Δημοτικά διαμερίσματα της Ελλάδας. Για να χαρακτηριστεί ένας Δήμος και ένα Δημοτικό Διαμέρισμα ως ορεινή περιοχή πρέπει να τηρούνται οι εξής προϋποθέσεις:

- α) κτηματική έκταση σε υψόμετρο μεγαλύτερο από 800 μέτρα
- β) κτηματική έκταση μεταξύ 600-800 μέτρων και με κλίσεις εδάφους μεγαλύτερες από 16%
- γ) κτηματική έκταση σε υψόμετρο χαμηλότερο των 600 μέτρων και κλίσεις μεγαλύτερες από 20%

Στην περίπτωση που ο Δήμος και το Δημοτικό Διαμέρισμα έχουν ποσοστό κτηματική έκτασης πάνω από 80% σε μια από τις παραπάνω περιπτώσεις ή αθροιστικά αυτές έχουν κτηματική έκταση πάνω από το 80% επί του συνόλου της κτηματικής τους έκτασης, τότε η περιοχή χαρακτηρίζεται ως ορεινή.

Σε επίπεδο νομού για να χαρακτηριστεί μια περιοχή ως ορεινή, υπάρχουν τα εξής κριτήρια:

- α) Το ποσοστό του πληθυσμού της ορεινής περιοχής να είναι μεγαλύτερο από το 20% του νομού το 1991
- β) Το ποσοστό έκτασης της ορεινής περιοχής είναι μεγαλύτερο από το 50% του νομού
- γ) Η έκταση της ορεινής περιοχής είναι μεγαλύτερη από 1.000.000 στρέμματα
- δ) Ο νομός χαρακτηρίζεται από μεγάλη έκταση και υψηλό πληθυσμό σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα.

3.1.4. Ορισμός Μειονεκτικών Περιοχών

Όσον αφορά τις μειονεκτικές περιοχές, αυτές αποτελούν περιοχές με περιορισμένους πόρους για να ικανοποιήσουν τον πληθυσμό τους, αντιμετωπίζοντας φτώχεια και ελάττωση των εισροών τους. Έχουν πρόβλημα προσβασιμότητας και η παραδοσιακή γεωργία δεν μπορεί να συμβάλλει στην συγκράτηση της φτώχειας, με σημαντική επιδίωξη την εύρεση και την ανάπτυξη των κατάλληλων παραγωγικών συστημάτων στα νοικοκυριά. (Ruben κα, 2005). Στην Ευρώπη υπάρχει τυπολογία για τις μειονεκτικές περιοχές και διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, τις ορεινές περιοχές, τις άλλες μειονεκτικές περιοχές και τις περιοχές με συγκεκριμένους περιορισμούς λόγω γεωγραφικών διαφοροποιήσεων. Κατά την ανάλυση των περιοχών διαπιστώθηκε ότι δεν είναι λειτουργικό να συνυπολογίζεται το κοινωνικοοικονομικό κριτήριο ειδικά για τις “λοιπές μειονεκτικές περιοχές”. Οι περιοχές που επιδέχονται το χαρακτηρισμό της μειονεκτικότητας αποφασίστηκαν από εθνικές αρχές στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής νομοθεσίας και τα κριτήρια ενσωματώθηκαν στην Οδηγία 75/268/ΕΟΚ, προσδιορίζοντας τις τρεις προαναφερθείσες κατηγορίες:

1. Τις ορεινές περιοχές όπου οι υψομετρικές και μορφολογικές συνθήκες είναι δυσχερείς για την περίοδο βλάστησης
2. Τις λοιπές μειονεκτικές περιοχές με χαμηλή παραγωγικότητα, χαμηλή πρόσοδο από τη γη, μικρή πυκνότητα πληθυσμού και συρρίκνωση του
3. Τις μειονεκτικές περιοχές με συγκεκριμένους περιορισμούς όπως οι περιβαλλοντικές συνθήκες, η ανάπτυξη του τοπίου και παράκτιες περιοχές και νησιά όπου η αγροτική δραστηριότητα δεν ανθεί σε βάρος της προστασίας του περιβάλλοντος. (Dax, 2005)

Οι μειονεκτικές περιοχές είναι συχνά περιθωριακές, έχουν χαμηλή παραγωγικότητα, άγονο και απότομο έδαφος και πολλά φυσικά μειονεκτήματα και περιοχές που υστερούν σε υποδομές και πρόσβαση στις αγορές, με χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα. Επιπλέον, διακρίνονται για την χαμηλή αποδοτικότητα των καλλιεργειών λόγω ξηρών εδαφών, καταλαμβάνουν εκτάσεις από εύαλωτα εδάφη, συχνά είναι δασικές περιοχές που κατακρατούν μεγάλες ποσότητες άνθρακα και είναι υποδοχείς βιοποικιλότητας. Τα πλεονεκτήματά τους, ωστόσο, δεν έχουν αξία για την αγορά και έτσι δεν δημιουργούνται θετικές εξωτερικότητες. Στις περιοχές αυτές οι φυσικοί πόροι ολοένα και λιγοστεύουν και δεν αποκαθίστανται μέσω της αγρανάπαυσης ή την εναλλαγή καλλιεργειών. Παρά την έλλειψη παραγωγικότητας, παρατηρείται η περαιτέρω υποβάθμιση του περιβάλλοντος με την επέκταση καλλιεργειών και την αλόγιστη αύξηση του ζωικού κεφαλαίου. Στις ίδιες περιοχές, επιπλέον, υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση μη προνομιούχων κοινωνικών ομάδων με άνισες ευκαιρίες στην εκπαίδευση. Στις αναπτυσσόμενες χώρες η κύρια περιβαλλοντική υποβάθμιση υφίσταται στις μειονεκτικές περιοχές και με την επέκταση των δραστηριοτήτων επέρχεται υπανάπτυξη και απώλεια της βιοποικιλότητας.

Σύμφωνα με τη Lipper κα (2006) υπάρχει απροσδιοριστία στον ορισμό των μειονεκτικών περιοχών λόγω της ετερογένειας των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Ως κριτήριο χαρακτηρισμού μειονεκτικής περιοχής λογίζονται η αγροτική παραγωγή και οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Ένας δεύτερος ορισμός συνοψίζεται στο ότι οι μειονεκτικές περιοχές αποτελούν περιοχές που δεν έχουν ευνοηθεί είτε από τη φύση είτε από τον άνθρωπο. Τέλος, ο ορισμός που δίνει ο γαλλικός οργανισμός CGIAR, αναφέρεται σε περιοχές με περιορισμούς ώστε να υπόκεινται σε μια διαρκή χρήση και με περιορισμένες επιλογές διαφοροποίησης χωρίς την αύξηση των εισροών – οι οποίες μπορούν μόνο να αυξηθούν οριακά. Ως παράδειγμα θέτει μια μειονεκτική περιοχή με συγκεκριμένο παραγωγικό πρότυπο λόγω έλλειψης νερού ή συνδεσιμότητας στην αγορά, η οποία θα μπορούσε να ευνοηθεί από νέες τεχνολογίες αποθήκευσης του νερού ή καλύτερη δικτύωση.

3.2. Γενικά Χαρακτηριστικά Ορεινών Περιοχών

3.2.1. Ορεινές Περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο ορεινός χώρος στην Ευρώπη έχει στρατηγική σημασία σε αγαθά και υπηρεσίες, συνιστά ένα εκτεταμένο μόρφωμα και κατοικείται από 94.3 εκατομμύρια ανθρώπους και καταλαμβάνει το ένα τρίτο της επικράτειας. Παρά τους περιορισμούς στις χρήσεις γης, στις δυσχερείς κλιματικές συνθήκες και τη δικτύωσή τους με τις αγορές, υπηρετούν σημαντικές περιβαλλοντικές λειτουργίες. (Antonescu, 2014). Όπως κατέγραψε η Antonescu, οι ορεινές περιοχές κατέχουν το 15% της αξιοποιημένου αγροτικού χώρου στην Ευρώπη, επικρατεί πανσπερμία νέων βιομηχανιών τροφίμων, έχουν περισσότερο γηράσκων πληθυσμό σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο και αυτές που γειτνιάζουν με αστικά κέντρα παρουσιάζουν μεγαλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης.

Στην Ευρώπη οι γεωπολιτικές εξελίξεις, οι αλλαγές στα οικονομικά πρότυπα έχουν επιφέρει την περιβαλλοντική υποβάθμιση, η οποία με τη σειρά της επηρεάζει την ανάπτυξη

των ορεινών περιοχών. Οι Ευρωπαϊκές Άλπεις είναι το υπόδειγμα ορεινής περιοχής με οικονομική ευμάρεια και πολιτική σταθερότητα, έχοντας ευνοηθεί συγχρόνως από την μετανάστευση αναψυχής και τοπίου (amenity migration). Από τη διάσκηψη του Ρίο το 1992 μέχρι και το 2012, η απόκλιση των περιφερειακών περιοχών από τις κεντρικές έχει μεγαλώσει. Η γη δέχεται επιπλέον πιέσεις λόγω εξάπλωσης της κατοίκησης και ο νεανικός μειώνεται ειδικότερα στις απομονωμένες ορεινές περιοχές, οι οποίες είναι δύσκολο να ανταγωνιστούν τα αστικά κέντρα σε επίπεδο επενδύσεων και υπηρεσιών. (Gleeson κα, 2016)

Σύμφωνα με το ερευνητικό κέντρο Nordregio, το υψόμετρο, η κλίση και η περιβαλλοντικές διαφοροποιήσεις είναι διακριτικά των ορεινών περιοχών, αλλά ο συνδυασμός τους είναι προβληματικός όπως προαναφέρθηκε. Σε κάθε χώρα στην Ευρώπη υπάρχει τουλάχιστον μια οροσειρά και το 40% της ευρωπαϊκής επικράτειας χαρακτηρίζεται ως ορεινό, εξαιρουμένων της Δανίας και της Ολλανδίας. Σχεδόν το 20% του ευρωπαϊκού πληθυσμού κατοικεί σε ορεινές περιοχές με τα μεγαλύτερα ποσοστά κατοίκησης να παρατηρούνται στην Ελλάδα (49.6%) και στην Αυστρία (49.8%) και σε κάποιες χώρες όπως η Γερμανία έχουν δημιουργηθεί θετικές αναλογίες στο ποσοστό ορεινών περιοχών και του πληθυσμού τους (το 14.7% του εδάφους της Γερμανίας είναι ορεινό και το 10.1% του πληθυσμού της κατοικεί εκεί) και η Σλοβενία είναι η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού που κατοικεί σε ορεινές περιοχές (64.9%). Στην ΕΕ-15 το 39.9% αποτελείται από ορεινές περιοχές και στην ΕΕ-12 το 22.4%.

Οι περισσότεροι ορεινοί όγκοι βρίσκονται στην Ισπανία και συγχρόνως είναι αξιόλογου μεγέθους, ενώ στη Δανία, τη Μάλτα, την Ολλανδία και στη Βαλτική εκλείπουν (Χάρτης 1). Οι μεγαλύτεροι ορεινοί όγκοι βρίσκονται στις Σκανδιναβικές χώρες και οι μικρότεροι στη Γερμανία και την Ουγγαρία. Το υψηλότερο ποσοστό ορεινών εκτάσεων από το μέσο όρο της Ε.Ε εντοπίζεται με φθίνουσα σειρά στις ακόλουθες χώρες: η Αυστρία, η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Βουλγαρία, η Κύπρος, η Σλοβακία και η Σλοβενία. Στην Αυστρία, την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, τη Σλοβενία και τη Σλοβακία εμφανίζονται τα μεγαλύτερα ποσοστά κατοίκησης στις ορεινές περιοχές αναλογικά με την έκτασή τους και την ΕΕ-27. Στους πίνακες 1 και 2 παρουσιάζονται η έκταση και ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση αντίστοιχα.

Πίνακας 1: Έκταση Ορεινών Περιοχών στην Ε.Ε.

	Σύνολο Έκτασης (1000 τχλ)	Έκταση Ορεινών Δήμων (1000τχλ)	Ποσοστό Ορεινής Έκτασης στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΕ-12	4,761	1,935	40,6
ΕΕ-15	3,319	1,323	39,9
ΕΕ-27	1,077	2,41	22,4

Πηγή: (Nordregio, 2004)

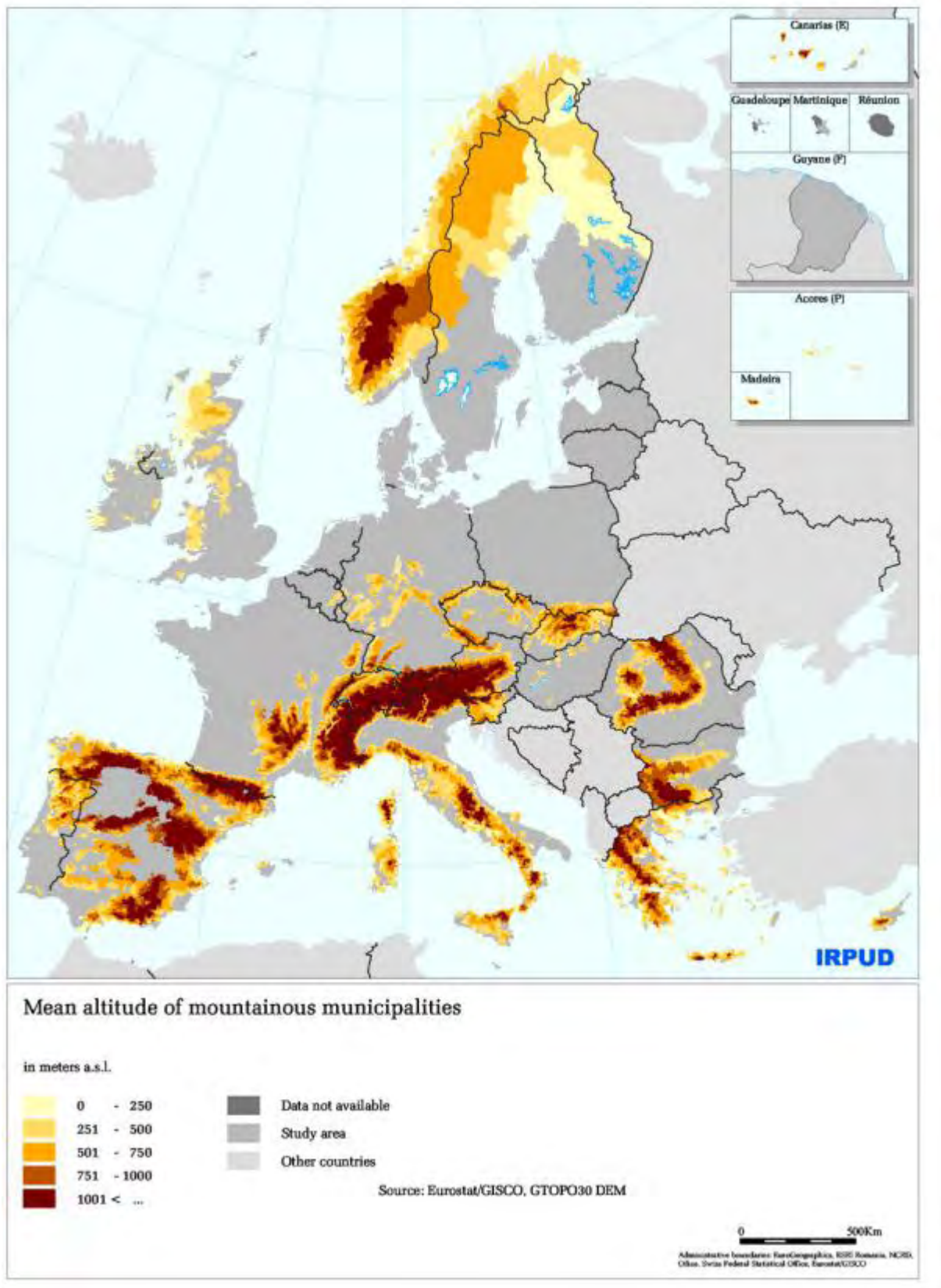

Πίνακας 2: Πληθυσμός Ορεινών Περιοχών στην Ε.Ε.

	Σύνολο Έκτασης (1000 τχλ)	Έκταση Ορεινών Δήμων (1000τχλ)	Ποσοστό Ορεινής Έκτασης στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΕ-12	481.326.133	85.330.157	17,3
ΕΕ-15	375.982.254	66.789.474	17,8
ΕΕ-27	105.343.879	18.540.683	17,6

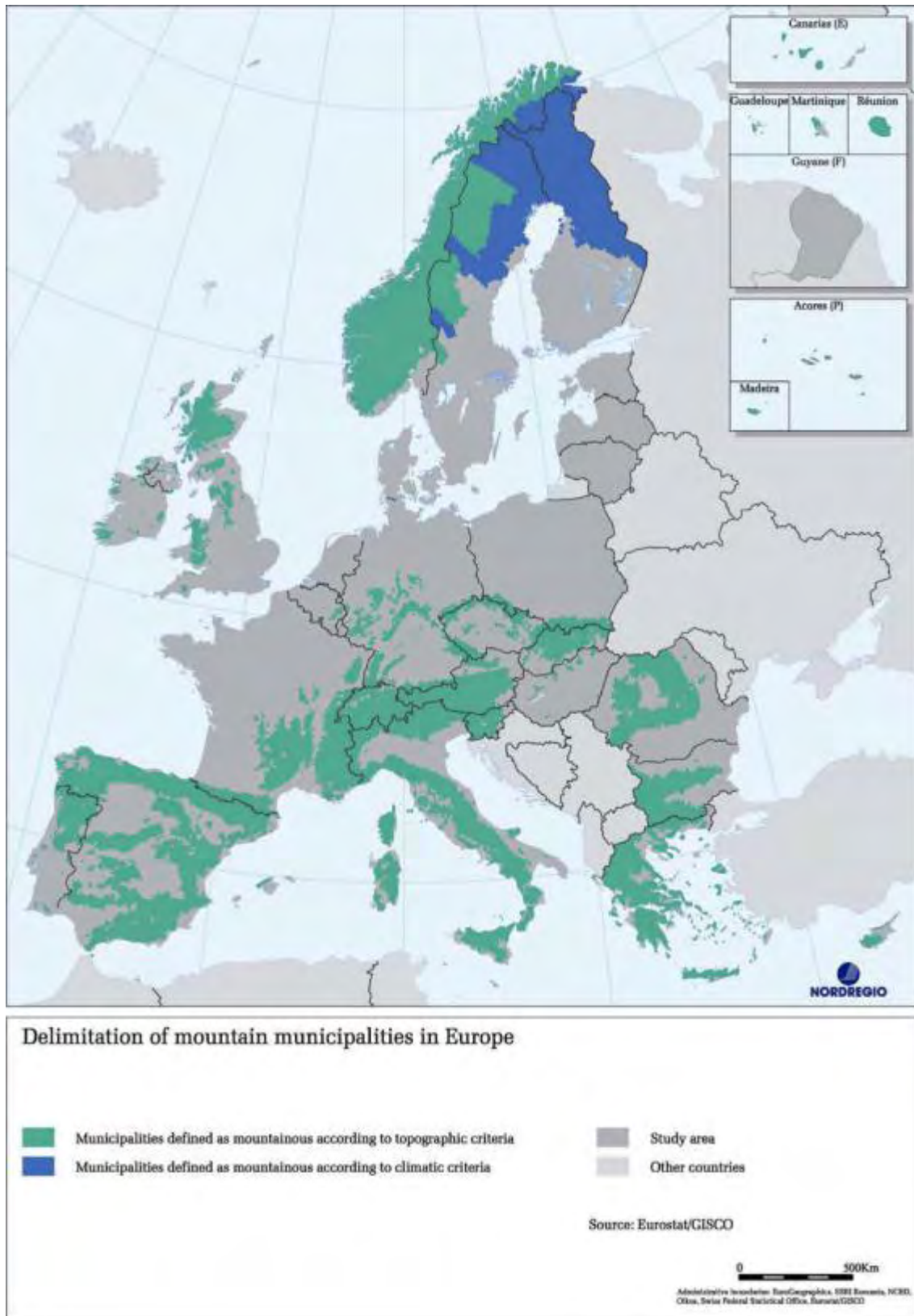
Πηγή: (Nordregio, 2004)

Η Ελλάδα αποτελεί την πιο ορεινή χώρα της Ευρώπης με το 78% της επιφάνειάς της να καλύπτεται από ορεινές περιοχές (Nordregio, 2004). Από τη μεταπολεμική περίοδο, οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας έχουν απαξιωθεί αναπτυξιακά, με αποτέλεσμα πληθυσμιακή συρρίκνωση σχεδόν 7% (το 1950 το 14.5% του πληθυσμού κατοικούσε σε ορεινές περιοχές και το 2001 μειώθηκε στο 7.6%). Υπάρχουν 13 νομοί που χαρακτηρίζονται ορεινές περιοχές και 3 νομοί που είναι εξ ολοκλήρου ορεινοί (Ιωάννινα, Ευρυτανία και Καστοριά) με κύριο αναπτυξιακό εμπόδιο τον χαμηλό πληθυσμό και την απενεργοποίησή τους λόγω έλλειψης παραγωγικότητας, απομόνωσης και δύσχρηστης γης (Vlami κα, 2012). Ο ορεινός όγκος της Ελλάδας έχει έκταση 77,6 εκ. στρ., εκ των οποίων τα 13,08 είναι καλλιεργήσιμα, τα 36,42 βοσκότοποι και τα 24,02 δάση. Οι περισσότεροι ορεινοί όγκοι συγκεντρώνονται στη Νότια Ευρώπη, ενώ πολλές χώρες στην Κεντρική Ευρώπη δεν έχουν καθόλου ορεινό χαρακτήρα, όπως φαίνεται στους Χάρτες 1 και 2.

Χάρτης 1: Οι Ορεινές περιοχές στον Ευρωπαϊκό Χώρο

Πηγή: (Nordregio, 2004)

Χάρτης 2: Οι Ορεινοί Δήμοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Πηγή: (Nordregio, 2004)

3.2.2. Οι Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας

Η εθνική στρατηγική για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών έχει επικεντρωθεί στο μοντέλο του εποχιακού χειμερινού τουρισμού και σε πολιτικές ανάπτυξης σχετικών υποδομών όπως είναι τα χιονοδρομικά κέντρα. Το ελληνικό φυσικό περιβάλλον και οι διαρθρωτικές ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών είναι βασικά αίτια για τον οικονομικό μαρασμό, την ερημοποίηση για τις αυτές τις περιοχές. Στον ελληνικό χώρο τα προβλήματα του ορεινού χώρου είναι παρόμοια με αυτά όλων των περιοχών περιοχών, δηλαδή ακραίες καιρικές συνθήκες, γερασμένος πληθυσμός, έλλειψη υποδομών και πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, παιδείας, επικοινωνίας και απειλούμενο φυσικό περιβάλλον (Μιχαηλίδου και Ρόκος, 2004; Παπαδημάτου και Ρόκος, 2004). Αναφορικά με το κομμάτι του πληθυσμού, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, από το 1950 ξεκίνησε μια τάση εσωτερικής μετανάστευσης από τα χωριά προς τις μεγάλες πόλεις και το εξωτερικό λόγω του εμφυλίου πολέμου και των διώξεων της γερμανικής κατοχής (Μιχαηλίδου, 2008). Στον πίνακα 3 καταγράφονται στοιχεία για τον ορεινό πληθυσμό και την περίοδο 1971-1992, για την οποία παρατηρείται σταθερή μείωση αυτού, ιδιαίτερα το 1971.

Πίνακας 3: Πληθυσμός σε ορεινές και ημιορεινές Περιοχές

Έτος	Συνολικός Πληθυσμός	Ημιορεινός Πληθυσμός	Ποσοστό Ημιορεινού πληθυσμού	Ορεινός Πληθυσμός	Ποσοστό Ορεινού Πληθυσμού
1971	8.768.641	1.781.689	20,3%	1.047.894	12%
1991	10.259.900	2.236.351	21,8%	939.843	9,2%

Πηγή: (Nordregio, 2004)

Οι ορεινές περιοχές συνεχίζουν να απολλύουν τον πληθυσμό τους, χάνουν την παραγωγική δυναμική τους και είναι παραμελημένες από την κρατική μέριμνα και τις επιμέρους πολιτικές, παρά το γεγονός ότι εσχάτως βρίσκονται στο επίκεντρο λόγω της τάσης για βιώσιμη αειφόρο ανάπτυξη. Ανάμεσα στη σειρά προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο ορεινός στην Ελλάδα είναι ο κατακερματισμός της γεωργικής γης και η διασπορά στις ιδιοκτησίες, τις εκμεταλλεύσεις και τις χρήσεις γης. Η ορεινή γεωργία επηρεάζεται αρνητικά από τις εδαφοκλιματικές συνθήκες και μειονεκτεί στην άρδυσή της, τη βλαστητική περιόδό της και σε βοσκοτόπους πρόσφορους για ποικίλη πανίδα. Υπήρξε μείωση 15.7% στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις και 12.8% στη χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση για την περίοδο 1987-1993 και όπως υποστηρίζουν οι Μιχαηλίδου και Ρόκος (2004), αυτό οφείλεται στην αυξανόμενη εγκατάλειψη των γεωργικών εκτάσεων. Πιο συγκεκριμένα, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις αντιστοιχούν στο ποσοστό του 75% του μέσου όρου της χώρα και το δυσχερές ανάγλυφο και η ανομοιόμορφη υδρογραφική μορφολογία συντελούν στον

πολυτεμαχισμό της ορεινής γεωργίας (Εμμανουηλίδης και Λουλάκης, 2010, ΥΠΕΧΩΔΕ., 2007).

Το φυσικό περιβάλλον και η ποικιλότητα στην Ελλάδα βάλονται από οχλούσες και επιβαρυντικές δραστηριότητες όπως ο μαζικός τουρισμός που δεν ανταποκρίνεται στη φέρουσα ικανότητα των περιοχών και δέχονται πιέσεις από την κλιματική αλλαγή με την εμφάνιση φυσικών καταστροφών, ακραίων καιρικών φαινομένων και πλημμυρών (Μιχαηλίδου, 2008). Η απομόνωση των ορεινών περιοχών επιτείνεται από τη δυσκολία διακίνησης εμπορευμάτων και παροχής αγαθών λόγω της κακής κατάστασης του οδικού δικτύου. Οι συνδέσεις των ορεινών περιοχών με την ευρύτερη περιφέρεια και τους κοντινότερους οικισμούς είναι ανεπαρκείς και δεν συμβάλλουν στην εξυπηρέτηση των κατοίκων, αποστερώντας τους από οικονομικές δραστηριότητες και αυξάνοντας το μεταφορικό κόστος (Ζαμπέλης και Γιαλύρη, 2004).

Ένα ακόμα φαινόμενο που κυριαρχεί στις ορεινές περιοχές είναι η γήρανση του πληθυσμού και αντισταθμίζεται μόνο σε περιοχές στις οποίες ευνοείται ο τριτογενής τομέας και υπάρχει παλιννόστηση λόγω επιστροφής μεταναστών (Εμμανουηλίδης και Λουλάκης, 2010). Οι αρχηγοί των εκμεταλλεύσεων στην ηλικία άνω των 55 ανέρχονται στο ποσοστό του 60.5 και το 25,1% των αρχηγών που απασχολούνται με τη γεωργία στην Ελλάδα κατοικούν στην Ελλάδα και το ποσοστό ενασχόλησής τους αποκλειστικά με τη γεωργία είναι υψηλότερο από αυτό για το σύνολο της χώρας (32.2% έναντι 27.4%). Η αποχώρηση του πληθυσμού, επιπλέον, απορρέει από τις μειωμένες επενδύσεις και τις περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης, δυσχεραίνοντας τα οικονομικά αποτελέσματα (Ζαμπέλης και Γιαλύρη, 2004).

3.3. Οι Εθνικές Πολιτικές για τον Ορεινό Χώρο

Ο ορεινός χώρος στην Ελλάδα είναι αποκομμένος από κρατικούς φορείς, μηχανισμούς και χρηματοδοτήσεις, καθώς και πολιτικές και στρατηγικές ανάπτυξης και σημείο αναφοράς είναι ο χειμερινός τουρισμός και οι επενδύσεις σε σχετικές υποδομές, όπως χιονοδρομικά κέντρα. Αντιμετωπίζει την απουσία κρατικής μέριμνας, η οποία εκδηλώνεται με μονοδιάστατες πρωτοβουλίες ανάπτυξης, κυρίως αστικής (Ζαμπέλης και Γιαλύρη, 2004; Ρόκος και Παπαδήματου, 2004). Για πολλά χρόνια δεν λαμβάνονταν συγκεκριμένα αναπτυξιακά μέτρα για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και τα πρώτα ερεθίσματα εκδηλώθηκαν τη δεκαετία του 1980 με τις ευρωπαϊκές πολιτικές. Από το Πενταετές Πρόγραμμα Κοινωνικοοικονομικής Ανάπτυξης της χώρας 1978-1982 προήλθε η χρηματοδότηση υδρευτικών, αρδευτικών, κτηνοτροφικών και αντιπλημμυρικών έργων και χρηματικές παροχές προς τους αγρότες. Στο κεφάλαιο αυτό παρατίθενται οι πολιτικές που εφαρμόζονται για τις ορεινές περιοχές στον ελληνικό χώρο. Οι πολιτικές αρχές και οι κατευθυντήριες οδηγίες για τον χωροταξικό σχεδιασμό στην Ελλάδα προέρχονται από το Νόμο 2742/99 ο οποίος περιλαμβάνει επιμέρους στόχους και αρχές για τον ορεινό χώρο. Περισσότερα εργαλεία για την χάραξη χωροταξικής πολιτικής στην Ελλάδα και ειδικότερα στις ορεινές περιοχές αποτελούν το Γενικό Χωροταξικό Πλαίσιο, τα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια και το Ειδικό Χωροταξικό Σχέδιο για τον Τουρισμό.

3.3.1 Νόμος 2742/99

Ο Νόμος 2742/99 περί Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης αποτελεί τον κύριο εκφραστή του χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Στο άρθρο 1 αναφέρει το σκοπό του νόμου ο οποίος είναι η *«η θέσπιση θεμελιωδών αρχών και η θεσμοθέτηση σύγχρονων οργάνων, διαδικασιών και μέσων άσκησης χωροταξικού σχεδιασμού που προωθούν την αειφόρο και ισόρροπη ανάπτυξη, κατοχυρώνουν την παραγωγική και κοινωνική συνοχή, διασφαλίζουν την προστασία του περιβάλλοντος στο σύνολο του εθνικού χώρου και στις επιμέρους ενότητες του και ενισχύουν τη θέση της χώρας στο διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο»*. Για τις ορεινές, απομονωμένες και προβληματικές περιοχές κάνει αναφορά στο άρθρο 2, αναφέροντας ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός έχει ως στόχο να συμβάλλει:

- Στην προστασία και αποκατάσταση του περιβάλλοντος, στη διατήρηση των οικολογικών και πολιτισμικών αποθεμάτων και στην προβολή και ανάδειξη των συγκριτικών γεωγραφικών, φυσικών, παραγωγικών και πολιτιστικών πλεονεκτημάτων της χώρας.
- Στη στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στο σύνολο του εθνικού χώρου και ιδίως στις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης, έντονων κοινωνικών διαφοροποιήσεων και περιβαλλοντικής υποβάθμισης, καθώς και στις περιφερειακές και απομονωμένες περιοχές ή σε άλλες περιοχές που παρουσιάζουν μειονεκτικά χαρακτηριστικά λόγω της γεωγραφικής τους θέσης.

Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθες αρχές:

- Η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των πολιτών και η βελτίωση των υποδομών στο σύνολο του εθνικού χώρου και ιδιαίτερα στις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης.
- Η διατήρηση, ενίσχυση και ανάδειξη της οικιστικής και παραγωγικής πολυμορφίας, καθώς και της φυσικής ποικιλότητας στις αστικές και περιασπικές περιοχές, αλλά και στην ύπαιθρο και ιδιαίτερα στις παράκτιες, νησιωτικές και ορεινές περιοχές, καθώς και στις περιοχές που παρουσιάζουν αυξημένη βιομηχανική και τουριστική ανάπτυξη.
- Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη, ανάδειξη και προστασία των νησιών, των ορεινών και των παραμεθόριων περιοχών της χώρας και ιδιαίτερα η ενίσχυση του δημογραφικού και πληθυσμιακού τους ισοζυγίου, η διατήρηση και ενθάρρυνση των παραδοσιακών παραγωγικών κλάδων τους και της παραγωγικής πολυμορφίας τους, η βελτίωση της πρόσβασης τους σε βασικές τεχνικές και κοινωνικές υποδομές, καθώς και η προστασία των φυσικών και των πολιτιστικών τους πόρων.
- Η συντήρηση, αποκατάσταση και ολοκληρωμένη διαχείριση των δασών, των αναδασωτέων περιοχών και των αγροτικών εκτάσεων
- Για τις προβληματικές περιοχές η πρόταση του νόμου είναι να οριστούν Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων, οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερα ή κρίσιμα προβλήματα χωρικής ανάπτυξης που απαιτούν ειδικό σχεδιασμό και ρύθμιση και ιδίως:
- Περιοχές με μειονεκτικά χαρακτηριστικά, λόγω γεωγραφικής απομόνωσης ή δυσμενούς προσπελασιμότητας, όπως ορεινές, νησιωτικές και δυσπρόσιτες περιοχές
- Περιοχές σε παραμεθόριες ζώνες που παρουσιάζουν κρίσιμα προβλήματα από

γεωπολιτική άποψη

Όπως αναφέρει ο ίδιος νόμος, ο χαρακτηρισμός μιας έκτασης ως περιοχής ειδικών χωρικών παρεμβάσεων γίνεται με βάση ειδική χωροταξική μελέτη που καταρτίζει το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων. Με τη μελέτη αυτήν τεκμηριώνεται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας και η κρισιμότητα της χαρακτηριζόμενης περιοχής και προτείνονται τα ενδεικνύμενα κατά περίπτωση κανονιστικά, οικονομικά, διαχειριστικά ή άλλα μέσα, μέτρα και προγράμματα δράσης, κατά φάσεις και φορείς χρηματοδότησης, που είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη, ενίσχυση, αποκατάσταση ή αναβάθμιση της. Όσον αφορά τα εγκεκριμένα ρυθμιστικά σχέδια, γενικά πολεοδομικά σχέδια, σχέδια χωρικής και οικιστικής οργάνωσης ανοικτών πόλεων, ζώνες οικιστικού ελέγχου ή άλλα σχέδια χρήσεων γης, αυτά επιβάλλεται να τροποποιηθούν ή αναθεωρηθούν προκειμένου να εναρμονισθούν προς τις κατευθύνσεις και λοιπές ρυθμίσεις των Περιοχών Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων.

3.3.2. Γενικό Χωροταξικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

Το Γενικό Χωροταξικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης συμβαδίζει με τον Νόμο 2742/99, εκπονήθηκε με βάση αυτόν και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 128 Α/3.07.08. Ο σκοπός του Πλαισίου όταν εκδόθηκε ήταν ο προσδιορισμός στρατηγικών κατευθύνσεων για την ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη και την αειφόρο οργάνωση του εθνικού χώρου για τα επόμενα 15 χρόνια και σημειώνει ότι το Γενικό Πλαίσιο αποτελεί, κατά νόμο, τη βάση αναφοράς για το συντονισμό και την εναρμόνιση των επί μέρους πολιτικών, προγραμμάτων και επενδυτικών σχεδίων που έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη συνοχή και την ανάπτυξη του εθνικού χώρου.

Στο άρθρο 2 αναδεικνύει τους στόχους που αφορούν την δημιουργία του χωρικού πρότυπου ανάπτυξης και δίνει έμφαση στην οικονομική και κοινωνική συνοχή, την ανταγωνιστικότητα, τη διατήρηση και την προστασία της βιοποικιλότητας και την πολυκεντρική ανάπτυξη. Στην πολυκεντρική ανάπτυξη εντάσσονται και οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, αναφέροντας ότι επιδιώκεται η επιτάχυνση του μετασχηματισμού του αστικού συστήματος της χώρας σε περισσότερο ισόρροπο και πολυκεντρικό και η ενθάρρυνση της ενδογενούς ανάπτυξης ιδιαίτερα των μειονεκτικών περιοχών του ορεινού και νησιωτικού χώρου. Συνεχίζοντας, στο άρθρο 4 παρουσιάζονται στρατηγικές επιλογές για την οργάνωση του ορεινού χώρου και η γενική αρχή της στρατηγικής αφορά την υιοθέτηση ενός προτύπου βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης, βασισμένου στη συγκρότηση πλέγματος πόλων και αξόνων ανάπτυξης, που θα ενισχύει την ανταγωνιστική παρουσία της χώρας στο διεθνές περιβάλλον και θα προωθεί την κοινωνική και οικονομική συνοχή, με διάχυση της ανάπτυξης στο σύνολο του εθνικού χώρου, καθώς και την προστασία του περιβάλλοντος. Γίνονται αναφορές για την οργάνωση των ορεινών, αγροτικών και παραμεθόριων περιοχών, σε μέτρα για την προστασία, τη διατήρηση και την ανάδειξη του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος και τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Το άρθρο 9 κάνει ευρεία αναφορά στη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του ορεινού, παράκτιου, νησιωτικού και αγροτικού χώρου, καθώς και των παραμεθόριων περιοχών, καθώς πρόκειται για περιοχές που απαιτούν ειδική αντιμετώπιση. Δίνει γενικές κατευθύνσεις για την ανάπτυξη των περιοχών με βιώσιμο τρόπο, τη σύνδεσή τους με τα αστικά κέντρα, τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, την δημιουργία συγκριτικών πλεονεκτημάτων και υπεισέρχεται σε ειδικότερες και εξειδικευμένες κατευθύνσεις για τον αγροτικό, ορεινό και παράκτιο και νησιωτικό χώρο. Συγκεκριμένα για τον ορεινό χώρο, στόχος είναι η

ανασυγκρότηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, η συγκράτηση του πληθυσμού και η ισόρροπη σχέση μεταξύ πόλης και υπαίθρου με τη στήριξη των δυναμικότερων μικρών οικισμών. Οι πιο εξειδικευμένες κατευθύνσεις διακρίνονται στην αντιμετώπιση της δημογραφικής αποψίλωσης, στην ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε παραγωγικού πόρου, στη στήριξη των δραστηριοτήτων της τοπικής ενδοχώρας, στη διαφύλαξη των τοπίων, των δασών, των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών, καθώς και στην προστασία και στην ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων ως αναπτυξιακών πόρων, στη διευκόλυνση της πρόσβασης σε υποδομές, επικοινωνία και γνώση, στην ενίσχυση των δυναμικών ορεινών οικισμών που λειτουργούν ως κόμβοι διοίκησης, υπηρεσιών και μεταφορών.

Το πλαίσιο επεκτείνεται και στον παραμεθόριο χώρο για τον οποίο δίνει επίσης κατευθύνσεις. Όπως καταγράφεται, αυτός περιλαμβάνει τη ζώνη κατά μήκος των συνόρων της χώρας προς τα βόρεια (προς Αλβανία, πΓΔΜ και Βουλγαρία με συνθήκες που αλλάζουν μετά την ένταξη της τελευταίας στην ΕΕ) και ανατολικά (προς Τουρκία, στον Έβρο και στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και της Δωδεκανήσου). Στον παραμεθόριο χώρο δίνεται έμφαση στην ενίσχυση των αναπτυξιακών ευκαιριών και της πολιτιστικής ταυτότητας, στην αντιμετώπιση της δημογραφικής αποψίλωσης, στην εξασφάλιση μεγαλύτερης επικοινωνίας και συνοχής με την υπόλοιπη χώρα, στην ενθάρρυνση της διασυνοριακής συνεργασίας σε πολλούς τομείς, όπως η διαχείριση κοινών υδατικών πόρων, η προώθηση διασυνοριακών δράσεων για την προστασία του περιβάλλοντος και η ανάπτυξη επιχειρηματικών συνεργασιών. Επιδίδεται επίσης η κατασκευή των αναγκαίων συγκοινωνιακών υποδομών και η αναβάθμιση των μεθοριακών σταθμών και διασυνοριακών υπηρεσιών.

Το άρθρο 10 περιλαμβάνει κατευθύνσεις που αφορούν την διατήρηση, προστασία και ανάδειξη του εθνικού φυσικού και πολιτιστικού πλούτου, διατήρηση και ανάδειξη της ποικιλομορφίας της υπαίθρου, καθώς και βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και κάνει επίσης αναφορά στον ορεινό χώρο. Δίνονται κατευθύνσεις για τους φυσικούς πόρους, τις δασικές εκτάσεις και για το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον συνολικά που είναι προσήκουσες με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ορεινών όγκων. Στις δασικές εκτάσεις τονίζεται η σημασία δημιουργίας δασολογίου, προωθείται η ολοκλήρωση του κτηματολογίου, η εκπόνηση και εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων για την προστασία των δασών και δασικών εκτάσεων και η αναδάσωση καμένων εκτάσεων. Για την αύξηση της παραγωγικότητας, προωθούνται: η εφαρμογή σύγχρονων δασοκομικών και διαχειριστικών μεθόδων και επεμβάσεων, ο σχεδιασμός και η εναρμόνιση της υποβαθμισμένης διαχείρισης των δασικών οικοσυστημάτων στις νέες συνθήκες ζήτησης της κοινωνίας και η επέκταση της διαχείρισης των μη παραγωγικών αγροτικών και δασικών γαιών σε άλλου τύπου οικοσυστήματα εναλλακτικών δασικών προϊόντων.

3.3.3. Το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας

Το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας εκπονήθηκε με βάση τις διατάξεις του ν. 2742/99 σε συνδυασμό με την παράγραφο 4 του άρθρου 13 του ν. 4447/2016 και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 269 στις 15/11/2018. Στην αρχή του κειμένου καταγράφεται και αξιολογείται η θέση της Περιφέρειας στο διεθνή και ευρωπαϊκό χώρο, ο ρόλος της στον εθνικό χώρο σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφέρειες και επισημαίνεται η σημασία των διαπεριφερειακών συνεργασιών και συνδέσεων. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας κατέχει κεντροβαρική θέση στην Ελλάδα, καθώς διασχίζεται από τον βασικό μεταπολεμικό άξονα ανάπτυξης Αθήνας-Θεσσαλονίκης, από τον Ε65 και κοντά της διέρχονται εθνικοί άξονες όπως η Εγνατία και η Ιόνια οδός.

Στους γενικούς στόχους του κειμένου αναφέρονται, η ενίσχυση του ρόλου της

Περιφέρειας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, η προώθηση της αειφόρου, ισόρροπης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης της Περιφέρειας, η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, ο περιορισμός της διάσπαρτης δόμησης, η χωροθέτηση οργανωμένων υποδοχέων και η ανάπτυξη της μεταφορικής και των λοιπών υποδομών.

Στο Κεφάλαιο Γ' παρουσιάζεται το πρότυπο χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας. Γίνεται αναφορά στις ευρύτερες χωρικές ενότητες, οι οποίες περιλαμβάνουν αγροτικές δραστηριότητες, περιοχές γεωργικής γης και ορεινού τουρισμού. Τοπίο Περιφερειακής Αξίας είναι το όρος Όσσα το οποίο περιλαμβάνει ει ορεινό δασικό σύμπλεγμα με εκτεταμένα κλειστά δάση οξυάς και ελάτης, και Τοπίο Εθνικής αξίας αποτελεί το όρος Πήλιο με ποικιλία βιοτόπων και ειδών, παραδοσιακούς οικισμούς και αξιόλογες ακτές κολύμβησης. Και τα δύο τοπία ανήκουν στη Ζώνη Τοπίου “Ανατολικά Παράλια Θεσσαλίας”. Το κείμενο κατευθύνει προς την ήπια τουριστική ανάπτυξη και για την ορεινή περιοχή του Πηλίου προωθεί την αξιοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους σε σύνδεση με τη σύγχρονη κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα και την τοπική οικονομική δραστηριότητα με έμφαση στην παραγωγή ποιοτικών τοπικών αγαθών, την προσαρμογή της τυπολογίας των καταλυμάτων (μορφολογικοί περιορισμοί, δυναμικότητα, τάξεις) και άλλων σχετικών με τον τουρισμό υποδομών σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής και των ειδικών μορφών που υποστηρίζουν. Επιπλέον, παρέχονται ειδικότερες κατευθύνσεις όπως η διεύρυνση χρονικά της λειτουργίας του χιονοδρομικού κέντρου του Πηλίου με την ανάπτυξη και άλλων δραστηριοτήτων, όπως ιππασία, ορειβασία, αναρρίχηση κ.λπ.

Στο κεφάλαιο Δ και στο άρθρο 10 αναφέρονται δράσεις για τη διαχείριση της γεωργικής ανάπτυξης, όπως η κατηγοριοποίηση της γεωργικής γης, ο περιορισμός/κατάργηση της εκτός σχεδίου δόμησης, η στήριξη της τοπικής επιχειρηματικότητας και η ανάδειξη επώνυμο τοπικών προϊόντων ποιότητας, η προσαρμογή του γεωργικού τομέα στους κανόνες του ανταγωνισμού της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης αγοράς και η διευθέτηση ιδιοκτησιακών προβλημάτων. Στο ίδιο άρθρο, για την κτηνοτροφία δίνεται προτεραιότητα στον καθορισμό ζωνών στις οποίες είναι συμβατή η χρήση. Επιπλέον, ως γεωργική γη α' προτεραιότητας ορίζονται οι ζώνες του Πηλίου με δενδρώδεις καλλιέργειες, από Πουρί μέχρι Μούρεσι στο Ανατολικό Πήλιο και από Δράκεια μέχρι Νεοχώρι στο Κεντρικό Πήλιο καθώς και την παραλιακή ζώνη από Αγριά μέχρι Κορόπη στον Παγασητικό, Στο άρθρο 11 παρουσιάζονται δράσεις για την αξιοποίηση και την ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Στο άρθρο 12 για την ενότητα Όσσα-Μαυροβουνίου-Πηλίου τονίζεται η σημασία της ανάπτυξης της παράκτιας ζώνης σε συνδυασμό με τον ορεινό χώρο και την αξιολόγηση της πολύπλευρα αναπτυγμένης κεντρικής περιοχής του Πηλίου.

3.3.4. Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό

Το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό εκπονήθηκε με βάση τις διατάξεις του Νόμου 2742/99 περί Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. Το Πλαίσιο στοχεύει στην παροχή κατευθύνσεων, κανόνων και κριτηρίων για τη χωρική διάρθρωση, οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού στον ελληνικό χώρο. Το άρθρο 4 κατηγοριοποιεί τον ελληνικό χώρο με βάση το τουριστικό προϊόν κάθε περιοχής και ξεχωριστή κατηγορία αποτελούν οι ορεινές περιοχές.

Οι βασικές κατευθύνσεις για την τουριστική αξιοποίηση του ορεινού χώρου περιλαμβάνουν: μέριμνα για προστασία, αναβάθμιση και ανάδειξη επιλεγμένων τουριστικών πόρων, βελτίωση της προσβασιμότητας, συγκρότηση τοπικών πολυθεματικών δικτύων, την αξιοποίηση του οικιστικού πλεονάσματος των φθινόντων και εγκαταλελειμμένων οικισμών και την προβολή των προορισμών. Συνίσταται η διατήρηση της ποιότητας των φυσικών και ανθρωπογενών χαρακτηριστικών, η δημιουργία βασικών προτύπων καθώς και

εξειδικευμένων, κατά περίπτωση, κανόνων για το σχεδιασμό και τη δόμηση λαμβάνοντας υπόψη την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τις τοπικές παραδόσεις, η δημιουργία δικτύων μονοπατιών (εθνικών, ευρωπαϊκών) και η εφαρμογή περιορισμών και κανονιστικών ρυθμίσεων για τη δόμηση νέων υποδομών φιλοξενίας.

Ο όγκος του Πηλίου κατατάσσεται κατά κύριο λόγο (εξαιρώντας τα τμήματα των παράκτιων περιοχών) στην ειδική κατηγορία ΣΤ, τις ορεινές περιοχές. Για την περιοχή μελέτης ισχύουν οι παραπάνω τουριστικές. Ένα μέρος του Πηλίου κατατάσσεται στην κατηγορία Β2, δηλαδή αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

3.3.5. Προγράμματα Πολιτικής Συνοχής και Αγροτικής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η πολιτική συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης υλοποιείται στην Ελλάδα με το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2014-2020. Στο κεφάλαιο «Ανάλυση Ανισοτήτων, Αναπτυξιακών Αναγκών και Δυνατοτήτων» και ειδικότερα στο υποκεφάλαιο «Ειδικές χωρικές αναπτυξιακές ανάγκες και δυνατότητες ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών» αναφέρεται στην ανάπτυξη της υπαίθρου σχολιάζοντας ότι:

Το τελευταίο διάστημα, λόγω της οικονομικής κρίσης και της αύξησης της ανεργίας παρατηρείται τάση επιστροφής στην ύπαιθρο, κυρίως ανθρώπινου δυναμικού νέας ηλικίας και υψηλής κατάρτισης.

Ο αγροτικός τομέας επανακτά τη διαχρονική του σημασία σε συγκυρία κρίσης και είναι αυτός που μπορεί να αξιοποιήσει εν δυνάμει συγκριτικά και ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα για να τροφοδοτήσει την ανάκαμψη και την ανάπτυξη. Για την αντιμετώπιση των προκλήσεων απαιτείται προσέγγιση χωρικά διαφοροποιημένη, συμπληρωματική προς τις παρεμβάσεις του πυλώνα Ι της ΚΑΠ, στοχευμένη σε κατηγορίες προϊόντων και επιχειρήσεων και ολοκληρωμένη, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής των τοπικών κοινωνιών. Η αύξηση της προστιθέμενης αξίας, της βιωσιμότητας, της πολυλειτουργικότητας και της ανθεκτικότητας των αγροτικών περιοχών αναδεικνύει την ανάγκη για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, την προστασία των ευπαθών ομάδων (νέοι, γυναίκες, άτομα με αναπηρίες), την παραγωγή δημοσίων περιβαλλοντικών και πολιτιστικών αγαθών και τη διασύνδεση με τις αστικές περιοχές.

Για τις ορεινές περιοχές αναφέρει:

Στις ορεινές περιοχές παρατηρείται ένας διϋσμός τάσεων όσον αφορά την ανάπτυξή τους. Η μια συνίσταται στην εγκατάλειψη μεγάλων περιοχών ακόμα και ως περιοχών βιώσιμης κατοίκησης και οικονομικής δραστηριότητας. Η δεύτερη τάση συνδέεται με την ήπια τουριστική ανάπτυξη, την αναδυόμενη βιολογική γεωργία, την αυτοχρήσιμη παραδοσιακών προτύπων, κ.λπ. Ωστόσο διαπιστώνονται κοινά προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης, προσβασιμότητας, δημογραφικής αποδυνάμωσης και κατακερματισμού των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η ενδυνάμωση της δραστηριότητας στον αγρο-διατροφικό τομέα (και των συμπληρωματικών μεταποιητικών δραστηριοτήτων σχετικής κλίμακας), η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού (χειμερινός, φυσιολατρικός, θρησκευτικός) και η εν γένει διαφοροποίηση της τοπικής οικονομικής βάσης μπορούν να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών αυτών, στη διατήρηση της οικολογικής αξίας (όσον αφορά στα συστήματα παραγωγής, στη βιοποικιλότητα, στην παραγωγή τοπικών ποιοτικών προϊόντων), καθώς και στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού. Επίσης, επιτακτικής ανάγκης είναι οι χωρικές παρεμβάσεις ολοκληρωμένου χαρακτήρα που μπορούν να συντελέσουν στην μείωση των ανισοτήτων και να ενδυναμώσουν αποτελεσματικά την τοπική κοινωνική συνοχή, τη συνεργασία και τους κοινωνικούς δεσμούς τόσο εντός της κοινότητας, όσο και σε σχέση με τις

γειτονικές περιοχές.

Οι ορεινές περιοχές συγκεντρώνουν πληθυσμό με συνήθως αρνητικούς (ως προς τον εθνικό μ.ο.) δείκτες εισοδήματος, εξέλιξης εισοδήματος, έκθεσης σε κίνδυνο φτώχειας, γήρανσης και αντικατάστασης. Οι κύριοι παράγοντες που πρέπει να αντιμετωπιστούν είναι η επιρροή του γεωγραφικού ανάγλυφου και των δημογραφικών τάσεων που θέτουν φραγμούς στη διάχυση ανάπτυξης από τους πόλους, και η επιμονή της οικονομικής κρίσης. Οι στρατηγικοί στόχοι που ιδιαίτερος τις αφορούν είναι η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού πλεονεκτήματος, η ενίσχυση της τάσης επιστροφής στον αγροτικό τομέα και η αναδιάρθρωση του, η επικέντρωση του τουρισμού σε εμπλουτισμό και διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος.

Η γενικότερη αναπτυξιακή στρατηγική όσον αφορά στην αγροτική ανάπτυξη είναι κοινή για όλη την χώρα αφού τα προβλήματα του ορεινού χώρου είναι κοινά σε όλες τις περιφέρειες και αποσκοπεί στην ανασυγκρότηση των δραστηριοτήτων παραγωγής και κατοίκησης, οι οποίες παρουσιάζουν σημαντική εποχικότητα και υποχώρηση, κατά βιώσιμο οικονομικά και περιβαλλοντικά πρότυπο. Η αγροτική ανάπτυξη θα πρέπει να συνεχίσει να στοχεύει σε ένα πολυλειτουργικό μοντέλο με έμφαση στην παραγωγή ιδιότυπων προϊόντων (προϊόντα τοπικά, ειδικού τύπου και τεχνολογίας, υψηλής ποιότητας, κ.λπ.) στις ορεινές και λιγότερο ευνοημένες περιοχές ως μια δυνατότητα διαφοροποίησης με βάση τη «συμβολική αξία τους» και απόκτησης προστιθέμενης αξίας για τους κατοίκους των περιοχών αυτών.

3.4. Πολιτικές Ανάπτυξης του Ορεινών Περιοχών

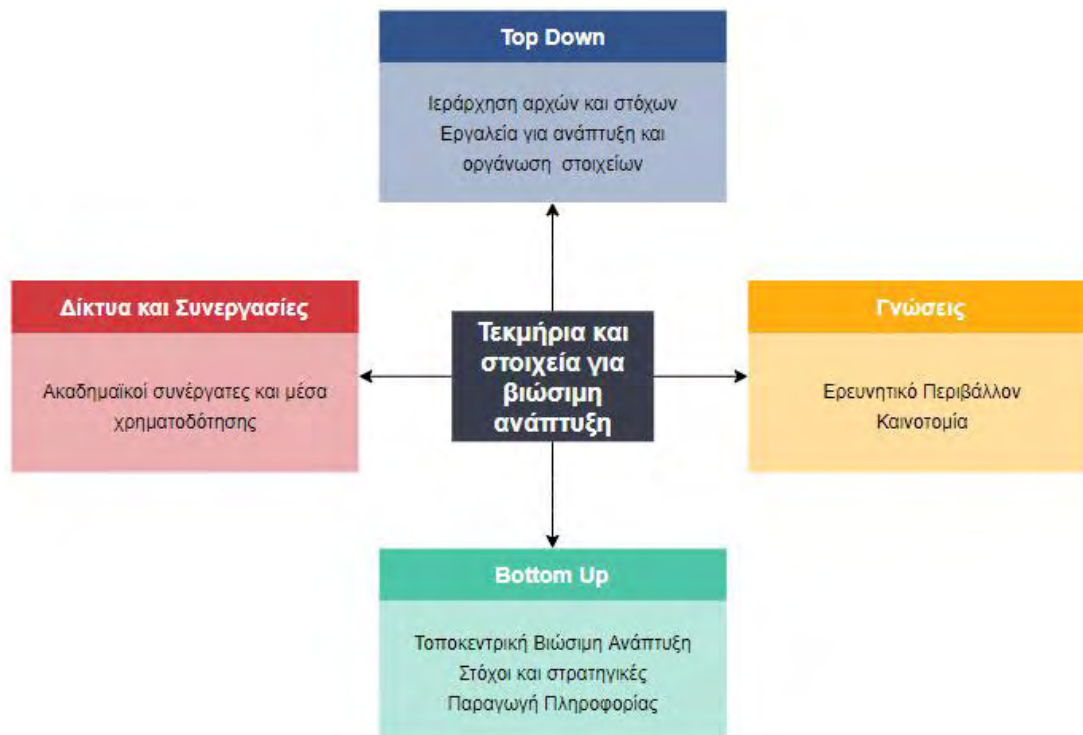
Σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες η χωροταξική πολιτική που ακολουθείται χαράσσεται τεκμηριωμένα. Προκείμενου η επιδιωκόμενη αλλαγή να είναι μετρήσιμη χρησιμοποιούνται δείκτες (Gaffey, 2013 στο Gloersen, 2016), οι οποίες δύναται να εκληφθούν ως μέτρο απόδοσης. Οι ορεινές περιοχές και περιοχές με ιδιαίτερα γεωγραφικά χαρακτηριστικά είναι δύσκολο να σχηματίσουν ομοιογενείς χωρικές ενότητες και επομένως τα ειδικά χωρικά προγράμματα ανάπτυξης δεν θα ήταν ωφέλιμα (European Commission, 2009; Monfort, 2009 στο Gloersen, 2016). Σε συνδυασμό με τη λιγοστή πολιτική υποστήριξη για αυτές τις περιοχές, οι παροχές από την πολιτική συνοχής είναι περιορισμένες (European Commission, 2015).

Η πολιτική συνοχής βασίζεται στην αρχή της συνεργασίας, βάσει της οποίας τα παραγόμενα προγράμματα δημιουργούνται συλλογικά συμπεριλαμβάνοντας φορείς του Ευρωπαϊκού, περιφερειακού και τοπικού επιπέδου, καθώς και απλούς πολίτες (European Commission, 2014). Τα ειδικά αναπτυξιακά ζητήματα που χειμάζουν τις ορεινές περιοχές αντιμετωπίζονται μέσω αυτών των συνεργασιών και ως τμήματα της bottom-up πολιτικής (Gloersen κα, 2016). Η αειφορία είναι μια ανθρωποκεντρική έννοια (Anderson κα, 2012) που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να στερεί από τις μελλοντικές την ίδια δυνατότητα (WCED, 1987). Η βιώσιμη διαχείριση απαιτεί ολοκληρωμένα χωρικά δίκτυα, τη συνεργασία περιφερειακών και τοπικών φορέων και τη σύμπραξη ερευνητικών, ακαδημαϊκών οργανισμών και όσων χαράσσουν πολιτική (Mader κα, 2015 στο Gloersen, 2016). Τα στοιχεία για την χάραξη πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τη μοναδικότητα κάθε περιφερειακού και τοπικού ζητήματος και διευκολύνουν τους φορείς να προσδιορίσουν αιτιακές σχέσεις και στόχους (Gloersen κα, 2016). Όταν σχεδιάζεται πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης οι stakeholders είναι απαραίτητοι λόγω της εμπειρίας τους και των γνώσεών τους και πρέπει να προσμετρώνται οι στόχοι και οι στόχοι κάθε περιοχής (Mader, 2013; Pirsons και Lawrence, 2010). Είναι σημαντικό οι πολιτικές να προσαρμόζονται στις χωρικές ιδιαιτερότητες και να αναδεικνύουν μια πολλαπλότητα στρατηγικών, συνδυάζοντας τόσο την από πάνω προς τα κάτω και την από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση. Οι πληροφορίες που παράγονται και χρησιμοποιούνται ως κριτήρια προέρχονται από ευρωπαϊκά και εθνικά εργαλεία, επιτρέποντας την εύκολη ενσωμάτωσή

τους και υπονοείται η αξιοπιστία τους. Όλοι οι παίκτες της ανάπτυξης συγκαταλέγονται σε δίκτυα και συνεργασίες και ανακύπτει η ανάγκη για επιπλέον παραγωγή πληροφορίας. Στο Διάγραμμα 1 απεικονίζεται το σύστημα πάνω στο οποίο βασίζεται η ολοκληρωμένη προσέγγιση για εδαφική ανάπτυξη σύμφωνα με τον Ruoss (2016). Οι ευρωπαϊκοί και εθνικοί φορείς ορίζουν τα πρωταρχικά πρότυπα, τις αρχές και τους στόχους της πολιτικής, ενώ οι τοποκεντρικές στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης εξειδικεύονται και εφαρμόζονται στο επιτόπιο επίπεδο των περιοχών. Οι παίκτες και οι δρώντες όλων των επιπέδων εντάσσονται σε δίκτυα και συνεργατικά σχήματα, όπου πρέπει επίσης να παραχθεί πληροφορία για το χώρο. Ένα παράδειγμα που δόθηκε είναι η δημιουργία μιας ΣΔΙΤ επένδυσης για την οποία ο επενδυτής θα χρειαστεί πληροφορίες για να εκτιμήσει την οικονομική βιωσιμότητα από πρότζεκτ ή για να παρακολουθήσει την εφαρμογή ή τις κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις του πρότζεκτ. Η μελέτη σχολιάζει ότι οι δημόσιοι και χωρικοί φορείς μπορεί να δυσκολευτούν να υποστηρίξουν τις επιρροές

Σε μελέτη του Ruoss (2016) παρουσιάζονται δύο συμπληρωματικά μοντέλα ανάλυσης και παραγωγής στοιχείων. Πρώτο το μοντέλο Nexus, το οποίο χρησιμοποιείται για να αναπτύξει δομημένες σχέσεις ανάμεσα στα γεωγραφικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής και τις αναπτυξιακές δυνατότητες και προκλήσεις που αντιμετωπίζει. Δεύτερο το Matrix του προφίλ βιωσιμότητας (Sustainability Profile Matrix), εξυπηρετεί τον συμμετοχικό σχεδιασμό και εστιάζει τη βιωσιμότητα, αποτελώντας εργαλείο μάθησης για τους stakeholders.

Το μοντέλο Nexus αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος GEOSPECS (Geographic Specificities and Developments Potentials in Europe. Μελέτησε τον τρόπο που γεωγραφικές περιοχές όπως τα βουνά, τα νησιά και οι αραιοκατοικημένες περιοχές μπορούν να γίνουν αντικείμενα πολιτικής στην Ευρωπαϊκή κλίμακα με σκοπό να αξιολογηθεί πώς αυτές οι περιοχές μπορούν να συμβάλλουν στην χάραξη πολιτικής. Το πρόγραμμα προσδιόρισε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών, παραθέτοντας τις προκλήσεις και τους υφιστάμενους περιορισμούς, καθώς και τις ευκαιρίες ευκαιρίες που διακρίνουν αυτές τις περιοχές. Το μοντέλο προσφέρει ένα γενικό πλαίσιο για την εκτίμηση της χωρικής κατάστασης στις ορεινές περιοχές και διαφοροποιείται από το μοντέλο της SWOT στο επίπεδο της επικέντρωσης στην μη τοποκεντρική ανάλυση, στις διαδράσεις και όχι στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στο ότι δεν κάνει απλή καταγραφή των θετικών και αρνητικών χαρακτηριστικών, αλλά εξερευνεί τη δυναμική των εμποδίων και το πώς μπορούν να μετατραπούν σε ευκαιρίες.

Διάγραμμα 1: Σύστημα βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή: (Ruoss, 2016 στο Gloersen, 2016), *Ιδία Επεξεργασία*

- Εφαρμογή Μοντέλων για πολιτική Βιωσιμότητας

- Το μοντέλο Nexus

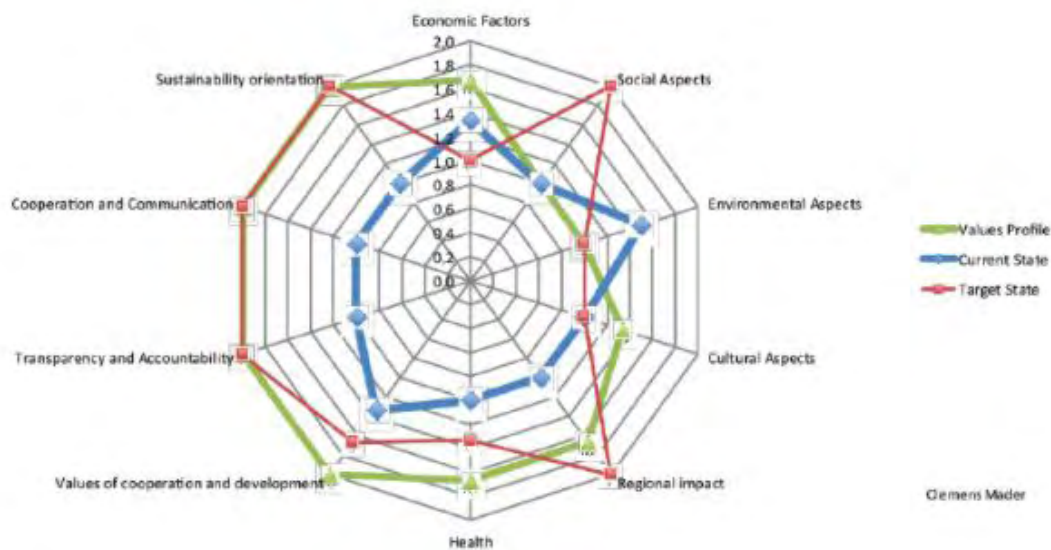
Το μοντέλο, όπως αναφέρει ο Gloersen (2016), έχει χρησιμοποιηθεί στην ελβετική στρατηγική για τις ορεινές και αγροτικές περιοχές των Άλπεων. Καθορίστηκαν τέσσερις υποομάδες: περιαστικές αγροτικές περιοχές, περιφερειακές αγροτικές περιοχές, τουριστικά κέντρα, μικρομεσαίες πόλεις και αγροτικά κέντρα. Για κάθε ομάδα έγινε η αντιστοίχιση με τα κατηγορικά χαρακτηριστικά του μοντέλου αναδείχθηκαν οι σχέσεις που συνδέουν τις ορεινές περιοχές με επιμέρους κατηγορίες στην Ευρώπη.

Το μοντέλο δεν έχει δοκιμαστεί ακόμα για τις ανάγκες του συμμετοχικού σχεδιασμού, αλλά η ίδια μελέτη αναφέρει ότι η διερεύνηση των γεωγραφικών σχέσεων που δημιουργούσε θα αναδείκνυε το πως αυτές επηρεάζουν την ανάπτυξη και θα διευκόλυνε τον απολογισμό των επιπτώσεων που έχουν οι ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής. Η σύγκριση των περιοχών και των επιπέδων, δίνουν τη δυνατότητα για πολυεπίπεδη αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και ως παράδειγμα τίθεται η φυγή των νέων, ένα ζήτημα το οποίο δύναται να προσεγγιστεί σε κοινοτικό επίπεδο και όχι περιφερειακό. Το πρότυπο ενός ζητήματος εφόσον αναγνωριστεί βοηθά στη διάκριση των παικτών που θα εμπλακούν σε αυτό.

- Το Sustainability Profile Matrix

Το Matrix του προφίλ βιωσιμότητας είναι ένα εργαλείο που ξεκίνησε να εφαρμόζεται από το Πανεπιστήμιο του Λύνεμπουργκ και δημιουργεί δείκτες για την αξιολόγηση περιφερειακών και χωροταξικών πρωτοβουλιών με βάση την υφιστάμενη κατάσταση. Βοηθά στην ποικιλότροπη κατανόηση του τοπικού και περιφερειακού χώρου και για κάθε περιοχή ορίζονται δέκα κατηγορίες δεικτών από τις οποίες επιλέγονται τρεις δείκτες, όπου οι τιμές κυμαίνονται από 0 (αρνητική κατάσταση) έως 2 θετική κατάσταση. Στο Διάγραμμα 2 οι τιμές στο πλέγμα που δημιουργείται αντιστοιχούν στο μέσο όρο των τριών σχετικών δεικτών. Η επιλογή των δεικτών γίνεται με βάση ποσοτικοποιημένη πληροφορία, γνώσεις και εμπειρία, απόψεις και προσδοκίες, που τίθενται σε διαβούλευση. Η εφαρμογή του μοντέλου έγινε στο Βάλτφερτελ στην Αυστρία, όπου οι τοπικοί φορείς συνεργάστηκαν για τη δημιουργία ενός τοπικού βιώσιμου προφίλ συσχετίζοντας τους δείκτες που αφορούν την επιθυμητή μελλοντική κατάσταση. Οι δείκτες εξετάζαν τη συμβολή του αγροτικού τομέα στην οικονομία της περιοχής.

Διάγραμμα 2: Παράδειγμα του μοντέλου Sustainability Profile Matrix

Πηγή: (Gloersen, 2016)

Γενικότερα, οι δείκτες έχουν μακροπρόθεσμο ορίζοντα και πρέπει να προσμετρούν τις διαχρονικές αλλαγές. Στο διάγραμμα παρουσιάζονται τρία μεγέθη που αφορούν την κάθε περιοχή: το προφίλ της περιοχής, την τωρινή κατάσταση και την επιθυμητή κατάσταση. Το προφίλ της περιοχής συνδυάζει τις απόψεις των stakeholders, η τωρινή κατάσταση αποτιμά τις πρωτοβουλίες που έχουν παρθεί και πως έχουν μεταβάλει την ανάπτυξη της περιοχής και η επιθυμητή κατάσταση εμπεριέχει τους στόχους και τις φιλοδοξίες των stakeholders. Στο ίδιο μοντέλο είναι πιθανό να επιδιωχθούν και αρνητικά αποτελέσματα όπως δείχνει και η μορφοποίηση στο σχήμα του μοντέλου αναφορικά με τις περιβαλλοντικές συνθήκες της περιοχής. Συγκεκριμένα, η επιθυμητή κατάσταση έχει αξιολογηθεί κατώτερα από την τωρινή κατάσταση, κάτι που ενδεχομένως θα επέφερε μια πολιτική για ελεγχόμενη εξάντληση των πόρων για αποκατάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης. Στον οριζόντιο διάλογο η χρησιμότητα του μοντέλου έγκειται στην εκμάθηση και τη δημιουργία προοπτικών για συνεργασίες και συμπληρωματικότητες και οι stakeholders αντλούν πληροφορίες από τις επιλογές άλλων περιοχών δομώντας έτσι εναλλακτικά σχέδια και πολιτικές. Με τον κάθετο διάλογο και τη συνεργασία των περιφερειακών και τοπικών αρχών και των εθνικών και ευρωπαϊκών επιτυγχάνεται η κατανόηση των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών που σχετίζονται με το χώρο.

Οι Ευρωπαϊκές πολιτικές και οι προδιαγραφές τους δεν συνυπολογίζουν με επάρκεια τις νέες ανάγκες και τις αλλαγές για βιώσιμη ανάπτυξη και το μοντέλο έρχεται να καλύψει αυτό το κενό.

Η μελέτη προχώρησε σε επισκόπηση των δύο μοντέλων και τα σύγκρινε. Το Μοντέλο Nexus εστιάζει στην αναγνώριση των δικλιδίων που θα φέρουν αλλαγές, ενώ το matrix του προφίλ βιωσιμότητας δημιουργεί συσχετισμούς ανάμεσα σε συγκεκριμένες παραμέτρους και δείκτες που είναι σχετικοί με το χώρο. Το πλεονέκτημα που παρέχεται από τα δύο εργαλεία είναι η προστιθεμένη αξία του να αποφασίζεται από τους περιφερειακούς και τοπικούς stakeholders η πληροφορία που θα χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο της διακυβέρνησης.

Λόγω της ποικιλομορφίας που παρουσιάζουν οι ορεινές περιοχές, η παραγωγή και η εξειδίκευση των πληροφοριών πρέπει να γίνεται συνδυαστικά. Όπως υπογραμμίζει η μελέτη, η διαφοροποίηση που παρουσιάζουν στον εκσυγχρονισμό του αγροτικού τομέα, στη βιομηχανική ανάπτυξη και τη μετάβαση στην οικονομία των υπηρεσιών δεν δίνει σαφή εικόνα πάνω στη συγκρισιμότητα των ορεινών περιοχών. Αυτό που συμπεραίνεται είναι ανεξάρτητα από το επίπεδο ανάπτυξης και τις αποκλίσεις που υφίστανται, τα εργαλεία αυτά μπορούν να καταστήσουν τις ορεινές περιοχές λειτουργικές.

- Βιώσιμη Ανάπτυξη: από τη Διάσκεψη Κορυφής του Ρίο το 1992 μέχρι το 2012

Σε μελέτη που κάνει ανασκόπηση τις συνθήκες του Ρίο, από το 1992 έως το 2012 και συνεκτιμά 10 χωροταξικές εκθέσεις, τονίζοντας τη σημασία ανάπτυξης μιας ατζέντας για τον ορεινό χώρο που θα διέπεται από τις ακόλουθες αρχές πολιτικής:

- Συγκεκριμένες στρατηγικές για τα βουνά

Απαιτούνται στοχευμένες στρατηγικές για την παραγωγή αποτελεσμάτων, ειδικότερα σε εθνικό επίπεδο.

- Διασυνοριακή συνεργασία και αγροτική-αστική σύνδεση

Αναφέρει πως πολλά ορεινά συστήματα και οι υπηρεσίες τους έχουν προεκτάσεις και εκτός της εθνικής επικράτειας. Μέσω της οικονομικής ανεξαρτησίας των αγροτικών και αστικών περιοχών δημιουργούνται ευκαιρίες για συμπράξεις και συνεργασίες.

- Συμμετοχική διακυβέρνηση και οργανισμοί

Η βιώσιμη ανάπτυξη βασίζεται στην ένταξη και την εμπλοκή των stakeholders, αυτούς των κυβερνητικών, ιδιωτικών και δημόσιων οργανισμών. Πρέπει να συμμετέχουν σε όλα τα στάδια λήψης αποφάσεων, στο σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

- Αποζημίωση για τα αγαθά και τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων

Με την αποζημίωση των ορεινών πληθυσμών, διασφαλίζεται η ενίσχυση της των τοπικών νοικοκυριών, μειώνεται η φτώχεια και υπάρχει σωστός διαμοιρασμός των αγαθών.

- Ισορροπία ανάμεσα στη διατήρηση και την ανάπτυξη

Στις ορεινές περιοχές συγκεντρώνεται μη βιώσιμες επενδύσεις και συχνά βλάπτουν την εξαγωγική δυναμική τους. Η εύρεση ισορροπίας ανάμεσα στην επιδίωξη βιωσιμότητας και

ανάπτυξης είναι κάτι δύσκολο, αλλά μπορεί να επιτευχθεί με στοχευμένες και λογικές επενδύσεις

- Προσαρμογή στις παγκόσμιες συνθήκες και συνεργασίες

Η δράση στα βουνά πρέπει να είναι συναφής με τις υφιστάμενες αρχές και νόρμες της παγκόσμιας συνεργασίας., στη βάση της διαγενεακής ισότητας, της διασυνοριακής διαφύλαξης και της προστασία των παραδοσιακών πολιτισμών και γνώσεων.

Όπως έχει αναφερθεί, τα βουνά είναι σημαντικά για πολλές περιοχές της Ευρώπης και οι κάτοικοι βασίζονται στις υπηρεσίες και τους πόρους τους, καθώς διαμορφώνουν το κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό ανάγλυφο της ηπείρου. Στην ίδια μελέτη (Ariza κα, 2013) περιγράφεται η ανάπτυξη του ορεινού χώρου στην κεντρική, ανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη, ξεκινώντας από τις τάσεις που επικρατούν και πώς αυτές ανάγονται σε ευκαιρίες ή προβλήματα. Στις χώρες με οικονομία μετάβασης, οι ορεινοί πόροι παίζουν σημαντικό ρόλο στο Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) και οι πληθυσμοί τους βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη γεωργία και στα τοπικά προϊόντα. Τόσο οι ευκαιρίες όσο και οι προκλήσεις πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα της διακυβερνητικής συνεργασίας με παράδειγμα τη Σύμβαση των Καρπαθίων στην οποία προτάσσεται η προστασία του περιβάλλοντος και η βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη, βελτιώνοντας ταυτόχρονα της συνθήκες διαβίωσης.

Οι προτεινόμενες δράσεις και πολιτικές για την διαχείριση των ορεινών περιοχών στην κεντρική εκτίθενται με βραχύ τρόπο. Κατ' επέκταση, προτείνεται:

- Δημιουργία μηχανισμών που θα αποζημιώνουν τις ορεινές περιοχές και να αναπτυχθούν σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο
- Υποστήριξη σε πράσινες οικονομικές δραστηριότητες με έμφαση στις πράσινες τεχνολογίες και στην εύρεση καινοτόμων μηχανισμών χρηματοδότησης
- Ενίσχυση της περιφερειακής έρευνας και ανάπτυξης, καθώς τα περιφερειακά κέντρα έρευνας και ανάπτυξης μπορούν να είναι καθοριστικά στο να δημιουργήσουν λύσεις με βάσεις τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε περιοχής. Ταυτόχρονα, θα ενισχυθεί η ενδοπεριφερειακή συνεργασία και θα αναπτυχθούν συμπράξεις
- Προώθηση ολοκληρωμένων προσεγγίσεων που συνεκτιμούν τη διαχείριση πόρων, τη διασυνοριακή συνεργασία και τη σύνδεση ορεινών και πεδινών περιοχών. Πρέπει να υπάρξει πολυτομεακή προσέγγιση ώστε να εφαρμοστούν αποδοτικά μοντέλα διακυβέρνησης και λήψης αποφάσεων, με υπόδειγμα πολιτική τη Σύμβαση των Καρπαθίων το 1992
- Εκμετάλλευση των επενδύσεων ΣΔΙΤ, ειδικότερα σε ζητήματα ανανεώσιμης ενέργειας, ανάπτυξης του τουρισμού και της ασφαλούς βιομηχανικής ανάπτυξης και της έξυπνης γεωργίας.

Ξεχωριστή αναφορά γίνεται στις ορεινές περιοχές των Άλπεων καθώς παίζουν πολλαπλό ρόλο στη Δυτική Ευρώπη και συγκροτούν ένα σύνθετο οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης που βασίζεται στο συνδυασμό των υπηρεσιών, της βιομηχανίας, της παραγωγής ενέργειας και της γεωργίας. Διαθέτουν εύρος οικονομικών δραστηριοτήτων, ιστορίας και παραδόσεων και σωρεία ευκαιριών αναψυχής, διασχίζονται από τα σημαντικότερα ποτάμια της Ευρώπης και η εύρύτερη περιοχή είναι επίκεντρο βιοποικιλότητας, φιλοξενώντας ενδημικά φυτά και πλούσια πανίδα. Συνάμα, το σύστημα των Άλπεων έρχεται αντιμέτωπο με σύγχρονες προκλήσεις, όπως η απώλεια ενδιαιτημάτων, η μεταβολή των καλλιεργειών, η κλιματική αλλαγή και η μειωμένη χιονόπτωση. Η κλιματική αλλαγή επιφέρει θερμότερους χειμώνες, ξηρότερα καλοκαίρια, πλημμύρες και ξηρασίες έχοντας ευρύτερο αντίκτυπο. Την ίδια στιγμή,

δημιουργούνται ενδοπεριφερειακές ανισότητες και οι αγροτικές και δασώδεις περιοχές της περιφέρειας αντιμετωπίζουν οικονομική και δημογραφική φθίση, ενώ οι εύπορες και τουριστικές περιοχές καλούνται να διευθετήσουν τις χρήσεις γης τους. Λόγω της γειννίαςσης με μητροπολιτικά κέντρα όπως το Μιλάνο, η Βιέννη, το Μόναχο, οι περιοχές των Άλπεων ανάγονται σε εστίες διαίμωνής, οι ενδοπεριφερειακές πόλεις απολύουν τις λειτουργίες τους ως κέντρα και στερούνται πόρους σε βάρος των μεγάλων και σημαντικών πόλεων. Τα μέτρα που ελήφθησαν από την κυβέρνηση ήταν η προώθηση της τοπικής εξειδίκευσης, των κέντρων αριστείας και εξειδίκευσης και τα δίκτυα. Οι Άλπεις αποτελούν το πρώτο παράδειγμα ένταξης σε νομικά δεσμευτικό εργαλείο, την Αλπική Σύμβαση, που δομήθηκε από ένα καμβά πολιτικών διασυννοριακής συνεργασίας, δικτύωσης, την κάθετη και οριζόντια συμμετοχή stakeholders από διαφορετικές περιοχές και διαφορετικούς χώρους επιστημονικά και επαγγελματικά. Συνοψίζοντας, στις πιέσεις που δέχονται οι Άλπεις περιλαμβάνονται οι αλλαγές στο δημογραφικό, οι χωρικές ανισότητες, η υστέρηση στην ανταγωνιστικότητα, η διαχείριση της κυκλοφορίας, η παρακμή στη βιοποικιλότητα, ζητήματα που σε συνδυασμό με την ετερογένεια και την πολυπλοκότητα, δημιουργούν την ανάγκη για προσαρμοσμένες λύσεις και πολύμορφη ανάπτυξη.

Οι πολιτικές που προτείνονται είναι οι ακόλουθες:

- Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και περιορισμός των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής

Η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή συνεπάγεται και τον επαναπροσδιορισμό του τουρισμού στις Άλπεις και την δρομολόγηση νέων πολιτικών για την προστασία του περιβάλλοντος, δίνοντας έμφαση στις ανανεώσιμες μορφές ενέργειας και στα φυσικά υλικά κατασκευής.

- Διαχείριση φυσικών και ανθρώπινων πόρων

Οι πόροι των Άλπεων πρέπει να αξιοποιηθούν εστιάζοντας στη βιώσιμη διαχείριση του νερού για τις ενεργειακές, αγροτικές, βιομηχανικές και οικιακές ανάγκες, περιορίζοντας την κατασκευή δευτερευουσών κατοικιών και υποστηρίζοντας τη μετάβασή της κυκλοφορίας σε σιδηροδρομική, προωθώντας μηχανισμούς που θωρακίζουν την ανταγωνιστικότητα των Αλπικών περιοχών, ενισχύοντας τη βιοποικιλότητα μέσω δικτύων και προσφέροντας υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος.

- Στροφή στην καινοτομία σε όφελος της πράσινης οικονομίας

Η καινοτομία και οι επενδύσεις πρέπει να επικεντρωθούν στην πράσινη οικονομία και ιδιαίτερα στα πεδία του βιώσιμου τουρισμού, των προστατευόμενων περιοχών, των αγροτικών πολιτικών, την ποικιλομορφία του εισοδήματος και στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

- Ενίσχυση συνεργασιών και λειτουργικών σχέσεων

Είναι σκόπιμο να επιτευχθεί περιφερειακή συνεργασία σε όλες τις κλίμακες και να ενδυναμωθούν οι λειτουργικές σχέσεις των stakeholders, όπως μη κυβερνητικοί οργανισμοί, φορείς έρευνας και αριστείας, τοπικά και περιφερειακά όργανα εξουσίας.

- ΚΑΠ, INTERREG, LEADER, CLLD και ΙΤΙ

Η γεωργία και η αγροτική δραστηριότητα ήταν από τα πρώτα μελήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και υποβοηθήθηκαν από την ενοποιημένη αγροτική πολιτική για τα κράτη μέλη, η οποία ονομάστηκε Κοινή Αγροτική Πολιτική. Εφαρμόστηκε πρώτη φορά το 1962 και είχε στόχο τη σταθεροποίηση των αγορών, την αύξηση της παραγωγικότητας και εξασφάλιζε στους παραγωγούς συγκεκριμένες τιμές αγοράς. Το 1992 έγινε αναπροσαρμογή της ΚΑΠ, με τη μείωση των εγγυημένων τιμών και την ταυτόχρονη αποζημίωση της παραγωγής. Η αγροτική ανάπτυξη ενισχύθηκε περισσότερο το 1996, όταν στη σύσκεψη του Κορκ, όταν δημιουργήθηκε μια νέα διακήρυξη 10 αξόνων ειδικά για την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, καθιστώντας τη βιώσιμη ανάπτυξη του αγροτικού τομέα βασική αρχή για την πολιτική της Ευρώπης. Στο πρόγραμμα δράσης Agenda 2000 καθορίστηκαν 22 στόχοι για την οργάνωση της αγροτικής ανάπτυξης. Προωθήθηκε η καλλιέργεια με φιλικές προς το περιβάλλον μέθοδοι στις μειονεκτικές περιοχές, έγινε σχεδιασμός για επιδόματα αποζημίωσης λόγω φυσικών περιορισμών. Για τις περιοχές που παρουσιάζουν αναπτυξιακή υστέρηση διατηρήθηκαν τα προγράμματα LEADER και INTERREG. Παράδειγμα εφαρμογής αποτελεί η Γαλλία, όπου ο ευρωπαϊκός προγραμματισμός για την αγροτική ανάπτυξη ενσωματώθηκε στο Εθνικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης (Gerbaux, 2004). Γενικότερα, ωστόσο, δεν υπάρχει μια ολιστική προσέγγιση προσέγγιση για τις ορεινές περιοχές και οι πολιτικές διαδικασίες χαράσσονται σε πολλά επίπεδα διακυβέρνησης από πάνω προς τα κάτω και από κάτω προς τα πάνω, καθώς δεν υπάρχει ενιαίο τομεακό και ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο για τις ορεινές περιοχές της Ευρώπης, παρά μόνο μη δεσμευτικά κείμενα για τη βιώσιμη ανάπτυξη ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών (Price, 2010). Οι πολιτικές που χαράσσονται σε εθνικό επίπεδο συναρμόζονται και τροφοδοτούνται από διεθνείς συμφωνίες και διακρατικές πολιτικές όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιοπολιότητα, η Σύμβαση των Άλπεων, η Σύμβαση των Καρπαθίων και κοινοτικές πολιτικές όπως το Leader και το Interreg. Όπως αναφέρει η ΕΕΑ (2010) το μόνο επίσημο έγγραφο σε ευρωπαϊκή κλίμακα που πραγματεύεται τις ολοκληρωμένες προσεγγίσεις για τον ορεινό χώρο είναι το Ψήφισμα 136 του CLRAE (2002) με τον τίτλο “Ένα νέο σχέδιο πολιτικής για τις ορεινές περιοχές της Ευρώπης: μετατρέποντας ορεινές περιοχές πόρους ανάπτυξης”.

Στις μειονεκτικές περιοχές η πρόκληση για την αγροτική ανάπτυξη είναι η οικονομική διαφοροποίηση και ολοκληρωμένη ανάπτυξη, δεδομένου ότι τα ποιοτικά προϊόντα στην μεταποίηση τροφίμων έχουν μεγαλύτερη ζήτηση και δημιουργούνται περισσότερες ευκαιρίες μέσα από τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Εξωτερικό προνόμιο που απολαμβάνουν ορισμένες ορεινές περιοχές είναι η μετανάστευση συνταξιούχων και επιχειρηματιών που αποζητούν τις ιδιαιτερότητες του ορεινού χώρου και ελκύονται από το ορεινό βιοτικό επίπεδο, φέρνοντας έτσι επιπλέον κεφάλαιο, αύξημένο εισόδημα και πολλαπλασιάζουν τις δυνατότητες για νέα επενδυτικά σχέδια (Σταθοπούλου, 2005).

Η ολοκληρωμένη εδαφική ανάπτυξη που επιχειρείται με την Πολιτική Συνοχής εκφράζεται μέσω των εργαλείων CLLD (Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων) και ΙΤΙ (Ολοκληρωμένες Εδαφικές Επενδύσεις). Ένα ακόμα πρόγραμμα που συνέβαλλε στην ανάπτυξη τοπικών κοινοτήτων είναι το πρόγραμμα LEADER και χρησιμοποιείται για υλοποίηση καινοτόμων δράσεων σε αγροτικές περιοχές και την κινητοποίηση του τοπικού πληθυσμού (Μπεριάτος και Ψαλτόπουλος, 2003).

3.4.1. Προσεγγίσεις του ορεινού χώρου και στόχοι

Οι Ρόκος και Παπαδημητρίου το 2001 ανέδειξαν τους γενικούς στόχους που συμβάλλουν στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών μέσω του τουρισμού, της γεωργίας, της μεταποίησης, του περιβάλλοντος και των υποδομών. Αρχικά, πρέπει να αναγνωριστούν οι μειονεκτικές

περιοχές, να διατηρηθεί ο πληθυσμός και να μην υπάρξει φυγή των νέων προς αστικές περιοχές, να δημιουργηθούν και να εκσυγχρονιστούν οι υποδομές, να διατηρηθεί η γεωργική γη και οι βοσκότοποι οι βοσκότοποι, να εκσυγχρονιστεί η γεωργία, να αναπτυχθούν όλοι οι διαθέσιμοι πόροι, να αναπτυχθούν οι βιομηχανικές δραστηριότητες και ο τουρισμός και να διατηρηθεί η πολιτιστική ταυτότητα της ορεινής περιοχής. Σε μελέτη της Διεθνούς Οργάνωσης Τροφίμων και Γεωργίας (2010) αναφέρεται ότι ένα ζήτημα των ορεινών περιοχών σε σχέση με τις αγορές είναι ότι τα παραγωγικά κόστη είναι υψηλότερα και οι μεταφορικές υποδομές δεν είναι ανεπτυγμένες. Στις χώρες της ΕΕ, στην Ιαπωνία, τη Νορβηγία και την Ελβετία υπάρχει η αντίληψη ότι η γεωργία πρέπει να αντιμετωπίζεται με μια ευρεία προσέγγιση και όχι μονοσήμαντα ως παραγωγική δραστηριότητα, καθώς δεδομένης της υφιστάμενης κατάστασης του κλάδου στις ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερα στις ορεινές και απομονωμένες περιοχές, θα είναι ανεπαρκής. Είναι σημαντικό να δημιουργηθεί θεσμικό πλαίσιο και στοχευμένες, ολοκληρωμένες πολιτικές που θα προσμετρούν τις ανάγκες των ορεινών κοινοτήτων και τη λειτουργική σύνδεση των ορεινών πληθυσμών με τους πεδινούς (FAO, 2006). Η περισσότερες Ευρωπαϊκές διαθέτουν ορεινές πολιτικές που εφαρμόζονται έμμεσα και πρόκειται για τομεακές πολιτικές προσαρμοσμένες στον ορεινό χώρο. Από τη σκοπιά των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων εμφανίζεται μια αλληλοεπικάλυψη με αγροτικές ή περιφερειακές πολιτικές. (Dax, 2008). Οι εμπλεκόμενοι φορείς κατά την επιδίωξη της ενίσχυσης της βιώσιμης ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές, πρέπει να συνυπολογίσουν:

- τη διαφύλαξη των φυσικών πόρων, δίχως να διαταράσσονται τα οικοσυστήματα
- την καταγραφή των μόνιμων φυσικών περιορισμών για βιώσιμη ανάπτυξη, που σχετίζονται με τη γεωμορφολογία και το κλίμα μέχρι την οικονομική δραστηριότητα και την αποκέντρωση
- την αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών περιορισμών

Η ανάλυση του ορεινού χώρου στην Ευρώπη έχει ανασύρει πληθώρα κοινών εμπειριών που συντείνουν στη δημιουργία ολοκληρωμένων πολιτικών από οικονομική, περιβαλλοντική πλευρά. Άξονες που θα λειτουργήσουν επανορθωτικά στην περιθωριοποίηση των περιοχών είναι: α) η αναγνώριση των ιδιότυπων χαρακτηριστικών του ορεινού χώρου και αυτά τα χαρακτηριστικά να συνυπολογίζονται στην παραγωγή και στα προϊόντα των περιοχών, β) η διαχείριση της βιοποικιλότητας και των φυσικών κινδύνων, γ) διαφοροποίηση και αξιοποίηση του τοπικού δυναμικού για καινοτομία, ώστε να ενισχυθεί η περιφερειακή δημιουργικότητα. Γνωστό πρόγραμμα διαφοροποίησης και με εφαρμογές αποτελεί το LEADER, δ) πολιτιστική αλλαγή χωρίς αλλοίωση της τοπικής ταυτότητας, ε) η βιώσιμη ανάπτυξη των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας, άξονα για τον οποίο η Σύμβαση των Καρπαθίων προωθεί την πολυτομεακή συνεργασία και αποτελεί το πλαίσιο ανάπτυξης πολιτικών, στ) αξιολόγηση των χωρικών χαρακτηριστικών, ζ) ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου και ένταξη περισσότερων δρώντων (Dax, 2008).

3.4.2. Ευρώπη και Ορεινές Περιοχές

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποιεί την εδαφική συνοχή ώστε να ευνοήσει την βιώσιμη ανάπτυξη επενδύοντας στα εδαφικά χαρακτηριστικά και τους πόρους. Η συνοχή πρέπει να θεμελιωθεί πάνω σε τρεις αρχές:

- τη συγκέντρωση, προκειμένου να αρθούν οι αρνητικές εξωτερικότητες
- συνδεσιμότητα, προκειμένου να επιτευχθεί σύγκλιση των μειονεκτικών περιοχών με

τα αστικά κέντρα

- συνεργασία, προκειμένου να δημιουργηθούν συνέργειες

Στην Ευρώπη ο αγροτικός τομέας στον ορεινό χώρο εξασθενεί ευρέως (MacDonald κα, 2000) και ιδιαίτερα στις Μεσογειακές χώρες υπάρχει εγκατάλειψη της γης με απειλή στο αγροτικό περιβάλλον λόγω της κυριαρχίας της θαμνώδους βλάστησης (Roura-Pascual κα, 2005;) και την απώλεια ενδιαιτημάτων για τοπικά είδη (Suarez-Seoane κα, 2002; Sirami κα, 2010).

Στην έρευνα Nordregio (2004) για την Ευρωπαϊκή Ένωση, στην οποία αξιολογείται γενικότερα ο ορεινός χώρος της Ευρώπης, έγινε διαχωρισμός για τις κατηγορίες εθνικών πολιτικών, που μπορούν να αφορούν και τις ορεινές περιοχές. Είναι συγκεκριμένα πέντε:

1. Γενικά μέτρα και πολιτικές που έχουν χωρικές επιπτώσεις ή περιλαμβάνουν ορεινές περιοχές, όπως τα αναπτυξιακά προγράμματα των χωρών καθώς και νόμοι για το χωροταξικό σχεδιασμό.
2. Τομεακές πολιτικές με επιπτώσεις στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, όπως η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, τουρισμού και επενδύσεων.
3. Δράσεις και προγράμματα στα οποία περιλαμβάνονται οι ορεινές περιοχές όπως είναι το προγράμματα Leader και Interreg.
4. Δράσεις και πολιτικές που αφορούν αποκλειστικά τις ορεινές περιοχές ώστε να ανταποκριθούν στις εξειδικευμένες τους ανάγκες.
5. Ολοκληρωμένες πολιτικές για τις ορεινές περιοχές.

Οι χώρες της Ευρώπης διακρίνονται σε τέσσερις τύπους με κριτήριο το αν έχουν πολιτικές ή όχι για τον ορεινό χώρο. Υπάρχουν οι εξής χώρες:

1. Χώρες που δεν έχουν καμία συγκεκριμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται χώρες, όπως η Δανία και η Ολλανδία, οι οποίες έχουν μικρή έκταση είτε χώρες όπως η Ελλάδα και η Σλοβενία, όπου η πολιτική τους ταυτίζεται με την αναπτυξιακή πολιτική τους.
2. Χώρες με τομεακές πολιτικές. Τέτοιες χώρες είναι η Πολωνία, η Σλοβακία και η Λιθουανία, χώρες οι οποίες δεν έχουν ορεινές εκτάσεις.
3. Χώρες με πολυτομεακές πολιτικές για τον ορεινό όγκο. Πρόκειται για πολιτικές που έχουν πολύπλευρη προσέγγιση και αφορούν την γεωργία, τον τουρισμό, κοινωνικά ζητήματα αλλά και το περιβάλλον. Τέτοιες χώρες είναι η Αυστρία, η Γερμανία και η Ισπανία.
4. Χώρες που έχουν ολοκληρωμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές τους. Προκύπτουν από την ενοποίηση των τομεακών πολιτικών με κάποια ειδικά εργαλεία (για παράδειγμα νομοθεσία, επενδυτικά προγράμματα κλπ.). Οι χώρες με ολοκληρωμένη πολιτική είναι η Γαλλία, η Ιταλία και η Ελβετία. Οι ολοκληρωμένες πολιτικές για τον ορεινό χώρο δεν έχουν παγιωμένο χαρακτήρα και ερμηνεία σε όλες τις χώρες, με παράδειγμα την Ελβετία όπου η ορεινή πολιτική διασυνδέεται με την περιφερειακή και γεωργική πολιτική, ενώ σε άλλες χώρες υπάρχει πολυτομεακός συντονισμός.

Οι ορεινές αγροτικές περιοχές που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από τις πόλεις μπορούν να ευνοηθούν μέσα από την αλληλεξάρτησης πόλης υπαίθρου και οι περιοχές που έχουν σημαντική απόσταση από πόλεις, μπορούν να επικεντρωθούν σε δραστηριότητες έξω

από το γεωργικό μοντέλο, όπως ο οικότουρισμός, ο αγροτουρισμός και η αναψυχή (Μαυρουδάκης, 2010)

Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Ορεινών Περιφερειών, ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Αγροτικών Περιοχών και η Ευρωπαϊκή Διακυβερνητική Συνδιάσκεψη του 1996 για τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, είναι τα σχέδια που εν δυνάμει καθορίζουν την ορεινή αναπτυξιακή πολιτική (Παδημάτου και Ρόκος, 2001).

- Ευρωπαϊκός Χάρτης Ορεινών Περιφερειών

Οι στόχοι του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ορεινών Περιφερειών αποσκοπούν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής και είναι οι παρακάτω:

- Να γίνει αναγνώριση των ορεινών περιοχών και της ιδιαίτερης φύσης τους.
- Να διασφαλιστεί η γεωγραφική ενότητα των ορεινών περιοχών και να μην υπάρξουν κατατμήσεις
- Παραμονή πληθυσμού και παρεμπόδιση των μεταναστευτικών τάσεων του νεανικού πληθυσμού
- Δημιουργία ή εκσυγχρονισμό των υποδομών και των ανέσεων που είναι απαραίτητες για την ποιότητα της ζωής και την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.
- Συντήρηση και βελτίωση των τοπικών δημοσίων υπηρεσιών.
- Διατήρηση της γεωργικής γης και των βοσκοτόπων και απαραίτητη συντήρηση και εκσυγχρονισμό των γεωργικών δραστηριοτήτων μέσω ειδικής προσέγγισης για την ορεινή γεωργία.
- Ανάπτυξη των ενδογενών ενεργειακών πόρων.
- Διατήρηση των υπαρχόντων βιομηχανικών δραστηριοτήτων και ίδρυση βιομηχανιών που να στηρίζονται στις νέες τεχνολογίες
- Ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα, ιδιαίτερα του τουρισμού, ως συμπληρώματος των παραδοσιακά ασκούμενων επαγγελμάτων
- Διατήρηση της ταυτότητας και διασπορά των πολιτισμικών αξιών που χαρακτηρίζουν τις ορεινές περιοχές ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα ομογενών ορεινών ενοτήτων

Οι Χώρες - Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης μπορούν να συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων κάνοντας τα εξής:

- Να παρέχουν φορολογική εξίσωση, που να ευνοεί τις λιγότερο εύπορες ορεινές περιοχές.
- Να βοηθούν στη συντήρηση και τη δημιουργία γεωργικών εκμεταλλεύσεων, βιοτεχνιών και εμπορικών ή βιομηχανικών επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν καθαρές τεχνολογίες.
- Να διευκολύνουν την εγκατάσταση νέων στις ορεινές περιοχές, ιδιαίτερα στη γεωργία, τη βιοτεχνία και τον τουρισμό.
- Να αποζημιώνουν για τους φυσικούς ή οικολογικούς περιορισμούς που είναι σύμφυτοι στις ορεινές περιοχές και για τους περιορισμούς στην εκμετάλλευση.
- Να αποζημιώνουν τους ορεινούς πληθυσμούς για την παροχή οικολογικών υπηρεσιών,

ιδιαίτερα όσον αφορά στη συντήρηση του τοπίου και την προστασία από τις φυσικές καταστροφές.

- Ευρωπαϊκός Χάρτης Αγροτικών Περιοχών

Οι άξονες στους οποίους κινείται ο Ευρωπαϊκός Χάρτης των Αγροτικών Περιοχών είναι η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ σε κατοίκους ορεινών και αστικών περιοχών, η πλήρης αξιοποίηση της τεχνολογίας με μακροπρόθεσμο στόχο τον βιώσιμο τρόπο ζωής όσων κατοικούν στην ύπαιθρο. Στο πλαίσιο της ελληνικής αναπτυξιακής πολιτικής για τον ορεινό χώρο, το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου χωρίζει τις ορεινές περιοχές σε τρεις τύπους ανάλογα με το πόσο αναπτυγμένες είναι:

- **Περιοχές Σχετικά Αναπτυγμένες:** Αφορά σε περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και αιφόρο οικονομική βάση που στηρίζονται στην κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών, τον τουρισμό και παραθερισμό, την παραδοσιακή βιοτεχνία, τις συναφείς οικονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες και τις κοινοτικές πολιτικές υποστήριξης. Οι περιοχές αυτές δεν αντιμετωπίζουν τα προβλήματα των ορεινών μειονεκτικών περιοχών.
- **Περιοχές Δυναμικές με Αναξιοποίητους Πόρους:** Αφορά σε περιοχές με ακόμη σημαντικό αλλά φθίνοντα πληθυσμό, υποβαθμισμένη οικονομική βάση, εγκατάλειψη οριακών γεωργικών γαιών, και μείωση της κτηνοτροφίας, παρά την ύπαρξη κάποιων σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων.
- **Περιοχές Εσωτερικές:** Αφορά σε περιοχές με σχεδόν πλήρη πληθυσμιακή εγκατάλειψη, με ή χωρίς παρουσία σημαντικών γεωργικών και περιβαλλοντικών πόρων αλλά με προβλήματα περαιτέρω περιβαλλοντικής υποβάθμισης από διάβρωση εδαφών, πυρκαγιές δασών, μη συντήρηση των οικιστικών έργων και μνημείων.

Στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου υπάρχουν επίσης προτάσεις για την άρση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές εστιάζουν στα εξής μέτρα:

- **Μετασχηματισμός της Αγροτικής Δραστηριότητας:** Περιλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό των εκτατικών συστημάτων παραγωγής τόσο στην γεωργία όσο και στην κτηνοτροφία, καθώς και την προβολή των προϊόντων με μέσα όπως συστήματα πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας, τυποποίησης και εμπορίας. Τα προϊόντα θα κατευθύνονται ως εισροή στον τουρισμό και λιγότερο σε νέες αγορές. Για το λόγο αυτό καθιερώνονται οι χρήσεις ειδικών σημάτων ποιότητας προϊόντα «Έντασης Παραδοσιακής Τεχνογνωσίας»
- **Εκτατική Ανάπτυξη Ήπιων Μορφών Τουρισμού:** Η ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού οφείλει να μετουσιωθεί σε καθολικότερη τουριστική ανάπτυξη μέσω της διασύνδεσης των περιοχών τουριστικής ζήτησης σε διανομαρχιακό και διαπεριφερειακό επίπεδο, έτσι ώστε να επιτευχθεί οικονομία κλίμακας. Συνεπώς, προωθούνται πολιτικές ειδικών σημάτων ποιότητας στον τουρισμό και καλύτερη προβολή και εμπορική διαχείριση των επιχειρήσεων.

- **Στήριξη της Οικοτεχνίας και της Βιοτεχνίας Μικρής Κλίμακας:** Η μεταποιητική δραστηριότητα στον ορεινό χώρο πρέπει να συνεργάζεται με τον πρωτογενή τομέα και να κατευθύνεται στον τουρισμό ως άμεση αγορά. Προωθείται η συνεργασία των μικρών επιχειρήσεων και η δημιουργία δικτύων ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων.
- **Συγκρότηση Ορεινών Κέντρων Ανάπτυξης ανά Περιφέρεια Προγραμματισμού:** Ορίζονται περιφέρειες προγραμματισμού και ορεινά κέντρα, τα οποία θα πρέπει να έχουν εύκολη πρόσβαση στο κύριο οδικό δίκτυο, να έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν κοινωφελείς και εμπορικές υπηρεσίες στους κατοίκους τους σε ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 30' και να μπορούν να λειτουργήσουν ως κόμβοι έναρξης και κατάληξης των τουριστικών διαδρομών.
- **Βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης στα ορεινά κέντρα:** Θα πρέπει να διασφαλιστεί η καταλληλότητα του δικτύου πρόσβασης στα ορεινά κέντρα και η συντήρησή του ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες (ταχεία επέμβαση για αποκατάσταση ζημιών, εκχιονισμό, κ.τ.λ.), ώστε να είναι αδιάκοπη η πρόσβαση στα ορεινά κέντρα. προγραμματισμού και ορεινά κέντρα, τα οποία θα πρέπει να έχουν εύκολη πρόσβαση στο κύριο οδικό δίκτυο, να έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν κοινωφελείς και εμπορικές υπηρεσίες στους κατοίκους τους σε ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 30' και να μπορούν να λειτουργήσουν ως κόμβοι έναρξης και κατάληξης των τουριστικών διαδρομών.

Επιπλέον, προγράμματα που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη του ορεινού χώρου στην Ελλάδα είναι τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης με την εφαρμογή των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου και όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα προγράμματα Leader.

Οι ορεινές περιοχές λόγω των πλεονεκτημάτων (πλούσιο φυσικό περιβάλλον, τοπική αρχιτεκτονική, παράδοση, κουλτούρα) που συγκεντρώνουν ελκύουν μεγάλο μέρος του πληθυσμού παγκοσμίως. Οι πόροι που εντοπίζονται σε αυτές τις περιοχές είναι παράγοντες ανάπτυξης και η αξιοποίησή του μπορεί να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητά τους και να τις μετατρέψει σε τουριστικούς περιορισμούς, δεδομένης της συμμετοχής των κατοίκων. Σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού παίζει η πολυμερής προσέγγιση στην κοινωνικοοικονομική, φυσική και πολιτιστική διάσταση, ενώ λαμβάνεται υπόψη το μέρος της φέρουσας τουριστικής ικανότητας. Η ανάγκη για παραδοσιακή φιλοξενία, ξεκούραση και χαλάρωσή και τη σύνδεση με στοιχεία της φύσης, κινητοποιούν την τουριστική δραστηριότητα των ορεινών περιοχών. Στους ορεινούς όγκους μπορούν να αναπτυχθούν επίσης αθλητικές δραστηριότητες που ευνοούν τον ορεινό τουρισμό και νευραλγικός βραχίονας ανάπτυξης υπήρξαν οι χιονοδρομικές δραστηριότητες, συντελώντας στην εμφάνιση του μαζικού τουρισμού. Η προσπάθεια για αειφορική ανάπτυξη και ήπια τουριστική ανάπτυξη σε μειονεκτικές, αγροτικές και ορεινές περιοχές τονίζει ακόμα περισσότερο την ιδιαιτερότητα των χαρακτηριστικών αυτών των περιοχών και επιβάλλει τον ορθολογισμό στη διαχείριση των τοπικών πόρων (Θυμιάκου, 2007; Μαυρουδάκης, 2010). Κατά το μοντέλο που ακολουθήθηκε σε διάφορα εγχειρήματα της Αυστρίας, χαρακτηριστικά που πρέπει να αναπαραχθούν σε ένα σύνολο πολιτικών για τον ορεινό χώρο, είναι: α) η ενδογενής ανάπτυξη και η αφοσίωση του πληθυσμού στην περιοχή, β) ο συσχετισμός της περιοχής με άλλες περιοχές και η διασυννοριακή συνεργασία, γ) η εφαρμογή καινοτομιών, δ) τη διάχυση της γνώσης από το εξωτερικό περιβάλλον, ε) τη μετατόπιση από τον ατομικισμό στη δικτύωση και την ευρεία συμμετοχή πολλών stakeholders, στ) η επάρκεια σε υποδομές

(Dax, 2001).

Η βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών απαιτεί προσεγγίσεις και διαδικασίες που εκτείνονται πέρα από σύνορα (Price, 2004). Η πρώτη διεθνική προσπάθεια για βιώσιμη ανάπτυξη του ορεινού χώρου έγινε το 1991 με τη σύμβαση των Άλπεων. Λειτουργήσε θετικά στη δημιουργία συναινέσεων ανάμεσα στους ιθύνοντες πολιτικής και ανέδειξε τον επιτελικό ρόλο που έχει ο αγρότης στη λήψη αποφάσεων για τον ορεινό χώρο. Στη σύμβαση αναγνωρίζεται η σημασία της διαφοροποίησης της αγροτικής πολιτικής με βάση το τοπικό δυναμικό, προωθούνται οι φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές και τεχνικές και στα πρωτόκολλα της η επωνυμία των τοπικών προϊόντων για την είσοδο σε ανταγωνιστικές αγορές, έχει εξέχουσα θέση.

Στον ορεινό χώρο εντοπίζονται δύο μορφές ανάπτυξης. Αρχικά, υπάρχουν περιοχές που έχουν αναπτυχθεί τουριστικά λόγω της προσβασιμότητας τους όπως οι Άλπεις και οι τάσεις ανάπτυξης πρέπει να ελεγχθούν προλαμβάνοντας την αλλοίωση του τοπίου και του περιβάλλοντος. Δεύτερη μορφή ανάπτυξης είναι οι ορεινές περιοχές που βασίζονται στον πρωτογενή τομέα και στο φυσικό τους περιβάλλον. Σύμφωνα με τον Price, αυτές οι περιοχές αντιμετωπίζουν προβλήματα εξωτερικής μετανάστευσης και εξουθενωμένης ηλικιακής πυραμίδας. Προτείνει την προώθηση νέων επαγγελματικών προτύπων που θα συνδυάζουν την πρόσβαση σε ΤΠΕ. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια ο αγροτικός χώρος ολοένα και επαναπροσδιορίζεται και τα επιχειρηματικά συμφέροντα και η βιομηχανοποίηση της γεωργίας έχουν μετατοπίσει τις πολιτικές ως προς τον τρόπο που καταναλώνεται ο αγροτικός χώρος. Η αγροτική ανάπτυξη έχει έκταση πλέον και σε άλλες δραστηριότητες όπως ο αγροτουρισμός, η προστασία του περιβάλλοντος, η παραγωγή τοπικών επώνυμων προϊόντων και η πολυλειτουργικότητα εντάχθηκε στη λογική της γεωργικής παραγωγής. Το ευρωπαϊκό μοντέλο της γεωργίας έχει ως βασικό κρίκο της γεωργίας και δημιουργεί εταιρικές σχέσεις επιδίωξης στόχων όπως η προώθηση της απασχόλησης και η καταπολέμηση του αποκλεισμού, η διαφοροποίηση των υπηρεσιών και των προϊόντων που προσδοκούν οι καταναλωτές και μέσω της πολυλειτουργικότητας επιτυγχάνεται η ενσωμάτωση των στόχων των αγροτών και της κοινωνίας σε μια κοινή βάση πολιτικής (Παπαδόπουλος και Πατρώνης, 2003).

Ένας σημαντικός προβληματισμός που διατυπώθηκε είναι η συνάφεια και η διασύνδεση των μέτρων και των προγραμμάτων, καθώς και ο τρόπος διακυβέρνησης για τις ορεινές περιοχές. Η απομόνωση και ο αποκλεισμός πολλών ορεινών περιοχών και τα τοπογραφικά τους χαρακτηριστικά είναι παράγοντες που καταδεικνύουν τη σημασία επανεκτίμησης των πολιτικών ολιστικής προσέγγισης σε αυτές τις περιοχές. Γι' αυτό το λόγο, ενισχύεται η άποψη ότι η περιβαλλοντική διάσταση πρέπει να συνακολουθεί την πολιτική της γεωργίας (Dax κα, 1999). Αντίστοιχα για τον τουρισμό, η ανάπτυξη του πρέπει να επιδιωχθεί βιώσιμα με την ανάπτυξη αγαθών και υπηρεσιών με τη συμβολή των stakeholders (Meyer, 2009). Στο σχεδιασμό του τουρισμού, αυξάνεται η ανάγκη για συνεταιριστούν φορείς και stakeholders για την ανταλλαγή πληροφοριών και γνώσεων, για τη δημιουργία δικτύων και πρωτοβουλιών.

Δύο προσεγγίσεις βιώσιμου τουρισμού εντοπίζονται στην Αυστρία όπως τις έχει καταγράψει ο Trček (2018) επικεντρώνονται στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και στην ορειβασία. Στην πρώτη περίπτωση, προσφέρονται υπηρεσίες οικοτουρισμού και εκπαίδευσης για το δυναμικό της περιοχής, μέσω εργαστηρίων και παρθένα παρατήρησηση προστατευόμενων περιοχών. Η άλλη περίπτωση εστιάζει στην παράδοση του ορεινού χώρου, με την κινητοποίηση φυσικών πόρων, παράδοσης για την προώθηση ορειβατικών δραστηριοτήτων. Οι περιοχές που εφάρμοσαν τη δεύτερη πολιτική είχαν αύξηση στις επισκέψεις τους από επισκέπτες που αναζητούν αυτή την εναλλακτική μορφή τουρισμού.

Σε πολλές χώρες εφαρμόστηκαν προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων, όπως το Leader και το Interreg. Τα προγράμματα της Ε.Ε. βρίσκουν εφαρμογή στις ορεινές περιοχές

με κριτήριο την οικονομική αδυναμία και τις δυνατότητες τουρισμού χωρίς να συνυπολογίζονται τα αμιγώς ορεινά χαρακτηριστικά (Nordregio, 2004). Η υψηλή οικολογική ευαισθησία των ορεινών περιοχών συνεπάγεται την ταχύτερη επιρροή από τις παγκόσμιες κλιματολογικές αλλαγές και η περιβαλλοντική αποδοτικότητα πρέπει να εξετάζεται (Becker και Bugmann, 2001 στο Dax, 2008). Η πολιτική της ΚΑΠ για πολλά χρόνια δεν προσέγγισε έννοιες όπως η ισόρροπη ανταγωνιστικότητα και η κοινωνική συνοχή και είχε περιορισμένα χωρικά αναπτυξιακά αποτελέσματα. Λόγω της σημασίας που έχει η πολυλειτουργικότητα της γεωργίας πλέον, η εδαφική και χωρική διάσταση της αγροτικής παραγωγής είναι ένα θέμα που πρέπει να απασχολήσει τις πολιτικές του ορεινού χώρου. Η ΚΑΠ είναι μοναδική πολιτική της Ε.Ε. συγκεκριμενοποιεί κατευθύνσεις ειδικά για τον ορεινό χώρο. Δομείται σε δύο Πυλώνες, με διαφορετικούς στόχους. Τα πλεονεκτήματα του Πυλώνα 1 αφορούν ενισχύσεις σε αγρότες σε περιοχές με φυσικούς περιορισμούς και έχει οικολογικό προσανατολισμό. Για παράδειγμα, μια υποχρεωτική αγροτική πρακτική είναι η συντήρηση των υφιστάμενων μόνιμων βοσκοτόπων. Ο δεύτερος πυλώνας στρέφεται στα παραγωγικά συστήματα και στην ποιότητα της παραγωγής. Σημαντικά μέτρα που προωθεί είναι τα ποιοτικά σχήματα στη γεωργία, η επένδυση σε δασικές περιοχές, οι φιλικές προς το περιβάλλον και τη γεωργία πρακτικές. Οι πλουσιότερες περιοχές της Βόρειας Ευρώπης έδιναν προτεραιότητα στο αγροτικό περιβάλλον τις μειονεκτικές περιοχές, ενώ οι νότιες χώρες προώθησαν την ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα, τάσεις που δημιουργήθηκαν λόγω της άνισης κατανομής των πόρων και την αξιοποίησή τους υπό τον δεύτερο πυλώνα της ΚΑΠ (Dax, 2008). Αυτό που υπογραμμίζεται από τον οργανισμό Euromontana είναι πως στη νέα ΚΑΠ η γεωργία πρέπει να διατελεί σφύζον και κυρίαρχο κομμάτι της τοπικής οικονομίας και να διοχετευθεί μεγαλύτερη διοχέτευση των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής καθώς δημιουργείται μεγαλύτερο χάσμα ανάμεσα στις αστικές και αγροτικές περιοχές (Euromontana, 2017).

Στη συνέχεια θα γίνει μια αναφορά στη διαχείριση των αγροτικών περιοχών και τις επιμέρους πολιτικές που υιοθετούν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη ακολουθώντας την υπερκείμενη νομοθεσία. Για κάθε χώρα υπάρχει διαφορετικός χαρακτηρισμός για τις μειονεκτικές περιοχές και επομένως διαφορετικοί στόχοι (Τσιάκαλος, 2018)

● Αυστρία

Το Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης της Αυστρίας θέτει τους στόχους της χώρας για την αγροτική πολιτική με κύρια επιδίωξη τη διατήρηση της γεωργικής και δασικής έκτασης των μειονεκτικών περιοχών. Πιο ειδικά, με βάση τη νομοθεσία τίθενται οι εξής στόχοι:

- Μεγαλύτερη αγοραστική αξία στα προϊόντα που παράγονται σε ορεινές μειονεκτικές περιοχές
- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των ορεινών περιοχών
- Επιδοτήσεις και οικονομική ενίσχυση των αγροτών για τη διατήρηση των εκτάσεών τους και των καλλιεργειών τους
- Οικονομική ενίσχυση για την προώθηση οικολογικών καλλιεργειών
- Επιδότηση για τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων καλλιέργειας

Σημαντική είναι επίσης η παροχή κινήτρων για τη φιλική προς το περιβάλλον γεωργία και την προώθηση του αγροτουρισμού.

● Γερμανία

Η ανάπτυξη της γεωργίας επιμερίστηκε στα ομόσπονδα κρατίδια και το κράτος είχε ως βασικούς άξονες:

- την ανάπτυξη της γεωργίας και της δασοκομίας
- την αγροτική ανάπτυξη
- τα περιβαλλοντικά και αντισταθμιστικά μέτρα

Μια βασική προτεραιότητα της χώρας είναι η διατήρηση της γεωργικής χρήσης της γης, αποτελώντας ταυτόχρονα κύριο για τη γεωργική πολιτική. Λόγω της υστέρησης στο νοτιοδυτικό τμήμα της χώρας στη γεωργική δομή, τα προγράμματα ανάπτυξης είναι σημαντικότερα στις μειονεκτικές περιοχές του σε σχέση με αυτές του βορειοανατολικού τμήματος που δεν επηρεάζονται το ίδιο αρνητικά από τις εδαφικές και κλιματικές συνθήκες.

Η πολιτική για τις μειονεκτικές περιοχές της χώρας στηρίζεται στους εξής στόχους:

- Στη συντήρηση της γεωργίας στις μειονεκτικές περιοχές
- Στη διατήρηση του πολιτιστικού τοπίου για την ενίσχυση του τουρισμού και των δυνατοτήτων αναψυχής
- Στην πρόληψη για την περίπτωση ενός εισοδηματικού χάσματος μεταξύ των μη μειονεκτικών περιοχών και των μειονεκτικών περιοχών για τα αγροκτήματα
- Στη σύνθεση και προστασία μιας δομής εκμετάλλευσης, η οποία είναι προσαρμοσμένη στις συνθήκες που συνδέονται με την τοποθεσία της

● Γαλλία

Το εθνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης της Γαλλίας είναι ενιαίο και οριοθετεί το πλαίσιο για την εφαρμογή των ενισχύσεων στις μειονεκτικές περιοχές. Ξεχωριστή σημασία για τη χώρα έχουν συγκεκριμένα οι ορεινοί όγκοι και μέσω των διασυνοριακών και περιφερειακών πρωτοβουλιών και σχεδίων προωθούνται οι πολιτικές και η συνεργασία σε υπερεθνικό επίπεδο και η μέριμνα της χώρας αποτελεί ενθαρρυντικό παράγοντα για την προώθηση των ορεινών πολιτικών και σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Υπάρχουν δύο τύποι μειονεκτικών περιοχών στη Γαλλία: οι ορεινές περιοχές και οι άλλες μειονεκτικές περιοχές. Οι στόχοι για τις μειονεκτικές περιοχές στη Γαλλία είναι οι εξής:

- Διατήρηση της γεωργίας σε κάθε περιοχή της χώρας
- Οικονομική ενίσχυση των γεωργών στις μειονεκτικές περιοχές, ώστε να είναι ανταγωνιστικοί έναντι των γεωργών που βρίσκονται σε πεδινές περιοχές
- Μεγαλύτερη οικονομική ενίσχυση σε ειδικές καλλιέργειες που θα παράγονται στις ορεινές μειονεκτικές περιοχές, ώστε να υπάρχει κίνητρο για την καλλιέργειά τους
- Αύξηση της ανταγωνιστικότητας
- Περιβαλλοντική συνείδηση
- Ορθή αξιοποίηση των φυσικών πόρων

Ο σκοπός των οικονομικών ενισχύσεων είναι να λειτουργήσουν ως αντισταθμιστικά μέτρα για τα υφιστάμενα φυσικά μειονεκτήματα και την αποφυγή ζημιωγόνων περιβαλλοντικών πρακτικών και να αναπτυχθεί η πολυλειτουργική γεωργία με την ενοποίηση της περιβαλλοντικής και επενδυτικής διάστασης.

● Ισπανία (Καταλονία)

Στην Ισπανία και πιο συγκεκριμένα στην Καταλονία υπάρχουν οριζόντιες πολιτικές που εφαρμόζονται μέσω δύο Σχεδίων Αγροτικής Ανάπτυξης. Το πρώτο αφορά την «Βελτίωση των δομών παραγωγής» (συμπεριλαμβανομένων και των επενδύσεων για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, για τη δημιουργία και εγκατάσταση νέων γεωργών, αλλά και τα μέτρα διαχείρισης των υδάτινων πόρων) για τις περιφέρειες που αφορά το πρώτο σχέδιο. Το δεύτερο αφορά τις περιφέρειες και προωθεί τα μέτρα του πρώτου σχεδίου. Οι στόχοι που θέτουν τα Σχέδια Αγροτικής Ανάπτυξης είναι:

- Υποστήριξη των αγροτών που εργάζονται σε αγροτικές περιοχές
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής των αγροτών
- Συμβολή στη διατήρηση των φυσικών πόρων
- Διατήρηση της αγροτικής ζωής
- Αύξηση της ανταγωνιστικότητας
- Περιβαλλοντική συνείδηση

● Φινλανδία

Ο βασικός στόχος που θέτει η Φινλανδία για τις μειονεκτικές περιοχές είναι διασφάλιση της περιβαλλοντικά βιώσιμης γεωργίας στο βόρειο κλίμα της χώρας, περιοχή με δυσχερείς φυσικές συνθήκες για τη γεωργία. Ο επιχειρησιακός στόχος των μειονεκτικών περιοχών κατευθύνεται προς την αντιστάθμιση των δαπανών, καθώς η σύντομη περίοδος καλλιέργειας, οι χαμηλές θερμοκρασίες και οι αραιοκατοικημένες περιοχές, σε συνδυασμό και με τις μεγάλες αποστάσεις, επιφέρουν μειωμένη παραγωγή και αυξημένο κόστος. Η χώρα διαθέτει επίσης ένα ειδικό γεωργικό-περιβαλλοντικό σύστημα που αναδεικνύει τους περιβαλλοντικούς στόχους και τον προσανατολισμό στο περιβάλλον.

3.4.3. Μοντέλα ανάπτυξης του ορεινού τουρισμού στην Ευρώπη

Η οικονομία στις ορεινές περιοχές έχει προσανατολισμό στον τουριστικά τομέα και σε ορισμένες περιοχές ευνοείται από την τουριστική δραστηριότητα και το καλοκαίρι και το χειμώνα. Ως εκ τούτου, μετά από έρευνες και μελέτες, έχουν εφαρμοστεί σχέδια και μοντέλα που συνιστούν μεθοδολογικά εργαλεία για την αειφόρο ορεινή τουριστική ανάπτυξη. Η πλειονότητα των μοντέλων έχει εφαρμοστεί στις Άλπεις που αποτελούν μια μοναδική ορεινή χωρική ενότητα, με ζώνες οικονομικής σημαντικότητας και πολυδιάστατα χαρακτηριστικά, καθώς διασχίζει επτά χώρες, χαρακτηρίζεται από ποικίλη γεωμορφολογία και εύρος δραστηριοτήτων. Οι πολιτικές στην περιοχή των Άλπεων είχαν θετικά αποτελέσματα και συντέλεσαν στη διατήρηση του πληθυσμού, στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και προώθησαν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Παρακάτω, παρατίθενται επιγραμματικά τα μοντέλα ανάπτυξης των Άλπεων, όπως τα συγκέντρωσε ο Μαυρουδάκης (2010):

Πίνακας 4: Αναπτυξιακά Πρότυπα Άλπεων

Χαρακτηριστικά Στοιχεία	Χρονικό Πλαίσιο	Αναπτυξιακό Πρότυπο
1 <ul style="list-style-type: none"> • Αξιοποίηση των υφιστάμενων παραδοσιακών οικισμών. • Πολυλειτουργικότητα παραθερισμός και αναψυχή 	1870 - 1930	
2 <ul style="list-style-type: none"> • Σχεδιασμός και κατασκευή εκ του μηδενός, σε μεγαλύτερα υψόμετρα για χιονοδρομικές πίστες, εξειδίκευση στη χιονοδρομία 	1930 - 1960	
3 <ul style="list-style-type: none"> • Αυτοδύναμοι σταθμοί, σε μορφή θύλακα. • Ολοκληρωμένος χωροταξικός - πολεοδομικός σχεδιασμός. • Ογκώδεις κατασκευές και εγκαταστάσεις. • Εντονότερη εξειδίκευση. 	1960 - 1974	Γαλλικό Πρότυπο
4 <ul style="list-style-type: none"> • Έλεγχος του χωρικού πλαισίου. • Διαφύλαξη παραδοσιακού διακόσμου 	1975 - 1990	Τυρολέζικο Πρότυπο

Πηγή: (Μαυρουδάκης, 2010)

Το πρώτο μοντέλο απευθυνόταν σε τουρίστες υψηλών εισοδημάτων που ενδιαφερόταν για αναψυχή και παραθερισμό σε ορεινούς παραδοσιακούς οικισμούς με υψόμετρο χαμηλότερο των 1000 μέτρων. Το μοντέλο δεν ήταν απόλυτα λειτουργικό λόγω της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης και της έλλειψης ολοκληρωμένου σχεδιασμού, παρουσιάζοντας επίσης ανεπάρκεια στις χιονοδρομικές δραστηριότητες καθώς οι σταθμοί προσέλευσης δεν βρίσκονταν στα κατάλληλα υψόμετρα χιόνωσης. Το επακόλουθο ήταν οι επενδυτές να στραφούν και να προτιμήσουν περιοχές με μεγαλύτερα υψόμετρα που υποστηρίζουν τον χιονοδρομικό τουρισμό.

Η πολιτική του δεύτερου μοντέλου υστερούσε σε θέματα καλής οργάνωσης, σωστή εκμετάλλευση του χώρου και χαρακτηριζόταν από διοικητικές και χρηματοδοτικές ασάφειες. Η εξειδίκευση στα χειμερινά σπορ ήταν αιτία για περιορισμένη ζήτηση. Στο τίτλο μοντέλο το σημείο ενδιαφέροντος ήταν ο μαζικός τουρισμός επιβάλλοντας ένα πρότυπο ανάπτυξης με αυτοδύναμους σταθμούς σε μεγάλα υψόμετρα σε απόσταση από κατοικημένες περιοχές, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η κοινωνική και οικονομική διάσταση. Το λεγόμενο Γαλλικό μοντέλο ήταν λυσιτελές για τον χειμερινό αθλητισμό και τις ανάγκες τους και παρήγαγε πολλές νέες θέσεις εργασίας. Τα μειονεκτήματα, ωστόσο, δεν έλειπαν και από αυτό το μοντέλο και είναι τα εξής:

- Υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας από τον όγκο παρεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον
- Έλλειψη προσαρμογής των ογκωδών κτιριακών εγκαταστάσεως στο φυσικό περιβάλλον και αλλοίωση του χαρακτήρα του ορεινού τοπίου
- Απομόνωση μεταξύ των καταλυμάτων και των ορεινών οικισμών
- Μη συμμετοχή των τοπικών αρχών και των ντόπιων κατοίκων στη διαδικασία του σχεδιασμού
- Τα ξένα κεφάλαια αγόραζαν ντόπιες ιδιοκτησίες σε χαμηλή τιμή

- Η εργασία απέκτησε εποχιακό χαρακτήρα λόγω των εξειδικευμένων τουριστικών προϊόντων που παρέχονται
- Η σταδιακή εξειδίκευση των παρεχόμενων τουριστικών προϊόντων συντέλεσε ώστε οι περισσότεροι ντόπιοι να απασχοληθούν μόνο εποχιακά και ως ανειδίκευτοι εργάτες.
- Σταδιακές οικονομικές δυσκολίες στους σταθμούς υποδοχής τουριστών

Με την αναγνώριση των προβλημάτων και την ανάγκη αυτά να επιλυθούν, το πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης μετασηματίστηκε σε ένα νέο με έμφαση στα χαμηλότερα υψόμετρα, την τοπική αρχιτεκτονική και τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, εντάσσοντας σε αυτό μορφές τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός. Σε αυτό το μοντέλο υπήρχε η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στη διαδικασία ανάπτυξης, η οποία ενείχε τον τουρισμό ως αειφορικό κομμάτι της ανάπτυξης. Η συμβολή τουρισμού σημειώθηκε:

- Στην προστασία και ανάδειξη του φυσικού και αρχιτεκτονικού τοπίου.
- Στην άρση της παρακμής των αγροτικών οικονομιών.
- Στον περιορισμό της μετανάστευση των ντόπιων προς τα αστικά κέντρα.
- Στην αύξηση του εισοδήματος από τον τουριστικό τομέα, λόγω και της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου για όλο το χρόνο.

Τα μειονεκτήματα του συγκεκριμένου μοντέλου ανάπτυξης συνοψίζεται στην ανάγκη αναπλήρωσης της έλλειψης φτηνών αγροτικών χεριών και τις τάσεις αστικοποίησης που επηρεάζουν τα αγροτικά νοικοκυριά. Μέσα σε αυτό το πρότυπο ανάπτυξης στηρίχθηκε η δραστηριότητα και η δυναμική της αγροτικής κοινωνίας και πλέον ακολουθείται από τις περισσότερες περιοχές των Άλπεων. Συγκρίνοντας τα δύο μοντέλα, το γαλλικό και το τιρολέζικο, αυτό που παρατηρείται είναι η κοινή στήριξη στα συγκριτικά πλεονεκτήματα που ανακύπτουν από τους ανθρώπινους και φυσικούς πόρους του ορεινών χώρων. Οι Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης το 2003 πρότειναν την υιοθέτηση πολιτικών από τα εν λόγω πρότυπα ανάπτυξης με στόχο να δημιουργηθεί μια διευρυμένη και ολοκληρωμένη πολιτική για τον ορεινό που θα διαφυλάσσει το ανθρώπινο κεφάλαιο και θα δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την επιστροφή πληθυσμού. Η παραμονή του νεανικού πληθυσμού είναι καταλυτική για την κατάσταση μιας περιοχής και βρίσκεται σε σύνδεση με τις ευκαιρίες απασχόλησης και τον τρόπο ζωής.

● Το Μοντέλο του Τιρόλο

Οι αγροτικές κοινωνίες των Άλπεων καρπώνονται την υπεραξία από την τουριστική ανάπτυξη, καθώς διατηρούσαν την εδαφική τους ιδιοκτησία. Η ανάπτυξη του μοντέλου επηρεάστηκε από:

- Τη συνύπαρξη των δραστηριοτήτων του τουρισμού και της γεωργίας, τροφοδοτώντας η μία την άλλη. Η πολυδραστηριότητα επίσης εντάθηκε, μια εξέλιξη σημαντική για την οικονομική και κοινωνική κατάσταση του πληθυσμού στον ορεινό χώρο. Ο ρόλος του αγρότη επεκτείνεται και αποτελεί ξενοδόχο ή ιδιοκτήτη ενοικιαζομένων δωματίων ή *moniteur* του *ski* ή διαχειριστή *ski - lifts* ή οδηγός βουνού κλπ.
- Τον τρόπο που δημιουργείται αλληλοεπικάλυψη μεταξύ αγροτικού και τουριστικού χώρου. Οι τουριστικές υποδομές δημιουργήθηκαν χωρίς να παρακάμψουν τη χωρική συνέχεια και με σεβασμό στην τοπική αρχιτεκτονική

- Την ομοσπονδοποίηση των τουριστικών οργανώσεων, μέσω της οποίας για κάθε σταθμό αντλούνται οικονομικοί πόροι για την προώθηση και προβολή του σταθμού, ώστε να εκπροσωπείται εμπορικά σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Το μοντέλο έχει υιοθετηθεί από πολλές ορεινές περιοχές λόγω των πλεονεκτημάτων που συγκεντρώνει, όπως:

- Η ποιότητα του χώρου υποδομής.
- Η καλαισθησία των αγροτικών τοπίων.
- Ο βαθμός συντήρησης των ορεινών τοπίων.
- Τα ξύλινα σπίτια και οι τοιχογραφίες.
- Τα γεράνια στα παράθυρα.

Το τουριστικό προϊόν των ορεινών όγκων καλλιεργείται από την ιδέα των δυνητικών τουριστών γι' αυτό και χαρακτηρίζεται από ανθοστόλιστα chalets, καλαισθητα τοπία, υπηρεσίες και άνεση. Οι αγρότες λειτουργούν ως ξενοδόχοι προσφέροντας υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, αποκτούν την τεχνογνωσία να διαχειρίζονται την τουριστική πελατεία θέτοντας το πλαίσιο για να αναπτυχθεί η τουριστική δραστηριότητα στον ορεινό χώρο. Οι θετικές συνέπειες της συνύπαρξης τουριστικής και αγροτικής δραστηριότητας ήταν:

- Η ανάσχεση της παρακμής των αγροτικών περιοχών.
- Η επιβράδυνση της πληθυσμιακής εξόδου από τις αγροτικές περιοχές.
- Ο μετριασμός της πληθυσμιακής αύξησης στα αστικά κέντρα
- Η συντήρηση και η καλαισθησία του τοπίου
- Η δημιουργία συμπληρωματικών αγροτικών καλλιεργειών
- Η διεύρυνση της τουριστικής περιόδου

Η πληρότητα των τουριστικών καταλυμάτων διατηρείται σε αξιόλογα ποσοστά τους καλοκαιρινούς μήνες και η τουριστική δραστηριότητα συνεχίζεται σε ικανοποιητικό επίπεδο μέχρι τέλη Οκτωβρίου. Οι δραστηριότητα των γαλλικών σταθμών δεν ατονεί ούτε στο διάστημα που διαρκεί από τον Δεκέμβριο μέχρι τον Απρίλιο-Μάιο, κάτι που οφείλεται στα χειμερινά σπορ. Το μοντέλο χαρακτηρίζεται και από ορισμένα μειονεκτήματα όπως:

- Την δυσανάλογη εύνοια του καλοκαιρινού παραθεριστικού τουρισμού με υπερκάλυψη των αναγκών του σε σχέση με αυτές των χειμερινών σπορ
- Την απόσταση των ski-lifts από τα τουριστικά καταλύματα αυτού του μοντέλου δημιουργήθηκαν για να ικανοποιήσουν κατεξοχήν τις ανάγκες του καλοκαιρινού παραθεριστικού τουρισμού και λιγότερο τις ανάγκες για χειμερινά σπορ.
- Η ανεπάρκεια χώρων για ski
- Η μονομέρεια στην ανάπτυξη των τοπικών αγροτικών κοινωνιών, καθώς οι αγροτικές εκτάσεις παραμελούνται
- Η πρόσληψη ξένων εργατικών χεριών για ελάφρυνση από υψηλές αμοιβές

● Το Γαλλικό Μοντέλο

Οι Βαρβαρέσος και Σωτηριάδης (2003) κάνουν αναφορά στο Γαλλικό μοντέλο περιγράφοντας τους σταθμούς των χειμερινών σπορ που χρησιμοποιεί. Οι σταθμοί δημιουργήθηκαν με ελάχιστο κόστος και χωροθετήθηκαν σε μεγάλα υψόμετρα. Σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν από εταιρείες πόλεων, χωρίς να εξετάζονται τα ιδιαίτερα αναπτυξιακά δεδομένα των ορεινών περιοχών.

Τα πλεονεκτήματα αυτό του μοντέλου συνοψίζονται στα εξής:

- Αποτελούν εξαγωγίμο προϊόν
- Το τμήμα των «Trois Valees» (Courchevel, Meribel le Mottaret και οι Menuires - Val Thoreus) καλύπτει 250.000 σκιέρ, συγκεντρώνει 200 Ski - Lifts, 260 πίστες αλπικού σκι (500 χλμ. μήκους) 100 χλμ. πίστες σκι καταβάσεων, 600 κανόνια χιονιού.
- Τα Ski - Lifts απασχολούν περισσότερα από 1000 άτομα το χειμώνα και μπορούν να εξυπηρετούν 180.000 σκιέρ την ώρα. Η ικανότητα υποδοχής τους ξεπερνά τις 100.000 κλίνες.
- Η δημιουργία των σταθμών σε κοιλάδες που παρουσιάζουν έντονο δημογραφικό πρόβλημα σταμάτησε την έξοδο των αγροτικών πληθυσμών και δημιούργησε όλες εκείνες τις προϋποθέσεις που καθιστούσαν εφικτή την άφιξη νέων πληθυσμών στους ορεινούς όγκους.
- Η δυνατότητα συγκράτησης εντός Γαλλίας των Γάλλων σκιέρ, οι οποίοι ελλείπει επαρκών και οργανωμένων σταθμών επισκέπτονταν τους σταθμούς της Αυστρίας και της Ελβετίας.

Τα μειονεκτήματα του μοντέλου είναι τα ακόλουθα, όπως τα περιγράφει ο Παπατζανής (2004):

- Οι σταθμοί που κατασκευάστηκαν ήταν απομακρυσμένοι από την αγροτική κοινωνία. Στις γαλλικές Άλπεις οι σταθμοί χειμερινών σπορ βρίσκονται σε ένα υψόμετρο άνω των 600 - 800 μέτρων από τον πλησιέστερο αγροτικό πυρήνα, δηλαδή σε μια απόσταση μεγαλύτερη των 20 χλμ.
- Οι σταθμοί χαρακτηρίζονται από τις ογκώδεις διαστάσεις τους και την μη προσαρμοστικότητα τους σε ένα φυσικό περιβάλλον συχνά εύθραυστο και περιορισμένο, χαρακτηριζόμενο τα τελευταία χρόνια υπό απειλή. Οι αντιθέσεις πολλές φορές μοιάζουν να είναι οξείες και οι χαρακτηρισμοί «εργοστάσια του σκι» προσάγουν στο μοντέλο του καλοκαιρινού παραθεριστικού τουρισμού που αναπτύχθηκε στα παράλια της Μεσογείου.
- Αρκετοί σταθμοί συγκεντρώνουν άνω των 15.000 κλινών, αμφισβητούμενων αρχιτεκτονικών επιλογών που προσεγγίζουν περισσότερο τα αστικά πρότυπα.
- Υπάρχει αποικιοκρατική διάσταση αυτών των σταθμών και εξάρτηση των ορεινών όγκων από απομακρυσμένα και ξένων συμφερόντων (μη συμπεριλαμβάνοντας τους τοπικούς πληθυσμούς) κέντρα αποφάσεων. Οι επενδυτές δεν είχαν δώσει σημασία στα μειονεκτήματα οικονομικής φύσεως και η αποδοτικότητα τις καλοκαιρινές

περιόδους υστερεί λόγω υψομέτρων.

- Ο δυνητικός επισκέπτης διαμόρφωσε αρνητική εικόνα για τους σταθμούς και για το λόγο αυτό η πολιτική που ακολούθησε προσαρμόστηκε με βάση τις ανάγκες της πελατείας.

Τα παραπάνω μειονεκτήματα οδήγησαν σε προβλήματα και αρνητικά αποτελέσματα για τις ορεινές περιοχές:

- Ο αγροτικός πληθυσμός δεν ήταν οργανικό μέρος στις πολιτικές για το σχεδιασμό και την κατασκευή των σταθμών
- Δεν υπήρξε συμψηφισμός στην αλλαγή χρήσης γης και για την πώληση των ιδιοκτησιών κατεβλήθη το τίμημα για την αξία της αγροτικής γης.
- Το μέγεθος των σταθμών, η πληθώρα των δραστηριοτήτων και γενικά η ολοκληρωμένη μορφή τους εμπόδισε συχνά τους τοπικούς αγροτικούς πληθυσμούς να συμμετάσχουν ενεργά, εκτός ενός περιορισμένου αριθμού ανειδίκευτων και εποχιακών θέσεων εργασίας

Το γαλλικό μοντέλο πλέον έχει υποστεί πολλές αλλαγές ως προς το πως λειτουργεί, αλλά η χωρική διάσταση μεταξύ των σταθμών χειμερινών σπορ και των ορεινών κέντρων εξακολουθεί να υπάρχει. Πιο συγκεκριμένα:

- Οι επενδυτές δεν διαχειρίζονται εξ ολοκλήρου τους σταθμούς, αλλά τα ski-lifts και εν μέρει τα τουριστικά καταλύματα.
- Οι τοπικοί πληθυσμοί επηρεάζουν περισσότερο τη ζωή στους σταθμούς, καθώς έχουν μεγαλύτερη ενσωμάτωση λόγω απάμβλυνσης κοινωνικοοικονομικών παραγόντων που τους απέκλειαν.

Ο Μαυρουδάκης προχώρησε σε μια σύγκριση των δύο μοντέλων, σχολιάζοντας ότι και τα δύο έχουν χωρικά περιορισμένη εφαρμογή καθώς προσαρμόζονται στα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα των ορεινών αγροτικών περιοχών. Η αγροτική κοινωνία και ο αγροτικός πληθυσμός είναι ενεργοί δρώντες ανάπτυξης στο μοντέλο. Στο γαλλικό μοντέλο οι τοπικές κοινότητες περιορίζονται, αποδυναμώνονται και απομονώνονται από την οικονομική πραγματικότητα και βασίζονται σε εξωγενείς παράγοντες. Το μοντέλο του Τιρόλο είναι αυτό που κυριαρχεί στην οροσειρά των Άλπεων (Δολομίτες - Ιταλία, Val Gardena - Ελβετία, Grisons - Γερμανία. Κλπ). Ταυτόχρονα, εξυπηρετείται η σύνδεση της αγροτικής παραγωγής και τουριστικής κατανάλωσης. Και τα δύο μοντέλα προάγουν την πολυλειτουργικότητα και δη το γαλλικό μοντέλο αναπτύσσεται με βάση την πολυμορφία της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης, προσφέροντας συμπληρωματικές μορφές τουρισμού, όπως οικοτουρισμό, πολιτιστικό, εκπαιδευτικό, αθλητικό και επιστημονικό τουρισμό λόγω της παρουσίας φυσικών και ανθρωπογενών πόρων. Το μοντέλο του Τιρόλο διαπνέεται από την ίδια πολυλειτουργικότητα και στηρίζεται σε πολλαπλές μορφές τουρισμού που συμπληρώνεται από τον χιονοδρομικό τουρισμό. Η τουριστική ανάπτυξη εκλαμβάνεται με παρόμοιο πολυδιάστατο τρόπο και στα δύο μοντέλα και η επιτυχία τους οφείλεται στην αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που απορρέουν από το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον των ορεινών περιοχών.

Αναφορικά με το παράδειγμα των Άλπεων, μπορεί να ειπωθεί ότι η βιομηχανία του τουρισμού αναπτύσσεται μέσα από μικρές επιχειρήσεις και βελτίωσε τα εισοδήματα του τοπικού πληθυσμού. Παρείχε οικονομική ανεξαρτησία και οι περιφερειακές και αγροτικές περιοχές, έγιναν θελκτικότερες για παραμονή η αμιγώς τουριστική εικόνα που παρουσιάζει, οδηγεί σε υπερεκτίμηση. Παρά την κατά τόπους υπερκάλυψη του τοπικού πληθυσμού από

τον τουριστικό, πολλές περιοχές βρίσκονται σε αναπτυξιακό τέλμα και χάνουν πληθυσμό. Η προαστικοποίηση κοιλάδων και υποαλπικών περιοχών καταδεικνύει την ανάγκη για στρατηγικές που θα δίνουν έμφαση στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και πολιτιστικού τοπίου και παράλληλα γεννά νέες προσεγγίσεις και επανεκτίμηση των παραγωγικών κλάδων λόγω της αλληλοσύνδεσης τους (Dax, 2008).

Τα οφέλη που παρουσιάζει ο τουρισμός σε αγροτικές περιοχές μπορούν να συνοψιστούν στην οικονομική ανάπτυξη, τη διαφοροποίηση και τη δημιουργία σταθεροποιητικών συνθηκών για δημιουργία εργασίας, την παροχή συμπληρωματικού εισοδήματος μέσω υπηρεσιών και χειροτεχνιών, την ευκαιρία ανάδειξης αθέατων και άυλων χαρακτηριστικών όπως ποιοτικά προϊόντα ή η αξία αχρησιμοποίητων κτιρίων, η αύξηση των κοινωνικών δικτύσεων και η εξάλειψη της απομόνωσης πολλών κοινωνικών ομάδων και η ευκαιρία να επανεκτιμηθεί η κληρονομιά, το περιβάλλον και η ταυτότητα των περιοχών. Ο υπαιθριακός τουρισμός λειτουργεί υποστηρικτικά στα νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες στον αγροτικό τομέα και η αξιοποίηση των αγροκτημάτων είναι μια επικερδής πτυχή ένταξης του τουρισμού στις περιοχές της υπαίθρου. Παρόλα αυτά, δεν λείπουν τα προβλήματα που πλήττουν την ανεμπόδιστη ανάπτυξη της υπαίθρου τουριστικά. Σε πολλές οικογενειακές επιχειρήσεις υπάρχει έλλειψη επαγγελματισμού και κατ' επέκταση σωστής εκπαίδευσης με αποτέλεσμα να φθίνει η προοπτική περαιτέρω ανάπτυξης. Παράγοντες που λειτουργούν επίσης αρνητικά είναι επίσης:

- οι μειωμένες επενδύσεις καθώς η αγορά του τουρισμού είναι έντονα εποχική,
- οι απαιτήσεις για ανάπτυξη του τουρισμού στον αγροτικό υπερβαίνουν τα προσδοκώμενα έσοδα των επιχειρηματιών
- η δημιουργία υποδομών δεν συνεπάγεται εγγυημένα έσοδα σε μη ελκυστικές περιοχές (Iorio και Corsale, 2010).

Ο τουρισμός των ορεινών περιοχών μπορεί προσφέρει διάφορες ευκαιρίες στις τοπικές κοινωνίες. Στην Ευρώπη υπάρχουν επιτυχημένα παραδείγματα ανάπτυξης, όπως αναφέρει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού, που έχουν ακολουθήσει τουριστικά θέρετρα και αποτελούν αξιόλογο υπόβαθρο στην παρούσα εργασία. Το πρώτο παράδειγμα αφορά μικρομεσαία θέρετρα στην Αυστρία και τον τρόπο επιβίωσης τους σε ανταγωνιστικό περιβάλλον και και στάσιμη αγορά. Αναφέρεται και ένα δεύτερο παράδειγμα, το οποίο εντοπίζεται στη Γαλλία και σχετίζεται με καινοτόμα θέρετρα χιονοδρομικού τουρισμού.

- Ανάπτυξη μικρομεσαίων θερέτρων στην Αυστρία

Στην Αυστρία υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τύποι θερέτρων - resorts, μεγάλα και οικονομικά ισχυρά με αναγνωρισιμότητα μέχρι πιο μικρά. Πολλές εταιρίες τελεφερίκ, προκειμένου να δημιουργήσουν έσοδα και εκτός της χειμερινής περιόδου, επένδυσαν στην υλοποίηση καλοκαιρινών αξιοθέατων. Δημιούργησαν υποδομές όπως νέες πίστες έλκηθρων, θεματικά μονοπάτια, πλατφόρμες παρακολούθησης, διαδρομές στις κορυφές δέντρων κλπ. Τα μικρομεσαία θέρετρα έπρεπε να δώσουν προσοχή στο branding της θέσης τους και στο κοινό στο οποίο στοχεύουν, ώστε να μπορέσουν να διαφοροποιηθούν από τους ανταγωνιστές τους. Οι τουριστικές επιχειρήσεις πρέπει επίσης να συνυπολογίσουν τις συμπεριφοριστικές τάσεις των καταναλωτών και να είναι ανταγωνίσιμες και θελκτικές στο βαθμό που θα διατηρήσουν το κοινό που επισκέπτεται την περιοχή και σε επόμενες επισκέψεις. Σημαντικός παράγοντας επιτυχίας είναι και η επικοινωνία της επιχείρησης στο εξωτερικό περιβάλλον. Μια μικρή επιχείρηση μπορεί να προωθηθεί μέσω ιστοσελίδων, εφημερίδων, μέσων κοινωνικής δικτύωσης κλπ. Για αυτό το σκοπό είναι επιβεβλημένη ενός φορέα που θα είναι αρμόδιος για τη διαχείριση του μάρκετινγκ της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα

παραδείγματα επιχειρήσεων που αναπτύχθηκαν είναι τα εξής:

➤ Επιχείρηση 1

Η επιχείρηση έχει δημιουργήσει καλοκαιρινά αξιοθέατα, στρέφεται στην παροχή υπηρεσιών υψηλής ποιότητας, ανέπτυξε καινοτόμες υπηρεσίες τουρισμού προσφέροντας δωρεάν ποτά στις πλαγιές, ισχυροποίησε τις συνεργασίες της με δημόσιους και ιδιωτικούς stakeholders και αποτελεί ναυαρχίδα τουρισμού στην περιοχή.

➤ Επιχείρηση 2

Η επιχείρηση εστίασε σε συγκεκριμένο target group (τους σκιέρ), φιλοξενεί το μεγαλύτερο πάρκο snowboard, διοργανώνει εκδηλώσεις χιονοδρομικού τουρισμού και ετήσια γεγονότα.

➤ Επιχείρηση 3

Η επιχείρηση έχει διαδρομές τελεφερίκ σε δύο άλλα θέρετρα για σκι, οι επιχειρηματίες που τη διαχειρίζονται έχουν υψηλή επιτυχία στη λειτουργία ξενοδοχείων, έχει δημιουργηθεί ένα από τα πιο ελκυστικά πάρκα ποδηλάτου στην Ευρώπη, έχει δημιουργήσει καινοτόμα τουριστικά προϊόντα όπως εναέριες διαδρομές σε τροχαλίες.

Η δεύτερη περίπτωση που ορεινού τουρισμού βρίσκεται στη Γαλλία και αφορά θέρετρο με αδυναμία στην προσέλκυση τουρισμού τους καλοκαιρινούς μήνες. Το θέρετρο από την ίδρυση του έχει ακολουθήσει καινοτόμα διαδρομή εισάγοντας καινοτομίες όπως εργοστάσιο παραγωγής τεχνητού χιονιού, μη ρυπογόνο κεντρικό σύστημα θέρμανσης κλπ. Πολλοί από τους εργαζόμενους του θέρετρου ήταν εξειδικευμένοι σε χειμερινές δραστηριότητες αλλά δεν ήταν κατάλληλα καταρτισμένοι με γνώση και ικανότητες για την εποχή του καλοκαιριού. Αναλύθηκε η θέση του ξενοδοχείου, οι επιθυμητοί πελάτες, συγκρίθηκαν οι υποδομές με αυτές άλλων ξενοδοχείων και η διαχειριστές του ξενοδοχείου αποφάσισαν την παροχή υπηρεσιών χωρίς κόστος, όπως δωρεάν αθλητικές εγκαταστάσεις. Ο στόχος αυτής της στρατηγικής ήταν η ενθάρρυνση τοπικών παρόχων υπηρεσιών να λειτουργήσουν τις επιχειρήσεις του και την καλοκαιρινή σεζόν.

Οι επισκέπτες που έμεναν στο θέρετρο είχαν τη δυνατότητα να ασκήσουν διάφορες αθλητικές δραστηριότητες δωρεάν, το κόστος των οποίων κάλυπταν χρηματοδότες και πάροχοι υπηρεσιών. Η εκστρατεία προωθήθηκε μέσω εφαρμογών για κινητά και το διαδίκτυο και το κοινό στόχος ήταν οικογένειες. Οι ΤΠΕ που ήταν βασικό εργαλείο της στρατηγικής: η εφαρμογή που δημιουργήθηκε διέθετε στο κοινό πληροφορίες για το κοινό, για το πρόγραμμα των αθλητικών δραστηριοτήτων, χαρτογραφούσε τα σημεία των εκδηλώσεων και ενσωμάτωνε χάρτες μονοπατιών και ελεύθερου χρόνου (WTO, 2018).

Στην περιοχή της Μεσογείου από τα μισά του 20ου αιώνα και μετά, μεγάλο μέρος του ορεινού χώρου άρχισε να αποχωρεί από αυτόν και επίκεντρο της αγροτικής δραστηριότητας ήταν οι πεδινές περιοχές στις οποίες υπήρχε μεγάλη παραγωγικότητα (Lasanta κα, 2006). Από το 1800 και μετά υπήρξε ανάπτυξη μιας νέα μορφής τουρισμού τοπίων και η οικονομική ανάπτυξη προσέχουσε ξεχωριστή θέση στον τομέα του τουρισμού στην οικονομία (Gill και Williams, 1994). Σημαντικά παραδείγματα όπου ο ορεινός χώρος γνωρίζει ανάπτυξη είναι τα βουνά των Άλπεων για τα οποία έγινε μια ανάλυση παραπάνω.

3.4.4. Περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη μέσω του τουρισμού, ανάπτυξη ορεινών περιοχών στην Ελλάδα

Ο τουρισμός γενικότερα χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο τοπικής ανάπτυξης, καθώς μπορεί να συνδέεται με όλες τις τοπικές δραστηριότητες και επηρεάζει την παραγωγή. Ο ρόλος του ως πόλο. ανάπτυξης στην περιφερειακή δραστηριότητα αναγνωρίστηκε από τον Christaller και ο Freedmann συνηγόρησε ότι μπορεί να αποτελέσει εναλλακτικό τρόπο ανάπτυξης για ορεινές περιοχές και απομονωμένες περιοχές με συγκεκριμένες δυνατότητες ανάπτυξης και ειδικούς πόρους προς αξιοποίηση. Η ενεργοποίηση του ορεινού τουρισμού συνέβαλλε στην προσέλκυση περισσότερων τουριστικών ομάδων. Ένα από τα προβλήματα που συναντώνται στις ορεινές περιοχές είναι τα υψηλά επενδυτικά κόστη, η επιμελής και διεξοδική εμπειρία που απαιτείται για την κατασκευή και την λειτουργία τουριστικών επιχειρήσεων αλλά και για την καθιέρωση ενός προορισμού στην τουριστική αγορά με τρόπο να είναι ελκυστικός.

Σύμφωνα με τον η διαμόρφωση τουριστικής ανάπτυξης μέσα από την αποτυχία της αγοράς αποτυγχάνει να εκπληρώσει μακροπρόθεσμους στόχους, όπως η διατήρηση του περιβάλλοντος, η διαφύλαξη δημοσίων αγαθών και η εξάλειψη του αθέμιτου ανταγωνισμού. Η πολιτεία καλείται να είναι παρεμβατική στο επίπεδο των αποζημιώσεων λόγω των αδυναμιών της αγοράς και να περιφρουρήσει το ρόλο του ιδιωτικού τομέα στον τουρισμό και στην συνολική ανάπτυξη της χώρας. Μέσω των κινήτρων, αυξάνεται η αποδοτικότητα των τουριστικών επιχειρήσεων και δημιουργούνται θετικά αποτελέσματα επέκτασης και ανάπτυξης στην τοπική κοινωνία και οικονομία. Η αναδιανομή των επενδύσεων προϋποθέτει την ύπαρξη διαθέσιμων επενδύσεων και την εγγενή δυνατότητα να δέχονται επιρροή οι επίμαχες περιοχές μέσω της πολιτικής κινήτρων (Vlami, 2012).

Στην Ελλάδα το μοντέλο ανάπτυξης των ορεινών περιοχών έχει αρχίσει να εντάσσει επιπλέον δραστηριότητες που συνάπτονται με τις ήπιες μορφές τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο περιηγητικός τουρισμός, το rafting, η ορεινή ποδηλασία κ.α., όπως παρατήρησε ο Μαυρουδάκης (2010). Οι παράγοντες που υποστήριξαν την τουριστική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της Ελλάδας είναι οι ακόλουθοι:

- Η αύξηση των διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών στους ορεινούς νομούς. Στην Πελοπόννησο το 57%, στην Στερεά Ελλάδα το 61,7% και τη Δυτική Μακεδονία το 87,8 % του συνόλου των διανυκτερεύσεων καλύπτεται από ημεδαπούς τουρίστες. Ένας βασικός λόγος είναι η ανάπτυξη των χιονοδρομικών κέντρων και η αύξηση των ταξιδιών μικρής διάρκειας με αθλητικό και οικολογικό περιεχόμενο.
- Οι Έλληνες πραγματοποιούν τις διακοπές και τα ταξίδια τους κατά κύριο λόγο στην ενδοχώρα
- Υπάρχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το περιβάλλον, την αυθεντικότητα, της ηρεμίας, έγνοια για τα θέματα υγιεινής και υγείας και πολλοί τουρίστες αμφισβητούν το μοντέλο του μαζικού τουρισμού
- Η σταθερή ενίσχυση του αγροτουρισμού κατά τη δεκαετία του '90 από ένα μεγάλο αριθμό προγραμμάτων υποστηρικτικά στην ανάπτυξη της υπαίθρου
- Η δυναμική ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού σε συνδυασμό με τους φυσικούς πόρους και την βιοποικιλότητα της Ελλάδας

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανάκαμψης ορεινής περιοχής είναι αυτό της Μάνης, όπου σημειώθηκε έντονη πληθυσμιακή πληθυσμιακή συρρίκνωση. Η απειλή αντιμετωπίστηκε και προς αυτή την κατεύθυνση τα τελευταία χρόνια υπήρξε ανάπτυξη πολλαπλών μορφών τουρισμού, δημιουργήθηκαν παραδοσιακοί ξενώνες και επιχειρήσεις προβολής ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων, βοηθώντας στην ήπια αειφορική ανάπτυξη και τη διατήρηση του πληθυσμού.

Για την επίτευξη της περιφερειακής συνοχής οι Πατσιαβούρα και Καλδής (2010) παραθέτουν ένα σύνολο στρατηγικό κατευθύνσεων για αειφόρο ανάπτυξη στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, που διαρθρώνεται:

- Στην ολοκληρωμένη αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και τη συνάρτηση τους με τις δραστηριότητες και τις λειτουργίες κάθε περιφέρειας
- Στην προσπάθεια για υπερακόντιση της απομόνωσης
- Στην αναπροσαρμογή και τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων και των δραστηριοτήτων, στην καλύτερη οργάνωση και στην αύξηση καινοτομιών
- Στην προώθηση των προοπτικών και των όποιων ανταγωνιστικών συνθηκών για βελτίωση της ελκυστικότητας και των επενδύσεων
- Στη διατήρηση και την προστασία της βιοποικιλότητας των προστατευόμενων περιοχών και των δασικών εκτάσεων, καθώς και στη διαχείριση των πολιτιστικών πόρων
- Στη δημιουργία νέων φορέων διαχείρισης για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και την ενεργοποίηση των αναπτυξιακών φορέων.

ΜΕΡΟΣ Β:
Ανάλυση Υφιστάμενης
Κατάστασης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ανάλυση της περιοχής μελέτης: Χαρακτηριστικά, δεδομένα και τάσεις

4.1. Εισαγωγή

Τα δημογραφικά συμπεράσματα για τους οικισμούς του Πηλίου και η εξέλιξη του πληθυσμού είναι χρήσιμα στοιχεία για την εκτίμηση της αναπτυξιακής πορείας που ακολουθεί η περιοχή. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται ο πραγματικός και μόνιμος πληθυσμός, η ηλικιακή διάρθρωση ανά φύλο, ο δείκτης γήρανσης, νεότητας και εξάρτησης. Δόθηκε σημασία στο μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, στη φυσική κίνηση, στο μέγεθος των νοικοκυριών και στην οικογενειακή κατάσταση. Η δημογραφική φυσιογνωμία ενός Δήμου μαρτυρά σε σημαντικό βαθμό τις δυνατότητες εξέλιξής του. Για αυτό το λόγο στο εν λόγω κεφάλαιο αναλύονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά όλων των οικισμών και εξάγονται κάποια βασικά συμπεράσματα για τον πληθυσμό του νησιού, καθώς και για τη μελλοντική του πορεία, άνθηση ή μη του Δήμου αυτού. Τα συμπεράσματα αυτά ήταν αποτέλεσμα της εξέτασης κυρίως του μόνιμου πληθυσμού του. Ειδικότερα εξετάστηκε η εξέλιξη του πραγματικού πληθυσμού κατά την πάροδο των χρόνων, η ηλικιακή διάρθρωση ανά φύλο του, ο δείκτης γήρανσης, νεότητας και εξάρτησης, καθώς και η πληθυσμιακή πυκνότητα. Ακόμα, αναλύθηκε εμπειριστατωμένα, το μορφωτικό επίπεδο του μόνιμου πληθυσμού, η οικογενειακή κατάσταση, φυσική κίνηση και το μέγεθος των νοικοκυριών των επιμέρους περιοχών. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στους αλλοδαπούς και στην αστικοποίηση, ενώ απαραίτητο θεωρήθηκε να εξεταστεί ο πραγματικός πληθυσμός του νησιού και η εξέλιξή του. Στο τέλος του κεφαλαίου διατυπώνονται κάποια συμπεράσματα σχετικά με τα στοιχεία που εξετάζονται σε αυτή την ενότητα, τα οποία θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη του νησιού από δημογραφικής πλευράς.

4.2. Ένταξη της περιοχής μελέτης στην ευρύτερη περιοχή

Η περιοχή μελέτης είναι το βουνό του Πηλίου, υψώνεται πάνω από τη Δημοτική Ενότητα του Βόλου και ανήκει στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας. Εκτείνεται κατά προσέγγιση νοτίως από το Πλατανόρεμα κοντά στο χωριό Νεοχώρι μέχρι το Καπόρεμα κοντά στη Μονή Φλαμουρίου βορείως. Το Πήλιο ευνοείται από τη γεωγραφική του θέση (Βισβίκη, 2017) λόγω της γειννίας με το Βόλο και τις υπηρεσίες που επάγεται και της σύνδεσής του με σημαντικές υποδομές, όπως το λιμάνι του Βόλου, το αεροδρόμιο της Αγχιάλου και το τρένο. Σχηματίζονται παραλιακές ζώνες με οικισμούς τόσο από τη μεριά του Παγασητικού Κόλπου όσο και από αυτή του Αιγαίου Πελάγους. Η ψηλότερη κορυφή βρίσκεται στον Πουριανό Σταυρό στα 1.624 μέτρα, το μήκος του βουνού φτάνει τα 44 χλμ., και το πλάτος κυμαίνεται από 10 μέχρι 25 χλμ. (Νταφλούκα, 2015; Καραγιάννη, 2016). Με βάση το Ν. 3852/2010 (Σχέδιο Καλλικράτης), η Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας

περιλαμβάνει. του Δήμους Βόλου, Αλμυρού, Ζαγοράς-Μουρεσίου, Νοτίου Πηλίου και Ρήγα Φεραίου.

Ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου έχει έδρα τη Ζαγορά και προήλθε από τη συνένωση των δήμων Ζαγοράς και Μουρεσίου. Ο δήμος χαρακτηρίζεται από την εύφορη γη, μεγάλη ποικιλομορφία καθώς βρέχεται από Αιγαίο Πέλαγος, έχει πολλά ρέματα και οι κοινότητες του έχουν έντονο ανάγλυφο. Ο πληθυσμός του στην απογραφή του ήταν 5.810 κάτοικοι και η έκταση του 150,3 τετραγωνικά χλμ. (Γεωργούδη, 2015).

Ο Δήμος Νοτίου Πηλίου αποτελείται από τους τέσσερις πρώην δήμους Αργαλαστής, Αφειτών, Σηπιάδος, Μηλέων και την κοινότητα Τρικεριού. Έχει έδρα την Αργαλαστή και βρέχεται δυτικά από τον Παγασητικό και ανατολικά από το Αιγαίο Πέλαγος. Λόγω του μικρού πλάτους της χερσονήσου, οι κλίσεις των περιοχών του είναι έντονες, αλλά ο Δήμος χαρακτηρίζεται ως ημιορεινός. Η έκταση φτάνει τα 368,5 και ο καταγεγραμμένος πληθυσμός για το 2011 ήταν 10.008 άτομα.

Η περιοχή του Πηλίου αποτελείται από τους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου και από ένα μέρος του Δήμου Βόλου, όπως καταγράφεται στον Πίνακα 5:

Πίνακας 5: Δημοτικές Ενότητες και Οικισμοί Δ. Βόλου, Δ. Ζαγοράς-Μουρεσίου, Δήμος. Νοτίου Πηλίου

Δ. Βόλου	Δ. Ζαγοράς – Μουρεσίου	Δ. Νοτίου Πηλίου
Δημοτικές Ενότητες και Οικισμοί		
Βόλου	Ζαγοράς	Αφειτών
Νέας Αγχιάλου	Μουρεσίου	Σηπιάδος
Ιωλκού		Τρικεριού
Πορταριάς		Μηλεών
Αγριάς		Αργαλαστής
Αρτέμιδος		
Ν. Ιωνίας		
Μακρινίτσας		

Πηγή: (Καραγιάννη, 2016), Ιδία Επεξεργασία

Χάρτης 3: Η περιοχή του Πηλίου

Πηγή: (Snowreport, 2020)

4.3. Πληθυσμιακή ανάλυση

Στις απογραφές που πραγματοποιούνται από την ΕΛΣΤΑΤ (Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία) χρησιμοποιούνται τρεις όροι για τον πληθυσμό: ο πραγματικός, ο μόνιμος και ο νόμιμος. Για κάθε όρο ισχύουν τα εξής:

- Πραγματικός (defacto) πληθυσμός: είναι ο συνολικός πληθυσμός που βρέθηκε και απογράφηκε κατά την απογραφή στο συγκεκριμένο τόπο, ανεξάρτητα από το αν διαμένει μόνιμα στον τόπο αυτό, ή εάν είναι προσωρινός ή περαστικός.
- Μόνιμος πληθυσμός: είναι ο συνολικός πληθυσμός που δήλωσε ως μόνιμη κατοικία του, κατά την απογραφή του, τον συγκεκριμένο τόπο, ανεξάρτητα από το που βρέθηκε και απογράφηκε στην επικράτεια της χώρας.
- Νόμιμος πληθυσμός: είναι ο αριθμός των δημοτών του Δήμου κάθε χώρας με την υπηκοότητα της χώρας και διαμένει μόνιμα στη χώρα. Το μέγεθος αυτό είναι απαραίτητο για να οριστεί ο αριθμός των βουλευτών που εκλέγει κάθε εκλογική Περιφέρεια. (ΕΛΣΤΑΤ, 2020)

4.3.1. Πληθυσμιακή εξέλιξη μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού για την περίοδο 1991-2011

Πίνακας 7: Μόνιμος Πληθυσμός ανά Δήμο για την περίοδο 2011

Μόνιμος Πληθυσμός 2011	
Δήμος Βόλου	144.449
Δήμος Ζαγοράς Μουρεσίου	5.809
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.216

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Στην απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ για το 2011 καταγράφηκε ότι το τμήμα του Πηλίου στο Δήμο Βόλου έχει πληθυσμό 14.800 και ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου έχουν πληθυσμό 5.809 και 10.216 αντίστοιχα. Συνολικά λοιπόν η περιοχή του Πηλίου έχει πληθυσμό περίπου 30.000 κατοίκους. Αν εξεταστούν τα αποτελέσματα των δύο τελευταίων απογραφών παρατηρούνται κάποιες μεταβολές.

Πίνακας 8: Ποσοστό μεταβολής μόνιμου πληθυσμού ανά Δήμο για την περίοδο 2001-2011

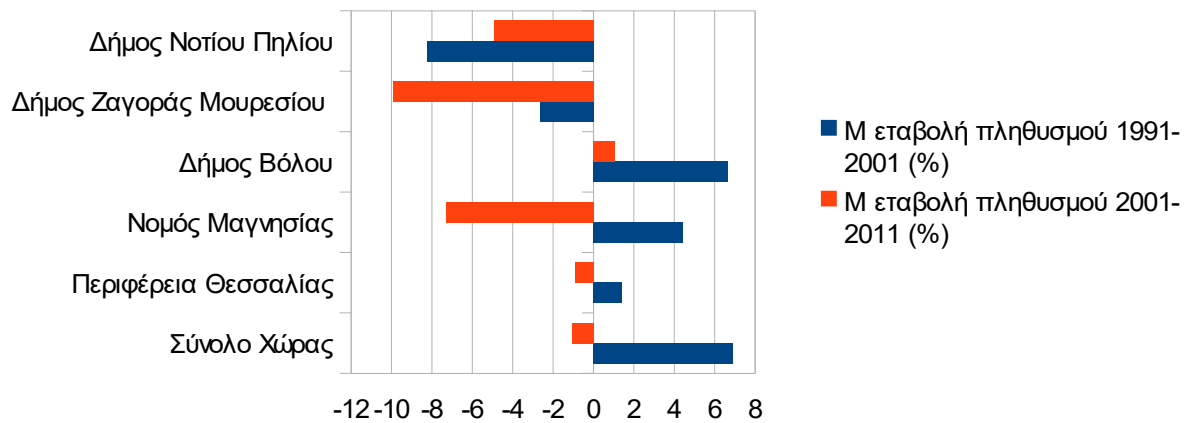
Περιγραφή	1991	2001	2011	Μεταβολή πληθυσμού 1991-2001 (%)	Μεταβολή πληθυσμού 2001-2011 (%)
Σύνολο Χώρας	10.221.977	10.932.136	10.816.294	6,9	-1,05
Περιφέρεια Θεσσαλίας	729.505	740.115	732.763	1,4	-0,9
ΠΕ Μαγνησίας	196.273	205.005	190.010	4,45	-7,31
Δήμος Βόλου	133.995	142.923	144.449	6,66	1,07
Δήμος Ζαγοράς Μουρεσίου	6.625	6.449	5.809	-2,66	-9,92
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.697	10.745	10.216	-8,24	-4,92

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Για τα στατιστικά δεδομένα και την συμμετρική σύγκριση των δήμων, ο πληθυσμός και των τριών για τα έτη 1991 και 2001 υπολογίστηκε αθροίζοντας τις κοινότητες και τις δημοτικές ενότητες όπως έχουν συνενωθεί σήμερα. Το γενικό συμπέρασμα, από τον Πίνακα 8 είναι ότι οι αμιγώς αγροτικές και ορεινές περιοχές του Πηλίου παρουσιάζουν μείωση του πληθυσμού τους την δεκαετία του 2001-2011, ενώ ο πληθυσμός του Δήμου Βόλου μέσα σε 20 χρόνια αυξήθηκε, ιδιαίτερα την περίοδο 1991-2001 πιθανή συνέπεια της αστικοποίησης και της μετακίνησης νέων ατόμων στα αστικά κέντρα για ευκαιρίες εργασίας, καλύτερου βιοτικού επιπέδου κλπ.

Ο Δήμος Νοτίου Πηλίου με την πάροδο του χρόνου συγκρατεί την μείωση του πληθυσμού του παρουσιάζοντας μικρότερη μείωση την τελευταία περίοδο. Ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου αντιμετώπισε ραγδαία μείωση του πληθυσμού, που σε βάθος χρόνου βάθυνε. Η θετική μεταβολή της ΠΕ Μαγνησίας εξουδετερώθηκε στη δεύτερη δεκαετία που εξετάζουμε και υπάρχει μεγάλη απώλεια πληθυσμού.

Ποσοστό πληθυσμιακής μεταβολής (%) 1991-2001 & 2001-2011

Διάγραμμα 3: Ποσοστό μεταβολής μόνιμου πληθυσμού ανά Δήμο για την περίοδο 1991-2001 & 2001-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Η γενικότερη μείωση του πληθυσμού κατά την περίοδο 2001-2011, εξαιρώντας την περίπτωση του Δήμου Βόλου, ακολουθεί την τάση που επικρατεί σε νομαρχιακό επίπεδο, περιφερειακό και πανελλήνιο επίπεδο, όπου το ποσοστό μεταβολής είναι αρνητικό και για τις δύο περιόδους που εξετάζουμε.

Πίνακας 9: Ποσοστό μεταβολής μόνιμου πληθυσμού ανά Δ.Ε. και Τ.Κ για την περίοδο 1991-2001 & 2001-2011

Περιγραφή	1991	2001	2011	Μεταβολή πληθυσμού 1991-2001 (%)	Μεταβολή πληθυσμού 2001-2011 (%)
Σύνολο Χώρας	10.221.977	10.932.136	10.816.294	6,9	-1,05
Περιφέρεια Θεσσαλίας	729.505	740.115	732.763	1,4	-0,9
Νομός Μαγνησίας	198.434	206.995	188.336	4,31	-8.13
ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΟΥ	131.514	142.923	144.449	7,73	1,07
Δημοτική Ενότητα Βόλου	77.192	85.001	85.149	10,12	0,17
Δημοτική Ενότητα Αγριάς	5.312	5.835	5.632	9,85	-3,48
Δημοτική Κοινότητα Αγριάς	4.522	5.190	5.191	14,77	0,02

Τοπική Κοινότητα Δρακείας	790	645	441	-27,61	-31,63
Δημοτική Ενότητα Αισωνίας	2.906	3.059	3.429	5,26	12,1
Δημοτική Κοινότητα Διμηνίου	1973	2.149	2.279	8,92	6,05
Τοπική Κοινότητα Σέσκλου	933	910	970	-2,47	6,59
Δημοτική Ενότητα Αρτέμιδας	4.209	4.397	4.145	4,47	-5,73
Τοπική Κοινότητα Άνω Λεχωνίων	1.385	1.439	1.424	3,9	-1,04
Τοπική Κοινότητα Άγιου Βλάσιου	765	699	513	-8,63	-26,61
Τοπική Κοινότητα Άγιου Λαυρεντίου	653	607	559	-7,04	-7,91
Τοπική Κοινότητα Κάτω Λεχωνίων	1.406	1.652	1.611	17,5	-2,48
Δημοτική Ενότητα Ιωλκού	2.143	2.081	2.138	-2,89	2,74
Τοπική Κοινότητα Άνω Βόλου	Μη διαθέσιμα στοιχεία	667	651		-2,4
Τοπική Κοινότητα Ανακασιάς	Μη διαθέσιμα στοιχεία	921	1.012		9,88
Τοπική Κοινότητα Άγιου Ονουφρίου	Μη διαθέσιμα στοιχεία	493	475		-3,65
Δημοτική Ενότητα Νέας Αγχιάλου	6.054	6.877	6.819	13,59	-0,84
Δημοτική Ενότητα Νέας Αγχιάλου	5.062	6.064	6.131	19,79	1,1
Τοπική Κοινότητα Αϊδινίου (προστέθηκε μετά το 1991)	395	327	318	-17,22	-2,75
Τοπική Κοινότητα Μικροθηβών (προστέθηκε μετά το 1991)	597	486	370	-18,59	-23,87
Δημοτική Ενότητα Νέας Ιωνίας	29.759	32.979	33.815	10,82	2,53
Δημοτική Κοινότητα Νέας Ιωνίας	29.330	32.662	33.578	11,36	2,8
Κοινότητα Γλαφυρών (προστέθηκε μετά το 1991)	429	317	237	-26,11	-25,24

Δημοτική Ενότητα Πορταριάς	2.795	2.033	1.911	-27,26	-6
Τοπική Κοινότητα Πορταριάς	729	707	566	-3,02	-19,94
Τοπική Κοινότητα Άλλης Μεριάς (προστέθηκε μετά το 1991)	1.514	804	862	-46,9	7,21
Τοπική Κοινότητα Κατωχωρίου (προστέθηκε μετά το 1991)	346	368	362	6,36	-1,63
Τοπική Κοινότητα Σταγιατών (προστέθηκε μετά το 1991)	206	154	121	-25,24	-21,43
Δημοτική Ενότητα Μακρινίτσης	584	661	694	13,18	4,99
ΔΗΜΟΣ ΖΑΓΟΡΑΣ-ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	7.681	6.936	5810	-9,7	-16,23
Δημοτική Ενότητα Ζαγοράς	3.922	3.829	3.334	-2,37	-12,93
Κοινότητα Ζαγοράς	2.555	2582	2.251	1,06	-12,82
Κοινότητα Μακρυρράχης	641	663	658	3,43	-0,75
Κοινότητα Πουρίου	563	584	425	3,73	-27,23
Δημοτική Ενότητα Μουρεσίου	2.774	2.690	2.475	-3,03	-7,99
Τοπική Κοινότητα Αγίου Δημητρίου Πηλίου	588	447	422	-23,98	-5,59
Τοπική Κοινότητα Ανηλίου	427	437	382	2,34	-12,59
Τοπική Κοινότητα Κισσού	457	390	332	-14,66	-14,87
Τοπική Κοινότητα Μουρεσίου	499	514	548	3,01	6,61
Τοπική Κοινότητα Ξορυχτίου	283	299	248	5,65	-17,06
Τοπική Κοινότητα Τσαγκαράδας	520	603	543	15,96	-9,95
ΔΗΜΟΣ ΝΟΤΙΟΥ ΠΗΛΙΟΥ	11860	11.563	10.216	-2,5	-11,65
Δημοτική Ενότητα Αργαλαστής	2.229	2.158	1.694	-3,19	-21,5
Τοπική Κοινότητα Αργαλαστής	1.881	1.820	1.321	-3,24	-27,42

Τοπική Κοινότητα Μετοχίου	123	139	78	-13,01	-43,88
Τοπική Κοινότητα Εινόβρυσης	225	199	213	-11,56	7,04
Δημοτική Ενότητα Αφειτών	1.978	1.838	1.746	-7,08	-5,01
Τοπική Κοινότητα Αφειτών	363	252	341	-30,58	35,32
Τοπική Κοινότητα Καλαμακίου	159	227	169	42,77	-25,55
Τοπική Κοινότητα Λαμπινούς	127	53	24	-58,27	-54,72
Τοπική Κοινότητα Νεοχωρίου	744	789	735	6,05	-6,84
Τοπική Κοινότητα Συκής	585	517	477	-11,62	-7,73
Δημοτική Ενότητα Μηλέων	3.578	3.513	3.085	-1,82	-12,18
Τοπική Κοινότητα Αγίου Γεωργίου Νηλείας	1.163	1.092	963	-6,1	-11,81
Τοπική Κοινότητα Βυζίτσης	365	277	306	-24,11	10,47
Τοπική Κοινότητα Καλών Νερών	478	723	594	51,26	-17,84
Τοπική Κοινότητα Μηλεών	1.206	1.056	900	-12,44	-14,77
Τοπική Κοινότητα Πινακατών	366	312	322	-14,75	3,21
Δημοτική Ενότητα Σηπιάδος	2.444	2.358	2.047	-3,52	-13,19
Τοπική Κοινότητα Λαύκου	819	721	582	-11,97	-19,28
Τοπική Κοινότητα Μηλίνης	721	734	755	1,8	2,86
Τοπική Κοινότητα Προμυρίου	904	903	710	-0,11	-21,37
Δημοτική Ενότητα Τρικερίου	1.631	1.696	1.353	3,99	-20,22
Τοπική Κοινότητα Τρικερίου	1.631	1.696	1.353	3,99	-20,22

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ίδια επεξεργασία

Στον Πίνακα 9 καταγράφονται οι Δημοτικές Ενότητες και οι επιμέρους Τοπικές Κοινότητες των τριών Δήμων που εξετάζουμε, όπως αυτοί έχουν προκύψει από το πρόγραμμα Καλλικράτης. Πολλές σημερινές τοπικές κοινότητες πριν το καθεστώς της νέας

διοικητικής διαίρεσης ήταν αυτόνομες κοινότητες και δήμοι. Ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου διαιρείται σε δύο Δημοτικές Ενότητες και δημιουργήθηκε με την συγχώνευση των δήμων Ζαγοράς και Μουρεσίου. Παρόμοια συγχώνευση παρατηρείται στο Δήμο Βόλου, όπου οι τέως αυτόνομοι δήμοι Πορταριάς, Αγχιάλου και Μακρινίτσας ενοποιήθηκαν. Παρόμοια, στο Δήμο Νοτίου Πηλίου οι τέσσερις δήμοι και η κοινότητα Τρικερίου καταργήθηκαν και συστάθηκε ο νέος δήμος. Συνέπεια των αλλαγών των διοικητικών αλλαγών είναι να μην προσμετρώνται οι πληθυσμοί όλων των κοινοτήτων για το άθροισμα ορισμένων δήμων που μετασηματίστηκαν την περίοδο 1991.

Από τον Πίνακα 9 παρατηρούμε ότι στο Δήμο Βόλου κατά την περίοδο 1991-2001 υπήρξε γενικότερη αύξηση του πληθυσμού εξαιρώντας τη δημοτική ενότητα Ιωλκού και την της Πορταριάς. Τη μεγαλύτερη αύξηση σε επίπεδο δημοτικής ενότητας σημείωσε η Δ.Ε Νέα; Αγχιάλου, ενώ σε επίπεδο τοπικής κοινότητας τη μεγαλύτερη αύξηση είχε η κοινότητα της Νέας Αγχιάλου και σημαντική μείωση παρουσιάστηκε στις τοπικές κοινότητες Δρακείας και Άλλης Μεριάς.

Για την ίδια περίοδο στον Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου υπήρξε συνολική μείωση του πληθυσμού με επίκεντρο της μείωσης την κοινότητα Αγίου Δημητρίου Πηλίου και Κισσού, ενώ οι δύο έδρες του Δήμου, Ζαγορά και Μούρεσι εμφάνισαν μείωση σε μικρότερο βαθμό. Η μείωση του πληθυσμού είναι παρόμοια και στον Δήμο Νοτίου Πηλίου με εντονότερα αρνητικό πρόσημο στη ΔΕ Αφειτών, ιδιαίτερα στις κοινότητες Λαμπινούς και Αφειτών που ακολούθησαν φθίνουσα πορεία. Την μεγαλύτερη αύξηση σε επίπεδο Δ.Ε εμφάνισε το Τρίκερι, χωρίς η απομακρυσμένη θέση του να δημιουργεί φυγόκεντρες τάσεις.

Στην περίοδο 2001-2011 προέκυψε σταδιακή αύξηση του πληθυσμού στο Δήμο Βόλου, ενώ οι Δημοτικές Ενότητες Αγριάς, Αγχιάλου και Αρτέμιδας ακολούθησαν αντίθετη γραμμή έναντι αυτής της περιόδου 1991-2001, καθώς ο πληθυσμός τους μειώθηκε. Αξίζει να αναφερθεί, ότι η σημαντικότερη μείωση εντοπίζεται στον πληθυσμό της Δ.Ε Πορταριάς.

Η μείωση πληθυσμού συνεχίστηκε με μεγαλύτερη μεταβολή στον Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου, εξέλιξη συμβατή με το γεγονός ότι οι έδρες του Δήμου αντιμετώπισαν ακόμα πιο έντονη απώλεια πληθυσμού. Στον Δήμο Νοτίου Πηλίου η μείωση εντάθηκε, αλλά η Δ.Ε Αφειτών ήταν σε θέση να συγκρατήσει την απώλεια του πληθυσμού. Σε σοβαρή μείωση πληθυσμού βυθίστηκε η Δ.Ε Σηπιάδος που παρουσιάζει απώλεια στο ειδικό βάρος της στο σύνολο του Δήμου και η θετική εξέλιξη στη Δ.Ε Τρικερίου ανατράπηκε.

Οι Δήμοι Νοτίου Πηλίου και Ζαγοράς-Μουρεσίου είναι αυτοί με τη μικρότερη πληθυσμιακή σταθερότητα και η Περιφερειακή Ενότητα αντιμετωπίζει την ίδια κατάσταση αδυνατώντας να διατηρήσει τη θετική εξέλιξη του πληθυσμού της.

4.3.2. Ηλικιακή διάρθρωση ανά φύλο

Η κατανομή του μόνιμου πληθυσμού σε ηλικιακές ομάδες ανά φύλο των Δήμων Βόλου, Νοτίου Πηλίου και Ζαγοράς-Μουρεσίου με βάση τις απογραφές που διαθέτει το Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (ΕΔΚΑ) του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης για το 2011, απεικονίζεται στις πυραμίδες που ακολουθούν.

Παρατηρώντας τον Πίνακα 10 συμπεραίνεται μια κλίση υπέρ των γυναικών στο Δήμο Βόλου, ακολουθώντας την τάση της υπερκείμενης χωρικής ενότητας, της ΠΕ Μαγνησίας. Η ηλικιακή κατηγοριών των 65 και άνω περιλαμβάνει πολλά άτομα, με αποτέλεσμα ο πληθυσμός να είναι αρκετά γερασμένος. Τα ποσοστά των ατόμων που βρίσκονται στις κατηγορίες από 14-64 είναι αξιόλογα και ενισχύουν τη δυναμική της ΠΕ.

Από τη διάρθρωση του πληθυσμού της ΔΕ κατά φύλο και ηλικία που παρουσιάστηκε στον Πίνακα 10, παρατηρείται ότι στη ΔΕ Ζαγοράς υπάρχει μικρή ανισορροπία υπέρ των ανδρών (51,76% Άρρενες, 48,24% Θήλεις), σε αντίθεση με τις υπερκείμενες χωρικές

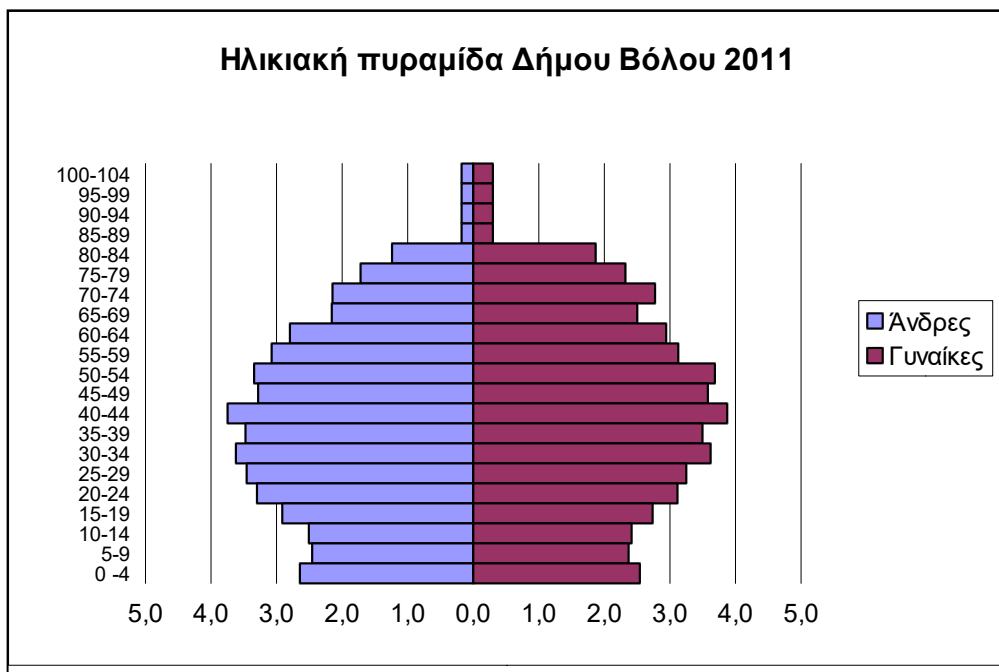
ενότητες (ΠΕ Μαγνησίας, Περιφέρεια Θεσσαλίας, Σύνολο χώρας) στις οποίες καταγράφεται ελαφρά κλίση υπέρ των γυναικών. Στο Δήμο Βόλου τα ποσοστά στις ηλικίες άνω των 65 είναι επίσης μεγάλα και στις ηλικίες 0-29 υπάρχει υπεροχή των ανδρών. Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι στην ηλικιακή διάρθρωση τα άτομα που βρίσκονται στην ομάδα 40-44 είναι τα περισσότερα.

Στο Διάγραμμα 5 για τον Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου, παρατηρούμε ότι η ανισορροπία των φύλλων ευνοεί τους άνδρες και το εύρος του νεανικού πληθυσμού μειονεκτεί σε σχέση με τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Αξιόλογη συγκέντρωση υπάρχει στα άτομα ηλικίας 65 και άνω.

Αναφορικά με το Δήμο Νοτίου Πηλίου, ισχύουν οι ίδιες παρατηρήσεις με τον Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου. Πρέπει να σημειωθεί ότι συνολικά μέχρι την ηλικία των 54 οι άνδρες έχουν προηγούνται των γυναικών και στις ηλικίες άνω των 54, υπάρχει τάση γήρανσης του γυναικείου πληθυσμού με αρκετά υψηλά ποσοστά.

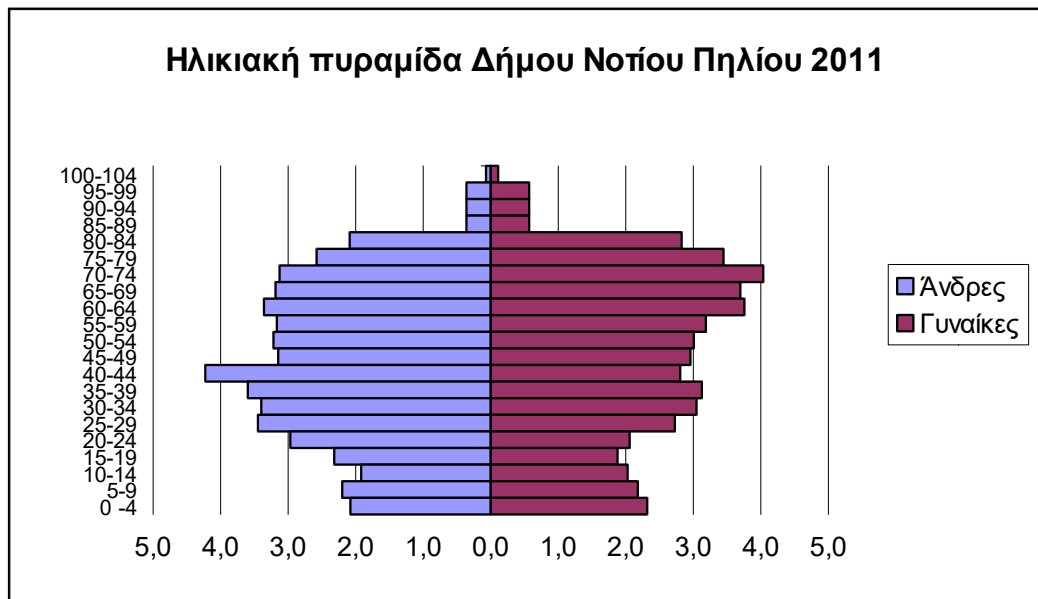
Αυτό που διακρίνεται από το Διάγραμμα 4 είναι ότι ο πληθυσμός του Δήμου Βόλου έχει τάσεις γήρανσης και μπορεί να χαρακτηριστεί ώριμος καθώς οι υψηλότερες συγκεντρώσεις πληθυσμού εμφανίζονται στις ηλικίες ανάμεσα στα 15 και 65 χρόνια. Η βάση της πυραμίδας δεν είναι σημαντικά μεγαλύτερη της κορυφής, δηλαδή του γεροντικού πληθυσμού, και συγκλίνει προς αυτή με τον νεανικό πληθυσμό να περιορίζεται.

Στο Διάγραμμα 6 αυτό που συνάγεται είναι οι τάσεις γήρανσης του πληθυσμού του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου είναι ακόμα πιο αισθητές, καθώς ο νεανικός πληθυσμός υπολείπεται του γεροντικού και το εύρος του με μικρή διαφορά είναι μικρότερο από αυτό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (25-39, 40-45). Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν και από την ανάγνωση της ηλικιακής πυραμίδας του Δήμου Νοτίου Πηλίου στο Διάγραμμα 5, αντανακλώντας την εικόνα των δύο Δήμων που σχολιάσαμε παραπάνω.

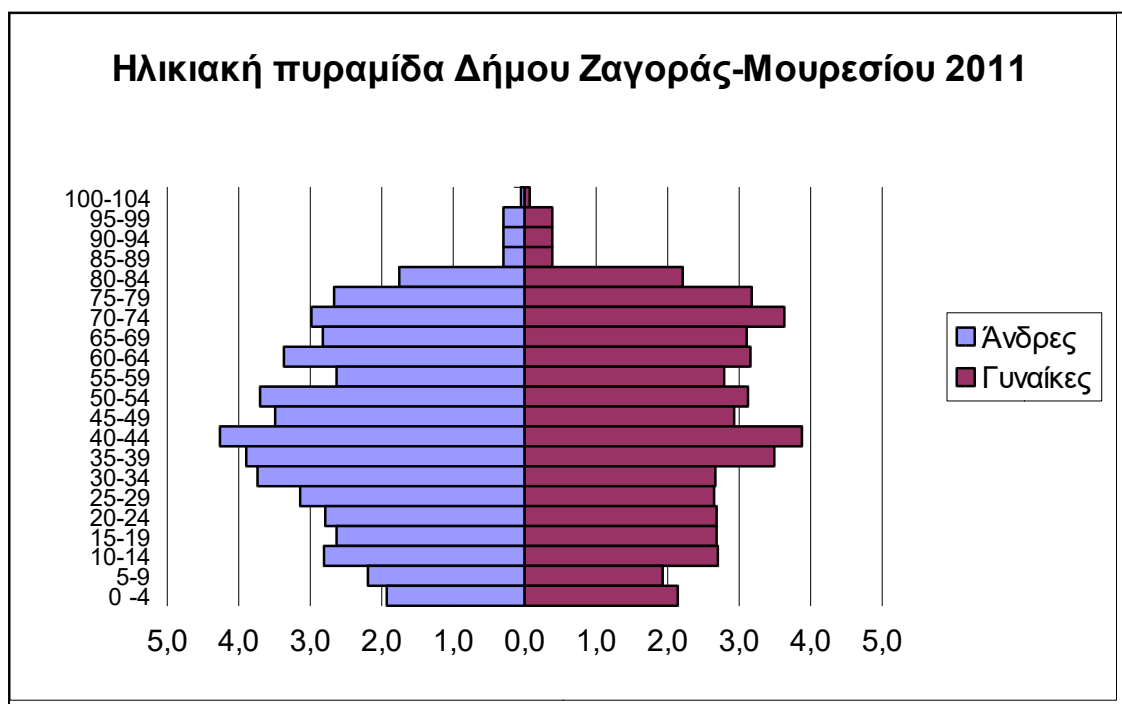
Διάγραμμα 4: Πυραμίδα ηλικιών του Δήμου Βόλου για το έτος 2011

Πηγή: (ΕΔΚΑ του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφ. Ανάπτυξης, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2011, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 5: Πυραμίδα ηλικιών του Δήμου Νοτίου Πηλίου για το έτος 2011

Πηγή: (ΕΛΚΑ του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφ. Ανάπτυξης, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2011, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 6: Πυραμίδα ηλικιών του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για το έτος 2011

Πηγή: (ΕΛΚΑ του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφ. Ανάπτυξης, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2011, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 10: Ηλικιακή σύνθεση και αναλογία κατά φύλο του μόνιμου πληθυσμού Νομού Μαγνησίας και Δήμου Βόλου

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ	ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ					Δήμος Βόλου				
	Αμφότερων των φύλων	Αρρένες		Θήλεις		Αμφότερων των φύλων	Αρρένες		Θήλεις	
		Σύνολο	Σύνολο	%	Σύνολο		%	Σύνολο	Σύνολο	%
Σύνολο	190.010	93.137	49,02	96.873	50,98	144447	70.184	48,59	74.263	51,41
0-4	9.622	4.883	50,75	4.739	49,25	7.491	3.820	50,99	3.671	49,01
5-9	9.039	4.599	50,88	4.440	49,12	6.971	3.549	50,91	3.422	49,09
10-14	9.213	4.668	50,67	4.545	49,33	7.113	3.623	50,93	3.490	49,07
15-19	10.319	5.343	51,78	4.976	48,22	8.159	4.207	51,56	3.952	48,44
20-24	11.623	6.109	52,56	5.514	47,44	9.266	4.766	51,44	4.500	48,56
25-29	12.493	6.534	52,3	5.959	47,7	9.687	4.993	51,54	4.694	48,46
30-34	13.517	6.879	50,89	6.638	49,11	10.458	5.229	50	5.229	50
35-39	13.163	6.688	50,81	6.475	49,19	10.068	5.018	49,84	5.050	50,16
40-44	14.230	7.164	50,34	7.066	49,66	11.009	5.413	49,17	5.596	50,83
45-49	12.596	6.145	48,79	6.451	51,21	9.909	4.740	47,84	5.169	52,16
50-54	13.092	6.355	48,54	6.737	51,46	10.153	4.829	47,56	5.324	52,44

Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

55-59	11.606	5.745	49,5	5.861	50,5	8.959	4.441	49,57	4.518	50,43
60-64	11.116	5.407	48,64	5.709	51,36	8.290	4.039	48,72	4.251	51,28
65-69	9.477	4.403	46,46	5.074	53,54	6.731	3.117	46,31	3.614	53,69
70-74	10.058	4.448	44,22	5.610	55,78	7.107	3.101	43,63	4.006	56,37
75-79	8.461	3.651	43,15	4.810	56,85	5.834	2.482	42,54	3.352	57,46
80-84	6394	2.597	40,62	3.797	59,38	4.486	1.789	39,88	2.697	60,12
85-89	1.248	475	38,06	773	61,94	689	257	37,3	432	62,7
90-94	1.248	475	38,06	773	61,94	689	257	37,3	432	62,7
95-99	1.248	475	38,06	773	61,94	689	257	37,3	432	62,7
100-104	250	95	38	155	62	689	257	37,3	432	62,7

Πηγή: (ΕΔΚΑ του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφ. Ανάπτυξης, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2011, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 11: Ηλικιακή σύνθεση και αναλογία κατά φύλο του μόνιμου πληθυσμού Νομού Μαγνησίας και Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ	ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ					Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου				
	Αμφότερων των φύλων	Αρρένες		Θήλειες		Αμφότερων των φύλων	Αρρένες		Θήλειες	
		Σύνολο	Σύνολο	%	Σύνολο		%	Σύνολο	Σύνολο	%
Σύνολο	190.010	93.137	49,02	96.873	50,98	5810	2950	50,77	2860	49,23
0-4	9.622	4.883	50,75	4.739	49,25	232	110	47,41	122	52,59
5-9	9.039	4.599	50,88	4.440	49,12	125	125	53,19	110	46,81
10-14	9.213	4.668	50,67	4.545	49,33	314	160	50,96	154	49,04
15-19	10.319	5.343	51,78	4.976	48,22	303	150	49,5	153	50,5
20-24	11.623	6.109	52,56	5.514	47,44	312	159	50,96	153	49,04
25-29	12.493	6.534	52,3	5.959	47,7	330	179	54,24	151	45,76
30-34	13.517	6.879	50,89	6.638	49,11	365	213	58,36	152	41,64
35-39	13.163	6.688	50,81	6.475	49,19	421	222	52,73	199	47,27
40-44	14.230	7.164	50,34	7.066	49,66	464	243	52,37	221	47,63
45-49	12.596	6.145	48,79	6.451	51,21	366	199	54,37	167	45,63
50-54	13.092	6.355	48,54	6.737	51,46	389	211	54,24	178	45,76

Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

55-59	11.606	5.745	49,5	5.861	50,5	309	150	48,54	159	51,46
60-64	11.116	5.407	48,64	5.709	51,36	372	192	51,61	180	48,39
65-69	9.477	4.403	46,46	5.074	53,54	338	161	47,63	177	52,37
70-74	10.058	4.448	44,22	5.610	55,78	377	170	45,09	207	54,91
75-79	8.461	3.651	43,15	4.810	56,85	333	152	45,65	181	54,35
80-84	6394	2.597	40,62	3.797	59,38	226	100	44,25	126	55,75
85-89	1.248	475	38,06	773	61,94	39	17	43,59	22	56,41
90-94	1.248	475	38,06	773	61,94	39	17	43,59	22	56,41
95-99	1.248	475	38,06	773	61,94	39	17	43,59	22	56,41
100-104	250	95	38	155	62	7	3	42,86	4	57,14

Πηγή: (ΕΔΚΑ του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφ. Ανάπτυξης, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2011, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 12: Ηλικιακή σύνθεση και αναλογία κατά φύλο του μόνιμου πληθυσμού Νομού Μαγνησίας και Δήμου Νοτίου Πηλίου

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ	ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ					Δήμος Νοτίου Πηλίου				
	Αμφότερων των φύλων	Αρρένες		Θήλειες		Αμφότερων των φύλων	Αρρένες		Θήλειες	
		Σύνολο	Σύνολο	%	Σύνολο		%	Σύνολο	Σύνολο	%
Σύνολο	190.010	93.137	49,02	96.873	50,98	10.216	4.913	48,09	5.093	51,91
0-4	9.622	4.883	50,75	4.739	49,25	440	208	47,27	232	52,73
5-9	9.039	4.599	50,88	4.440	49,12	438	220	50,23	218	49,77
10-14	9.213	4.668	50,67	4.545	49,33	395	192	48,61	203	51,39
15-19	10.319	5.343	51,78	4.976	48,22	420	232	55,24	188	44,76
20-24	11.623	6.109	52,56	5.514	47,44	503	297	59,05	206	40,95
25-29	12.493	6.534	52,3	5.959	47,7	618	345	55,83	273	44,17
30-34	13.517	6.879	50,89	6.638	49,11	645	340	52,71	305	47,29
35-39	13.163	6.688	50,81	6.475	49,19	673	360	53,49	313	46,51
40-44	14.230	7.164	50,34	7.066	49,66	704	423	60,09	281	39,91
45-49	12.596	6.145	48,79	6.451	51,21	611	315	51,55	296	48,45
50-54	13.092	6.355	48,54	6.737	51,46	623	322	51,69	301	48,31
55-59	11.606	5.745	49,5	5.861	50,5	636	317	49,84	319	50,16
60-64	11.116	5.407	48,64	5.709	51,36	712	336	47,19	376	52,81

Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

65-69	9.477	4.403	46,46	5.074	53,54	689	319	46,3	370	53,7
70-74	10.058	4.448	44,22	5.610	55,78	717	313	43,65	404	56,35
75-79	8.461	3.651	43,15	4.810	56,85	603	258	42,79	345	57,21
80-84	6394	2.597	40,62	3.797	59,38	492	209	42,48	283	57,52
85-89	1.248	475	38,06	773	61,94	93	36	38,71	57	61,29
90-94	1.248	475	38,06	773	61,94	93	36	38,71	57	61,29
95-99	1.248	475	38,06	773	61,94	93	36	38,71	57	61,29
100-104	250	95	38	155	62	18	7	38,89	11	61,11

Πηγή: (ΕΔΚΑ του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφ. Ανάπτυξης, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2011, Ίδια επεξεργασία

4.3.3. Δείκτης Γήρανσης

Ο δείκτης γήρανσης μιας περιοχής μελέτης υπολογίζεται ως ο αναλογών αριθμός ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών επί 100 παιδιών και το μέγεθός του δείχνει πόσο γερασμένος είναι ο πληθυσμός μιας περιοχής. Οι δύο πιο ορεινοί δήμοι, Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά γήρανσης και ο δείκτης γήρανσης είναι μεγαλύτερος από την Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας. Ο αυξημένος δείκτης γήρανσης υπονοεί την αποχώρηση του νεανικού πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές και την αύξηση της υπογεννητικότητας. Λόγω του αυξημένου γεροντικού πληθυσμού, υπάρχει η ανάγκη για ικανοποιητικές υποδομές υγείας, επάρκεια στο οδικό δίκτυο και βελτίωση των υπηρεσιών προς ηλικιωμένους. Ο δείκτης γήρανσης των γυναικών είναι μεγαλύτερος από αυτό των ανδρών, τόσο στην Π.Ε. όσο και στους τρεις δήμους.

Πίνακας 13: Δείκτης γήρανσης του πραγματικού πληθυσμού των Δήμων ανά φύλο για το 2011

	Σύνολο πληθυσμού	Αμφότερων των φύλων	Αρρένες	Θήλεις
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	34,9%	117,4%	158,6%
Δήμος Βόλου	144.447	124,7%	141,5%	145,5%
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	5.810	208,3%	161,3%	197,2%
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.008	219,8%	195,8%	242,6%

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.4. Δείκτης Νεανικότητας

Ο δείκτης νεανικότητας αντιστοιχεί στον πληθυσμό των ατόμων ηλικίας 0-14 ετών προς το συνολικό πληθυσμό. Αξιολογώντας τον Πίνακα 14 φτάνουμε στο συμπέρασμα ότι όλοι οι Δήμοι που εξετάζουμε έχουν μικρό ποσοστό ατόμων σε νεανικές ηλικίες. Τα χαμηλά ποσοστά νεανικού πληθυσμού είναι επακόλουθα των πολυπληθών ομάδων σε άτομα άνω των 65+ και λόγω του μειωμένου νεανικού πληθυσμού η γερασμένη δομή των Δήμων είναι δύσκολο να μεταβληθεί τις επόμενες δεκαετίες. Γενικότερα, προκύπτει το προαναφερθέν συμπέρασμα ότι οι Δήμοι της περιοχής μελέτης έχουν βλαφτεί πιθανόν από την υπογεννητικότητα.

Πίνακας 14: Δείκτης νεανικότητας του πραγματικού πληθυσμού των Δήμων ανά φύλο για το 2011

	Σύνολο πληθυσμού	Αμφότερων των φύλων	Αρρένες	Θήλειες
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	14,7%	15,2%	14,2%
Δήμος Βόλου	144.447	14,9%	15,7%	14,3%
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	5.810	11,5%	13,4%	13,5%
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.008	12,7%	12,6%	12,8%

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.5. Δείκτης εξάρτησης

Ο δείκτης εξάρτησης προκύπτει αθροίζοντας τον πληθυσμό των ατόμων ηλικίας 0 - 14 ετών και του πληθυσμού των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω προς τον συνολικό πληθυσμό. Σε όλους τους υπό μελέτη Δήμους καθώς και στην υπερκείμενη ΠΕ ο δείκτης είναι πολύ αυξημένος και φτάνει μέχρι και το 40,6% στο Δήμο Πηλίου, και ευλόγως συμπεραίνεται ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός ατόμων που χρειάζονται ιδιαίτερη φροντίδα, δεν μπορούν να δουλέψουν ή δεν δύναται να συντηρήσουν τον εαυτό τους μόνα τους. Είναι αναμενόμενο, λοιπόν, να υπάρχει οι ανάγκη για καλύτερες υποδομές εξυπηρέτησης τόσο των ευπαθών ηλικιωμένων ομάδων (νοσοκομεία, κέντρα υγείας κλπ.) όσο και τον νεανικών (σχολεία κλπ.). Παρατηρείται, τέλος ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερο δείκτη εξάρτησης από τους άντρες.

Πίνακας 15: Δείκτης εξάρτησης του πραγματικού πληθυσμού των Δήμων ανά φύλο για το 2011

	Σύνολο πληθυσμού	Αμφότερων των φύλων	Αρρένες	Θήλειες
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	34,9%	33%	36,7%
Δήμος Βόλου	144.447	33,6%	31,3%	35%
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	5.810	35,6%	35%	40,1%
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.008	40,6%	37,3%	43,9%

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.6. Πληθυσμιακή Πυκνότητα

Ο Δήμος Βόλου, για το 2011, ως αστικό κέντρο έχει τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή πυκνότητα με 374,6 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Την μικρότερη έκταση καταλαμβάνει ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου, ενώ ο Δήμος Νοτίου Πηλίου έχει τη μικρότερη πληθυσμιακή πυκνότητα. Τέλος, τόσο ο Δήμος Βόλου όσο και ο Δήμος Νοτίου Πηλίου μοιράζονται παρόμοια έκταση στην ΠΕ Μαγνησίας.

Πίνακας 16: Πληθυσμιακή πυκνότητα των Δήμων και η κατανομή της έκτασής τους

	Πληθυσμός 2011	Έκταση km ²	Πληθυσμιακή πυκνότητα (κάτ./km ²)	% επί της συνολικής έκτασης της Π.Ε., του Δήμου
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	2.360,37	80,5	100,00%
Δήμος Βόλου	144.447	385,6	374,6	16,3%
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	5.810	150,3	38,6	6,4%
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.008	368,5	27,7	15,6%

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Η μεταβολή του πληθυσμού διαχρονικά επηρέασε και την πληθυσμιακή πυκνότητα των Δήμων. Στο Δήμο Βόλου, που είναι αστικό κέντρο, παρατηρείται αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας, ενώ στους άλλους δύο δήμους, η πυκνότητα παρουσιάζει μια μικρή αρνητική μεταβολή, κάτι που συμβαίνει αναλογικά με την μείωση του πληθυσμού τους, όπως φαίνεται στους Πίνακες 16 και 17.

Πίνακας 17: Η μεταβολή της πληθυσμιακής πυκνότητας για την περίοδο 2001-2011

	Έκταση km ²	2001		2011		% επί της συνολικής έκτασης της Π.Ε., του Δήμου
		Πληθυσμός	Πληθυσμιακή πυκνότητα (κάτ./km ²)	Πληθυσμός	Πληθυσμιακή πυκνότητα (κάτ./km ²)	
ΠΕ Μαγνησίας	2.360,37	205.005	86,8	190.010	80,5	100,00%
Δήμος Βόλου	385,6	142.923	370,6	144.447	374,6	16,3%
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	150,3	6.449	42,9	5.810	38,6	6,4%
Δήμος Νοτίου Πηλίου	368,5	10.745	29,1	10.216	27,7	15,6%

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.7. Μορφωτικό Επίπεδο Μόνιμου Πληθυσμού

Από τα στοιχεία του Πίνακα 18 και τα Διαγράμματα 7, 8 και 9 διακρίνουμε το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού του Δήμου Βόλου είναι απόφοιτη Λυκείου και Δημοτικού σχολείου. Η κατηγορία που ακολουθεί είναι άτομα με διδακτορικό, μεταπτυχιακό ή πανεπιστημιακή

εκπαίδευση γενικότερα. Το ποσοστό των ατόμων που αποφοίτησαν μόνο από το τριτάξιο γυμνάσιο και είναι πτυχιούχοι Επαγγελματικών σχολών είναι επίσης σημαντικό και είναι σε παρόμοιο επίπεδο με τα άτομα που εγκατέλειψαν το σχολείο στο Δημοτικό. Ένα συντριπτικό ποσοστό των κατοίκων και στις δύο περιοχές είναι απόφοιτοι Δημοτικού και είναι μοιρασμένα τα ποσοστά αποφοίτων του Λυκείου και ατόμων που εγκατέλειψαν το σχολείο στο δημοτικό. Ιδιαίτερα χαμηλό είναι το ποσοστό αυτών που έχουν ανώτερη εκπαίδευση, κάτι που δικαιολογείται λόγω της φύσης των περιοχών, καθώς ο πληθυσμός βασίζει την επιβίωση του στις οικογενειακές επιχειρήσεις και σε επαγγέλματα του πρωτογενούς και τριτογενούς τομέα.

Πίνακας 18: Μορφωτικό επίπεδο του μόνιμου πληθυσμού για το 2011

	Σύνολο πληθυσμού	Κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου / Πτυχιούχοι Παν/μίου - Πολυτεχνείου, ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ανώτερων επαγγελματικών και ισότιμων σχολών (1η κατηγορία)		Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολλέγια κλπ.) (2η κατηγορία)		Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, Επαγγελματικού κλπ.) (3η κατηγορία)		Απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου και Πτυχιούχοι Επαγγελματικών Σχολών (4η κατηγορία)		Απόφοιτοι Δημοτικού (5η κατηγορία)		Εγκατέλειψαν το Δημοτικό, αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση / Ολοκλήρωσαν την προσχολική αγωγή / Αε γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση (6η κατηγορία)		Μη κατατασσόμενοι (άτομα γεννηθέντα μετά την 1/1/2005) (7η κατηγορία)	
		Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Σύνολο Χώρας	10.816.286	1.809.087	16,72	502.079	4,64	2.532.396	23,41	1.428.490	13,20	2.524.345	23,33	1.343.534	12,42	676.355	6,25
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	30.017	15,7	8.268	4,35	42.766	22,50	25.030	13,17	47.390	24,94	24.440	12,86	12.099	6,36
Δήμος Βόλου	144.449	25.437	17,6	6.747	4,67	34.477	23,86	18.596	12,87	32.645	22,59	17.151	11,87	9.396	6,50

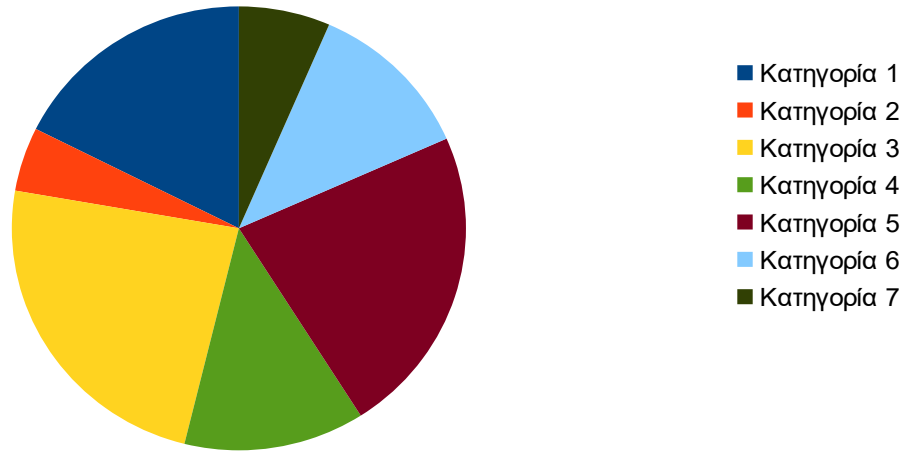
Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

Δήμος Ζαγοράς -Μουρεσίου	5.809	435	7,48	183	3,15	943	16,23	954	16,42	2.090	35,97	908	15,63	296	5,09
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.216	1.069	10,46	311	3,04	1.791	17,53	1.543	15,10	3.530	34,55	1.421	13,90	551	5,39

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

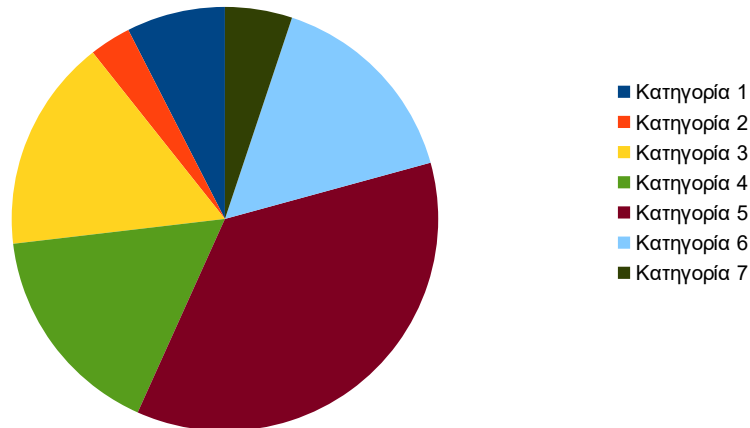
Ποσοστό ατόμων ανά μορφωτικό επίπεδο του Δήμου Βόλου

Διάγραμμα 7: Ποσοστό μόνιμου πληθυσμού ανά μορφωτικό επίπεδο του Δήμου Βόλου για το 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

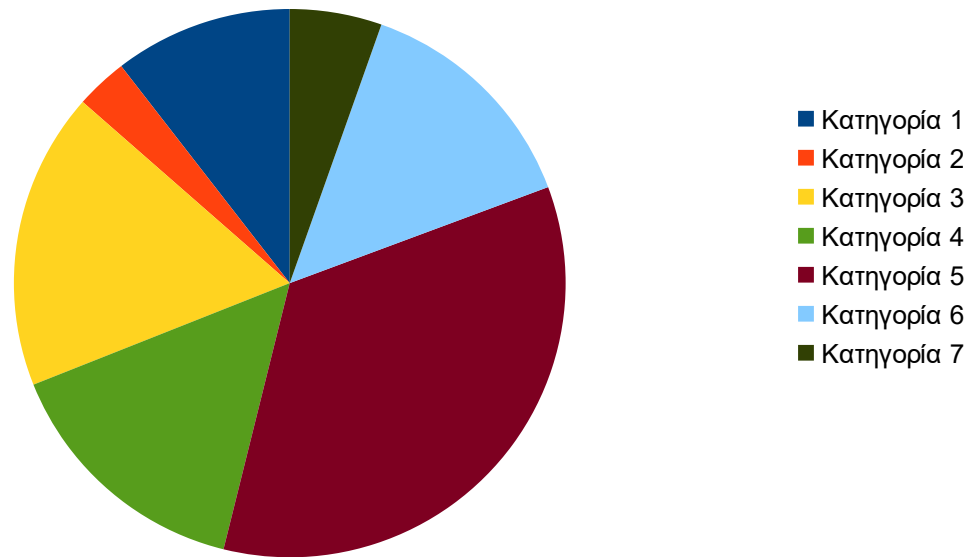
Ποσοστό ατόμων ανά μορφωτικό επίπεδο του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου

Διάγραμμα 8: Ποσοστό μόνιμου πληθυσμού ανά μορφωτικό επίπεδο του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για το 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Ποσοστό ατόμων ανά μορφωτικό επίπεδο του Δήμου Νοτίου Πηλίου

Διάγραμμα 9: Ποσοστό μόνιμου πληθυσμού ανά μορφωτικό επίπεδο του Νοτίου Πηλίου για το 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.8. Οικογενειακή κατάσταση

Η πλειονότητα του συνολικού πληθυσμού σε όλους τους δήμους σύμφωνα με τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για το 2001, αποτελείται από έγγαμους και στη δεύτερη θέση ακολουθούν οι άγαμοι. Τα ποσοστά των χήρων και των διαζευγμένων είναι τα μικρότερα στον συνολικό πληθυσμό. Όσον αφορά το ποσοστό των άγαμων, στο Δήμο Νοτίου Πηλίου παρατηρείται το υψηλότερο ποσοστό, που ξεπερνάει και αυτό της Περιφέρειας και της Περιφερειακής Ενότητας.

Για το 2001, από τα στοιχεία του Πίνακα 19, παρατηρούμε αρχικά ότι οι έγγαμοι αποτελούν την πλειοψηφία του συνολικού πληθυσμού του Δήμου Βόλου, όπως και το 2011, με ποσοστό 50,79% και ακολουθούν οι άγαμοι με ποσοστό 39,13%. Οι χήροι και οι διαζευγμένοι αποτελούν μικρό ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, 7,36% και 2,71% αντίστοιχα. Στο Δήμο Ζαγοράς - Μουρεσίου οι έγγαμοι ξεπερνάνε το μισό πληθυσμό και τα ποσοστά του παρουσιάζουν αναλογία με αυτά του Δήμου Βόλου. Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου συγκριτικά με τους υπόλοιπους Δήμους οι έγγαμοι κατέχουν χαμηλότερο ποσοστό ποσοστών, ενώ οι άγαμοι είναι αυξημένοι.

Πίνακας 19: Οικογενειακή κατάσταση του μόνιμου πληθυσμού των Δήμων για το 2001

	Σύνολο Πληθυσμού	2001							
		Άγαμοι		Έγγαμοι και σε διάσταση		Χήροι		Διαζευγμένοι	
		Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%
Π. Θεσσαλίας	740.115	276.944	37,42	396.178	53,53	55.428	7,49	11.565	1,56
ΠΕ Μαγνησίας	205.005	78.780	38,43	105.886	51,65	15.489	7,56	4.850	2,37
Δήμος Βόλου	142.923	55.928	39,13	72.593	50,79	10.525	7,36	3.877	2,71
Δήμος Ζαγοράς-Μορσείου	6.936	2.220	32,01	3612	52,08	533	7,68	113	1,63
Δήμος Νοτίου Πηλίου	11.563	4.541	39,27	4.869	42,11	940	8,13	175	1,51

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ίδια επεξεργασία

Για τη χρονική περίοδο 2011, όπως παρατηρείται στον Πίνακα 20 τα έγγαμα και σε διάσταση άτομα ξεπερνούν το 50% του συνολικού πληθυσμού και στους τρεις Δήμους. Όπως και την προηγούμενη περίοδο που εξετάστηκε, στα κυρίαρχα ποσοστά ακολουθούν οι άγαμοι και οι χήροι/χήρες και οι διαζευγμένοι/διαζευγμένες καταλαμβάνουν πολύ μικρό ποσοστό. Στο μοναδικό αστικό κέντρο της περιοχής μελέτης, το Δήμο Βόλου, το ποσοστό διαζευγμένων είναι το υψηλότερο. Κοινό συμπέρασμα και από την περίοδο 2001 και από την προκειμένη, είναι η έντονη τάση σε όλους τους Δήμους υπέρ του γάμου και ιδιαίτερα στους αγροτικούς-ορεινούς δήμους τα ποσοστά είναι μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα της Περιφερειακής Ενότητας και της Περιφέρειας.

Πίνακας 20: Οικογενειακή κατάσταση του μόνιμου πληθυσμού των Δήμων για το 2011

	Σύνολο Πληθυσμού	2011							
		Άγαμοι		Έγγαμοι και σε διάσταση		Χήροι		Διαζευγμένοι	
		Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%
Περιφέ	732.762	270.507	36,92	386.872	52,8	60.307	8,23	15.076	2,06

ΠΕ Μαγνη σίας	190.010	72.436	38,12	96.715	50,9	15.306	8,06	5.553	2,92
Δήμος Βόλου	144.449	56.240	38,93	72.411	50,13	11.046	7,65	4.752	3,29
Δήμος Ζαγο ράς-Μο υρεσί ου	5.809	1.974	33,98	3.183	54,79	524	9,02	128	2,2
Δήμος Νοτίου Πηλί ου	10.216	3.457	33,84	5.464	53,48	1.047	10,25	248	2,43

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

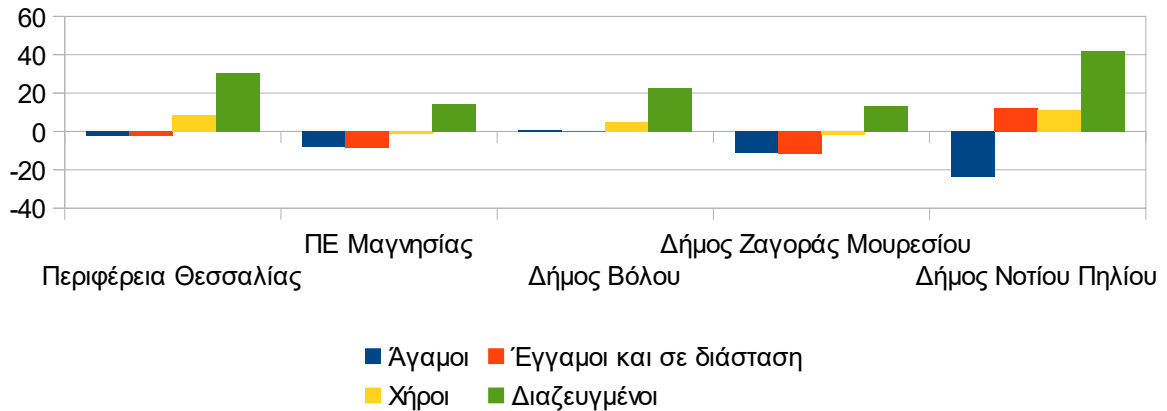
Πίνακας 21: Ποσοστιαία μεταβολή της οικογενειακής κατάστασης του μόνιμου πληθυσμού των Δήμων για την περίοδο 2001-2011

Τόπος μόνιμης διαμονής	Ποσοστιαία μεταβολή 2001-2011			
	Άγαμοι	Έγγαμοι και σε διάσταση	Χήροι	Διαζευγμένοι
Περιφέρεια Θεσσαλίας	-2,32	-2,35	8,8	30,36
ΠΕ Μαγνησίας	-8,05	-8,66	-1,18	14,49
Δήμος Βόλου	0,56	-0,25	4,95	22,57
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	-11,08	-11,88	-1,69	13,27
Δήμος Νοτίου Πηλίου	-23,87	12,22	11,38	41,71

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Η αξιολόγηση της ποσοστιαίας μεταβολής της οικογενειακής κατάστασης του πληθυσμού για την περίοδο 2001-2011, δείχνει ότι σε όλους τους Δήμους υπάρχει άνοδος στα διαζευγμένα άτομα. Μεγάλη αύξηση παρουσιάζεται στην Περιφέρεια, ενώ ραγδαία αυξήθηκε στο Δήμο Νοτίου Πηλίου, όπου συναντάται η ιδιαιτερότητα ότι μαζί με τα

διαζύγια που διπλασιάστηκαν σχεδόν, αυξήθηκαν τα έγγαμα και σε διάσταση άτομα. Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου σημειώθηκε συγχρόνως η μεγαλύτερη μείωση σε άγαμους και τη μεγαλύτερη αύξηση σε χήρους. Η τελευταία κατηγορία είχε μικρή μεταβολή στους υπόλοιπους Δήμους. Όσον αφορά τους άγαμους, σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης υπήρξε μείωση του ποσοστού εξαιρούμενου του Δήμου Βόλου όπου ήταν περισσότεροι με πολύ

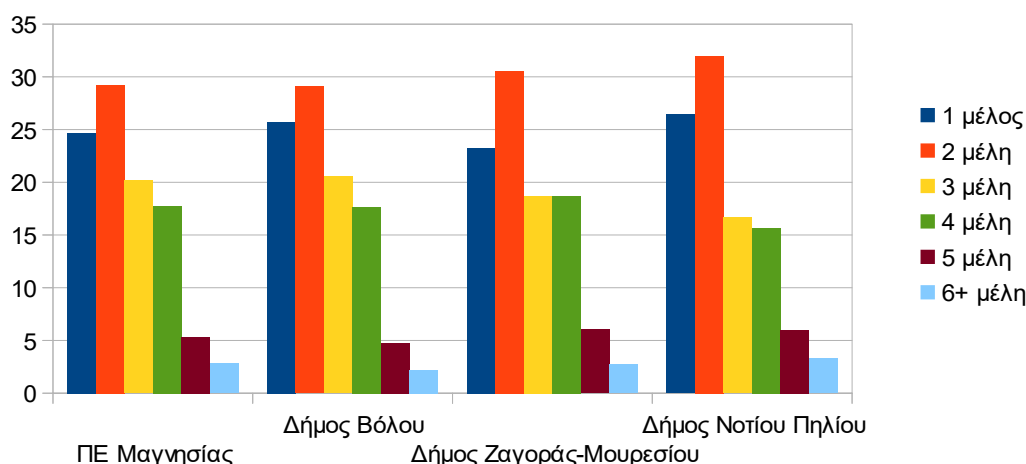
μικρό ποσοστό αύξησης.

Διάγραμμα 10: Μεταβολή της οικογενειακής κατάστασης των Δήμων για την περίοδο 2001-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.9. Μέγεθος νοικοκυριών

Εξετάζοντας το Διάγραμμα 11, διαπιστώνεται ότι η πλειονότητα των νοικοκυριών αποτελείται από 2 μέλη. Το αμέσως επόμενο ποσοστό κατέχουν τα νοικοκυριά με ένα μέλος και ακολουθούν σε φθίνουσα σειρά τα νοικοκυριά με 3, 4, 5 και 6+ μέλη. Στη δομή των νοικοκυριών υπάρχουν ομοιότητες σε όλους τους Δήμους. Ιδιαίτερη αναφορά χρήζουν τα ποσοστά των νοικοκυριών με 2 μέλη στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου, καθώς ξεπερνάνε αυτό της Περιφερειακής Ενότητας. Αναφορικά με τα νοικοκυριά ενός μέλους, ο Δήμος Βόλου και ο Δήμος Νοτίου Πηλίου κατέχουν μεγαλύτερο ποσοστό από την Περιφερειακή Ενότητα. Τα νοικοκυριά με 5 και 6+ έχουν με μεγάλη διαφορά τη μικρότερη συχνότητα, ωστόσο στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου το ποσοστό των πενταμελών νοικοκυριών είναι ιδιαίτερα αυξημένο σε σύγκριση με ολόκληρη την περιοχή μελέτης. Τα μονομελή νοικοκυριά καταλαμβάνουν μεγαλύτερο ποσοστά στους Δήμους Βόλου και Νοτίου Πηλίου. Τέλος, είναι προφανής η τάση σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης να είναι περιορισμένα τα ποσοστά των πολυπληθών νοικοκυριών.

Διάγραμμα 11: Ποσοστό νοικοκυριών με βάση το μέγεθός τους για τους Δήμους Βόλου, Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου για το 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.10. Πληθυσμιακή εξέλιξη πραγματικού πληθυσμού για την περίοδο 1961-2011

Πραγματικός πληθυσμός είναι εκείνος ο πληθυσμός που βρέθηκε και απογράφηκε κατά την απογραφή σε συγκεκριμένη περιφέρεια, ανεξάρτητα από το αν διαμένει μόνιμα σε αυτήν, ή εάν είναι προσωρινός ή βρέθηκε τυχαία εκεί.

Στον Πίνακα 22 παρατηρείται η μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού διαχρονικά από το 1961 μέχρι και το 2011. Στο Δήμο Βόλου υπάρχει σημαντική πληθυσμιακή αύξηση την περίοδο 1971-1981, ενώ την περίοδο 2001-2011 ο πληθυσμός μοιάζει να σταθεροποιείται. Παρακολουθώντας τις περιόδους ξεχωριστά, η μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού σημειώθηκε από την ΔΕ Μακρινίτσης την περίοδο 2001-2011 και η μεγαλύτερη αύξηση από τη ΔΕ Πορταριάς την περίοδο 1991-2001, με την ΔΕ Νέας Αγχιάλου να ακολουθεί. Τις μεγαλύτερες διακυμάνσεις παρουσιάζουν οι ΔΕ Πορταριάς και Μακρινίτσης. Η μεταβολή του πληθυσμού σε όλες τις περιοχές του δήμου στο σύνολο της είχε θετικό πρόσημο καθώς ο Δήμος λειτουργεί ως αστικό κέντρο και όποια σοβαρή μείωση προέκυψε αφορούσε κυρίως τις ΔΕ Πορταριάς και Μακρινίτσης, κάτι που ίσως οφείλεται στη διαφορετική γεωμορφολογία τους. Ταυτόχρονη άνοδος του πληθυσμού σε όλες τις ΔΕ, πλην της ΔΕ Αρτέμιδας, παρατηρείται την περίοδο 1971-1981 σε αξιόλογο ποσοστό.

Σε επίπεδο κοινοτήτων, παρατηρείται η κατακόρυφη μείωση που εμφάνισαν οι Κοινότητες Δρακείας, Άλλης Μεριάς, Άγιο Βλασίου και Άγιου Λαυρεντίου.

Η εξέλιξη του πληθυσμού στον Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου είχε διαχρονικά φθίνουσα πορεία με εξαίρεση μια μικρή άνοδο την περίοδο 1981-1991, που σημείωσε μια μικρή αύξηση. Η σοβαρότερη μείωση πληθυσμού εκδηλώθηκε την περίοδο 2001-2011, όπου και οι δύο ΔΕ είχαν τη μεγαλύτερη εκροή σε πληθυσμό. Το φαινόμενο της μείωσης είναι εμφανές και στο Δήμο Νοτίου Πηλίου. Ειδικότερα την περίοδο 1961-1971 υπήρξε ταυτόχρονη μείωση σε όλες τις ΔΕ στο ακρότατο αρνητικό ποσοστό, εκτός από από τη ΔΕ Τρικεριού που αντιμετώπισε τη μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού της την περίοδο 2001-2011. Σε επίπεδο κοινοτήτων η κοινότητα του Λαύκου έχει πληγεί περισσότερο απ' όλες έχοντας χάσει πάνω

από το 50% του συνολικού πληθυσμού διαχρονικά και η κοινότητα Μηλέων σχεδόν το ένα τέταρτο του πληθυσμού της.

Πίνακας 22: Εξέλιξη πραγματικού πληθυσμού του Δήμου, Δ.Ε., οικισμών κατά την περίοδο 1961-2011

	Πραγματικός Πληθυσμός					
	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Νομός Μαγνησίας	157.815	161.376	182.222	198.434	206.995	188.336
ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΟΥ	95.454	100.184	120.463	131.514	141.675	142.849
Δημοτική Ενότητα Βόλου	54.833	58.903	70.946	77.192	82.439	85.149
Δημοτική Ενότητα Αγριάς	4.311	4.451	4.831	5.435	6.112	5.590
Δημοτική Κοινότητα Αγριάς	3.296	3.538	3.921	4.544	5.229	5.171
Τοπική Κοινότητα Δρακείας	1.015	913	910	891	883	419
Δημοτική Ενότητα Αισωνίας	2.366	2.275	2.690	2.897	3.031	3.205
Δημοτική Κοινότητα Διμηνίου	1.080	999	1.610	1.982	2.125	2,255
Τοπική Κοινότητα Σέσκλου	1.286	1.276	1.080	915	906	950
Δημοτική Ενότητα Αρτέμιδας	4.664	4.194	3.980	4.448	4.583	4.107
Τοπική Κοινότητα Άνω Λεχωνίων	1.382	1.283	1.286	1.395	1.468	1.424
Τοπική Κοινότητα Άγιου Βλάσιου	1.010	844	590	930	785	513

Τοπική Κοινότητα Άγιου Λαυρεντίου	1.083	845	854	714	664	559
Τοπική Κοινότητα Κάτω Λεχωνίων	1.189	1.222	1.250	1.409	1.666	1.611
Δημοτική Ενότητα Ιωλκού	2.012	2.300	2.798	2.115	2.071	2.132
Τοπική Κοινότητα Άνω Βόλου	597	614	560	462	632	468
Τοπική Κοινότητα Ανακασιάς	933	1.192	1.648	847	933	1.020
Τοπική Κοινότητα Άγιου Ονουφρίου	482	494	590	519	506	644
Δημοτική Ενότητα Νέας Αγχιάλου	4.396	4.329	5.183	5.421	7.051	6.671
Δημοτική Ενότητα Νέας Αγχιάλου	3.224	3.345	4.158	4.602	6.049	6.080
Τοπική Κοινότητα Αϊδινίου (προστέθηκε μετά το 1991)	615	474	464	395	498	307
Τοπική Κοινότητα Μικροθηβών (προστέθηκε μετά το 1991)	557	510	561	624	504	374
Δημοτική Ενότητα Νέας	18.726	20.373	26.670	28.537	31.929	33.261

Ιωνίας						
Δημοτική Κοινότητα Νέας Ιωνίας	18.203	19.955	26.180	27.904	31.612	33.029
Κοινότητα Γλαφυρών (προστέθηκ ε μετά το 1991)	523	418	490	481	317	232
Δημοτική Ενότητα Πορταριάς	2.368	2.211	2.642	3.318	3.201	1.950
Τοπική Κοινότητα Πορταριάς	860	713	838	1.093	1.389	850
Τοπική Κοινότητα Άλλης Μεριάς (προστέθηκ ε μετά το 1991)	836	976	1.310	1.661	1.163	365
Τοπική Κοινότητα Κατωχωρίου (προστέθηκ ε μετά το 1991)	501	393	300	353	436	614
Τοπική Κοινότητα Σταγιατών (προστέθηκ ε μετά το 1991)	171	129	194	211	213	121
Δημοτική Ενότητα Μακρινίτσης	966	691	534	651	898	694
ΔΗΜΟΣ ΖΑΓΟΡΑΣ-ΜΟΥΡΕΣ ΙΟΥ	8.242	7.196	6.881	7.161	6.936	5.885
Δημοτική	4.713	4.254	4.193	3.922	3.829	3.300

Ενότητα Ζαγοράς						
Κοινότητα Ζαγοράς	3.350	2.932	2.841	2.636	2.582	2.247
Κοινότητα Μακρυρράχης	714	704	733	694	663	653
Κοινότητα Πουρίου	649	618	619	592	584	400
Δημοτική Ενότητα Μουρεσίου	3.529	2.942	2.458	3.239	3.107	2.585
Τοπική Κοινότητα Αγίου Δημητρίου Πηλίου	476	388	179	795	520	427
Τοπική Κοινότητα Αηλίου	588	525	447	429	508	381
Τοπική Κοινότητα Κισσού	556	489	570	467	393	330
Τοπική Κοινότητα Μουρεσίου	789	642	380	499	588	586
Τοπική Κοινότητα Ξορυχτίου	294	272	250	298	314	280
Τοπική Κοινότητα Τσαγκαράδας	826	626	632	751	784	581
ΔΗΜΟΣ ΝΟΤΙΟΥ ΠΗΛΙΟΥ	16.329	12.189	12.916	12.601	11.563	10.398
Δημοτική Ενότητα Αργαλαστής	2.794	2.349	2.458	2.415	2.158	1.993
Τοπική Κοινότητα Αργαλαστής	2.232	1.930	1.850	1.967	1.820	1.705

ς						
Τοπική Κοινότητα Μετοχίου	200	143	110	152	139	78
Τοπική Κοινότητα Ξινόβρυσης	362	276	350	296	199	210
Δημοτική Ενότητα Αφειτών	2.433	2.080	2.278	2.091	1.838	1.814
Τοπική Κοινότητα Αφειτών	512	507	600	430	252	334
Τοπική Κοινότητα Καλαμακίου	193	165	140	154	227	164
Τοπική Κοινότητα Λαμπινούς	112	68	50	134	53	26
Τοπική Κοινότητα Νεοχωρίου	1.012	803	1.050	776	789	812
Τοπική Κοινότητα Συκής	604	537	700	597	517	478
Δημοτική Ενότητα Μηλέων	4.128	3.367	3.536	3.767	3.513	3,184
Τοπική Κοινότητα Αγίου Γεωργίου Νηλείας	1.383	1.132	1.182	1.208	1.092	1.016
Τοπική Κοινότητα Βυζίτσης	442	362	270	375	277	313
Τοπική Κοινότητα Καλών Νερών	489	493	297	485	723	606
Τοπική Κοινότητα	1.363	1.056	790	952	636	928

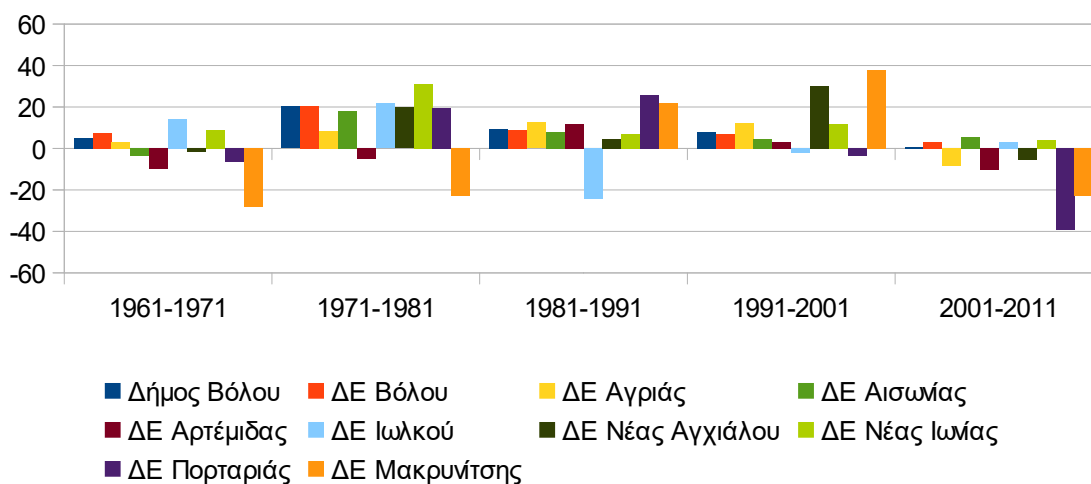
Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

Μηλεών						
Τοπική Κοινότητα Πινακατών	451	324	240	395	312	321
Δημοτική Ενότητα Σηπιάδος	3.110	2.774	2.948	2.699	2.358	2.025
Τοπική Κοινότητα Λαύκου	1.210	998	930	948	721	565
Τοπική Κοινότητα Μηλίνης	742	708	880	767	734	755
Τοπική Κοινότητα Προμυρίου	1.158	1.068	963	984	903	705
Δημοτική Ενότητα Τρικερίου	1.764	1.619	1.696	1.629	1.696	1.382
Τοπική Κοινότητα Τρικερίου	1.764	1.619	1.696	1.629	1.696	1.382

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε 1961-2011

Δήμος Βόλου

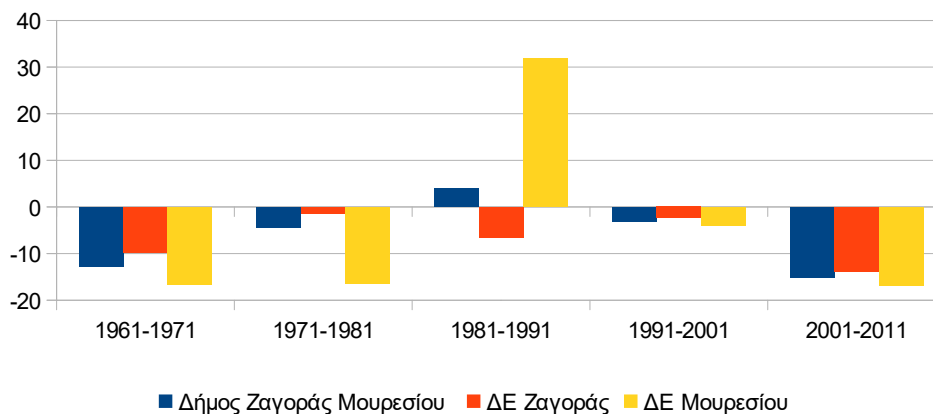

Διάγραμμα 12: Η μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε στο Δήμο Βόλου για τις χρονικές περιόδους 1961-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε 1961-2011

Δήμος Ζαγοράς - Μουρεσίου

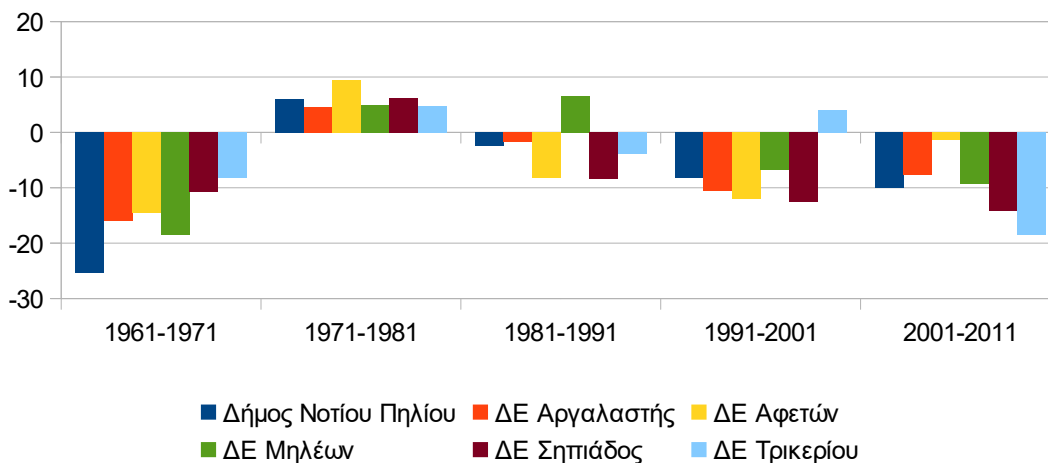

Διάγραμμα 13: Η μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου για τις χρονικές περιόδους 1961-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε. 1961-2011

Δήμος Νοτίου Πηλίου

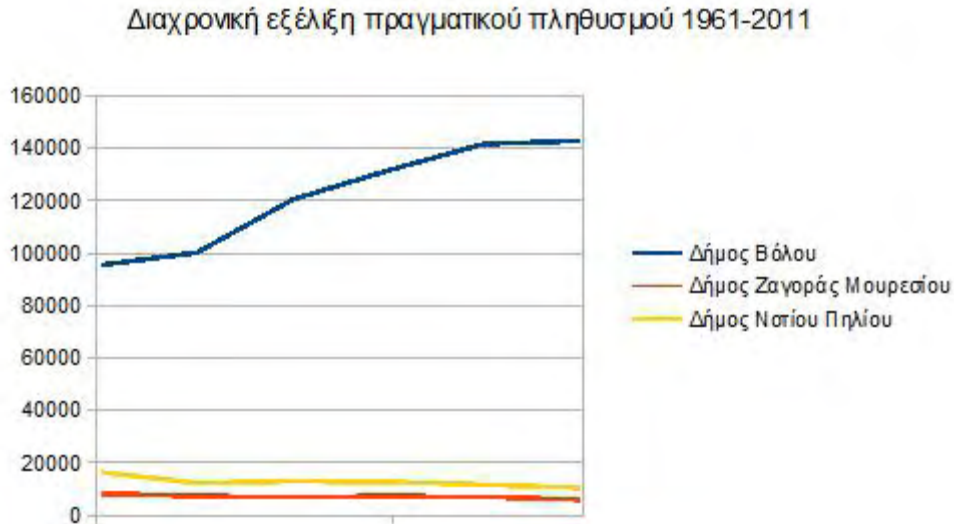

Διάγραμμα 14: Η μεταβολή του πραγματικού πληθυσμού ανά Δ.Ε στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου για τις χρονικές περιόδους 1961-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Η κατακλείδα της ανάλυσης του πραγματικού πληθυσμού για την περίοδο 1961-2001 είναι η δυσοίωση εξέλιξη του, καθώς στους αγροτικούς-ορεινούς Δήμους ο ο πληθυσμός μειώνεται. Αυτό πρέπει να ανησυχήσει καθώς ελλείψει μιας δυναμικής οι Δήμοι θα μειονεκτούν αναπτυξιακά και μείωση αποτελεί ένδειξη σημαντικών περιορισμών στην γέννηση ευκαιριών για το μέλλον. Πρέπει να τονιστεί ότι πολλοί οικισμοί που λειτουργούν ως υποδοχείς παραθεριστικής-β' κατοικίας και την τελευταία δεκαετία έχουν τάσεις συρρίκνωσης του πληθυσμού τους. Η τάση του πληθυσμού

Συμπερασματικά, μπορεί να ειπωθεί ότι η πληθυσμιακή αύξηση στην περιοχή μελέτης την περίοδο 1961-2001 αποτελεί σαφή ένδειξη της αναπτυξιακής δυναμικής και των προοπτικών της. Ωστόσο, το γεγονός ότι την τελευταία δεκαετία (2001-2011) ο πραγματικός πληθυσμός έχει μειωθεί πρέπει να μας προβληματίσει αναφορικά με την τουριστική ανάπτυξη του νησιού, την αξιοποίηση των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτιστικών πόρων και γενικά όλων των στοιχείων που είναι ικανά να προσελκύσουν επισκέπτες στην περιοχή μελέτης. Επιπλέον, όπως διαπιστώθηκε, η πληθυσμιακή ενίσχυση που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σε αρκετούς οικισμούς της περιοχής σχετίζεται άμεσα με τη γεωγραφική τους θέση, καθώς οι παραλιακοί οικισμοί είναι αυτοί που κυρίως λειτουργούν ως υποδοχείς παραθεριστικής - β' κατοικίας, ενώ τα τελευταία χρόνια και κάποιοι από τους ορεινούς οικισμούς που διατηρούν κάποια παραδοσιακά μορφολογικά χαρακτηριστικά και ταυτόχρονα διαθέτουν και αξιόλογο φυσικό τοπίο παρουσιάζουν τάσεις ανάσχεσης της πληθυσμιακής τους συρρίκνωσης.

Διάγραμμα 15: Διαχρονική εξέλιξη πραγματικού πληθυσμού των Δήμων Βόλου, Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 1961-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.3.11. Φυσική Κίνηση

Η φυσική κίνηση αποτελεί τη μεταβολή του συνόλου ενός πληθυσμός εντός μιας περιόδου και υπολογίζεται ως η διαφορά των γεννήσεων και των θανάτων. Τα στοιχεία που αξιοποιήθηκαν είναι οι γεννήσεις κατά τόπο μόνιμης κατοικίας της μητέρας και των θανάτων κατά τόπο μόνιμης κατοικίας του θανόντος και μελετώνται κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2018. Στο Δήμο Βόλου το ισοζύγιο γεννήσεων και θανάτων είναι κατά βάση αρνητικό, καθώς σχεδόν σε όλη τη διάρκεια της περιόδου οι θάνατοι έχουν αυξητική πορεία και οι γεννήσεις πτωτική, εκτός από τα έτη 2005-2006 και 2009-2010, όταν και οι γεννήσεις υπερκάλυψαν τους θανάτους.

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου διακρίνεται η αρνητική συμβολή της φυσικής κίνησης στην περιοχή, καθώς διαχρονικά οι θάνατοι υπερέχουν κατά πολύ των γεννήσεων, παρά τις έντονες διακυμάνσεις των θανάτων που αυξομειώνονται. Η περιοχή του Νοτίου Πηλίου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη φυσική κίνηση του πληθυσμού, καθώς υπάρχει μια εναρμόνιση στις διακυμάνσεις των γεννήσεων και των θανάτων μέχρι το 2008 και εμφανίζονται συγκλίσεις. Από το 2009 μέχρι και το 2018 η απόσταση ανάμεσα στις γεννήσεις και τους θανάτους μεγαλώνει, υποδηλώνοντας την αύξηση του γεροντικού πληθυσμού.

Πίνακας 23: Οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η φυσική κίνηση του Δήμου Βόλου για την περίοδο 2000-2018

Έτη	Γεννήσεις	Θάνατοι	Φυσική Κίνηση (Γεννήσεις - Θάνατοι)
2000	1.278	1.306	-28
2001	1.256	1.269	-13
2002	1.394	1.431	-37
2003	1.364	1.348	16

2004	1.302	1.373	-71
2005	1.437	1.310	127
2006	1.482	1.311	171
2007	1.434	1.478	-44
2008	1.556	1.399	157
2009	1.516	1.439	77
2010	1.546	1.307	239
2011	1.414	1.443	-29
2012	1.214	1.490	-276
2013	1.171	1.443	-272
2014	1.241	1.563	-322
2015	1.226	1.572	-346
2016	1.182	1.515	-333
2017	1.186	1.635	-449
2018	1.092	1.578	-486

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 24: Οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η φυσική κίνηση του Δήμου Ζαγοράς-Μουρесьίου για την περίοδο 2000-2018

Έτη	Γεννήσεις	Θάνατοι	Φυσική Κίνηση (Γεννήσεις - Θάνατοι)
2000	60	71	-11
2001	52	64	-12
2002	73	66	7
2003	70	85	-15
2004	80	81	-1
2005	68	83	-15
2006	74	70	4
2007	81	78	3
2008	76	72	4
2009	63	78	-15

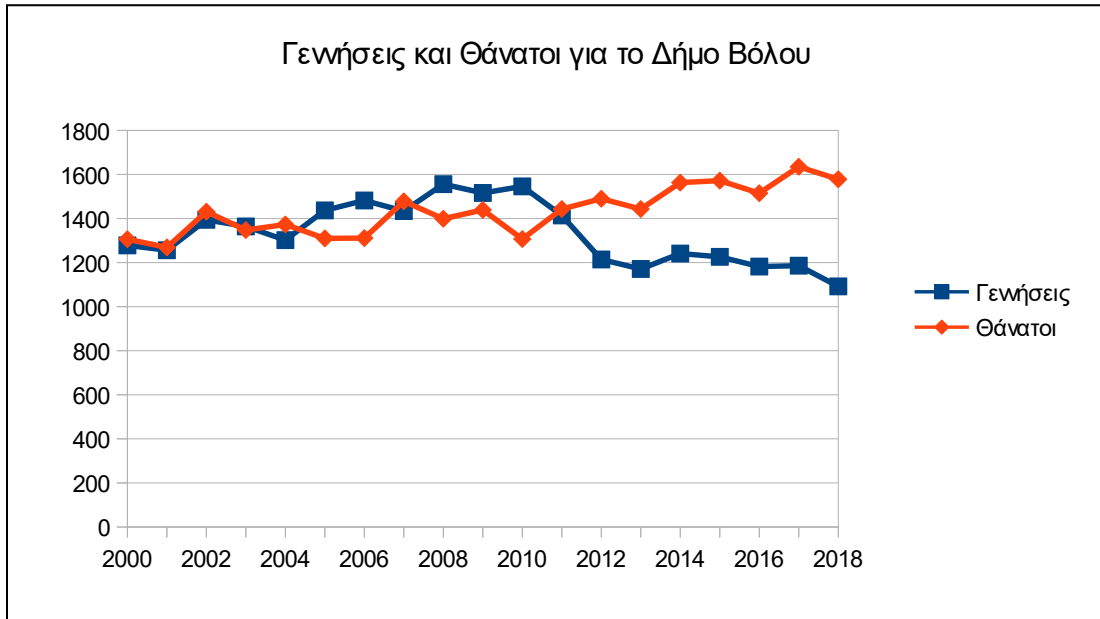
2010	75	80	-5
2011	58	82	-24
2012	60	73	-13
2013	54	70	-16
2014	41	77	-36
2015	53	73	-20
2016	41	76	-35
2017	36	68	-32
2018	42	79	-37

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 25: Οι γεννήσεις, οι θάνατοι και η φυσική κίνηση του Δήμου Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 2000-2018

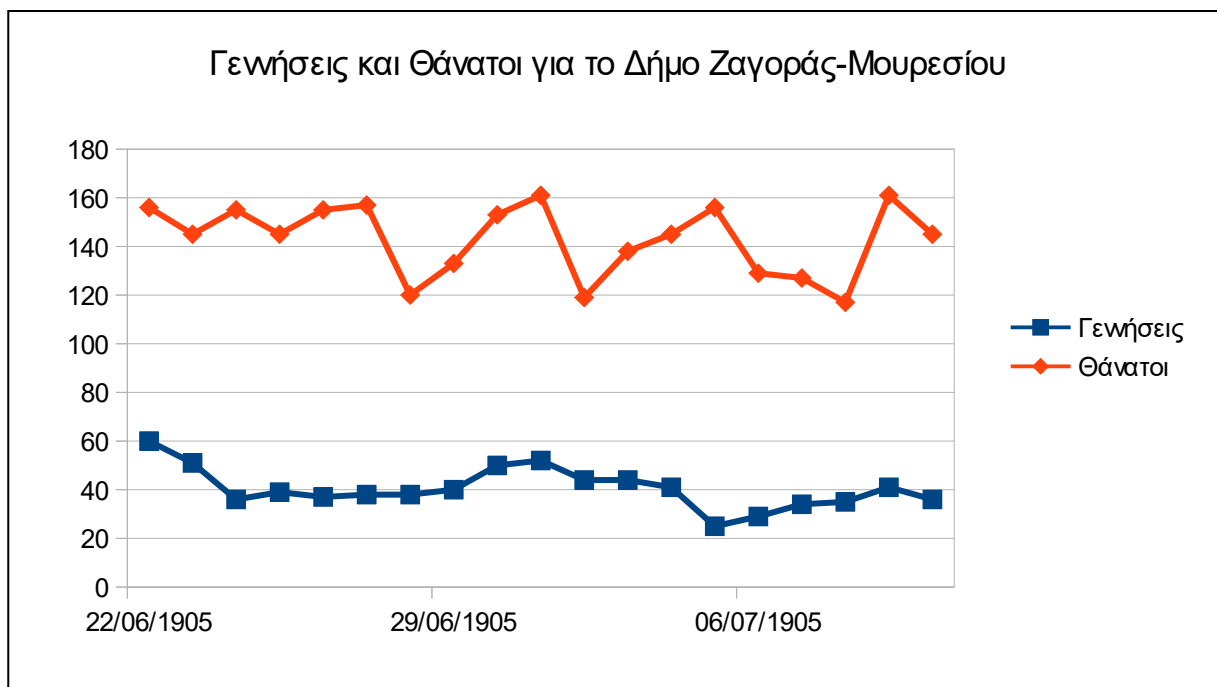
Έτη	Γεννήσεις	Θάνατοι	Φυσική Κίνηση (Γεννήσεις - Θάνατοι)
2000	60	156	-96
2001	51	145	-94
2002	36	155	-119
2003	39	145	-106
2004	37	155	-118
2005	38	157	-119
2006	38	120	-82
2007	40	133	-93
2008	50	153	-103
2009	52	161	-109
2010	44	119	-75
2011	44	138	-94
2012	41	145	-104
2013	25	156	-131
2014	29	129	-100
2015	34	127	-93
2016	35	117	-82
2017	41	161	-120
2018	36	145	-109

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

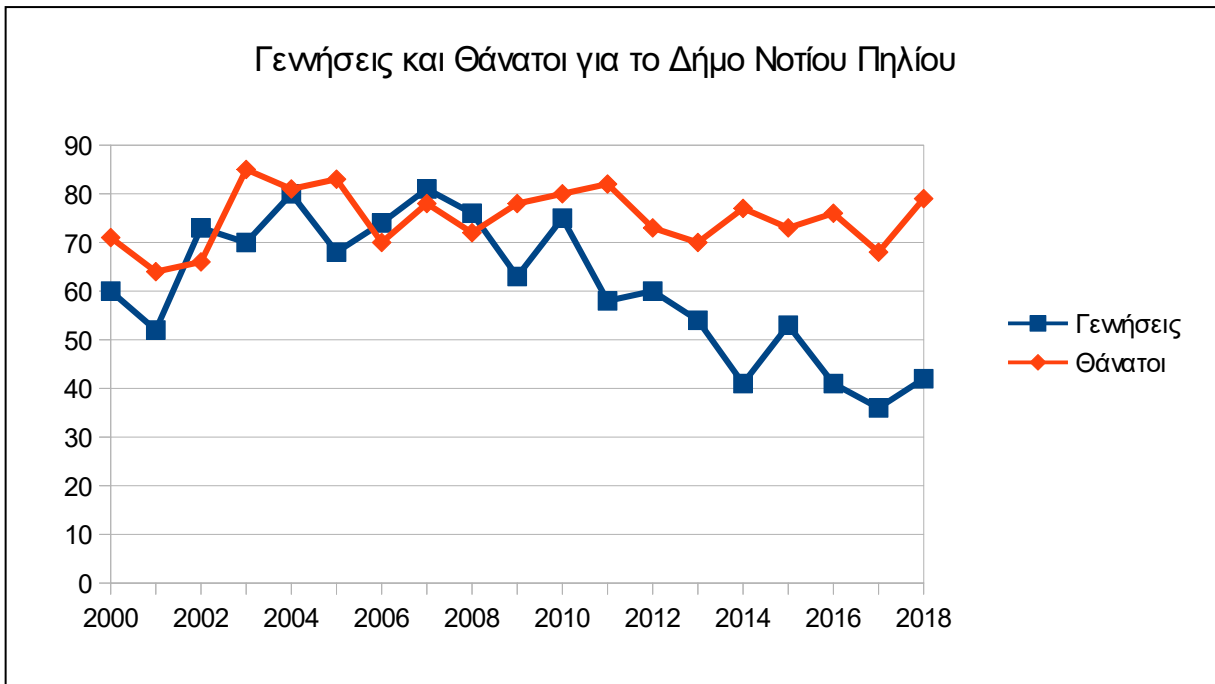
Διάγραμμα 16: Διαχρονική εξέλιξη των γεννήσεων και των θανάτων του Δήμου Βόλου για την περίοδο 1961-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 17: Διαχρονική εξέλιξη των γεννήσεων και των θανάτων του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για την περίοδο 1961-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 18: Διαχρονική εξέλιξη των γεννήσεων και των θανάτων του Δήμου Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 1961-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

4.4. Συμπεράσματα

Καταληκτικό συμπέρασμα για την περιοχή μελέτης είναι ότι οι ευάλωτοι Δήμοι, Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου παρουσιάζουν σημαντική συρρίκνωση στον πληθυσμό τους, αλλά ο Δήμος Βόλου έχει αυξητικό τάση. Στο Δήμο Βόλου ο γυναικείος πληθυσμός υπερτερεί του ανδρικού, εντούτοις στους άλλους δύο Δήμους οι άντρες είναι περισσότεροι από τις γυναίκες και ιδιαίτερα στις παραγωγικές ηλικίες τα ποσοστά είναι μεγαλύτερα. Ο υψηλός δείκτης εξάρτησης συνεπάγεται υψηλό αριθμό ατόμων που χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας και πρόνοιας και ο χαμηλός δείκτης νεανικότητας φανερώνει την έλλειψη των δήμων σε νεανικό πληθυσμό. Το μορφωτικό επίπεδο και στους τρεις Δήμους μπορεί να χαρακτηριστεί μεσαίο και κατώτερο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ποσοστό των ατόμων που είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου, καθώς μπορεί να μη βρίσκεται σε ικανοποιητικό επίπεδο, αλλά μπορεί να αποδώσει ένα κεφάλαιο υψηλής γνώσης στην περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Οικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής του Πηλίου

5.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει μια περιγραφή των οικονομικών χαρακτηριστικών της ευρύτερης περιοχής του Πηλίου. Η οικονομία δεν είναι ποτέ στάσιμη και η ανάλυση οικονομικών μεγεθών όπως η απασχόληση, η ανεργία, η αποτύπωση των παραγωγικών τομέων, θα βοηθήσουν στην αξιολόγηση της οικονομικής φυσιογνωμίας της περιοχής και στην κατανόηση της βιωσιμότητας και του τρόπου ανάπτυξης μέσω των δυνατοτήτων που υπάρχουν στην οικονομική διάσταση του βουνού.

5.2 Απασχόληση – Ανεργία

Τα μεγέθη που θα μελετηθούν είναι η απασχόληση και η ανεργία, επομένως τα δεδομένα που τέθηκαν υπό επεξεργασία είναι η κατανομή των απασχολούμενων, το επίπεδο ανεργίας, ο οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός, εξετάζοντας το πως κατανέμεται ανά μορφωτικό επίπεδο και υπηκοότητα. Η ανάλυση τοποθετείται κατά τη διάρκεια της περιόδου 2001-2011.

5.2.1. Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός

Στην απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ για τα έτη 2001 και 2011, οι οικονομικά ενεργοί πολίτες διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: απασχολούμενους και άνεργους. Οι οικονομικά μη ενεργοί διακρίνονται σε μαθητές-σπουδαστές, συνταξιούχους και λοιπούς. Τα ποσοστά των οικονομικά ενεργών και των οικονομικά μη ενεργών πολιτών υπολογίστηκαν ως προς τον συνολικό πληθυσμό της χώρας για το ίδιο σύνολο.

Πίνακας 26: Κατανομή του οικονομικά ενεργού μόνιμου πληθυσμού για το 2001

2001					
Περιγραφή τόπου μόνιμης διαμονής/ φύλο	Σύνολο Μόνιμου Πληθυσμού	Οικονομικά Ενεργοί			Οικονομικά μη ενεργοί
		Σύνολο	Απασχολούμενο ι	Άνεργοι	
Σύνολο Χώρας	10.932.136	4.614.499	4.102.089	512.410	5.245.094
Π. Θεσσαλίας	740.115	298.777	266.460	32.317	366.991
ΠΕ Μαγνησίας	205.005	81.043	71.495	9.548	103.633

Αρρένες	103.496	52.743	47.684	5.059	38.421
Θήλεις	101.509	28.300	23.811	4.489	65.212
Δήμος Βόλου	142.923	56.654	49.777	6.877	71.756
Αρρένες	68.849	36.153	32.654	3.499	26.558
Θήλεις	73.074	20.680	17.292	3.388	45.353
Δήμος Ζαγοράς-Μουρ εσίου	6.449	2.741	2.557	183	3.041
Αρρένες	3.336	1.784	1.664	120	1.223
Θήλεις	3.113	957	893	64	1818
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.745	4.121	3.771	349	5.824
Αρρένες	5.417	2.826	2.603	223	2.190
Θήλεις	5.328	1.295	1.169	126	3.634

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός για το 2001 με βάση τον Πίνακα 26, ήταν χαμηλότερος από τον οικονομικά ενεργό και σε επίπεδο Δήμου και στα ανώτερα (Περιφερειακής Ενότητας, Περιφέρειας, Εθνικού). Παρατηρείται, επίσης, ότι το υψηλότερο ποσοστό άνηκε στους απασχολούμενους.

Πίνακας 27: Κατανομή του οικονομικά ενεργού μόνιμου πληθυσμού για το 2011

2011							
Περιγραφή τόπου μόνιμης διαμονής/ φύλο	Σύνολο Μόνιμου Πληθυσμού	Οικονομικά Ενεργοί					
		Σύνολο		Απασχολούμενοι		Άνεργοι	
		Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%
Σύνολο Χώρας	10.816.286	4.586.636	42,40	3.727.633	81,27	859.003	18,73
Π. Θεσσαλίας	732.762	283.427	38,68	230.405	81,29	53.022	18,71
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	74.526	39,22	60.344	80,97	14.182	19,03
Αρρένες	93.137	45.342	48,68	37.427	82,54	7.915	17,46
Θήλεις	96.873	29.184	30,13	22.917	78,53	6.267	21,47
Δήμος Βόλου	144.449	57.685	39,93	46.119	79,95	11.566	20,05
Αρρένες	70.185	33.953	48,38	27.570	81,20	6.383	18,80
Θήλεις	74.264	23.732	31,96	18.549	78,16	5.183	21,84
Δήμος Ζαγοράς-Μουρ	5.809	2.271	39,09	2.047	90,14	224	9,86

εσίου							
Αρρένες	2.949	1.544	52,36	1.417	91,77	127	8,23
Θήλεις	2.860	727	25,42	630	86,66	97	13,34
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.216	3.592	35,16	3.080	85,75	512	14,25
Αρρένες	5.122	2.564	50,06	2.232	87,05	332	12,95
Θήλεις	5.094	1.028	20,18	848	82,49	180	17,51

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ίδια επεξεργασία

Το 2011 οι πολίτες του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού είναι περισσότεροι από αυτούς του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε όλα τα διοικητικά επίπεδα. Η ανεργία είναι αυξημένη σε όλους τους Δήμους με σημαντικά ποσοστά πάνω από το 20%, επακόλουθο της φθίνουσας πορείας της χώρας και στη μείωση των ευκαιριών εργασίας.

Τα στοιχεία που παρατίθενται στον Πίνακα 28 οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η πλειονότητα του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού αποτελείται από συνταξιούχους, ένα οικονομικό φαινόμενο που δεν ευνοεί την βελτίωση των εισοδημάτων και την αύξηση της παραγωγής στα ανώτερα διοικητικά επίπεδα.

Πίνακας 28: Κατανομή του οικονομικά μη ενεργού μόνιμου πληθυσμού για το 2011

2011								
Περιγραφή τύπου μόνιμης διαμονής/ φύλο	Οικονομικά μη ενεργοί							
	Σύνολο		Μαθητές - Σπουδαστές		Συνταξιούχοι		Λοιποί	
	Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%
Σύνολο Χώρας	6.229.650	57,60	1.737.074	27,88	2.407.222	38,64	2.085.354	33,47
Π. Θεσσαλίας	449.335	61,32	116.130	25,84	187.139	41,65	146.066	32,51
ΠΕ Μαγνησίας	115.484	60,78	31.095	26,93	44.196	38,27	40.193	34,80
Αρρένες	47.795	51,32	15.521	32,47	23.371	48,90	8.903	18,63
Θήλεις	67.689	69,87	15.574	23,01	20.825	30,77	31.290	46,23
Δήμος Βόλου	86.764	60,07	24.726	28,50	31.128	35,88	30.910	35,63
Αρρένες	36.232	51,62	12.352	34,09	16.943	46,76	6.937	19,15
Θήλεις	50.532	68,04	12.374	24,49	14.185	28,07	23.973	47,44
Δήμος Ζαγοράς-Μουρυσίου	3.538	60,91	874	24,70	1.590	44,94	1.074	30,36
Αρρένες	1.405	47,64	437	31,10	796	56,65	172	12,24
Θήλεις	2.133	74,58	437	20,49	794	37,22	902	42,29
Δήμος Νοτίου	6.624	64,84	1.293	19,52	3.190	48,16	2.141	32,32

Πηλίου								
Αρρένες	2.558	49,94	650	25,41	1.507	58,91	401	15,68
Θήλεις	4.066	79,82	643	15,81	1.683	41,39	1.740	42,79

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Προσεγγίζοντας τον κάθε Δήμο ξεχωριστά, αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι και οι τρεις παρουσιάζουν την ίδια δυσαναλογία με τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα, όσον αφορά τον οικονομικά ενεργό και μη ενεργό πληθυσμό. Ομοιότητα υπάρχει και στη διαφορά που έχουν οι δύο οικονομικές ομάδες σε κάθε ένα Δήμο, καθώς το ποσοστό των οικονομικά μη ενεργών πληθυσμών είναι σχεδόν διπλάσιο.

Στο Δήμο Βόλου οι συνταξιούχοι αντιστοιχούν σχεδόν στο 36% του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού, ενώ στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου η ψαλίδα στο ποσοστό των συνταξιούχων μεγαλώνει, με ποσοστά 45% και 49% αντίστοιχα.

Οι άνεργοι κατέχουν αρκετά υψηλό ποσοστό και το μεγαλύτερο εντοπίζεται στο Δήμο Βόλου, φτάνοντας στο 35,63%. Τα ποσοστά των γυναικών στην οικονομική διάρθρωση του πληθυσμού είναι μεγαλύτερα όσον αφορά τους μη ενεργούς πολίτες και ειδικότερα στο Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου η διαφορά των ενεργών και των μη ενεργών είναι παραπάνω από διπλάσια. Χαρακτηριστικά, στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου οι οικονομικά μη ενεργές γυναίκες αγγίζουν το 75%.

Πίνακας 29: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών και μη ενεργών πολιτών για την περίοδο 2001-2011

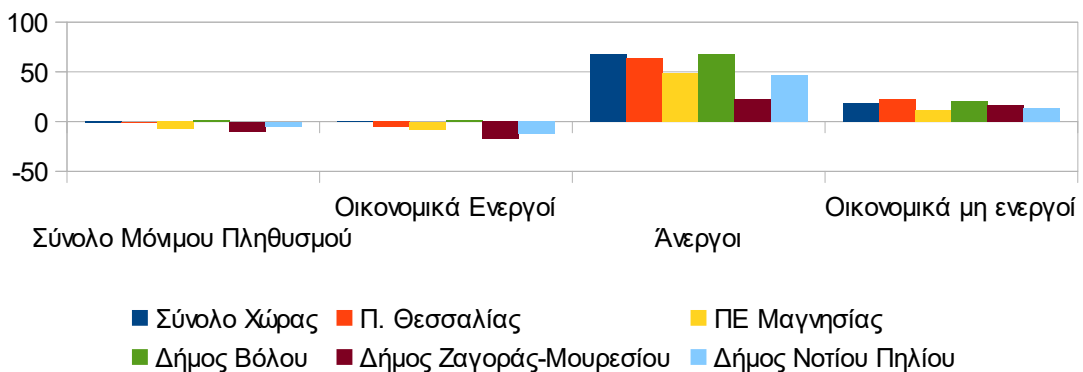
Ποσοστιαία μεταβολή 2001-2011				
Περιγραφή τύπου μόνιμης διαμονής/ φύλο	Σύνολο μόνιμου πληθυσμού	Οικονομικός ενεργοί		Οικονομικός μη ενεργοί
		Σύνολο	Άνεργοι	
Σύνολο Χώρας	-1,06	-0,6	67,64	18,77
Π. Θεσσαλίας	-0,99	-5,14	64,07	22,44
ΠΕ Μαγνησίας	-7,31	-8,04	48,53	11,44
Αρρένες	-10,01	-14,03	56,45	24,4
Θήλεις	-4,57	3,12	39,61	3,8
Δήμος Βόλου	1,07	1,82	68,18	20,92
Αρρένες	1,94	-6,09	82,42	36,43
Θήλεις	1,63	14,76	52,98	11,42
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	-9,92	-17,15	22,4	16,34
Αρρένες	-11,6	-13,45	5,83	14,88
Θήλεις	-8,13	-24,03	51,56	17,33
Δήμος Νοτίου Πηλίου	-4,92	-12,84	46,7	13,74

Αρρένες	-5,45	-9,27	48,88	16,8
Θήλεις	-4,39	-20,62	42,86	11,89

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

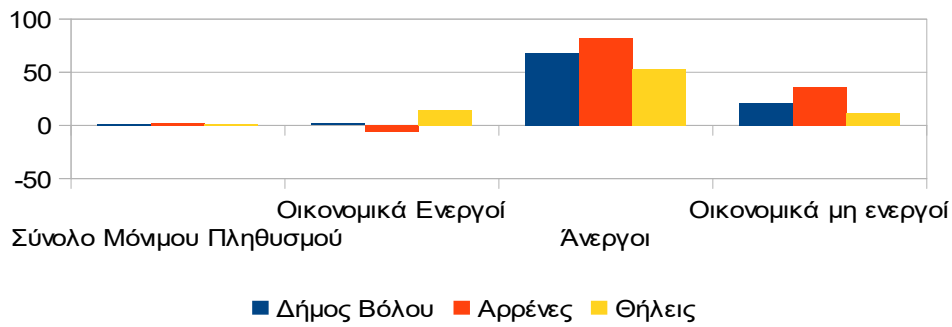
Η εθνική τάση για μείωση των οικονομικά ενεργών κατά την περίοδο 2001-2011, όπως παρατηρείται στον Πίνακα 29, είναι ανάλογη και στα κατώτερα διοικητικά επίπεδα. Η μεγαλύτερη μείωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού εμφανίζεται στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου. Ανησυχητική είναι η αύξηση της ανεργίας στο σύνολο της χώρας και στην Περιφέρεια, με ποσοστά που ξεπερνάνε το 60%, μια αναμενόμενη εξέλιξη λόγω και της επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της χώρας. Ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός παρουσίασε αύξηση σε όλα τα διοικητικά επίπεδα, ενώ στην Περιφέρεια το ποσοστό αύξησης ήταν το υψηλότερο.

Διάγραμμα 19: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών για την περίοδο 2001-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

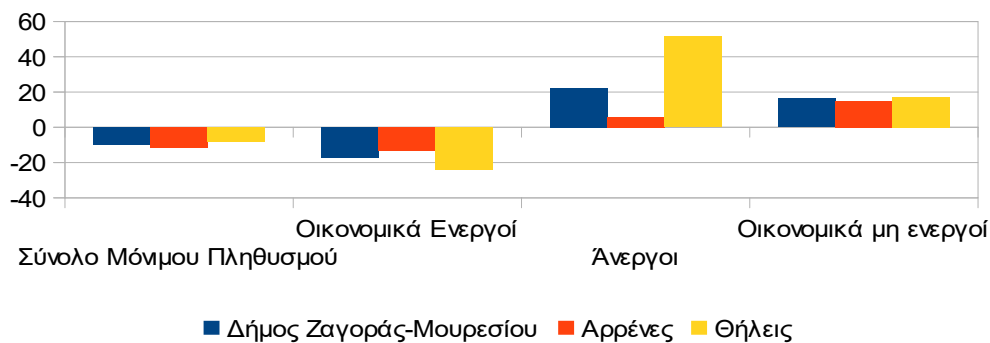
Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 20, στο Δήμο Βόλου οι οικονομικά ενεργοί πολίτες αυξήθηκαν με μικρή διαφορά. Αντίστοιχα, το ίδιο συνέβη και για τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό, ενώ πρέπει απαραίτητως να σημειωθεί η έντονη μεταβολή της ανεργίας προς τα πάνω, ιδιαίτερα στην πληθυσμιακή ομάδα των αρρένων, η οποία έχει και τη μεγαλύτερη αύξηση στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό.

Διάγραμμα 20: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών του Δήμου Βόλου για την περίοδο 2001-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

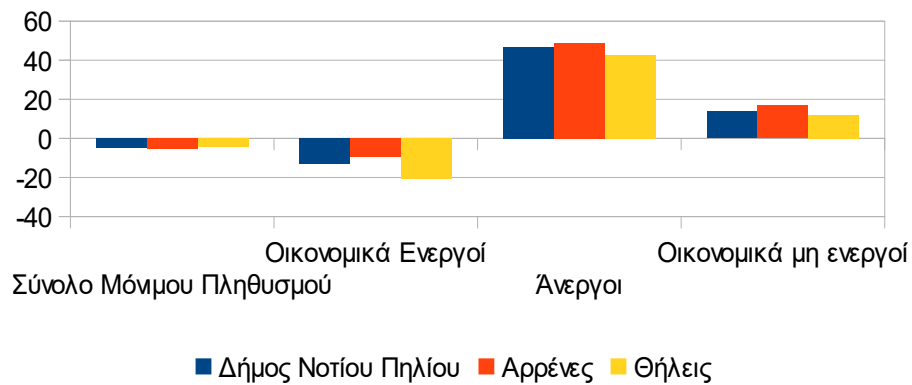
Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός μειώθηκε για όλα τα φύλα. Αξίζει να σημειωθεί η εκτίναξη της ανεργίας στις γυναίκες κατά τα την περίοδο 2001-2011, ενώ στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό η μεταβολή των δύο φύλων είχε μικρή διαφορά. Ο περιορισμός των γυναικών στην εργασία πρέπει να απασχολήσει, ως εκ τούτου, το Δήμο.

Διάγραμμα 21: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου για την περίοδο 2001-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου η εξέλιξη της διάρθρωσης του οικονομικού πληθυσμού είχε αρκετές ομοιότητες με αυτή του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου. Μολονότι οι άνδρες και οι γυναίκες αυξήθηκαν, όπως και στον προαναφερθέντα Δήμο, τα ποσοστά τους στις ομάδες των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών, η μεταβολή των δύο φύλων στους άνεργους ήταν πιο ισόρροπη.

Διάγραμμα 22: Ποσοστιαία μεταβολή των οικονομικά ενεργών, των ανέργων και των οικονομικά μη ενεργών του Δήμου Νοτίου Πηλίου για την περίοδο 2001-2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Στον Πίνακα 30 παρατηρείται ότι στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό η πλειονότητα είναι πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και απόφοιτοι Λυκείου και ακολουθεί η κατηγορία με κατόχους διδακτορικού ή μεταπτυχιακού και πτυχιούχων πανεπιστημίου. Στο επίπεδο Δήμων, οι Δήμοι Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου διαφοροποιούνται στην κατάταξη του οικονομικά ενεργού πληθυσμού με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς δεύτερη κυρίαρχη ομάδα είναι οι απόφοιτοι τριταξίου Γυμνασίου και οι πτυχιούχοι Επαγγελματικών σχολών με ποσοστό που κυμαίνεται περίπου μεταξύ 21% - 24%. Στους δύο αυτούς Δήμους τρίτη στην κατάταξη είναι κατηγορία πολιτών που εμπίπτουν σε άλλες περιπτώσεις, στην οποία η ΕΛΣΤΑΤ εντάσσει άτομα που αποφοίτησαν από το Δημοτικό, που εγκατέλειψαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση, ολοκλήρωσαν την προσχολική αγωγή, δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση και έχουν γεννηθεί μετά την 1/1/2005. Η ίδια κατηγορία βρίσκεται στην τελευταία θέση της κατάταξης στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό του Δήμο Βόλου, με μικρή διαφορά από τους απόφοιτους Γυμνασίου και πτυχιούχων Επαγγελματικών Σχολών.

Για τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό και το μορφωτικό του επίπεδο, η κατάταξη των κατηγοριών εκπαίδευσης είναι κοινή σε όλα διοικητικά επίπεδα. Παρατηρείται υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού στην κατηγορία των άλλων περιπτώσεων, όπου ανήκουν σχεδόν 6 στα 10 άτομα. Συνεπώς, το χαμηλότερο επίπεδο μόρφωσης συναντάται στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό. Και αυτό μπορεί να συνδυαστεί με τα αυξημένα ποσοστά γεροντικού πληθυσμού και το γεγονός ότι ο Δήμος Βόλου ήταν βιομηχανικός πυρήνας, και οι Δήμοι Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου στήριζαν και στηρίζουν την ανάπτυξη τους σε αγροτικές και τουριστικές δραστηριότητες, που δεν απαιτούν ιδιαίτερη επιμόρφωση.

Πίνακας 30: Κατανομή του οικονομικά ενεργού μόνιμου πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης για το 2011

Περιγραφή τύπου μόνιμης διαμονής	Σύνολο μόνιμου πληθυσμού	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός								
		Σύνολο οικονομικά ενεργών	Κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου / Πτυχιούχοι Παν/μίου - Πολυτεχνείου, ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ανώτερων επαγγελματικών και ισοτίμων σχολών (1η κατηγορία)		Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολέγια κλπ.) / Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, Επαγγελματικού κλπ.) (2η κατηγορία)		Απόφοιτοι τριταξίου Γυμνασίου και πτυχιούχοι Επαγγελματικών Σχολών (3η κατηγορία)		Άλλη περίπτωση (4η κατηγορία)	
			Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%
Σύνολο Χώρας	10.816.286	4.586.636	1.368.667	29,84	1.822.704	39,74	673.547	14,68	721.718	15,74
Π. Θεσσαλίας	732.762	283.427	80.142	28,28	104.135	36,74	43.383	15,31	55.767	19,68
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	74.526	22.000	29,52	29.182	39,16	11.591	15,55	11.753	15,77
Δήμος Βόλου	144.449	57.685	18.827	32,64	23.280	40,36	8.254	14,31	7.324	12,70
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	5.809	2.271	295	12,99	689	30,34	532	23,43	755	33,25
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.216	3.592	629	17,51	1.145	31,88	780	21,71	1.038	28,90

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 31: Κατανομή του οικονομικά μη ενεργού μόνιμου πληθυσμού κατά επίπεδο εκπαίδευσης για το 2011

Περιγραφή τύπου μόνιμης διαμονής	Σύνολο μόνιμου πληθυσμού	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός								
		Σύνολο οικονομικά μη ενεργών	Κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου / Πτυχιούχοι Παν/μίου - Πολυτεχνείου, ΑΤΕΙ, ΑΣΠΑΙΤΕ, ανώτερων επαγγελματικών και ισοτίμων σχολών (1η κατηγορία)		Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολέγια κλπ.) / Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, Επαγγελματικού κλπ.) (2η κατηγορία)		Απόφοιτοι τριταξίου Γυμνασίου και πτυχιούχοι Επαγγελματικών Σχολών (3η κατηγορία)		Άλλη περίπτωση (4η κατηγορία)	
			Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%	Πλήθος	%
Σύνολο Χώρας	10.816.286	6.229.650	440.420	7,07	1.211.771	19,45	754.943	12,12	3.822.516	61,36
Π. Θεσσαλίας	732.762	449.335	24.041	5,35	69.601	15,49	48.467	10,79	307.226	68,37
ΠΕ Μαγνησίας	190.010	115.484	8.017	6,94	21.852	18,92	13.439	11,64	72.176	62,50
Δήμος Βόλου	144.449	86.764	6.610	7,62	17.944	20,68	10.342	11,92	51.868	59,78
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	5.809	3.538	140	3,96	437	12,35	422	11,93	2.539	71,76
Δήμος Νοτίου Πηλίου	10.216	6.624	440	6,64	957	14,45	763	11,52	4.464	67,39

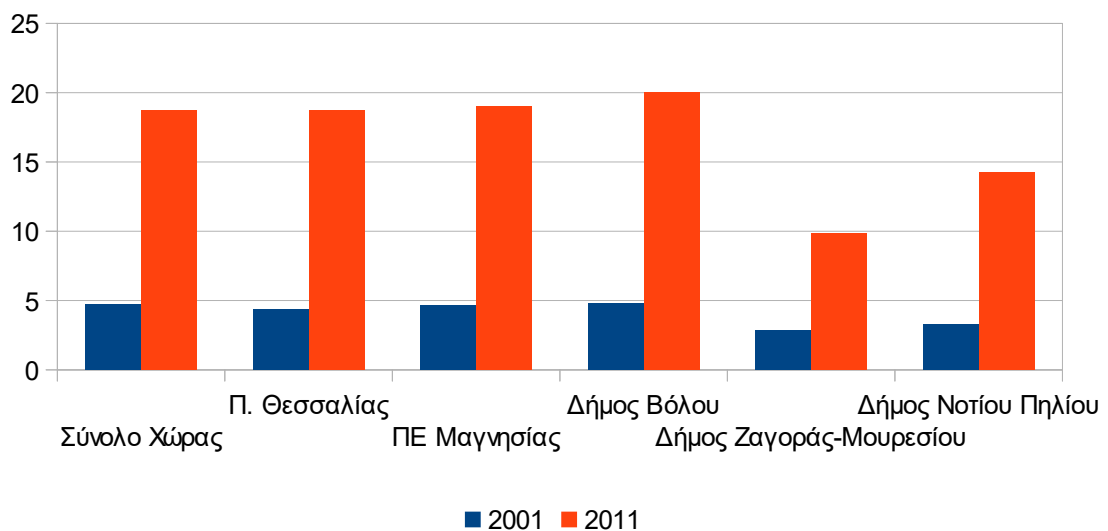
Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ίδια επεξεργασία

5.2.2. Ανεργία

Η ανάλυση της ανεργίας σε όλα τα διοικητικά επίπεδα πραγματοποιήθηκε με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τις περιόδους 2001 και 2011. Για την τελευταία δεκαετία δεν υπάρχει δημοσιευμένη απογραφή, αλλά με ενδιάμεσα στοιχεία που προκύπτουν από την ΕΛΣΤΑΤ, η ανεργία σε εθνικό επίπεδο το 2020 ήταν στο χαμηλότερο ποσοστό από το 2011, στο 16,3% (ΤΑ ΝΕΑ, 2020), χωρίς όμως να έχει υποχωρήσει η οικονομική δυσπραγία.

Μέσα από τη σύγκριση των ποσοστών ανεργίας για τη δεκαετία 2001-2011 διαπιστώνεται ότι η τάση για την δραματική αύξηση της ανεργίας εκδηλώνεται τόσο στα ανώτερα διοικητικά επίπεδα, όσο και στους Δήμους. Η διαφορά στους Δήμους Βόλου και Νοτίου Πηλίου είναι σχεδόν πενταπλάσια.

Ποσοστό Ανεργίας 2001-2011

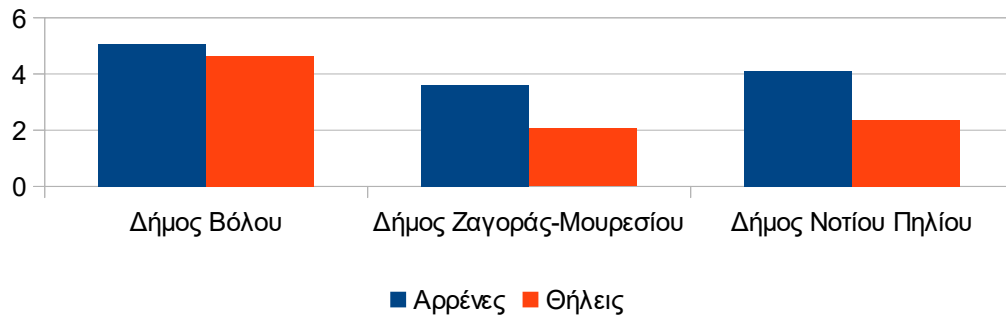

Διάγραμμα 23: Ποσοστό Ανεργίας για όλα τα διοικητικά επίπεδα

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 24, το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων για το 2001 κατείχαν οι άνδρες με τη μεγαλύτερη διαφορά, περίπου διπλάσια να παρατηρείται στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου. Στην περίοδο του 2011, αυτό που απεικονίζεται στο Διάγραμμα 25 και παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι η αντιστροφή της αναλογίας, καθώς οι άνεργες γυναίκες ήταν περισσότερες από τον ανδρικό πληθυσμό ανέργων, με μικρότερες όμως διαφορές σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο.

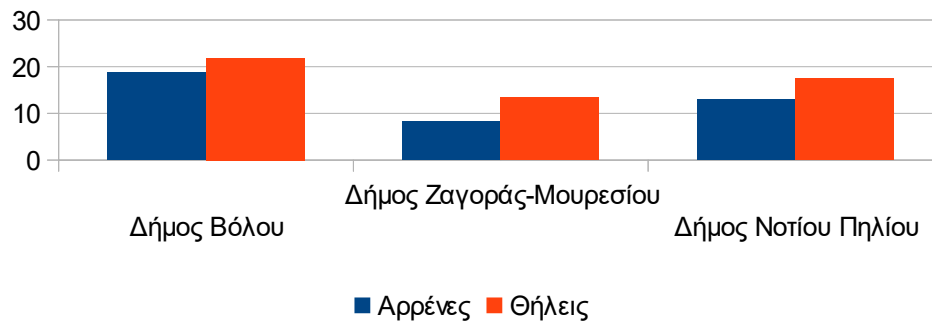
Ποσοστό Ανεργίας Ανά Φύλο για το 2001

Διάγραμμα 24: Ποσοστό Ανεργίας ανά φύλο για όλους τους Δήμους το έτος 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Ποσοστό Ανεργίας Ανά Φύλο για το 2011

Διάγραμμα 25: Ποσοστό Ανεργίας ανά φύλο για όλους τους Δήμους το έτος 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

5.2.3. Απασχόληση

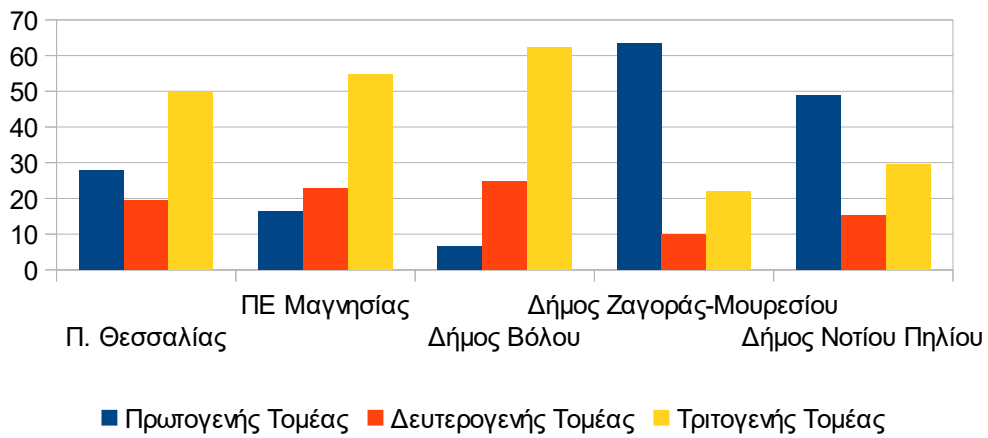
Κατανομή των απασχολούμενων ανά τομέα παραγωγής

Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησία, όπως αποτυπώνεται από τα στοιχεία που αναλύθηκαν, περίπου η απασχόληση περίπου των μισών εργαζομένων σχετιζόταν με υπηρεσίες του τριτογενούς τομέα το 2001. Η απασχόληση στον ίδιο τομέα για τα δύο αυτά επίπεδα το 2001 αυξήθηκε σημαντική ξεπερνώντας το 60%. Την περίοδο 2001-2011, όπως καταγράφηκε παραπάνω ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός μειώθηκε και το ίδιο συνέβη με το σύνολο του πληθυσμού.

Κυρίαρχο ρόλο στο Δήμο Βόλου παίζει ο τριτογενής τομέας, όπου η απασχόληση το 2001 ήταν πάνω από 60% και ακολούθησε αυξητικές τάσεις το 2011, φτάνοντας πάνω από 70%. Στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου ο πρωτογενής τομέας το 2001 ήταν ιδιαίτερα δυναμικός, αλλά το 2011 αποδυναμώθηκε σε αμφότερες τις περιοχές. Στον αντίποδα, ο τριτογενής τομέας στους προαναφερθέντες δήμους παρουσίασε άνοδο και μάλιστα στον Δήμο Νοτίου ξεπέρασε τον πρωτογενή τομέα, που ήταν ο επικρατών το 2001.

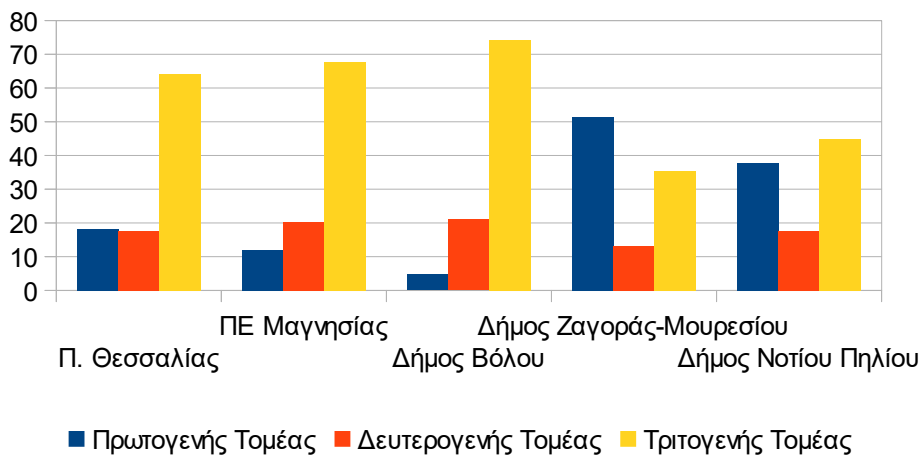
Ποσοστό απασχόλησης ανά παραγωγικό τομέα 2001

Διάγραμμα 26: Ποσοστό Απασχόλησης ανά παραγωγικό τομέα 2001

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Ποσοστό απασχόλησης ανά παραγωγικό τομέα 2011

Διάγραμμα 27: Ποσοστό Απασχόλησης ανά παραγωγικό τομέα 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020) - Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2001-2011, Ιδία επεξεργασία

Κατανομή των απασχολούμενων ανά οικονομικό κλάδο και επάγγελμα

Η φυσιογνωμία της απασχόλησης διασαφηνίζεται περισσότερο με τον τρόπο που κατανέμονται οι απασχολούμενοι ανά οικονομικό κλάδο και ειδικά κατά επάγγελμα, κάτι που θα εξεταστεί σε αυτή την ενότητα.

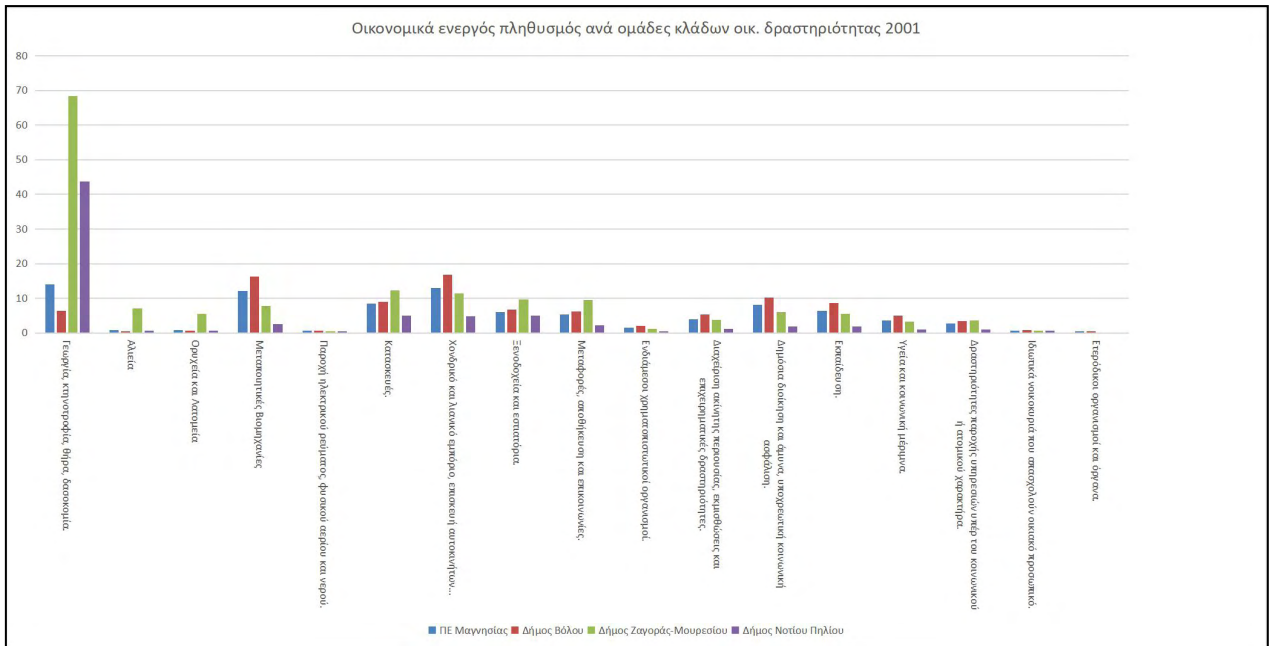
Με βάση την απογραφή του 2011, όπως αναπαρίσταται στο Διάγραμμα 29 πρώτη κατηγορία στην κατάταξη των κλάδων της Μαγνησίας, είναι οι λοιποί κλάδοι, με το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή αυτοκινήτων και οχημάτων, μοτοσυκλετών να ακολουθούν. Ποσοστά πάνω από 10% κατέγραψαν ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης και άμυνας, υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης (3η θέση) και ο κλάδος της γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας (4η θέση). Οι εικόνα του Δήμου Βόλου είναι παρόμοια με της Περιφερειακής Ενότητας στις πρώτες δύο θέσεις, όπου μάλιστα εμφανίζει μεγαλύτερα ποσοστά, και τα αμέσως επόμενα μεγαλύτερα ποσοστά καταγράφονται στη δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση (3η θέση) και στην εκπαίδευση (4η θέση). Στον τριτογενή τομέα προηγείται ο κλάδος του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, το ποσοστό του οποίου παρουσίασε αύξηση σε σχέση με το 2001 (Διάγραμμα 28).

Σημαντική διαφοροποίηση στους οικονομικούς κλάδους παρατηρείται στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου, όπου στην κυρίαρχη θέση με συντριπτική διαφορά από την ΠΕ και τον Δήμο Βόλου, βρίσκεται ο αγροτικός κλάδος. Ιδιαίτερα στο Δήμο Ζαγοράς στον κλάδο της γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας ανήκει πάνω από το μισό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Πολλοί εργαζόμενοι των Δήμων αυτών απασχολούνται σε παρόμοιο ποσοστό στις δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης, με μεγαλύτερα ποσοστά από το Δήμο Βόλου και την ΠΕ, και στην επόμενη θέση βρίσκονται οι λοιποί κλάδοι. Ο αγροτικός κλάδος παρότι εξακολουθεί να είναι ισχυρός το 2011, εμφάνισε τάσεις μείωσης συγκριτικά με το 2001. Αναφορικά με τον τριτογενή τομέα, το προβάδισμα έχει ο κλάδος του τουρισμού και των σχετικών υπηρεσιών, ο οποίος εμφάνισε ελαφρά αύξηση το 2011 στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου και μεγαλύτερη στο Δήμο Νοτίου Πηλίου. Αξιολογώντας τις κατασκευές που είναι ο δεύτερος στην κατάταξη κλάδος του δευτερογενούς τομέα, ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου μείωσε το ποσοστό της απασχόλησης σε διόλου αμελητέο βαθμό, ενώ αντίθετα ο Δήμος Νοτίου Πηλίου το αύξησε.

Το Διάγραμμα 30 παρουσιάζει την απασχόληση ανά επάγγελμα και συμπληρώνει τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την παράθεση των ποσοστών ανά κλάδο οικονομική δραστηριότητας. Στο Δήμο Βόλου τα υψηλότερα ποσοστά, πάνω από 20%, καταγράφονται στους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές και στους επαγγελματίες. Τα συγκεκριμένα επαγγέλματα είχαν μεγαλύτερα ποσοστά στο Δήμο Βόλου από τα αντίστοιχα της Μαγνησίας. Υψηλό είναι, επίσης, το ποσοστό στους ειδικευόμενους τεχνίτες, φτάνοντας το 14,25%. Το χαμηλότερο ποσοστό, κάτω από 10%, σημειώνεται στους ειδικευόμενους γεωργούς και κτηνοτρόφους.

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου το επάγγελμα που κυριαρχεί είναι αυτό των γεωργών και κτηνοτρόφων, με πολύ μεγαλύτερη διαφορά από τα ποσοστά που σημειώνονται στην υπόλοιπη περιοχή μελέτης. Το επάγγελμα των ανειδίκευτων εργατών είναι αυτό που ακολουθεί με πολύ μικρότερο ποσοστό, αλλά εξακολουθεί να είναι υψηλότερο από το ανώτερο διοικητικό επίπεδο της Περιφερειακής Ενότητας. Τα στοιχεία που προκύπτουν για τον Δήμο Νοτίου Πηλίου, καταδεικνύουν μια παρόμοια εικόνα με αυτή του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό σημειώνεται επίσης στο επάγγελμα των γεωργών και κτηνοτρόφων με δεύτερο επικρατέστερο αυτό των ανειδίκευτων εργασιών.

Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Πηλίου

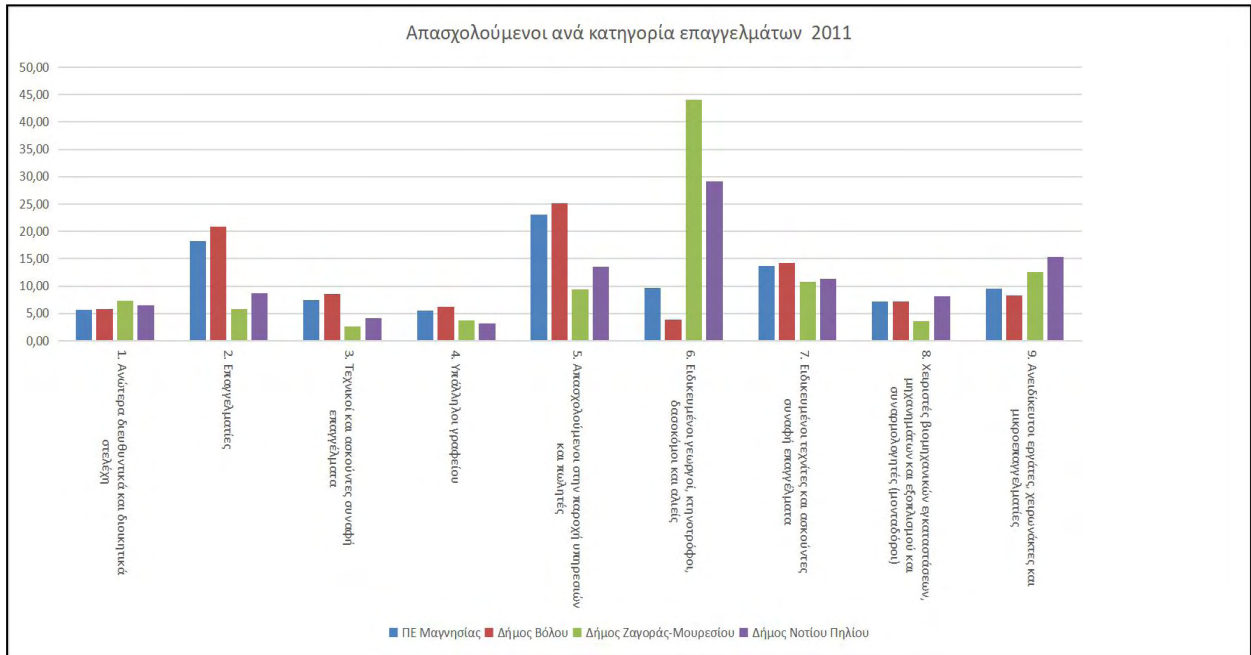
Διάγραμμα 28: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας 2001

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020), Απογραφή πληθυσμού 2001, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 29: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020), Απογραφή πληθυσμού 2001, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 30: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά κατηγορία επαγγελμάτων 2011

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020), Απογραφή πληθυσμού 2011, Ιδία επεξεργασία

5.3. Παραγωγικοί τομείς

Ο πρωτογενής τομέας και ο κλάδος της γεωργίας έχουν κερδίσει το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής πίτας και η παραγωγική δραστηριότητα είναι έντονη. Σημαντικός κλάδος για την περιοχή μελέτης ευρύτερα είναι και ο τουρισμός. Κύριες καλλιέργειες είναι τα μήλα και οι ελιές, αποτελώντας τον κινητήριο μοχλό της αγροτικής οικονομίας.

5.3.1. Πρωτογενής τομέας παραγωγής

Γεωργία

Ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το υψηλότερο ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου, παραμένοντας η κύρια ασχολία των κατοίκων το 2011. Λόγω της μείωσης του πληθυσμού και των μειωμένων κινήτρων για επενδύσεις, ο παραγωγικός τομέας έχει αποδυναμωθεί. Από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ διαπιστώνεται ότι οι περισσότερες γεωργικές περιοχές καταλαμβάνουν ετερογενείς γεωργικές περιοχές, οι οποίες στην πλειονότητα τους βρίσκονται στο Δήμο Νοτίου Πηλίου, με τους Δήμους Βόλου και Ζαγοράς-Μουρεσίου να ακολουθούν. Οι Δήμοι της περιοχής έχουν μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης στην εμπορία και την παραγωγή λόγω των τοπικών προϊόντων, εκ των οποίων πολλά είναι Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (κονσερβοελιά Πηλίου, μήλα, φικίδια) και υψηλής ποιότητας (λάδι, κασέρι, φέτα, μανούρι) προσθέτοντας αξία στην εξαγωγική δυναμική των τριών Δήμων. Η παραγωγική δραστηριότητα περιλαμβάνει επιπλέον φρούτα, λαχανικά, φυτά και βότανα που δεν έχουν την ίδια αναγνωρισιμότητα, αλλά μέσω της καλύτερης οργάνωσης και της στήριξης σε ένα εξαγωγικό σχέδιο με βελτιωμένα μοντέλα συνεργατικότητας, μπορούν να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη του τομέα.

Για την περιοχή μελέτης και την αγροτική ανάπτυξη έχει σημασία η δραστηριοποίηση 13 αγροτικών συνεταιρισμών (ΕΜΑΣ, 2020). Στο Δήμο Βόλου υπάρχουν 8 εγγεγραμμένοι

αγροτικοί συνεταιρισμοί, 3 στο Δήμο Νοτίου Πηλίου και στο Δήμο Ζαγορά-Μουρσειού λειτουργούν 2, προσφέροντας ευκαιρίες συνεργιών.

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρσειού, στη Δημοτική Ενότητα Ζαγοράς λειτουργεί ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς, ο οποίος είναι από τους παλαιότερους στην Ελλάδα και η δράση του οποίου έχει καθοριστική συμβολή στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, αποτελώντας μια από τις σημαντικότερες οικονομικές μονάδες στην Περιφερειακή Ενότητα και την πρώτη επιχείρηση εμπόριου φρούτων που ακολούθησε την πρακτική της επικόλλησης ετικέτας στα προϊόντα της. Το κύριο προϊόν συσκευασίας και διακίνησης είναι το μήλο με το εμπορικό σήμα ZAGORIN που και πρόσφατα, ο συνεταιρισμός ενέταξε τη μεταποίηση στις δραστηριότητες του, παράγοντας πετιμέζι από Π.Ο.Π φιρίκια της περιοχής του Πηλίου. Ο Συνεταιρισμός ιδρύθηκε το 1916, τροφοδοτείται από περίπου 800 παραγωγούς-μέλη και αναλαμβάνει όλη τη διαδικασία, συγκέντρωσης, της συντήρησης, της παραγωγής και τελικά, της πώλησης των προϊόντων (Βαλάσσας, 2017).

Στον έτερο Δήμο Νοτίου Πηλίου ιδρύθηκε το 2012 ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Νοτίου Πηλίου «ΣΗΠΙΑΣ», στον οποίο γίνεται παραγωγή, επεξεργασία και τυποποίηση λαδιού και αποτελείται από 20 ελαιοπαραγωγούς. Ο συνεταιρισμός διαθέτει τα προϊόντα του και στην εξωτερική αγορά (Thetis Pelion, 2020)

Στο Δήμο Βόλου ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Πηλίου και Βορείων Σποράδων λειτουργεί από το 1952 διακινώντας και μεταποιώντας φρούτα (μήλα, φιρίκια, αχλάδια, ροδάκινα, κυδώνια και κάστανα) και ελιές. Τα προϊόντα εξάγονται σε πολλές χώρες της Ευρώπης αλλά και σε μέρη εκτός αυτής, όπως στο Ισραήλ (ΕΑΣ Πηλίου και Βορείων Σποράδων, 2020; east-pelion.gr, 2020).

Πίνακας 32: Κατανομή της περιοχής μελέτης σε γενικευμένες κατηγορίες χρήσης/κάλυψης

	Εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα						
	Σύνολο Εκτάσεων	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγραναπαύσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερά	Εκτάσεις οικισμών	Άλλες εκτάσεις
Δήμος Βόλου	385,0	44,4	12,8	36,0	0,1	6,3	0,5
Δήμος Ζαγοράς-Μουρσειού	150,3	17,10	0,2	80,7	0	1,7	0,3
Δήμος Νοτίου Πηλίου	369,9	41,10	2,3	55,4	0	1,0	0,1

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2000), Ιδία Επεξεργασία

τις γενικευμένες κατηγορίες χρήσης/κάλυψης. Συνδυαστικά, η κυρίαρχη κάλυψη είναι οι ετερογενείς γεωργικές καλλιέργειες, καθώς και στους τρεις Δήμους κατέχουν αξιόλογο ποσοστό. Η κατανομή των δασών είναι αξιοσημείωτη στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου και καταλαμβάνει πολύ πάνω από το μισό της έκτασης του Δήμου, ενώ στο Δήμο Νοτίου Πηλίου αποτελούν το 55%. Αξιόλογο είναι και το ποσοστό της έκτασης που χαρακτηρίζεται ως συνδυασμοί θαμνώδους και/ή ποώδους βλάστησης στους Δήμους Βόλου και Νοτίου Πηλίου, ενώ στο Δήμο Ζαγορά-Μουρεσίου είναι ελάχιστη η παρουσία της κάλυψης. Οι μόνιμες καλλιέργειες αποτελούν περίπου το 10% των Δήμων Βόλου και Νοτίου Πηλίου. Οι βοσκότοποι - συνδυασμοί θαμνώδους και /ή ποώδους βλάστησης κατέχουν σχεδόν το 10% της συνολικής έκτασης του Δήμου Βόλου και τέλος το 6,2% του Δήμου Βόλου, το 13,6% του Δήμου Ζαγορά-Μουρεσίου και το 9,8% του Δήμου Νοτίου Πηλίου χαρακτηρίζονται ως μεταβατικές εκτάσεις, συνιστώντας ένα μη αμελητέο ποσοστό.

Όπως προαναφέρθηκε, παραδοσιακή καλλιέργεια και ναυαρχίδα στην παραγωγή είναι το μήλο και οι ελιές, και μπορούν να έχουν μεγάλη συνεισφορά στην αγροτική οικονομία. Πολλά προϊόντα που παράγονται και συναντώνται στην περιοχή του Πηλίου έχουν πιστοποιηθεί ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και αυτά είναι:

- Τα μήλα Ζαγοράς Πηλίου
- Η κονσερβοελιά Πηλίου Βόλου
- Το φιρίκι Πηλίου

Τα προβλήματα που σχετίζονται με την παραγωγή του συνεταιρισμού Ζαγοράς έχουν να κάνουν σε μεγάλο βαθμό με τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες των χειμερινών μηνών, με αποτέλεσμα την καταστροφή ή την συρρίκνωση πολλών καλλιεργειών. Επιπλέον προβλήματα αποτελούν:

- Ο κλήρος των 15 στρεμμάτων και η δυσχερής μορφολογία του εδάφους, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος παραγωγής και να αποτρέπεται η άρδευση ή η εκμηχάνιση της καλλιέργειας
- Το προβληματικό δίκτυο άρδευσης και η έλλειψη νερού για πότισμα τους καλοκαιρινούς μήνες
- Η καθυστέρηση των αποζημιώσεων για τις πληττόμενες καλλιέργειες
- Μικρές εκτάσεις στην ιδιοκτησία των αγροτών και χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα
- Οι τιμές δεν ανταποκρίνονται στις υψηλές προδιαγραφές και την ποιότητα των προϊόντων
- Δεν υπάρχουν κατώτερες εγγυημένες τιμές
- Οι αλλαγές στο σύστημα διάθεσης και εμπορίας του μήλου και η σημαντική πτώση της τιμής του.
- Η σταδιακή εγκατάλειψη της καλλιέργειας του μήλου, καθώς ο πληθυσμός αποχωρεί από το Πήλιο (e-thessalia.gr, 2020; akroama.gr, 2020; thessaliki.gr, 2020).

Συναφή προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι αγρότες των υπόλοιπων περιοχών του Πηλίου και προστίθεται η φορολόγηση των αγροτεμαχίων, η μείωση του αφορολόγητου ορίου και η περικοπή στις επιδοτήσεις. Η έλλειψη λύσεων στα ζητήματα και τη στενότητα των νέων αγροτών θα προκαλέσει, ως εκ τούτου, διαρροή του νεανικού πληθυσμού και θα πλήξει περισσότερο την ύπαιθρο που ερημώνει.

Είναι σκόπιμο να γίνει αναφορά και στις υπόλοιπες καλλιέργειες που απαντώνται στην περιοχή του Πηλίου συνολικά, λόγω και της δραστηριότητας του ανθρώπου σε αυτή, όπως είναι τα οπωροφόρα, τα κεράσια, τα ακτινίδια, τα ροδάκινα, τα κάστανα, τα αγλάδια, οι καρυδιές, οι αμυγδαλιές, ελαιώνες, καθώς και αμπελώνες. Για την καλλιεργητική διαδικασία

χρησιμοποιούνται σύγχρονες μέθοδοι αξιοποίησης και εκμετάλλευσης και οι αγρότες προσαρμόζονται σε νέες τεχνολογικές εξελίξεις. Επιχειρηματική δράση υπάρχει και στην ανθοκομία σε περιοχές του Ανατολικού και Κεντρικού Πηλίου (ΕΑΣ Πηλίου, 2020). Το Πήλιο είναι επίσης γνωστό για την υψηλή ποιότητα κάστανων και η καλλιέργεια λειτουργεί ως αντιστάθμισμα στη μονοσήμαντη προσήλωση του μήλου. Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς αξιοποίησε την ειδίκευση του συνεταιρισμού Πουρίου στα κάστανα και στο πλαίσιο της συνεργασίας του, γίνεται διακίνηση κάστανων στην Ιταλία και διερευνήθηκε η αγορά του Ντουμπάι. Οι γεωργοί στην προσπάθεια να τους να βρουν εναλλακτικές λύσεις στην παραγωγική δυναμική, έχουν στραφεί προς καλλιέργεια αυτή και αναπόδραστα οι προοπτικές ανάπτυξης της ευνοούνται (Αποστολοπούλου, 2019; Φράγκου, 2019).

Πίνακας 33: Επιχειρήσεις πρωτογενούς τομέα στην περιοχή του Πηλίου 2005

Δήμος	Περιγραφή	Αριθμός Επιχειρήσεων
Δήμος Βόλου	Άγνωστη Δραστηριότητα	85
	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	70
	Δασοκομία και υλοτομία	24
	Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	20
	Λοιπά ορυχεία και λατομεία	7
ΣΥΝΟΛΟ		206
Δήμος Ζαγορά-Μουρεσίου	Άγνωστη Δραστηριότητα	11
	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	3
	Δασοκομία και υλοτομία	6
	Λοιπά ορυχεία και λατομεία	12
ΣΥΝΟΛΟ		32
Δήμος Νοτίου Πηλίου	Άγνωστη Δραστηριότητα	12
	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες	13
	Δασοκομία και υλοτομία	5
	Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια	12
	Λοιπά ορυχεία και λατομεία	90
ΣΥΝΟΛΟ		132

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2005), Ιδία επεξεργασία

Με τα στοιχεία του μητρώου επιχειρήσεων για το 2005, διαπιστώνεται πως στο Δήμο Βόλου, όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα, η αγροτική δραστηριότητα κυριαρχεί και ακολουθούν η αλιεία και οι εξορύξεις. Στο Δήμο Ζαγορά-Μουρεσίου οι επιχειρήσεις των εξορύξεων υπερέχουν αυτές του αγροτικού τομέα και στο Δήμο Νοτίου-Πηλίου υπάρχει υπερφόρτιση στις επιχειρήσεις ορυχείων και λατομείων και οι αγροτικές και αλιευτικές επιχειρήσεις έπονται. Στο Πήλιο λειτουργούν αλιευτικά καταφύγια σε όλο το χώρο της Περιφερειακής Ενότητας και χωροθετούνται:

1. Στην Αγριά: εξυπηρετεί υποτυπώδεις χρήσεις
2. Στην Νέα Αγχιάλο: εξυπηρετεί την παράκτια αλιεία
3. Στο Χορευτό: έχει προοπτικές να λειτουργήσει ως ολοκληρωμένο καταφύγιο και να επεκτείνει τις εγκαταστάσεις του
4. Στον Πλατανιά: σημαντικό καταφύγιο, που υποστηρίζει την αλιεία και χρήσεις τουρισμού
5. Στην Αγ. Κυριακή Τρικεριού: δεν προσφέρει μεγάλη εξυπηρέτηση στη μέση αλιεία
6. Στις Κόττες Τρικεριού: εξυπηρετεί την παράκτια αλιεία
7. Στη Μηλίνα: εξυπηρετεί την παράκτια αλιεία
8. Στο Καλαμάκι: εξυπηρετεί υποτυπώδεις χρήσεις

Τα καταφύγια που αναφέρθηκαν και ειδικότερα αυτά στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρесьίου και Νοτίου Πηλίου χρήζουν αναβάθμισης και αναπλάσεων, με στόχο την ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών.

5.3.2. Δευτερογενής Τομέας Παραγωγής

Οι οικισμοί του Πηλίου εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το Βόλο, που συνιστά περιφερειακό κέντρο και συγκεντρώνει λειτουργίες και υπηρεσίες ανώτερης τάξης. Ως εκ τούτου, πολλοί κάτοικοι περιοχών του Πηλίου εργάζονται στο Βόλο, λόγω καλύτερων οικονομικών ευκαιριών. Οι επιχειρηματίες προτιμούν την περιοχή του Βόλου για τη χωροθέτηση των επιχειρήσεών τους, εκμεταλλευόμενοι τις ήδη υψηλές συγκεντρώσεις επιχειρήσεων στην περιοχή και τις καλύτερες συνδέσεις που προσφέρει το μεταφορικό δίκτυο, παράγοντας που διευκολύνει την ανάπτυξή τους.

Η μεταποιητική δραστηριότητα στο Δήμο Βόλου ενισχύεται σε μεγάλο βαθμό από την κατασκευή μεταλλικών προϊόντων και τις βιομηχανίες τροφίμων. Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρесьίου δεν υπάρχει σημαντική ανάπτυξη μεταποιητικών επιχειρήσεων, μετρώντας μόλις 33, και στο μεγαλύτερο τους ποσοστό, είναι επιχειρήσεις βιομηχανίας ξύλου. Η βιομηχανία ξύλου και η κατασκευή προϊόντων από ξύλο και η μεταποίηση πετρωμάτων και πλακών, κατέχουν πρώτη θέση στις επιχειρηματικές δραστηριότητες του δευτερογενούς τομέα στο Νότιο Πήλιο.

Πίνακας 34: Επιχειρήσεις δευτερογενούς τομέα στην περιοχή του Πηλίου 2005

Δήμος	Περιγραφή	Αριθμός Επιχειρήσεων
Δήμος Βόλου	Βιομηχανία τροφίμων	240
	Ποτοποιία	11
	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	26
	Κατασκευή ειδών ένδυσης	54
	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών	6
	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα· κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	65
	Χαρτοποιία και κατασκευή	15

	χάρτινων προϊόντων	
	Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	32
	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου	2
	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	6
	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες	10
	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	61
	Παραγωγή βασικών μετάλλων	20
	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	233
	Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων	2
	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	17
	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.	61
	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημιρυμουλκούμενων οχημάτων	7
	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	9
	Κατασκευή επίπλων	92
	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	58
	ΣΥΝΟΛΟ	1.027
Δήμος Ζαγορά-Μουρεσίου	Βιομηχανία τροφίμων	11
	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών	1
	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	10
	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	4

	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	1
	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού	1
	Κατασκευή επίπλων	1
	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	4
ΣΥΝΟΛΟ		33
Δήμος Νοτίου Πηλίου	Βιομηχανία τροφίμων	21
	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα: κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	17
	Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων	2
	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων	1
	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων	8
	Παραγωγή βασικών μετάλλων	1
	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού	11
	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών	2
	Κατασκευή επίπλων	3
	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες	8
ΣΥΝΟΛΟ		74

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2020), *Ιδία επεξεργασία*

5.3.3. Τριτογενής τομέας παραγωγής

Τουρισμός

Στον τριτογενή τομέα και ιδιαίτερα στον κλάδο τουρισμού ένα μεγάλο ποσοστό επιχειρήσεων απαρτίζεται από ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και επιχειρήσεις εστίασης, κάτι που έχει μεγάλη σημασία στην τόνωση του τοπικού εισοδήματος και την ενίσχυση της δυναμικής του τριτογενούς τομέας, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζει το παραγωγικό προφίλ της ευρύτερης περιοχής, με διεύρυνση του εμπορίου και της γεωργίας.

Το Πήλιο βάσει της επισκεψιμότητας χαρακτηρίστηκε από τους Πολύζο και Σαράτση

(2013) ως ώριμη περιοχή με υψηλή αναγνωρισιμότητα και τουριστική ελκυστικότητα και επιλέγεται ως προορισμός όλες τις εποχές με κριτήριο την ψυχική ευεξία, τη φυσική ομορφιά, το κλίμα, τον συνδυασμό βουνό-θάλασσας. Το τουριστικό προϊόν απευθύνεται σε επισκέπτες που αναζητούν εναλλακτικές δραστηριότητες τόσο στη φύση, όσο και στη φύση και αναδιαμορφώνει το μοντέλο του ήλιου-θάλασσας (Καραγιάννη, 2016; Κλείτσος, 2014).

Τα καταλύματα του Πηλίου διακρίνονται σε ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια και ξενώνες. Υπάρχουν τέσσερα ξενοδοχεία 5* τα οποία μπορούν να προσελκύσουν ομάδες ατόμων υψηλών εισοδημάτων. Τα οργανωμένα κάμπινγκ ανέρχονται στα 7 και κατανέμονται σε όλες τις πλευρές του Πηλίου.

Οι επισκέπτες που αφικνούνται στην περιοχή είναι ημεδαποί και αλλοδαποί και δεν κατανέμονται ισότροπα στους οικισμούς, καθώς κάποιοι εξ αυτών υποδέχονται περισσότερους τουρίστες, περιορίζοντας έτσι τη συμμετοχή του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη κάποιων άλλων περιοχών (Μαυρουδάκης, 2010). Το μεγαλύτερο ποσοστό επισκεπτών το 2014 ήταν Έλληνες, καθώς η περιοχή λειτουργεί ως εσωτερικός προορισμός και οι αρίξεις περιελάμβαναν σε μικρά ποσοστά Γερμανούς, Ιταλούς, Σέρβους, Ολλανδούς, Πολωνούς, Αγγλους Αυστραλούς και τα τελευταία χρόνια αυξήθηκαν οι Ισραηλινοί, Γάλλοι και Ρουμάνοι τουρίστες (Φράγκου, 2019; Παπαδοπούλου, 2014; Σεμεργέλης, 2020). Το Πήλιο και ο Βόλος προβλήθηκε σε τουριστικές εκθέσεις του Παρισιού και του Ισραήλ και το μάρκετινγκ προσέλκυσε έτσι περισσότερους τουρίστες από τη Γαλλία και το Ισραήλ. Σχετικά με την κατανομή τους ανά υπηκοότητα, πρέπει να σημειωθεί ότι στο δυτικό και νότιο τμήμα συγκεντρώνονται περισσότεροι αλλοδαποί επισκέπτες και στο παραλιακό δυτικό τμήμα του Πηλίου υπάρχει ισορροπία ημεδαπών και αλλοδαπών (Φράγκου, 2019).

Ο τουρισμός προσφέρει πολλές δυνατότητες ανάπτυξης στο Πήλιο, και επιδέχεται περαιτέρω ανάπτυξης μέσω της εκμετάλλευσης των υποδομών του, όπως το χιονοδρομικό κέντρο, των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και της καλύτερης προβολής του σε διεθνές επίπεδο.

Εμπόριο

Ο εμπορικός τομέας και η παροχή υπηρεσιών κατέχουν υπολογίσιμο ποσοστό στον τριτογενή τομέα και η παρουσία επιχειρήσεων είναι υψηλή. Στο Δήμο Βόλου καταγράφονται 3.296 εμπορικές επιχειρήσεις, στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου 402 και στο Δήμο Νοτίου Πηλίου 93. Οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών που απαριθμούνται στο Δήμο Βόλου είναι 3.317, στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου 150 και στο Δήμο Νοτίου-Πηλίου 600 (Δήμος Βόλου, 2015; Ρηγάκη, 2019; ΤΜΧΠΠΑ, 2011). Συμπερασματικά, τα υψηλά νούμερα στο εμπόριο και τις υπηρεσίες δείχνουν, πώς ο τριτογενής τομέας είναι ένας σπουδαίος άξονας ανάπτυξης για το Πήλιο και η οικονομική του διάρθρωση είναι εξαιρετικά μικτή.

5.4. Εταιρία Ανάπτυξης του Πηλίου

Από το 1991 στο Πήλιο λειτουργεί η Εταιρία Ανάπτυξης η οποία έχει στόχο τον συντονισμό αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, την τροφοδότηση με μελέτες και έρευνες προγραμματισμού, την επίτευξη συγκλίσεων ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, την υποστήριξη διασυνδέσεων με δίκτυα, την εισχώρηση της καινοτομίας και της τεχνολογίας στις τοπικές κοινωνίες και την προβολή της περιοχής και των τοπικών προϊόντων. Η εταιρία έχει συντελέσει στην υλοποίηση προγραμμάτων, όπως το LEADER, και έχει αναπτύξει κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές δραστηριότητες (eapilio.gr, 2020).

5.5. Συμπεράσματα

Η οικονομία και τα οικονομικά μιας περιοχής είναι ένα καθοριστικό αντικείμενο μελέτης για την ανάπτυξη της περιοχής και την κατάστροφση του στρατηγικού σχεδιασμού της. Στην περιοχή του Πηλίου και στους Δήμους που εξετάζονται ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός υπολείπεται του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού, λόγω και της διόγκωσης του πληθυσμού που ανήκει σε ευπαθείς ομάδες. Η αύξηση της ανεργίας την περίοδο 2001-2011, ήταν ραγδαία, ωστόσο τα ποσοστά ανά Δήμο μαρτυρούν πως οι περισσότεροι κάτοικοι καταφέρνουν να βρίσκουν δουλειά.

Οι δυο τομείς με τη σημαντικότερη απασχόληση σε όλους τους Δήμους είναι ο πρωτογενής, που εμφανίζει κορύφωση στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου, και ο τριτογενής που κυριαρχεί, στους Δήμους Βόλου και Νοτίου Πηλίου, καθώς ο τουρισμός συγκεκριμένα αποτελεί κλάδο πολλαπλασιαστή. Ο πρωτογενής τομέας παρότι εξακολουθεί να συνιστά δυναμικό πεδίο απασχόλησης, απώλεσε μεγάλο μέρος της απασχόλησής του που ενδεχομένως μετατοπίστηκε στον τριτογενή, επιφέροντας κατάρρευση στο κομμάτι της παραγωγής. Μια αναγκαία προτεραιότητα για το μέλλον του Πηλίου είναι, επομένως, η στήριξη της στρατηγικής ανάπτυξης του τομέα και εξουδετέρωση των απειλών εις βάρος της ύπαιθρο. Με την ταυτόχρονη αύξηση του τριτογενούς τομέα και του τουρισμού τα τελευταία χρόνια, είναι σκόπιμη η επιδίωξη ανάπτυξης και της μεταποίησης μέσω της ενίσχυσης των συνεργιών της με τον τουρισμό και τη γεωργία, λειτουργώντας συνδετήρια. Η ανάπτυξη του παραγωγικού μοντέλου του Πηλίου, συμπερασματικά, πρέπει να έχει ως πρόταγμα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Πολιτιστικά και ιστορικά χαρακτηριστικά του Πηλίου

6.1 Εισαγωγή

Η ιστορία του Πηλίου ξεκινάει από τα προϊστορικά χρόνια και σε συνδυασμό με τους μύθους που πλανώνται γύρω από αυτό, έχει να επιδείξει έναν πολύ ενδιαφέρον πολιτιστικό χαρακτήρα. Στο κεφάλαιο αυτό παρατίθενται οι αρχαιολογική χώροι του νησιού, το θρησκευτικό κτιριακό απόθεμα και αναφέρονται οι πολιτιστικές υποδομές που παρουσιάζουν αρχιτεκτονικό και ιστορικό ενδιαφέρον, όπως οι βρύσες, οι παραδοσιακοί οικισμοί κλπ. Καταγράφονται, επίσης, τα πολιτιστικά δρώμενα, τα πολιτιστικά δρώμενα και η γενικότερη πολιτιστική δραστηριότητα των οικισμών. Ειδική αναφορά γίνεται στους πολιτιστικούς συλλόγους. Τέλος, αυτό το κεφάλαιο έχει ως στόχο να διεγείρει το ενδιαφέρον για την πολυϊστόρητη περιοχή του Πηλίου, που βρήκει από ατμοσφαιρική και θέλγητρα.

6.2 Ιστορική Αναδρομή

Η ιστορία του Πηλίου έχει μακρά διαδρομή μέσα στα χρόνια και ξεκινά από την κλασική αρχαιότητα. Το βουνό έχει περίοπτη θέση στη μυθολογία, καθώς από την περιοχή πηγάζουν οι μύθοι του Ιάσωνα, των Κενταύρων, της πρώτης Γιγαντομαχίας του γάμου του Πηλέως και της Θέτιδας και λέγεται ότι αποτελούσε την καλοκαιρινή κατοικία των Ολύμπιων Θεών. Το ανεξάντλητο κοίτασμα ιστοριών και πολιτιστικής παράδοσης-κληρονομιάς έχει προσελκύσει πλήθος ιστορικών, αρχαιολόγων, φυσιοδιφών που θέλησαν να μελετήσουν την περιοχή με κίνητρο τις ιστορικές φυσιογνωμίες, τους θεούς, τους ημίθεους, τους τιτάνες, τους γίγαντες, τις νύμφες, τους πολεμιστές, τις νύμφες και τις δρυάδες που έχουν βρεθεί εκεί σύμφωνα με μυθολογικές αναφορές.

Στην εποχή της βυζαντινής αυτοκρατορίας, στο Πήλιο έκαναν επιδρομές οι Σλάβοι και οι Σαρακηνοί, προκαλώντας την ερήμωση της περιοχής και υπανάπτυξη. Το 10ο αιώνα και έπειτα, η περιοχή κατοικήθηκε από πολλούς μοναχούς και λόγω αυτού χτίστηκαν πολλά μοναστήρια που, με την πάροδο του χρόνου, έδωσαν τη θέση τους σε μεταβυζαντινούς ναούς. Στα χρόνια της τουρκοκρατίας το Πήλιο υποδουλώθηκε και οι ορεινές περιοχές αντιμετώπισαν την απαξίωση των Τούρκων, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σε ημιορεινές οδηγώντας τους ντόπιους κατοίκους σε εκδίωξη. Αυτοί που εγκατέλειψαν τα ημιορεινά χωριά, οργάνωσαν οικισμούς γύρω από τα παλιά μοναστήρια. Τα περισσότερα χωριά του Πηλίου παραχωρήθηκαν από το Σουλτάνο Μεχμέτ τον Δ' στη μητέρα ως δώρο και οι Τούρκοι δεν μπορούσαν να εγκατασταθούν μόνιμα σε αυτά. Τα χωριά χωρίστηκαν σε «βακούφια» και «χάσια» απολαμβάνοντας πολλά προνόμια από τους Τούρκους. Στα βακούφια υπήρχε ελάφρυνση της φορολογίας και συγκαταλέγονταν τα χωριά: Μακρινίτσα, Δράκεια, Άγιος

Λαυρέντιος, Άγιος Γεώργιος, Πινακάτες, Βυζίτσα, Αργαλαστή, Μετόχη, Πιστινίκα, Συκή, Μπιρ, Λαύκος, Μούρεσι, Κισσός, Ανήλιο και Μακρυράχη. Σε αυτά τα χωριά οι πρόσοδοι χρησιμοποιούνταν για τα ιερά ιδρύματα. Τα χάσια είχαν λιγότερα προνόμια από τα βακούφια και σε αυτά ο φόρος αποδιδόταν στον σουλτάνο. Χασιά ήταν τα χωριά: Πορταριά, (Άνω) Βόλος, Μηλιές, Πρόπαν (Καλαμάκι), Λαμπινού, Νεοχώρι, Αφέτες, Τσαγκαράδα, Ζαγορά και Πουρί.

Οι εμπορικές δραστηριότητες στα περισσότερα χωριά του Πηλίου αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα εκείνη την εποχή και πολλά προϊόντα όπως λάδι, ξύλα, κρασί και μετάξυ μεταφέρονταν στη Μεσόγειο και έφταναν μέχρι την Ανατολή. Την ίδια εποχή το Πήλιο γνώρισε πνευματική και πολιτισμική ανάπτυξη και τον 18ο και 19ο αιώνα κατέφτασαν πολλοί λόγιοι με ελεύθερο πνεύμα, διασπείροντας στον τόπο ιδέες του Διαφωτισμού και καλλιεργώντας προεπαναστατικό κλίμα. Η πνευματική ανάπτυξη σηματοδοτήθηκε από το χτίσιμο σχολείων και βιβλιοθηκών, όπως το Ελληνομουσείο στη Ζαγορά, η σχολή των Μηλέων, προσδίδοντας στον τόπο σπουδαία πολιτισμική ταυτότητα. Πολλά από τα αρχοντικά του Πηλίου που συμβολίζουν τον παραδοσιακό του χαρακτήρα χτίστηκαν με χρήματα Πηλιορειτών που μετανάστευσαν στην Αίγυπτο στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα και επαναπατρίστηκαν.

Πολλά χωριά κήκαν και υπέστησαν καταστροφές στην περίοδο της γερμανικής κατοχής λόγω αντάρτικης δράσης. Αυτά είναι: οι Μηλιές, τα Κανάλια, η Άνω Κερασιά και η Δράκεια, που έχει χαρακτηριστεί μαρτυρικό χωριό. Το 1903 ολοκληρώθηκε η κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής Βόλου-Λεχωνίων-Μηλέων, έργο σπουδαίας σημασίας για την κοινωνία και το εμπόριο. Το τρένο έφερε την ονομασία Μουτζούρης, εξυπηρετούσε στην μεταφορά ανθρώπων στα χωριά και στην πόλη και εμπορευμάτων στο λιμάνι του Βόλου και είχε συμβολή στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Οι οικισμοί του Πηλίου ανακηρύχθηκαν διατηρητέοι και χωρίστηκαν σε ζώνες προστασίας με ειδικούς όρους δόμησης, σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα του 1980 για το Πήλιο (ΠΔ 11-6-1980 - ΦΕΚ 374/Δ/4-7-1980, “Περί χαρακτηρισμού ως παραδοσιακών οικισμών της περιοχής Πηλίου και καθορισμού ειδικών όρων και περιορισμών δομήσεως εις αυτούς και εις την περιοχή των διοικητικών ορίων των Δήμων ή Κοινοτήτων εντός των οποίων ανήκουν ούτοι”).

Κατά τη περίοδο της γερμανικής κατοχής το Πήλιο συμμετείχε στην αντίσταση, καθώς στο βουνό του αναπτύχθηκε το αντάρτικο. Οι Γερμανοί προκάλεσαν πολλές καταστροφές ως αντίποινα στην αντάρτικη δράση, εκτέλεσαν κατοίκους, έκαψαν χωριά όπως η Δράκεια, οι Μηλιές, τα Κανάλια και η Άνω Κερασιά (east-pelion.gr, 2020).

6.3. Πολιτιστικά Χαρακτηριστικά

6.3.1. Τοπική αρχιτεκτονική - Μνημεία

Τα χωριά του Πηλίου διασχίζονται από λιθόστρωτα μονοπάτια και παραδοσιακά καλντερίμια, διαθέτουν διατηρητέες κρήνες και τα σπίτια και τα αρχοντικά τους διατηρούν ζωντανή την τοπική αρχιτεκτονική που είναι αναπόσπαστο στοιχείο της παράδοσης των οικισμών και του τρόπου ζωής. Στα κτίσματα τοποθετούνται τοπικά υλικά, όπως πέτρες και πλάκες Πηλίου, και συνήθως είναι διώροφα ή τριώροφα. Οι κατοικίες χαρακτηρίζονται από μικρά παράθυρα στον κάτω όροφο, φεγγίτες στα παράθυρα του πάνω ορόφου, ξυλόγλυπτες πόρτες και διακόσμηση στα ταβάνια, και πολλές από αυτές έχουν συντηρηθεί ή αναστυλωθεί με τρόπο τέτοιο ώστε να γίνεται επανάχρηση τους σε μουσεία ή παραδοσιακούς ξενώνες (pezoportia.gr, 2020; Γεωργούδη, 2015).

Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά του Πηλίου και το εκτενές μνημειακό απόθεμα έχουν τις ρίζες τους πολύ πίσω στο παρελθόν και κρατάνε άσβηστη την πορεία των οικισμών και των κατοίκων μέσα στο χρόνο. Τα μνημεία που διασώζονται μέχρι σήμερα δημιουργούν

συναισθήματα περηφάνιας στους γηγενείς κατοίκους της περιοχής και αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος για όσους την επισκέπτονται. Γίνεται μια αναφορά σε αυτά παρακάτω, ανά κατηγορία.

A) Οι εκκλησίες και τα εξωκλήσια του Πηλίου

Τα χαλεπά χρόνια της Τουρκοκρατίας ήταν περίοδο ακμής για το Πήλιο και ένα μεγάλο μέρος του μνημειακού πλούτου αφορά τα μοναστήρια και τις εκκλησίες που κατασκευάστηκαν. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι παρακάτω εκκλησίες με σημαντικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά και αξιοσημείωτο διάκοσμο:

Στο Δήμο Βόλου:

- Ο ναός του Αγίου Αποστόλου στον Άγιο Λαυρέντιο
- Το εκκλησάκι της Παναγίας Γορίτσας
- Η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου στο Νεοχώρι
- Το ξωκλήσι του Σταυρού ανάμεσα στην Αγριά και στη Δράκεια

Η Ιερά Μονή του Αγίου Λαυρεντίου ανήκει στην περίοδο ακμής των μοναστηριών (<http://odysseus.culture.gr/>, 2020) και συμπεριλαμβάνεται στα σημαντικότερα βυζαντινά μνημεία της περιοχής. Στην ίδια κατηγορία, σε υπόλοιπες ενότητες του Δήμου, υπάγονται ο Ιερός Ναός Παναγίας Μεγαλογένης στο Κατηχώρι-Δράκεια και ο Ιερός Ναός Αγίου Αθανασίου στο Κατηχώρι, οι Ιεροί Ναοί Αγίου Ιωάννου, Κοιμήσεως Θεοτόκου, το Παρεκκλήσιο Αγίου Νικολάου, το Παρεκκλήσιο Αγίας Μαγδαληνής, το Παρεκκλήσιο Αγίων Πάντων και ο Πύργος Σκοτεινώτη στη Μακρινίτσα. Στην Πορταριά τα βυζαντινά μνημεία είναι ο Ιερός Ναός Παναγίτσας και Αγίου Συμεώνος, η Ιερά Μονή Αγίου Κωνσταντίνου και ο Ιερός Ναός Παναγίας Πορταριάς. Στα Άνω Λεχώνια εντοπίζεται η Αρχαία Πόλη Άνω Λεχωνίων-Μεθώνης, όπου κατά τα παλαιοχριστιανικά χρόνια ο πληθυσμός της μετακινήθηκε στα Πλατανίδια (Μόσιου, 2017).

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου

- Η εκκλησία της Αγίας Κυριακής (1740) στη Ζαγορά
- Η εκκλησία της Αγίας Μαρίας (1765) στον Κισσό
- Η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου στο Ανήλιο
- Το κρυφό σχολειό της Τσαγκάραδας, που λειτούργησε στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας

Στη Ζαγορά συγκεκριμένα, πολλοί ιεροί ναοί και εξωκλήσια λογίζονται ως μέρος της μνημειακής κληρονομιάς. Τα πιο κύρια μνημεία είναι η Αγία Κυριακή με ρυθμό τρίκλιτης βασιλικής ο Άγιος Γεώργιος (1765) που αντιπροσωπεύει την εμφάνιση του νεοελληνικού μπαρόκ στο Πήλιο και η Αγία Παρασκευή στην Περαχώρα με ένα αριστοτεχνικό τέμπλο (Μαυρουδάκης, 2010)

Στο Δήμο Νοτίου-Πηλίου

- Η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στον Άγιο Γεώργιο Νηλείας
- Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων στην Αργαλαστή, η οποία φημίζεται για το πέτρινο ρολόι της
- Το μοναστήρι της Ευαγγελίστριας στο Τρίκερι

- Το μοναστήρι του Αγίου Αθανάσιου στο Λαύκο

Οι Ιερές Μονές του Πηλίου παρατίθενται στον παρακάτω συγκεντρωτικό πίνακα ανά Δήμο.

Πίνακας 35: Ιερές Μονές του Πηλίου

Δήμος Βόλου	Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	Δήμος Νοτίου-Πηλίου	Λοιπές Περιοχές
Ιερά Μονή Αγίου Λαυρεντίου	Ιερά Μονή Ρασούλας ή Ρασόβας	Ιερά Μονή Αγίου Αθανάσιου Λαύκου	Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος-Φλαμουρίου
Ιερά Μονή Σουρβιάς	Ιερά Μονή Ταξιαρχών Ζαγοράς	Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου Βυζίτσας	
Ιερά Μονή Αγίας Τριάδας Άνω Γατζέας	Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος	Ιερά Μονή Αγίου Αθανάσιου	
Ιερά Μονή Γενέσιου Της Θεοτόκου Αγίου Βλάσιου		Ιερά Μονή Αγίας Κυριακής	
Ιερά Μονή Άγιου Γεράσιμου Μακρινίτσας		Ιερά Μονή Παναγίας Ευαγγελίστριας	
Ιερά Μονή Παναγίας Οδηγητήτριας Πορτραριάς		Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Πάου	
		Ιερά Μονή Λαμπηδόνας Πηλίου	
		Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Νηλείας	
		Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Συκής	
		Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Αγίου Γεώργιου Νηλείας	
		Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδονος Προμυρίου	

Πηγή: (Φράγκου, 2019), *Ιδία Επεξεργασία*

B) Οι βρύσες, τα λιθόστρωτα μονοπάτια (καλντερίμια), τα αρχοντικά, τα γεφύρια του Πηλίου κ.λ.π. :

Σε ολόκληρη την περιοχή του Πηλίου υπάρχουν διάσπαρτα μνημεία λαϊκού πολιτισμού με ανθρωπολογική και ιστορική σημασία, που εκφράζουν την παρουσία του παρελθόντος στο παρόν, όπως αρχοντικά με αξιόλογη αρχιτεκτονική, πέτρινες κρήνες στους οικισμούς, πυκνά καλντερίμια, τοξωτά γεφύρια, κτίρια λαϊκής παράδοσης που διατηρούνται μέχρι σήμερα.

Οι βρύσες έχουν ξεχωριστή σημασία για την ιστορία του Πηλίου. Η ονομασία τους έχει πολλαπλές πηγές προέλευσης. Όπως αναφέρει η Νταφλούκα (2015) χρησιμοποιούταν το όνομα είτε εκείνου που χρηματοδοτούσε την κατασκευή, είτε της τοποθεσίας, είτε το όνομα ταυτόσημων ιδιοτήτων του νερού (όπως η βρύση με το Αθάνατο νερό), είτε το όνομα γεγονότος της περιοχής, είτε το όνομα εκείνου που την κατασκεύασε.

Η ονομασία τους προέρχεται είτε από το όνομα εκείνου που διέθετε τους πόρους για την κατασκευή της (πχ όπως η βρύση Γιαννακού στο Χόρτο, η βρύση Μουρογιάννη στα Άνω Λεχώνια), είτε από τις ιδιότητες του νερού (όπως η Βρωμόβρυση ή η βρύση με το Αθάνατο Νερό), είτε από την τοποθεσία στην οποία βρίσκονται (π.χ. η βρύση Κακονά στη Μακρινίτσα), είτε από διάφορα γεγονότα που έγιναν εκεί (για παράδειγμα η «Χορεύτρια» βρύση στην Κουκουράβα της Μακρινίτσας αφού στον περίβολό της γίνονταν πανηγύρια και χοροί), είτε από τον τεχνίτη που την κατασκεύασε (Νταφλούκα, 2015).

Η «Βρύση του Κράλη» στη Ζαγορά έχει μνημειακό χαρακτήρα και είναι είναι η μεγαλύτερη του Δήμου Ζαγοράς-Μουρσιού. Κατασκευάστηκε από τον Μήτρο Μπασδέκη. Ιστορικό χαρακτήρα παρουσιάζουν η «Βρύση του Δεσπότη» στη Σωτήρα, του πατριάρχη Καλλίνικου, και η νεοκλασική μαρμάρινη βρύση των Δελφινιών στην πλατεία Αγίου Γεωργίου, της Ευφροσύνης Κασσαβέτη. Στο Δήμο Νοτίου-Πηλίου μερικές που ξεχωρίζουν ξεχωρίζουν είναι η «Βρύση Σαρδέλη» στο Προμύρι και βρύσες Γιαννάκου και Αγίου Νικολάου. Στο Δήμο Βόλου κρήνες μοναδικής ομορφιάς και σημείο ανάφορας πολιτιστικής αξίας, είναι οι βρύσες Μπράνη και Χορεύτρας στη Μακρινίτσα και η βρύση Αδάμαινας στην Πορταριά.

Τα αρχοντικά της ευρύτερης περιοχής είναι ακόμα ένα αξιόλογο δείγμα της Πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής. Η επιρροή της αρχιτεκτονικής τυπολογίας διαρθρώνεται σε τρεις εποχές: της πρώιμης πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής τον 18ο αιώνα, της κλασικής περιόδου από τα μέσα του 18ου αιώνα μέχρι τα μέσα του 19ου αιώνα και της ύστερης πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής το διάστημα 1860-1890. Στην πρώιμη πηλιορείτικη αρχιτεκτονική ανήκουν επιβλητικά κτίσματα όπως είναι οι πύργοι Κωνσταντινίδη και Σκοτεινιώτη στη Μακρινίτσα, ο πύργος των Ολύμπιου και του Κοκοσλή στα Άνω Λεχώνια. Το αρχοντικό Τοπάλη στη Μακρινίτσα είναι αντιπροσωπευτικό δείγμα της κλασικής περιόδου και από το 1985 ανακηρύχθηκε ως έργο τέχνης και διατηρητέο μνημείο και μετατράπηκε σε Μουσείο Λαϊκής τέχνης. Στην τελευταία περίοδο της ύστερης πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής περιλαμβάνονται νεοκλασικά οικήματα όπως τα αρχοντικά του Ζούλια, του Κανταρτζή και του Τσοποτού στην Πορταριά, του Ξηραδάκη στην Τσαγκαράδα και του Χατζηαργύρη στην Άλλη Μεριά (Φράγκου, 2019). Στην καταγραφή της Μόσιου (2017) για νεότερα μνημεία, ταξινομούνται επίσης η Οικία Χ. Κοντού και το Αρχοντικό Τζοάνου στην Ανακασιά, η "ΘΕΟΞΕΝΕΙΑ", το Αρχοντικό Γ. Ζούλια, το Αρχοντικό Τσιμώνου, το Αρχοντικό Κανταρτζή, το Αρχοντικό Ζησάκη στην Πορταριά, το Παλιό Ξενοδοχείο Λιάντζουρα, το Αρχοντικό Α. Στέλλου, το Αρχοντικό Γκλαβάνη και το Αρχοντικό Κανταρτζή στον Άγιο Λαυρέντιο, το Αρχοντικό Καραβέργου, το Αρχοντικό Βατσαρέα, το Αρχοντικό Βλαχλή, το Αρχοντικό Χατζηκώστα, το Αρχοντικό Αξέλου – Σιτσιλιάνου, το Αρχοντικό Ξηραδάκη, το Αρχοντικό Μουσλή, το Αρχοντικό Τσιμπούκη, το Αρχοντικό Γουργιώτη, το Αρχοντικό Μαύρου, το Κτήριο Μαυράκη – Βατσαρέα, το Αρχοντικό Γ. Ζαφειρίου στον Άγιο Ονούφριο, η Βίλλα Κοντού, η Βίλα Χατζηκυριαζή στα Άνω Λεχώνια, το Αρχοντικό Τριανταφύλλου στη Δράκεια.

Οι διαδρομές του Πηλίου εναρμονίζονται πλήρως με τη φύση με πέτρες που έχουν τοποθετηθεί στο έδαφος. Έχουν χαρακτηί μονοπάτια που προσαρμόζονται στις φυσικές καμπύλες του εδάφους και τα πλατύφυλλα και φυλλοβόλα δέντρα που υψώνονται από πάνω με φυσική σκιά και ηλιασμό, βελτιώνουν την εμπειρία του επισκέπτη. Οι περισσότερες διαδρομές βρίσκονται σε χαμηλά υψόμετρα και δίνουν τη δυνατότητα στον περιπατητή να παρατηρήσει και να εξερευνήσει. Οι διαδρομές του κεντρικού Πηλίου είναι αυτόνομες και εκτείνονται στις δυτικές ή ανατολικές πλαγιές του βουνού. Στο Νότιο Πήλιο έχουν χαραχθεί στην Αργαλαστή, στο Λαύκο και το Προμύρι. Ένα ολοκληρωμένο δίκτυο καλντεριμιών ξεκινά από τα χωριά του Αγίου Λαυρεντίου, του Αγίου Γεωργίου, των Πινακάτων, της Βυζίτσας και των Μηλιών και κατηφορίζει προς τις παραλίες του Παγασητικού. Πολλές διαδρομές του Πηλίου δυσκολεύουν τους επισκέπτες λόγω έλλειψης εξοπλισμού, περιορισμένης σήμανσης και δεν υπάρχει πάντα μέριμνα για την ανάπαυλα των περιπατητών, ενώ πολλά μονοπάτια δεν είναι συνεκτικά (Φράγκου, 2019)

Αναφορικά με τα γεφύρια του Πηλίου, έχουν καταγραφεί 49 πέτρινα τοξωτά γεφύρια, στα οποία συμπεριλαμβάνονται 3 πέτρινες υδατογέφυρες. Σε αυτά προστίθενται 7 πεζογέφυρες και 8 σιδηροδρομικές γέφυρες που εξυπηρετούσαν τη σιδηροδρομική γραμμή του Πηλίου. Το παλαιότερο γεφύρι του Πηλίου φέρεται να είναι το πέτρινο μονόξωτο γεφύρι της Τσαγκαράδας που χτίστηκε το 1728 και γεφυρώνει το φαράγγι του Μυλοπόταμου (Καραγιάννη, 2016). Στο Νότιο Πήλιο αξίζει να μνημονευτεί η γέφυρα Μπελεργίνο ως τοπόσημο των Μηλιών, το Κατσιλοχώρι και το Ρέμα Ροδιάς στην Αργαλαστή. Στις Αφέτες υπάρχουν τρία πέτρινα γεφύρια και καταλήγουν στην Άφησσο (Νταφλούκα, 2015).

Αξίζει να αναφερθεί η σιδερένια γέφυρα Μπελεργίνο κοντά στις Μηλιές του ντε Κίρικο ως σημείο τοπόσημο της περιοχής. Η περιοχή της Αργαλαστής διαθέτει, επίσης, πλήθος αξιοθαύμαστων και αξιόλογων γεφυριών όπως το Κατσιλοχώρι ή το γεφύρι στο Ρέμα Ροδιάς. Οι Αφέτες διαθέτουν τρία όμορφα πέτρινα γεφύρια που βρίσκονται στις τρεις ρεματιές που διασχίζουν το χωριό και καταλήγουν στην Άφησσο (Νταφλούκα, 2015).

6.3.2 Μουσεία και άλλες Πολιτιστικές Υποδομές (βιβλιοθήκες, πνευματικά κέντρα κλπ).

Στις πολιτιστικές υποδομές που συναντώνται στο Πήλιο κατατάσσονται μουσεία, ιστορικά κτίρια με λαογραφική παράδοση, βιβλιοθήκες και σχολεία, τα οποία προσελκύουν πλήθος τουριστών και λειτουργούν με τρόπο συνδεδημένο με το χθες, περιέχοντας έργα και κληρονομικού μεγάλου ιστορικού ενδιαφέροντος. Τα μουσεία, οι ιστορικές υποδομές και τα πνευματικά κέντρα που απαρτίζουν το κτιριακό πολιτιστικό απόθεμα του Πηλίου αναφέρονται παρακάτω:

- Μουσείο λαϊκής τέχνης και ιστορίας Πηλίου στη Μακρινίτσα
- Μουσείο Θεόφιλου στην Ανακασιά
- Λαογραφικό Μουσείο στο Χόρτο
- Λαογραφικό Μουσείο στον Άγιο Δημήτριο
- Φάμπειο Μουσείο στο Λαύκο
- Λαογραφικό Μουσείο στο Λαύκο
- Μουσείο Ελιάς και Λαδιού στην Άνω Γατζέα
- Μουσείο Ραδιοφώνου «Αντώνης Ταβάνης» στο Λαύκο
- Εκκλησιαστικό Μουσείο στον Άγιο Γεώργιο Νηλείας
- Εικαστικό μουσείο γλύπτη Νικόλα στον Αι Γιώργη Πηλίου
- Τοπικό Μουσείο (Λαογραφικό) Μηλεών
- Ιστορικό & Λαογραφικό Μουσείο Πορταριάς

- Εκθετήριο εκκλησιαστικών κειμηλίων Μακρινίτσας.
- Βιβλιοθήκη Ζαγοράς και Σχολή Ζαγοράς, ορόσημο της ιστορίας του Πηλίου.
- Ιστορική βιβλιοθήκη Μηλεών «Ψυχής Άκος» και σχολή Μηλεών.
- Πνευματικό – Πολιτιστικό Κέντρο Αργαλαστής
- Το Κτίριο του Ελληνικού Σχολείου Αργαλαστής
- Συνεδριακό Κέντρο Μονής πάου Αργαλαστής
- Πολιτιστικό Κέντρο Οικισμού Καλών Νερών.
- Πνευματικό Κέντρο Τσαγκαράδας.
- Πολιτιστικό Κέντρο Οικισμού Κισσού
- Η Νανοπούλειος Σχολή στην Αγία Παρασκευή
- Η Αχιλλοπούλειος Εμπορική Σχολή στην Τσαγκαράδα
- Το υπαίθριο θέατρο Ξουριχτίου
- Το υπαίθριο ιδιωτικό θέατρο στο Χόρτο
- Το υπαίθριο θέατρο στο Λάυκο
- Ο Πύργος του Κοσκολή στα Κάτω Λεχώνια
- Το κρυφό σχολείο στην Τσαγκαράδα
- Το τρένο του Πηλίου

6.3.3. Παραδοσιακοί Οικισμοί του Πηλίου

Τα περισσότερα χωριά του Πηλίου έχουν κηρυχθεί παραδοσιακοί οικισμοί με κριτήριο την ανάγκη της διαφύλαξης της τοπικής κληρονομιάς, καθώς σύμφωνα με το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας στον ορισμό για τους παραδοσιακούς οικισμούς άπτονται οικισμοί με «ιστορική, πολεοδομική, αρχιτεκτονική, λαογραφική, κοινωνική και αισθητική» φυσιογνωμία».

Στο ΦΕΚ-594/Δ που εκδόθηκε το 1978 οι παραδοσιακοί οικισμοί ήταν: Άγιος Γεώργιος (Νηλείας), Άγιος Λαυρέντιος, Άλλη Μεριά, Άνω Βόλος, Άφυσσος, Βυζίτσα, Δράκεια, Ζαγορά, Κεραμίδιον, Κισσός, Μακρινίτσα, Μηλέαι, Νεοχώριον, Νταμούχαρη, Πινακάται, Πορταριά, Πουρίον, Τσαγκαράδα, Χορευτόν,

Στα ΦΕΚ-374/Δ και 383/Δ που εκδόθηκαν το 1980 και το 1997 αντίστοιχα, οι παραδοσιακοί οικισμοί ήταν: Άγιος Βλάσιος, Άγιος Δημήτριος, Άγιος Ιωάννης, Αγία Κυριακή Τρικερίου, Άγιος Ονούφριος, Αγία Παρασκευή, Αγριά, Άλλη Μεριά, Ανακασία, Ανήλιον, Άνω Γατζέα, Άνω Λεχώνια, Αργαλαστή, Αργυρείκα, Αφέται, Άφισσος, Βένετο, Βυζίτσα, Δράκεια, Ζαγορά, Καλά Νερά, Καλαμάκι (Πρόπαν), Κάλαμος, Κανάλια, Κατηγιώργης, Κατηχώρι, Κάτω Γατζέα, Κάτω Λεχώνια, Κεραμίδι, Κερασιά, Κισσός, Κορωπί, Λαμπινού, Λάυκος, Λεφόκαστρο, Λύρη, Μακρινίτσα, Μακρυρράχη, Μελισσιάτικα, Μετόχι, Μηλίνα, Μηλιές, Μούρεσι, Νεοχώρι Νταμούχαρη, Ξουρίχτι, Ξυνόβρυση, Παναγιά Τρικερίου, Πινακάτες Άγιος Βλάσιος, Πλατανιάς, Πλατανίδα και Μελισσιάτικα, Πορταριά, Πουρί, Προμύρι, Σταγιάτες, Συκή, Τσαγκαράδα, Χορευτό, Χόρτο (Πετράκος, 2010).

6.3.4 Ήθη – Έθιμα του Πηλίου

Οι τοπικές συνήθειες των χωριών του Πηλίου συνδέονται με τα έθιμα και η τοπικότητα, οι άυλες πολιτισμικές εκφράσεις αποτελούν συχνά πόλο έλξης για τουρίστες και συμβάλλουν στη διατήρηση της παράδοσης. Μερικά από τα έθιμα που θυμίζουν την ιστορία του τόπου και σποραδικά αναβιώνουν, είναι τα εξής:

- Ο Πηλιορείτικος γάμος, κατά τον οποίο τελούνται πολλά λαϊκά δρώμενα και προϋποθέτει τη συμμετοχή των καλεσμένων αλλά και ολόκληρου του χωριού στο

- γάμο και την ταύτιση τους με τους νεόνυμφους
- Ο Κλήδονας, ένα γυναικείο έθιμο, κατά το οποίο πολλά κορίτσια έβγαιναν από το σπίτι για να γνωρίσουν τον μελλοντικό τους σύντροφο χορεύοντας και τραγουδώντας
- Οι Μάηδες, ένα χορευτικό έθιμο της πρωτομαγιάς, κατά το οποίο οι νέοι ντύνονται με παραδοσιακές φορεσιές και υποδέχονται την άνοιξη
- Το φίλεμα των βρυσών, κατά το οποίο οι γυναίκες ευχαριστούν τις βρύσες με αγαθά της γης του Πηλίου

6.3.5. Πολιτιστικά δρώμενα του Πηλίου

Στα χωριά του Πηλίου διεξάγονται ενδιαφέρουσες πολιτιστικές εκδηλώσεις και οργανώνονται τοπικά ειδικά γεγονότα με αφορμή τις θρησκευτικές εορτές Αγίων, τοπικών προϊόντων, τα οποία εξελίσσονται σε τοπικά πανηγύρια με χορό, μουσική και η συμμετοχή των ντόπιων αλλά και επισκεπτών είναι αθρόα. Τα εν λόγω πολιτιστικά γεγονότα πέρα από την ψυχαγωγία (Λυγίζου-Κάρλου, 2015), εμπλέκουν τους επισκέπτες στην τοπική ζωή, ενθαρρύνουν τη συμμετοχή με γεγονότα όπως γιόγκα, εργαστήρια, αγώνες (Κεμπριακ κα., 2017) και μπορεί να είναι τονωτικά για την τουριστική ζήτηση σε περιόδους χαμηλής επισκεψιμότητας (Getz και Page, 2016). Πολλές από τις εκδηλώσεις τείνουν να γίνου θεσμός στην περιοχή και διοργανώνονται κυρίως τους θερινούς μήνες. Οι σημαντικότερες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στις δημοτικές ενότητες με την υποστήριξη πολλών εκ των πολιτιστικών συλλόγων του Πηλίου είναι:

- Η γιορτή τσίπουρου στην Πορταριά
- Η ανάβαση Πορταριάς, που διοργανώνεται κάθε χρόνο
- Η διεθνής ημέρα χορού στην Πορταριά
- Το Διεθνές Παιδικό Φεστιβάλ Χορού στην Πορταριά
- Το Διεθνές Φεστιβάλ Παραδοσιακού Χορού στην Πορταριά
- Το 5ο Διεθνές Σεμινάριο Πειραματικού Φωτισμού στη Μακρινίτσα
- Η αστροβραδιά στα Χάνια
- Η γιορτή λουκάνικου στις Σταγιάτες
- Η Γιορτή Παραδοσιακού Σπόρου και Οικολογικού Κήπου-Μπαξέ στις Σταγιάτες
- Η γιορτή κερασιού στον Άγιο Λαυρέντιο
- Το μουσικό χωριό στον Άγιο Λαυρέντιο
- Η γιορτή μήλου στη Ζαγορά
- Το αθλητικό και πολιτιστικό καλοκαίρι στη Ζαγορά και το Χορευτό
- Η Τριήμερη γιορτή της ελιάς στο Χορευτό
- Το φεστιβάλ Πηλίου στη Ζαγορά, το οποίο συνδυάζει και φεστιβάλ βιολοντσέλου
- Ο εορτασμός της 28ης Οκτωβρίου στον Άγιο Γεώργιο Ζαγοράς
- Η Επετειακή Εκδήλωση Αγροτικού Συνεταιρισμού Ζαγοράς
- Η Γιορτή κάστανου στο Ξουρίτσι
- Η Γιορτή μανιταριών και βοτάνων στη Μακρυρράχη
- Η Έκθεση λουλουδιών στη Μακρυράχη
- Το Summer Camp Shinkyokushinkai karate στον Άγιο Ιωάννη και στο Παπά Νερό
- Η Γιορτή των λουλουδιών στον Άγιο Ιωάννη
- Το Tsagarada Escape Festival στην Τσαγκαράδα, που περιλαμβάνει μια γκάμα δραστηριοτήτων, από αναρρίχηση, τοξοβολία μέχρι γιόγκα
- Η βραδιά «Μηλίνας», μια σειρά από παραστάσεις μέχρι συναυλίες
- Η Γιορτή του Αχλαδιού στις Μηλιές

- Τα Αργοναυτικά στην Άφησσο προς τιμή του Ιάσονα και των Αργοναυτών
- Το Διεθνές Φεστιβάλ Μουσικής Χόρτου Πηλίου
- Το Φεστιβάλ Πέτρας Καλαμακίου
- Η Ψαράδικη βραδιά στον Πλατανιά
- Ο περιπατητικός τουρισμός από την Άφησσο στο Λεφόκαστρο
- Τα Αφέτεια, με επιμορφωτικές εκδηλώσεις
- Η γιορτή φιρικού στη Βυζίτσα
- Η συνάντηση ψυχοθεραπειών στις Πινακάτες, η οποία έγινε για 4η φορά το 2019
- Τα σεμινάρια βοτανολογίας και μελισσοκομίας στο Λαύκο
- Τα Φιλιππίδεια στις Μηλίες κάθε καλοκαίρι
- Φολκλωρική εκδήλωση «Ζήστε την πηλιορείτικη παράδοση» στις Μηλίες
- Το Φεστιβάλ Regatta στον Πλατανιά, η αλλιώς φεστιβάλ θάλασσας, που ξεκίνησε το 2018
- Η Ψαράδικη Βραδιά στην Αγριά και το Τρίκερι
- Το Φεστιβάλ Πιάνου στο Άγιο Γεώργιο Νηλείας
- Η Εκδήλωση «Κοινόν των ωραίων τεχνών» στο Καλαμάκι
- Τα Αργοναυτικά στην Άφησσο
- Τα Λεχωνίτικα στα Άνω Λεχώνια
- Όλα τα πανηγύρια των τοπικών Αγίων, στα χωριά και τις περιοχές: Λαύκος, Μικρό, Άγιος Δημήτριος, Βυζίτσα, Αγία Κυριακή, Καλά Νερά, Κισσός, Άγιος Λαυρέντιος, Άγιος Βλάσιος, Μούρεσι, Κάλαμος, Μηλίες, Πάλτση, Κάτω Γατζέα
- Ο εορτασμός της Πρωτοχρονιάς σε όλα τα χωρία, με την τήρηση πολλών εποχικών εθίμων

6.3.6 Πολιτιστικοί και λοιποί σύλλογοι

Οι περισσότερες πολιτιστικές εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή του Πηλίου, διοργανώνονται με πρωτοβουλία των πολιτιστικών συλλόγων που δραστηριοποιούνται σε πολλά από τα χωριά και αναπτύσσουν και είναι υπεύθυνοι για την υλοποίηση του πολιτιστικού προγράμματος. Σε αυτή την ενότητα αναφέρονται ορισμένοι από αυτούς:

Πίνακας 36: Πολιτιστικοί Σύλλογοι Πηλίου

Έδρα	Όνομασία Πολιτιστικού Συλλόγου
Δήμος Βόλου	Πολιτιστικός & Μορφωτικός Σύλλογος Αγίου Βλασίου
	Γυναικείος Σύλλογος Ανάπτυξης Αγ. Λαυρεντίου Πηλίου
	Εκπολιτιστικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος «Το Μαλάκι»
	Εξωραϊστικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Αγ. Αποστόλου του Νέου
	Πολιτιστικά τμήματα Δήμου Αρτέμιδος
	Χορευτικός Όμιλος Οικισμού Άνω Λεχωνίων
	Μορφωτικός Σύλλογος Άνω Λεχωνίων
	Εξωραϊστικός και Πολιτιστικός Σύλλογος Πλατανιδίων
	Πολιτιστικός Σύλλογος Νεοχωρίου Αθλητικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Κατηχωρίου «Χείρων – Κένταυρος»
	Αθλητικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Κατηχωρίου «Χείρων – Κένταυρος»

	Εξωραϊστικός, Εκπολιτιστικός, Μορφωτικός Σύλλογος Σταγιατών «Ο Άγιος Σεραφείμ»
	Προοδευτικός Σύλλογος Μακρινίτσας
	Πολιτιστικός Οργανισμός Δράκειας
	Καλλιτεχνικός Εξωραϊστικός, Πολιτιστικός και Αθλητικός Όμιλος Ερευνών Άλλης Μεριάς
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	Πολιτιστικός Σύλλογος Ζαγοράς «Γιάννης Κορδάτος»
	Πολιτιστικός Σύλλογος Μακρυράχης
	Πολιτιστικός & Αθλητικός Οργανισμός Δήμου Ζαγοράς
	Πολιτιστικός Σύλλογος Ανηλίου
	Πολιτιστικός Σύλλογος Αγ. Δημητρίου
	Αναπτυξιακός & Τουριστικός σύλλογος Τσαγκαράδας
	Πολιτιστικός και Αθλητικός σύλλογος «Ρήγας Φεραϊός»
	Σύλλογος «Φίλοι Αγίας Μαρίνας Κισσού»
	Πολιτιστικός Σύλλογος Αγίου Ιωάννη
Δήμος Νοτίου-Πηλίου	Εκπολιτιστικός Σύλλογος Αργαλαστής
	Πολιτιστικός Σύλλογος Ξινόβρυσης
	Αναπτυξιακός Σύλλογος οικισμού Χόρτου Αργαλαστής
	Εκπολιτιστικός Σύλλογος οικισμού Λεφόκαστρου Αργαλαστής
	Εξωραϊστικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος οικισμού Καλάμου
	Εξωραϊστικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Πάλτσης Αργαλαστής
	Μορφωτικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Καλλιθέας Αργαλαστής
	Εξωραϊστικός Σύλλογος οικισμού Μικρής Πάου
	«Οι Αφέντρες των Αφετών»
	Εξωραϊστικός και Πολιτιστικός Σύλλογος «Πρόπαν» Οικισμού Καλαμακίου
	Πολιτιστικά Τμήματα Οικισμού Αγίου Γεωργίου Νηλείας
	Εξωραϊστικός και Πολιτιστικός Σύλλογος Πλάκας Νεοχωρίου
	Πολιτιστικός Σύλλογος Νεοχωρίου
	Αθλητικός, Μορφωτικός, Πολιτιστικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος Αγ. Γεωργίου Νηλείας «Ο Κένταυρος»
	Εξωραϊστικός και Πολιτιστικός Σύλλογος Πλάκας Νεοχωρίου.
	Εκπολιτιστικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος Καλών Νερών
	Τουριστικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος «Αργώ» Αφήσσου
	Εξωραϊστικός και Πολιτιστικός Σύλλογος Μηλεών «Γρηγόριος Κωνσταντάς»
	Εξωραϊστικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Κορώπης
	Εκπολιτιστικός Σύλλογος Μπελεγρίνου – Κορώπης Μηλεών
	Πολιτιστικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος «Οι Φίλοι του Πλατανιά»
	Πολιτιστικός Σύλλογος Πλατανιά «Η Σηπιάδα»
	Πολιτιστικός Σύλλογος Πλατανιά «Το χωριό μας»

Πηγή: (Φράγκου, 2019), Ιδία Επεξεργασία

6.4 Συμπεράσματα

Η περιοχή του Πηλίου μπορεί να νοείται ως ένας αστείρευτος θησαυρός ιδεών, πολιτισμού, παράδοσης και τοπικής κληρονομιάς. Το σύμπλεγμα των παραπάνω πόρων είναι απαραίτητο να διασωθεί, να αξιοποιηθεί και να αναδειχθεί με τρόπο που θα εγγράφεται ως τουριστικό αξιοθέατο στη συνείδηση περισσότερων επισκεπτών, ιδιαίτερα τουριστών του εξωτερικού. Οι ιστορικοί χώροι πρέπει να συντηρούνται πρωτίστως ως προς την κτιριακή τους αξία και να προστατευτούν επαρκώς, ώστε να μην απαξιωθεί η τουριστική ανάπτυξη που μπορεί να ανακύψει μέσα από αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Τουριστική δραστηριότητα του Πηλίου

7.1. Εισαγωγή

Ο τουρισμός και η οικονομική δραστηριότητα του είναι από τα πιο δυναμικά εξαγωγικά προϊόντα της χώρας και ατμομηχανή της εγχώριας ανάπτυξης. Σε περιφερειακό επίπεδο αποτελεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και έχει σημαντική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών που είναι τουριστικές, καθώς σύμφωνα με τον Πολύζο (2010) αυξάνει τον κύκλο εργασιών των τουριστικών μονάδων. Το τουριστικό προϊόν είναι εξαιρετικά εύπλαστο και ευμετάβλητο προϊόν και μπορεί να επηρεαστεί από τις διεθνείς τάσεις τουρισμού και τις συγκυρίες στις χώρες υποδοχής. Μια βασική ιδιότητα του είναι να ενισχύει την ευημερία των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών αναλογικά περισσότερο σε σχέση με τα αποτελέσματα που θα είχε σε μια αναπτυγμένη περιοχή και παράλληλα να δημιουργεί θέσεις εργασίας για ανειδίκευτους εργάτες και να προωθεί την ντόπια παραγωγή (Τόλια, 2017).

Στο κεφάλαιο αυτό και στις επιμέρους ενότητες θα γίνει περιγραφή του τουριστικού προφίλ της ευρύτερης περιοχής και στις υφιστάμενες μορφές τουρισμού που αναπτύσσονται και δύναται να υποστηρίξει το Πήλιο. Αξιολογείται η τουριστική προσφορά και ο αριθμός των καταλυμάτων που κατανομούνται σε αυτή, συναρτώντας ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά και συγχρόνως γίνεται αναφορά στη συγκέντρωση εξοχικών-β' κατοικίας. Καταγράφεται, επίσης, η τουριστική ζήτηση, μέσα από τις αφίξεις, τις διανυκτερεύσεις και την πληρότητα, δεδομένα που είναι απαραίτητα για τη μέτρηση της τουριστικής ανάπτυξης. Η κατακλείδα του κεφαλαίου αφορά την αποτίμηση της ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος στα χωριά του Πηλίου και καταλήγει σε συμπεράσματα τέτοια ώστε να κατανοηθεί καλύτερα η συναρμογή του τουρισμού με τα οικονομικά οφέλη αλλά και τις αρνητικές περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις στην περιοχή του Πηλίου.

7.2. Το Τουριστικό Προφίλ του Πηλίου

Ο τουρισμός είναι ένας από τους σημαντικότερους κλάδους ανάπτυξης της εγχώριας ανάπτυξης και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης διατήρησε τη δυναμική του, δημιουργώντας και νέες προκλήσεις για τους τοπικούς πληθυσμούς, όπως η στροφή στην ποιότητα. Εσχάτως, οι διεθνείς τάσεις επιτάσσουν σωστή διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας, συμμόρφωση στα όρια των φυσικών πόρων και επιδίωξη μιας πραγματικής σύνθετης βιωσιμότητας για τον κλάδο.

Η εναρμόνιση του φυσικού πλούτου με την ανθρώπινη δραστηριότητα στο δομημένο περιβάλλον, το παραδοσιακό οικιστικό δίκτυο και το πολιτιστικό απόθεμα, καθιστούν το

Πήλιο ένας από τους σημαντικότερους οικονομικούς πόρους της Μαγνησίας. Η περιοχή αποτελεί παραθεριστικό και εκδρομικό προορισμό και ο τουρισμός συνιστά ένα αναπτυξιακό εργαλείο που αναμειγνύει την εμπορική αλλά και αγροτική ανάπτυξη. Τα μεγαλύτερα ποσοστά επισκεψιμότητας παρατηρούνται τους καλοκαιρινούς μήνες και οι επισκέπτες εκτός της καλοκαιρινής περιόδου είναι κατά κύριο λόγο Έλληνες, που είτε διαθέτουν β' κατοικία κατοικία είτε εκμεταλλεύονται την προσβασιμότητα του Πηλίου από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η γειτνίαση του Πηλίου με το αστικό κέντρο του Βόλου δημιουργεί προϋποθέσεις για τουριστική κίνηση σε περιόδους που είναι εκτός εποχής. Κινητικότητα μπορεί να υπάρχει σε όλη τη διάρκεια του έτους από αυθημερόν επισκέπτες του Βόλου ή της Θεσσαλίας ευρύτερα και μάλιστα πολλοί επισκέπτες από άλλα αστικά κέντρα επιλέγουν τον προορισμό τα σαββατοκύριακα. Πολλοί επισκέπτες είναι κάτοχοι εξοχικών κατοικιών στην περιοχή και μάλιστα υπάρχουν περιπτώσεις που ο κάτοχος συντηρεί και αναβαθμίζει το σπίτι που αγοράζει λόγω παλαιότητας. Το 2007 η δυναμικότητα των καταλυμάτων των περιοχών που ανήκουν στο Πήλιο ήταν 14.694 κλίνες (Πετράκος, 2010). Το υψηλό ποσοστό εξοχικών κατοικιών δίνει στο Πήλιο χαρακτήρα υποδοχέα β' κατοικίας-παραθερισμού. Το προβληματικό δίκτυο δυσχεραίνει συχνά την ικανοποίηση της ζήτησης, ιδιαίτερα σε περιόδους που αυτή είναι υψηλή και είναι δυνητικός αποτρεπτικός παράγοντας για επισκέπτες που θέλουν να επιστρέψουν στην περιοχή. Αδυναμία αποτελεί και η αύξηση-ανάπτυξη της β' κατοικίας, που οδηγεί σε περαιτέρω σε πιέσεις σε πολλές περιοχές, δημιουργώντας ζητήματα φέρουσας ικανότητας και νομιμότητας (εκτός σχεδίου δόμηση κλπ).

Στο Πήλιο, εν τέλει, η τουριστική κίνηση που αναπτύσσεται συνδυάζει:

- Επισκέπτες που κάνουν ημερήσια εκδρομή
- Επισκέπτες που αναζητούν αναψυχή, αποδράσεις στις αργίες του Σαββατοκύριακου και βρίσκονται συνήθως στη Θεσσαλία
- Επισκέπτες που είναι αλλοδαποί και ημεδαποί και παραθερίζουν
- Επισκέπτες που επισκέπτονται το Πήλιο λόγω του χιονοδρομικού κέντρου, των πολιτιστικών εκδηλώσεων και των εκκλησιών

Ανεξάρτητα από το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, οι πολιτιστικοί πόροι που μπορεί να θεωρήσει κανείς σημεία αναφορά και πόλους έλξης στην τουριστική δραστηριότητα είναι:

- Το τρένο του Πηλίου, που έχει ενταχθεί στην UNESCO, σε συνδυασμό με τον σταθμό των Μηλέων
- Το αρχοντικό Τοπάλη, που έχει χαρακτηριστικά γνωρίσματα της πηλιορείτικης αρχιτεκτονικής
- Το πέτρινο γεφύρι της Τσαγκαράδας
- Το Μουσείο Ελιάς και Λαδιού στην Άνω Γατζέα
- Το Σχολείο του Ρήγα Φεραίου
- Το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο στην Πορταριά
- Τους Ιερούς Ναούς Αγίας Μαρίας και Αγίας Κυριακής σε ρυθμό τρίκλιτης βασιλικής. Χρονολογούνται από τον 17ο και 19 αιώνα αντίστοιχα
- Την Ιερά Μονή Αγίου Λαυρεντίου
- Τη Δημόσια Βιβλιοθήκη Ζαγοράς
- Τη Νανοπούλειο Σχολή, δείγμα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής

Οι παραλίες του Πηλίου βρέχονται και από τον Παγασητικό και από το Αιγαίο.

Ικανοποιούν ποικίλες απαιτήσεις, καθώς υπάρχουν ήσυχες παραλίες για ζευγάρια, ηλικιωμένους και οικογένειες, αλλά και πολυσύχναστες, προσελκύοντας πολλούς τουρίστες και επισκέπτες για την ποιότητα τους. Οι παραλίες βρίσκονται σε όλες τις πλευρές του Πηλίου και πολλές είναι οργανωμένες. Οι πιο γνωστές και χαρακτηριστικές είναι: στην Άφησσο, στη Μηλίνα, στα Καλά Νερά, στη Μπούφα, στα Κάτω Λεχώνια, στο Μικρό, στο Καστρί, στη Νταμούχαρη, στο Μυλοπόταμο, στα Ποτιστικά, στην Πάλτση, στο Παπά Νερό, στον Άγιο Ιωάννη, στη Φακίστρα, στους Αγίους Σαράντα και στο Χορευτό.

Σημαντικοί προορισμοί με υψηλές τιμές στις αφίξεις και στις διανυκτερεύσεις μπορούν να θεωρηθούν:

- Η Πορταρία

Προορισμός τουρισμού σαββατοκύριακου, σύντομων και ημερήσιων διακοπών ημεδαπών και αλλοδαπών, με ισχυρή παρουσία β' κατοικίας

- Η Μακρινίτσα

Προορισμός τουρισμού σαββατοκύριακου, σύντομων και ημερήσιων διακοπών ημεδαπών και αλλοδαπών, με ισχυρή παρουσία β' κατοικίας

- Το Μούρεσι

Προορισμός παραθερισμού και αναψυχής αλλοδαπών και ημεδαπών

- Η Ζαγορα

Προορισμός παραθερισμού και αναψυχής αλλοδαπών και ημεδαπών και πολιτιστικών επισκέψεων

- Τα Καλά Νερά

Προορισμός παραθερισμού και αναψυχής με μεγάλη αναλογία αλλοδαπών (Πετράκος, 2010)

7.3. Οι μορφές του τουρισμού στο Πήλιο

Η συνύπαρξη του θαλάσσιου και πράσινου στοιχείου, η σύνδεση του πολιτισμού με τη φύση και η εναρμόνιση του βουνού με την παραλιακή ζώνη και το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, δημιουργούν ένα ξεχωριστό σύμπλεγμα αισθητικής αξίας και τουριστικού ενδιαφέροντος με προοπτικές ανάπτυξης ποικιλομορφίας τουριστικών δραστηριοτήτων. Το Πήλιο προσελκύει ετερογένεια ατόμων, από νεαρούς επισκέπτες μέχρι συνταξιούχους, επισκέπτες με ειδικά ενδιαφέροντα, επισκέπτες διαφόρων εισοδημάτων. Όπως σε πολλούς άλλους τουριστικούς προορισμούς στη χώρα, παρά το εκτενές κεφάλαιο σε πόρους, τόσο πολιτισμικούς όσο και φυσικούς, γνώρισμα του τουριστικού προϊόντος είναι η υψηλή εποχικότητα. Εκτός από τα κεφαλοχώρια του Πηλίου, οι υπόλοιποι οικισμοί δεν είναι ιδιαίτερα οργανωμένοι σε θέματα οργάνωσης και προβολής των υφιστάμενων πόρων τους και παρουσιάζουν υστέρηση στην σωστή εκμετάλλευση των τουριστικών αξιοθέατων τους και στην αποκόμιση υπεραξίας από αυτές. Το παραδοσιακό μοντέλο τουρισμού ηλίου-θάλασσας έχει διατηρηθεί και παράλληλα αναπτύσσονται και άλλες μορφές τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός, ο οικουρισμός, ο γαστρονομικός, ο ορεινός, ο θρησκευτικός, ο συνεδριακός, ο θαλάσσιος και ο πολιτιστικός τουρισμός.

7.3.1. Ορεινός Τουρισμός

Ο ορεινός τουρισμός αναδεικνύει τον ενεργό τρόπο ζωής και βασίζεται σε αθλητικές δραστηριότητες όπως το σκι, η ορειβασία, η πεζοπορία και το ποδήλατο βουνού (Φράγκου, 2019).

7.3.2. Χιονοδρομικός Τουρισμός

Η τουριστική κίνηση του Πηλίου στην χειμερινή περίοδο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο Χιονοδρομικό Κέντρο «Αγριόλευκες» στα Χάνια και οι γειτνιάζουσες περιοχές εμφανίζουν πολλές περιόδους αιχμής τους χειμερινούς μήνες. Το Χιονοδρομικό Κέντρο είναι πυλώνας για την τοπική οικονομία των γύρω περιοχών και των εποχικών καταλυμάτων που καλούνται να αντεπεξέλθουν στην αύξηση της ζήτησης.

7.3.3. Περιηγητικός Τουρισμός

Με το πέρασμα του χρόνου στο Πήλιο έχουν δημιουργηθεί ένα σύνολο διαδρομών και μονοπατιών, πολλά εξ αυτών σηματοδοτούμενα. Η περιήγηση στα μονοπάτια μπορεί να γίνει οργανωμένα ή ελεύθερα και η σωρεία από μονοπάτια και καλντερίμια επιτρέπει στον επισκέπτη να δοκιμάσει πολλές μορφές τουρισμού πέρα από τον περιπατητικό και να παρατηρήσει το φυσικό περιβάλλον.

Οι διαδρομές που μπορούν να διανύσουν οι επισκέπτες είναι οι παρακάτω:

Πίνακας 37: Οι διαδρομές του Πηλίου

- Αφισσος-Αφέτες
- Αγ. Βλάσιος-Αγ. Λαυρέντιος
- Αγ. Γεώργιος Νηλείας-Κουβερντέλη Τσαγκαράδα
- Αγ. Γεώργιος-Αγριόλευκες-Τσαγκαράδα
- Αγ. Γεώργιος-Κάτω Γατζέα
- Αγ. Γεώργιος-Κισσός
- Αγ. Γεώργιος-Κουρβεντέλη-Τσαγκαράδα
- Αγ. Γεώργιος-Μέγα Ίσωμα-Τσαγκαράδα
- Αγ. Γεώργιος-Μούρεσι
- Αγ. Γεώργιος-Πινακάτες
- Αγ. Λαυρέντιος-Αγ. Γεώργιος
- Αγ. Λαυρέντιος-Κισσός
- Αγ. Ονούφριος-Μακρινίτσα-Πορταριά-Χάνια-Αγριόλευκες
- Αγ. Ονούφριος-Μακρινίτσα-Σταγιάτες Αγ. Παρασκευή-Ζαγορά
- Αγριά-Αγ. Λαυρέντιος-Αγ. Βλάσιος-Άνω Λεχώνια
- Αγριά-Αγ. Λαυρέντιος-Χάνια
- Αηδονοφωλιές-Μακρινίτσα-Σταγιάτες
- Αηδονοφωλιές-Πορταριά-Σταγιάτες
- Αι. Γιάννης-Φακίστρα
- Ανακασιά-Μακρινίτσα-Πορταριά Ανακασιά-Πορταριά
- Άνω Βόλος-Σταγιάτες-Μακρινίτσα Άνω Κερασιά-Βένετο
- Άνω Κερασιά-Γερακοφωλιά-Βένετο Άνω Κερασιά-Μνημείο Αλφόνος-Μονή Φλαμουρίου
- Άνω Κερασιά-Μονή Φλαμουρίου-Βένετο
- Άνω Κερασιά-Πουρί
- Άνω Λεχώνια-Αγ. Γεώργιος
- Άνω Λεχώνια-Παλιόκαστρο-Αγ. Βλάσιος
- Αργαλαστή-Κάλαμος
- Αργαλαστή-Λαύκος
- Αργαλαστή-Λεφόκαστρο-Κάλαμος Αργαλαστή-Ξυνόβρυση
- Αφέτες-Νεοχώρι
- Βένετο-Κεραμίδι
- Βένετο-Παλιόκαστρο
- Βένετο-Σπηλιές-Ταρσανάς
- Βένετο-Πουρί
- Βόλος -Ξυνόβρυση
- Βόλος-Αγριά-Άνω Λεχώνια-Άνω Γατζέα

Πηγή: (Φράγκου, 2019)

7.3.4. Ορειβατικός Τουρισμός και Τουρισμός Περιπέτειας

Το πολύπλοκο φυσικό περιβάλλον και η γεωμορφολογία του Πηλίου είναι η βάση για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων αναρρίχησης. Στην περιοχή έχουν δημιουργηθεί διαδρομές με ποικίλες υψομετρικές διαφορές και υψηλή δυσκολία. Διαθέτει ποιοτικά αναρριχητικά πεδία και λειτουργούν τρία ορειβατικά καταφύγια, δύο στα Χάνια και ένα στη Ζαγορά. Μια ακόμα δραστηριότητα που αποκτά δημοφιλία είναι η κατάβαση φαραγγιών και οι επισκέπτες διασχίζουν τα φαράγγια του Μυλοπόταμου και της Φάγκιστρας, που διακρίνονται για την ποιότητα τους, αλλά και του Ξουριχτίου. Στην Αγριά ο επισκέπτης μπορεί να κάνει αναρρίχηση στα ασβεστολιθικά βράχια της Ανεμούτσας, στην παραλία του Μικρού οι βράχοι δίνουν επίσης τη δυνατότητα αναρρίχησης με 18 διαδρομές και το ίδιο στη σπηλιά Πάου στην Αργαλαστή.

Το δίκτυο δασικών διαδρομών του Πηλίου υποστηρίζει και την δραστηριότητα του μηχανοκίνητου εξοπλισμού. Οι επισκέπτες μπορούν να συμμετέχουν σε ερασιτεχνικούς αγώνες Enduro, On-Off, Quad, Trail ride, 4x4 και να παρακολουθήσουν ειδικά γεγονότα ράλι κάθε χρόνο.

Επιπρόσθετες δραστηριότητες που μπορούν να προσελκύσουν θέλγητρα για τους λάτρεις του ορεινού τουρισμού είναι η ποδηλασία βουνού, η τοξοβολία και η ιπασία (Φράγκου, 2019; Κουτάκος κα, 2014).

7.3.5. Οικοτουρισμός

Ο οικοτουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή τουρισμού με αρχές την προστασία του περιβάλλοντος, την ανάδειξη της αισθητικής και ποιοτικής αξίας των πολιτιστικών και φυσικών πόρων, τη διαχείρισή τους, εμπλέκοντας στο σχεδιασμό και τη διαδικασία τις τοπικές κοινωνίες.

Το πολιτιστικό και φυσικό κεφάλαιο του Πηλίου μπορούν να γίνει αντίκειμενο θαυμασμού. Πολλοί επισκέπτες έρχονται στο Πήλιο για να παρατηρήσουν την πλούσια χλωρίδα και πανίδα, να ανακαλύψουν ιδιαιτερότητες της άγριας ζωής και να συλλέξουν βότανα και φρούτα. Ολόκληρη η έκταση του Πηλίου ενταχθεί στο Δίκτυο NATURA 2000 και η προστασία και η διατήρηση του αυθεντικού στοιχείου της μπορεί να γίνει μέσω της ανάπτυξης του οικοτουρισμού (Φράγκου, 2019).

7.3.6. Αγροτουρισμός

Ο επισκέπτης που κάνει αγροτουρισμό συμμετέχει ενεργά στον αγροτικό τρόπο ζωής, ασχολείται με αγροτικές δραστηριότητες και αλληλεπιδρά με ανθρώπους διαφορετικών νοοτροπιών. Ο αγροτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που μπορεί να επενεργήσει θετικά στην παραμονή πληθυσμού στον τόπο κατοικίας, και να συγκεράσει την προώθηση της ποιότητας και την τόνωση των τοπικών οικονομιών με την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι ήπιες δραστηριότητες που σχετίζονται με την εντοπιότητα, τη φιλοξενία, την ύπαιθρο καθιστούν αυτό το είδος τουρισμού ένα από τα πιο συμβατά και κερδοφόρα για μια ορεινή περιοχή. Το τελικό τουριστικό πακέτο που προσφέρεται στον τουρίστα, συνδυάζει τον τουρισμό περιπέτειας, τον θρησκευτικό τουρισμό, τον πολιτιστικό και γαστρονομικό τουρισμό. Μέσω των γυναικείων συνεταιρισμών και την προώθηση τοπικών προϊόντων, ο αγροτουρισμός οργανώνεται καλύτερα. Στο Δήμο Ζαγοράς έχουν δημιουργηθεί αγροτικά καταλύματα υψηλής ποιότητας και διερευνήθηκε η πρόσμειξη του τουρισμού στη γεωργία, χωρίς όμως ικανοποιητικά αποτελέσματα, λόγω έλλειψης εμπειρίας (Φράγκου, 2019).

Η παρουσία των γυναικών στην αγροτική επιχειρηματικότητα και η δραστηριοποίησή

τους είναι μια κύρια πτυχή του αγροτουρισμού. Ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς σηματοδοτεί την αξία ενός τέτοιου επιχειρηματικού σχήματος, καθώς αναβαθμίζει τη θέση της γυναίκας στην περιοχή. Ο συνεταιρισμός είναι θύλακας αξιοποίησης βοτάνων, αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών και συμβάλλει δημιουργικά στην απασχόληση του γυναικείου φύλου. Πιο συγκεκριμένα:

- Παρασκευάζει οικολογικά προϊόντα και τοπικά εδέσματα που διατίθενται σε τοπικές εκδηλώσεις
- Κατασκευάζει χειροτεχνήματα παραδοσιακής και σύγχρονης τέχνης
- Διαθέτει εκθετήριο με όλα τα προϊόντα (παραδοσιακά γλυκά, κοσμήματα, βότανα της περιοχής κλπ) που εξάγει και ο επισκέπτης μπορεί να τα δοκιμάσει στον ίδιο χώρο (Μαυρουδάκης, 2010)

Τα προϊόντα που παράγονται χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα και έχουν προσδώσει καλή φήμη στο συνεταιρισμό (Καμπίσιου, 2010).

Οι Γυναικείοι αγροτικοί συνεταιρισμοί που λειτουργούν στο Πήλιο, είναι οι εξής:

- Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς: Παράγει γλυκά κουταλιού, μαρμελάδες, αποξηραμένα φυτά και καλλυντικά είδη. Διατηρεί ξενώνα και κατάστημα
- Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Πορταριάς «Η ΠΟΡΤΑΡΙΑ»: Παράγει γλυκά κουταλιού/ταψιού, μαρμελάδες, ζυμαρικά
- Αγροτουριστικός Ανθοκομικός Συνεταιρισμός Γυναικών Μακρυράχης «Η ΓΑΡΔΕΝΙΑ», δραστηριότητες: Ασχολείται με την ανθοκομία και εμπορεύεται λουλούδια
- Αγροτικός Συνεταιρισμός Ανηλίου, Ομάδα Γυναικών «ΑΝΗΛΙΩΤΙΚΑ – ΤΑ ΑΛΛΙΩΤΙΚΑ»: Παράγει γλυκά κουταλιά, τουρσιά
- Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών Βυζίτσας «ΕΣΠΕΡΙΔΕΣ»: Παράγει γλυκά κουταλιού/ταψιού, μαρμελάδες, λικέρ, καλάθια δώρων.
- Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών Άγιου Γεώργιου: Παράγει παραδοσιακά Γλυκά και Μαρμελάδες.
- Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Αφετών «Η ΘΕΤΙΣ»: Παράγει Γλυκά, Μαρμελάδες, Παραδοσιακά Προϊόντα, Ποτά
- Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών Κερασιάς «ΔΡΥΑΔΕΣ»: Ασχολείται με την οικοτεχνία και τη χειροτεχνία
- Γυναικείος Συνεταιρισμός Λαύκου «ΒΙΟΛΕΤΑ»: Παράγει και εμπορεύεται Βιολογικά Προϊόντα, Αρωματικά Φυτά, Τσάι και Ρίγανη
- Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Μουρесьίου: Παράγει και εμπορεύεται γλυκά κουταλιού/ταψιού, εδέσματα και ποτά
- Ομάδα Γυναικών Δημοτικής Αναπτυξιακής Επιχείρησης Δήμου Μηλεών: Παράγει και εμπορεύεται γλυκά κουταλιού/ταψιού, παραδοσιακές πίτες.

7.3.7. Γαστρονομικός Τουρισμός

Οι επισκέπτες επιλέγουν συχνά τον προορισμό με κριτήριο την τοπική κουζίνα και ενδιαφέρον για την εμπειρία και την ανακάλυψη νέων γεύσεων από τοπικούς παραγωγούς και παραδοσιακές επιχειρήσεις. Το 25% των εγχώριων εσόδων από τον τουρισμό προέρχεται από τον γαστρονομικό τουρισμό και αν αναπληρωθούν τα γνωστικά κενά και αναπτυχθεί στρατηγικά, αυτό το είδος τουρισμού συγκεντρώνει πολλές προοπτικές

ανάπτυξης (capital.gr, 2019). Η γαστρονομία ειδικά για τις ορεινές περιοχές αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα και είναι προτεραιότητα η προγραμματική της ανάπτυξη μέσα στα επόμενα χρόνια.

Το Πήλιο φημίζεται για τα παραδοσιακά του τοπικά προϊόντα, όπως τα μήλα, τα βότανα, τα μανιτάρια, οι ελιές και προσελκύει επισκέπτες για την τοπική του κουζίνα. Στους οικισμούς της περιοχής οι τοπικοί παραγωγοί εκθέτουν και προωθούν τα προϊόντα τους σε καταστήματα και περίπτερα γυναικείων συλλόγων. Προϊόντα που μπορεί να δοκιμάσει ο επισκέπτης στα χωριά του Πηλίου είναι:

- Γλυκά του κουταλιού από τοπικά συστατικά
- Τα τσιτσίραβλα, που διατηρούνται στην άλμη
- Φυτικά βότανα και τσάι
- Μέλι και βασιλικός πολτός
- Λάδι και ελιές
- Κάστανα και καρύδια
- Τραχανάς ξινός
- Μήλα Ζαγορίν
- Τσίπουρο

Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι στους περισσότερους οικισμούς διοργανώνονται πολιτισμικά δρώμενα και γιορτές με θέμα τα τοπικά προϊόντα, όπως γιορτή λουκάνικου στις Σταγιάτες, η γιορτή κερασιού στον Άγιο Λαυρέντιο κλπ.

7.3.8. Θρησκευτικός Τουρισμός

Ο θρησκευτικός τουρισμός στο Πήλιο έχει μια σημαντική βάση αναφοράς για να αναπτυχθεί, καθώς το υφιστάμενο δυναμικό σε εκκλησίες και μοναστήρια είναι ανεκτίμητης αξίας. Ο θρησκευτικός τουρισμός απεκδύεται από την εποχικότητα και δημιουργεί ζήτηση όλες τις περιόδους του χρόνου. Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να συνδεθεί με τον περιηγητικό τουρισμό και στο πλαίσιο αυτής της σύμπραξης τα θρησκευτικά στοιχεία που διεξάγονται (θρησκευτικές εορτές) και υφίστανται στο χώρο θα βρίσκονται σε διάδραση με ένα δίκτυο διαδρομών εκτείνεται με επίκεντρα τα μοναστήρια που έχουν αναφερθεί παραπάνω (Φράγκου, 2011).

7.3.9 Συνεδριακός Τουρισμός

Οι συνεδριακός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που δίνει ευκαιρίες για περισσότερα κέρδη τα τελευταία χρόνια. Είναι αλληλένδετος με άλλες μορφές τουρισμού, όπως ο πολιτιστικός, ο τουρισμός πόλης, καθώς η εμπειρία αυτού του είδους τουρισμού είναι σύντομη. Σημαντικό είναι και το προφίλ του συνεδριακού τουρίστα, διότι πρόκειται συνήθως για άτομα υψηλού εισοδήματος. Τα ενδιαφέροντα αυτού του τύπου τουρίστα είναι συμβατά με τα προνόμια που διακρίνουν το Πήλιο: συμμετέχει σε εκδηλώσεις και γεγονότα, ζητά ποιοτικό φαγητό, επισκέπτεται μουσεία και εκθέσεις και εμπλουτίζει το σύννηθες μοντέλο ζήτησης που υπάρχει εξ ορισμού από τα ξενοδοχεία.

Η δραστηριότητα του συνεδριακού τουρισμού είναι αυξημένη στο Βόλο και στο Πήλιο τα τελευταία χρόνια. Τα συνέδρια φιλοξενούνται σε αίθουσες ξενοδοχείων, ενώ και το συνεδριακό κέντρο της Μονής Πάου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για επιστημονικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες (Φράγκου, 2019). Το συνεδριακό κέντρο που σχεδιάστηκε στο Βόλο, στο Πεδίον Άρεως, καλύπτει τις ανάγκες ολόκληρου του Νομού για συνεδριακό τουρισμού και οι συνέδριοι που επισκέπτονται το Βόλο, στη διάρκεια του

συνέδριου, είναι δυναμικοί επισκέπτες και του Πηλίου και θα δημιουργηθούν επιπλέον ροές (Βισβίκη, 2017).

7.3.10. Θαλάσσιος Τουρισμός

Η ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη θάλασσα και τις ακτές. Οι δραστηριότητες που απολαμβάνει ο επισκέπτης είναι η ηλιοθεραπεία, τα παιχνίδια παραλίας, οι καταδύσεις, το ψάρεμα, το θαλάσσιο σκι και καγιάκ, wind surfing η ιστιοπλοΐα, το κανό και η εξερεύνηση απομακρυσμένων παραλιών. Το Πήλιο και η ακτογραμμή των παράκτιων περιοχών προσφέρονται για θαλάσσιο καγιάκ, για εκδρομές με καΐκια και ταχύπλοα ή ιστιοπλοϊκά σκάφη. Οι υποδομές για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού είναι πενιχρές, καθώς εκλείπουν οι οργανωμένες μαρίνες και τα αλιευτικά καταφύγια δεν παρέχουν εξυπηρέτηση, κάτι που οδηγεί σε συγκέντρωση των σκαφών στο Βόλο, στη Σκιάθο και τη Σκόπελο (Φράγκου, 2019; Γεωργούδη, 2015).

Πέρα από τους παράκτιους οικισμούς, στο Πήλιο οι επισκέπτες μπορούν να πραγματοποιήσουν εκδρομές σε νησιά όπως το Τρίκερι, ο Αλατάς, η Πρασούδα και η Μικρά. Υπάρχει η δυνατότητα για ενοικίαση σκαφών, αλλά και η συμμετοχή σε οργανωμένες ημερήσιες κρουαζιέρες.

7.3.11. Πολιτισμικός Τουρισμός

Σύμφωνα με τον ορισμό του Παγκόσμιο Οργανισμού Τουρισμού, ο πολιτισμικός τουρισμός ορίζεται ως το πολιτιστικό ταξίδι που συνδυάζεται με εκπαιδευτικές συναντήσεις, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, φεστιβάλ, θεατρικές παραστάσεις, μελέτη φυσικού περιβάλλοντος, λαϊκού πολιτισμού και τέχνης (Καρνάβα, 2017). Ο επισκέπτης θαυμάζει τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά και γνωρίζει την πολιτιστική κληρονομιά και ιστορική κληρονομιά μιας περιοχής (Καλαϊτζίδου, 2014; McIntosh, 2008). Στο Πήλιο ως πολιτιστικοί πόροι μπορούν να νοηθούν η αρχιτεκτονική κληρονομιά, τα παραδοσιακά κτίσματα, οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα λαογραφικά στοιχεία, η μουσική, οι χοροί, τα ειδικά γεγονότα, τα πανηγύρια, οι διαδρομές, τα γεφύρια, τα παραδοσιακά και η ιστορία. Ο πολιτιστικός τουρισμός στην περιοχή προσφέρεται επίσης μέσω των μουσείων, των πνευματικών κέντρων, των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, όπως η Γιορτή του Μήλου, οι εκδηλώσεις προς τιμήν του Ρήγα Φεραίου (Φράγκου, 2019) συγκροτώντας μια συστάδα από διακριτούς πολιτιστικούς πόλους που είναι επικουρικοί για τον δημιουργικό χρόνο των επισκεπτών και μπορούν να αναπτυχθούν σαν ένα ενιαίο προϊόν.

7.4. Τουριστική Προσφορά - Υποδομές τουρισμού

Στο Πήλιο, λειτουργούν οι εξής τύποι ξενοδοχειακών καταλυμάτων:

- επιπλωμένα διαμερίσματα
- κατοικίες Airbnb
- ξενοδοχεία κλασικού τύπου
- ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένου διαμερίσματος
- παραδοσιακά ξενοδοχεία

Πίνακας 38: Καταγραφή των τουριστικών καταλυμάτων του Πηλίου το 2016

Περιοχή	Τύπος Καταλυμάτων		Σύνολο	Ποσοστό (%)
	Παραδοσιακά Καταλύματα	Ξενοδοχεία		
Δήμος Βόλου	24	29	53	25,35
Δημοτική Ενότητα Αγρίας	0	7	7	3,34
Δημοτική Ενότητα Πορταριάς	8	16	24	11,70
Δημοτική Ενότητα Μακρινίτσας	13	4	17	8,13
Δημοτική Ενότητα Αρτέμιδας	3	2	5	2,39
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	29	45	74	35,40
Δημοτική Ενότητα Ζαγοράς	8	11	19	9,09
Δημοτική Ενότητα Μουρεσίου	12	34	46	22,00
Δήμος Νοτίου Πηλίου	22	60	82	40,00
Δημοτική Ενότητα Αργαλαστής	1	5	6	2,87
Δημοτική Ενότητα Αφετών	0	11	11	5,26
Δημοτική Ενότητα Μηλέων	17	34	51	24,40
Δημοτική Ενότητα Σηπιάδος	4	9	13	6,22
Δημοτική Ενότητα Τρικερίου	0	1	1	0,47
Σύνολο	75	134	209	100,00

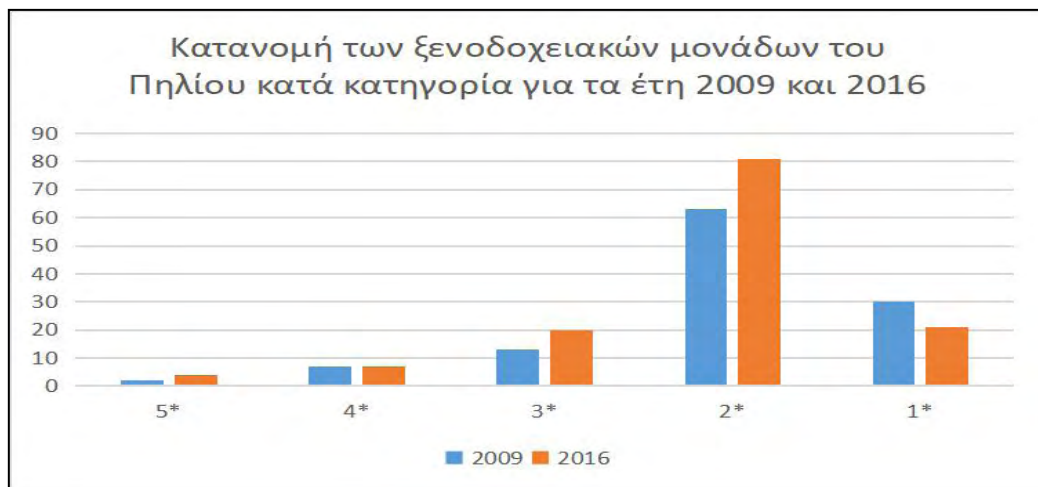
Πηγή: (Ένωση Ξενοδόχων Μαγνησίας, 2016), Ιδία Εξεργασία

Αυτό που παρατηρείται στον Πίνακα 38 είναι ότι το ποσοστό των ξενοδοχείων είναι αισθητά μεγαλύτερο από αυτό των παραδοσιακών καταλυμάτων. Το υψηλότερο ποσοστό καταλυμάτων αθροιστικά βρίσκεται στο Δήμο Νοτίου Πηλίου και εξετάζοντας μεμονωμένα τους δύο τύπους καταλυμάτων, τα περισσότερα παραδοσιακά καταλύματα καταγράφονται στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου και τα περισσότερα ξενοδοχεία στο Δήμο Νοτίου Πηλίου. Σε επίπεδο ΔΕ, η ΔΕ Μηλέων έχει τον μεγαλύτερο αριθμό παραδοσιακών καταλυμάτων και η ΔΕ Μουρεσίου τα περισσότερα ξενοδοχεία. Τέλος, πενιχρό είναι το τουριστικό δυναμικό στη ΔΕ Τρικεριού, ενώ σε πολλές περιοχές, κυριαρχεί ένας τύπος καταλύματος, όπως στις Αφέτες, στην Αργαλαστή, στη Μακρινίτσα και στην Αγριά.

7.4.1. Ξενοδοχειακό Δυναμικό τις περιόδους 2009 και 2016

Το ξενοδοχειακό δυναμικό του Πηλίου για την περίοδο 2016 καταγράφηκε παραπάνω. Παρόμοια στοιχεία αναλύονται και κωδικοποιούνται για την περίοδο 2009 και εξετάζεται η εξέλιξη του ξενοδοχειακού δυναμικού ανάμεσα σε αυτές τις δύο χρονολογίες.

Στον Πίνακα 39, στους Δήμους που μελετώνται, παρατηρείται ότι οι ξενοδοχειακές μονάδες κατηγορίας 5* πρόσθεσαν δύο επιπλέον μονάδες στο δυναμικό τους το 2016, ένδειξη ότι εν μέσω κρίσης η ζήτηση για πολυτελή τουρισμού δεν αμβλύθηκε. Υπήρξε σταθερότητα στις ξενοδοχειακές μονάδες κατηγορίας 4*, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες κατηγορίες που ήταν πιο μεταβλητές. Αυτό αποτυπώνεται και στο διάγραμμα 33, όπου διαπιστώνεται ότι τα ξενοδοχεία κατηγορίας 3* και 4* αυξήθηκαν σημαντικά, ενώ αντίθετα τα ξενοδοχεία κατηγορία 1* μειώθηκαν.

Διάγραμμα 33: Κατανομή των ξενοδοχειακών μονάδων του Πηλίου κατά κατηγορία για τα έτη 2009 και 2016

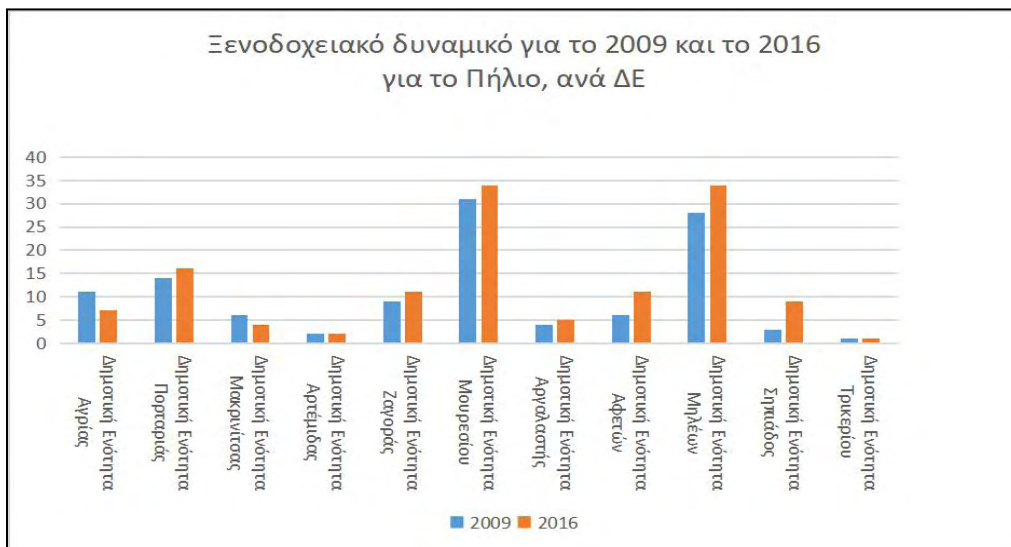
Πηγή: (Πετράκος, 2010; Ένωση Ξενοδόχων Μαγνησίας, 2016; booking.com, 2020), Ίδια επεξεργασία

Το έτος 2009 οι ξενοδοχειακές μονάδες του Δήμου Βόλου έφθαναν τις 33 και το 2016 μειώθηκαν στις 29. Ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου το 2008 διέθετε 40 ξενοδοχειακές μονάδες που αυξήθηκαν στις 45, ενώ η μεγαλύτερη μεταβολή εμφανίζεται στο Δήμο Νοτίου Πηλίου, που άυξησε κατά 18 τις ξενοδοχειακές μονάδες του. Σε επίπεδο ΔΕ, στις ΔΕ Αγριάς, Μακρινίτσας, Αρτέμιδας οι ξενοδοχειακές μονάδες μειώθηκαν. Στις ΔΕ Αφετών, Μηλέων και Σηπιάδος παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη θετική μεταβολή. Οι επικρατούσες ΔΕ σε ξενοδοχειακό δυναμικό είναι η ΔΕ Μηλέων και Μουρεσίου, με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες.

Διάγραμμα 34: Ξενοδοχειακό δυναμικό για το 2009 και το 2016 για το Πήλιο, ανά Δήμο

Πηγή: (Πετράκος, 2010; Ένωση Ξενοδόχων Μαγνησίας, 2016; booking.com, 2020), , *Ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 35: Ξενοδοχειακό δυναμικό για το 2009 και το 2016 για το Πήλιο, ανά ΔΕ

Πηγή: (Πετράκος, 2010; Ένωση Ξενοδόχων Μαγνησίας, 2016; booking.com, 2020), *Ιδία επεξεργασία*

Πίνακας 39: Ξενοδοχειακό δυναμικό για τα έτη 2009 και 2016 ανά Δήμο και Δημοτική Ενότητα στην περιοχή μελέτης

	2009						2016					
	5*	4*	3*	2*	1*	Σύνολο	5*	4*	3*	2*	1*	Σύνολο
Δήμος Βόλου	1	6	6	17	3	33	2	3	8	14	2	29
Δημοτική Ενότητα Αγρίας	0	3	2	5	1	11	1	0	2	3	1	7
Δημοτική Ενότητα Πορταριάς	1	3	2	8	0	14	1	3	5	7	0	16
Δημοτική Ενότητα Μακρινίτσας	0	0	1	3	2	6	0	0	0	3	1	4
Δημοτική Ενότητα Αρτέμιδας	0	0	1	1	0	2	0	0	1	1	0	2
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	0	1	3	27	9	40	1	1	7	27	8	45
Δημοτική Ενότητα Ζαγοράς	0	0	0	6	3	9	0	0	1	7	3	11
Δημοτική Ενότητα Μουρεσίου	0	1	3	21	6	31	1	1	6	20	5	34
Δήμος Νοτίου Πηλίου	1	0	4	19	18	42	1	3	5	40	11	60
Δημοτική Ενότητα Αργαλαστής	0	0	1	2	1	4	0	0	0	5	0	5
Δημοτική Ενότητα Αφετών	0	0	1	4	1	6	0	0	2	8	1	11
Δημοτική Ενότητα Μηλέων	1	0	1	12	14	28	1	3	2	20	8	34
Δημοτική Ενότητα Σηπιάδος	0	0	0	1	2	3	0	0	0	7	2	9
Δημοτική Ενότητα Τρικερίου	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1

Πηγή: (Πετράκος, 2010; Ένωση Ξενοδόχων Μαγνησίας, 2016; booking.com, 2020), Ιδία Επεξεργασία

7.4.2. Παραδοσιακά Καταλύματα

Τα παραδοσιακά καταλύματα είναι μια ιδιαίτερη μορφή καταλύματος που ανθίζει στον ορεινό χώρο και συνεπικουρείται από τα αρχοντικά που έχουν διατηρηθεί σε πολλούς οικισμούς. Στον Πίνακα 40 διαπιστώνεται ότι σε όλες τους Δήμους τα διαθέσιμα παραδοσιακά καταλύματα μειώθηκαν. Πρέπει να αναφερθεί η μείωση των πολυτελών καταλυμάτων, κυρίως στο Δήμο Βόλου. Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου το 2016 δεν υπήρχε κανένα LUX κατάλυμα. Τα περισσότερα παραδοσιακά καταλύματα κατηγορίας Α συγκεντρώνονται στο Δήμο Νοτίου Πηλίου και το δυναμικό καταλυμάτων κατηγορίας Β είναι ισόποσο στους Δήμους Βόλου και Νοτίου Πηλίου, αριθμώντας 8 καταλύματα.

Πίνακας 40: Δυναμικό Παραδοσιακών Καταλυμάτων του Πηλίου κατά κατηγορία για τα έτη 2009 και 2016

	2009				2016			
	Παραδοσιακά Καταλύματα				Παραδοσιακά Καταλύματα			
Δήμοι / Δημοτικές Ενότητες	LUX	A	B	Σύνολο	LUX	A	B	Σύνολο
Δήμος Βόλου	4	20	8	32	1	17	6	24
Δημοτική Ενότητα Αγρίας	0	0	0	0	0	0	0	0
Δημοτική Ενότητα Πορταριάς	1	7	3	11	1	5	2	8
Δημοτική Ενότητα Μακρινίτσας	3	10	5	18	0	9	4	13
Δημοτική Ενότητα Αρτέμιδας	0	3	0	3	0	3	0	3
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	1	20	4	25	0	19	1	20
Δημοτική Ενότητα Ζαγοράς	0	7	1	8	0	7	0	7
Δημοτική Ενότητα Μουρεσίου	1	13	3	17	0	12	1	13
Δήμος Νοτίου Πηλίου	3	23	8	34	3	11	5	19
Δημοτική Ενότητα Αργαλαστής	0	1	1	2	0	1	0	1
Δημοτική Ενότητα Αφειτών	0	1	1	2	0	0	0	0
Δημοτική Ενότητα Μηλέων	3	16	6	25	3	10	4	17
Δημοτική Ενότητα Σηπιάδος	0	4	0	4	0	3	1	4
Δημοτική Ενότητα Τρικερίου	0	1	0	1	0	0	0	0

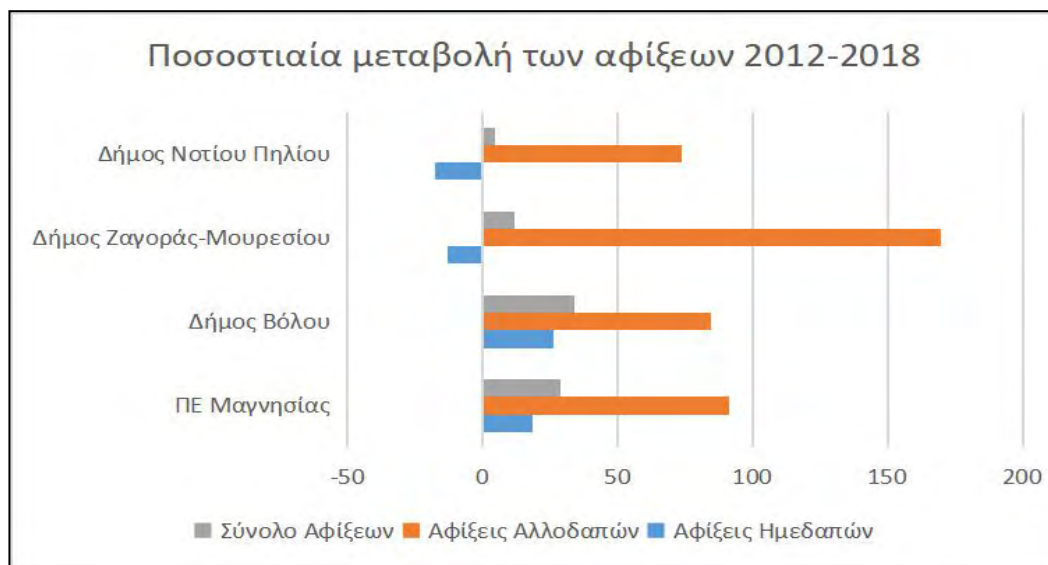
Πηγή: (Πετράκος, 2010; Ένωση Ξενοδόχων Μαγνησίας, 2016; booking.com, 2020), Ιδία Επεξεργασία

7.5. Τουριστική Ζήτηση

7.5.1. Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ)

Για τις αφίξεις των ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ), επιλέχθηκε η σύγκριση ανάμεσα στις χρονολογίες 2012 και 2018. Το 2018 είναι η πιο πρόσφατη χρονολογία με διαθέσιμα τα σχετικά στατιστικά στοιχεία και το 2012 αποτελεί μια κομβική ημερομηνία για την δεινοπαθούσα ελληνική οικονομία, καθώς με την υπογραφή του Δεύτερου Μνημονίου η προστιθέμενη αξία των βασικών παραγωγικών κλάδων τέθηκε σε επιπλέον κίνδυνο.

Στη διάρκεια της περιόδου 2012-2016 σε όλα τα διοικητικά επίπεδα που εξετάζονται, το σύνολο των αφίξεων και οι αφίξεις αλλοδαπών είχαν θετική μεταβολή. Σύμφωνα και με τον Πίνακα 41, οι αφίξεις αλλοδαπών αυξήθηκαν δραματικά με ποσοστά που ξεπερνάνε το 50% και ειδικότερα στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου η αύξηση των αφίξεων αλλοδαπών είναι αξιοσημείωτη και παραπάνω από διπλάσια (169,70%). Παρά τη γενικότερα αύξηση στις αφίξεις, οι αφίξεις των ημεδαπών στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου, σημειώνουν μια ανεπαίσθητη μείωση. Το φαινόμενο αυτό είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη, καθώς οι δύο αυτοί Δήμοι αποτελούν τους πυρήνες της ιστορίας και της πολυκεντρικής ανάπτυξης του Πηλίου, αλλά φαίνεται πως πάσχουν στη ζήτηση εσωτερικού τουρισμού.

Διάγραμμα 36: Ποσοστιαία μεταβολή των αφίξεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ) κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο για τη χρονική περίοδο 2012-2018

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, 2020), Ιδία επεξεργασία

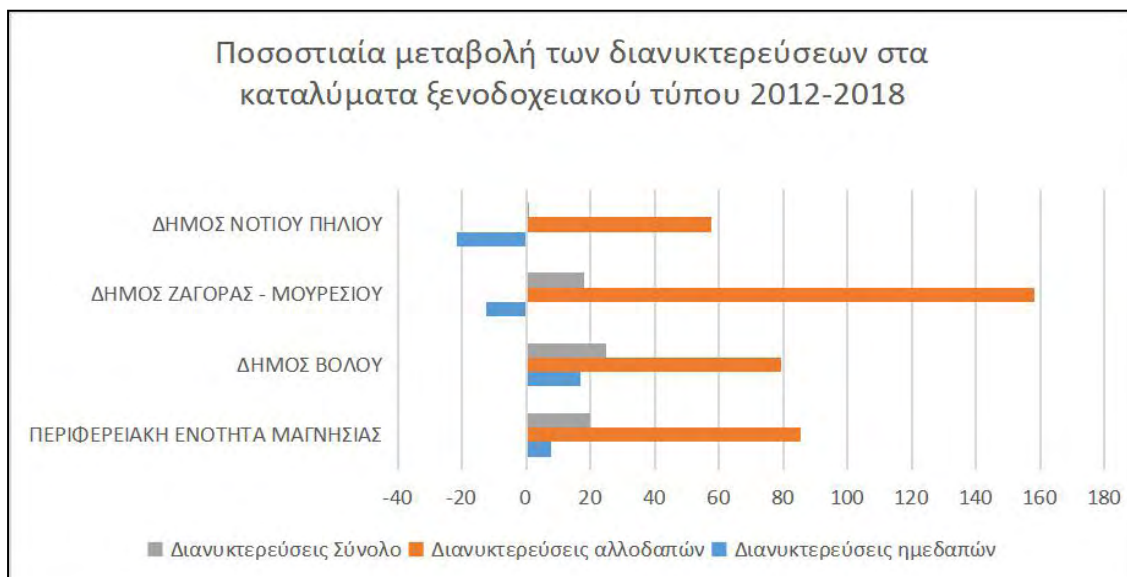
Πίνακας 41: Αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ), κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο για τα έτη 2012 και 2018

Περιφερειακή Ενότητα / Δήμος	2012			2018		
	Αφίξεις Ημεδαπών	Αφίξεις Αλλοδαπών	Σύνολο Αφίξεων	Αφίξεις Ημεδαπών	Αφίξεις Αλλοδαπών	Σύνολο Αφίξεων
ΠΕ Μαγνησίας	200.536	31.998	232.534	237.818	61.242	299.060
Δήμος Βόλου	163.144	23.734	186.878	206.167	43.745	249.912
Δήμος Ζαγοράς-Μουρесьου	21.326	3.301	24.627	18.591	8.903	27.494
Δήμος Νοτίου Πηλίου	14.737	4.825	19.562	12.114	8.382	20.496

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, 2020), Ιδία Επεξεργασία

7.5.2. Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ)

Η εικόνα στη μεταβολή των διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου για την ίδια περίοδο, είναι ανάλογη αυτής των αφίξεων. Αλματώδη άνοδο σε διανυκτερεύσεις είχαν όλοι οι Δήμοι και ειδικότερα ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρесьου, αναλογικά με τις αφίξεις που σημείωσε.

Διάγραμμα 37: Ποσοστιαία μεταβολή των διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ) κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο για τη χρονική περίοδο 2012-2018

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, 2020), Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 42: Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ), κατά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο για τα έτη 2012 και 2018

Περιφερειακή Ενότητα / Δήμος	2012			2018		
	Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών	Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών	Σύνολο Διανυκτερεύσεων	Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών	Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών	Σύνολο Διανυκτερεύσεων
ΠΕ Μαγνησίας	442.004	82.718	524.722	475.993	153.517	629.510
Δήμος Βόλου	321.790	47.368	369.158	376.117	84.980	461.097
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	60.517	13.184	73.701	52.908	34.018	86.926
Δήμος Νοτίου Πηλίου	56.748	21.601	78.349	44.558	34.028	78.586

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, 2020), Ιδία Επεξεργασία

7.5.3. Πληρότητα κλινών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ)

Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης στις τουριστικές επιχειρήσεις και στην ελληνική κοινωνία, το 2012 είχαν πλέον παρεισφρήσει. Όπως φαίνεται με τα στοιχεία του Πίνακα 43, σε διάστημα 6 χρόνων, ο Δήμος Νοτίου Πηλίου υπέστη επιπλέον μείωση, ενώ οι Δήμοι Βόλου και Ζαγοράς-Μουρεσίου είχαν μια μικρή αύξηση στην πληρότητα των καταλυμάτων τους.

Πίνακας 43: Ποσοστό πληρότητας κλινών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην κάμπινγκ) ανά Δήμο για τα έτη 2012 και 2016

Δήμοι	Ποσοστό Πληρότητας Κλινών	
	2012	2018
Δήμος Βόλου	26,9	33,0
Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	14,1	15,2
Δήμος Νοτίου Πηλίου	15,6	14,6

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, 2020), Ίδια Επεξεργασία

7.6. Τουριστική Προβολή

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι υπεύθυνη για την υλοποίηση και την κατάρτιση ενός προγράμματος τουριστικής προβολής για το σύνολο των Δήμων της, διαθέτοντας πόρους για συμμετοχή σε εκθέσεις και αξιοποιώντας το εργαλείο του ψηφιακού marketing με κανάλι προώθησης την καμπάνια My Thessaly. Για την στρατηγική ανάπτυξη του τουρισμού στην Περιφέρεια έχει δημιουργηθεί η πλατφόρμα συνεργασία «Σύμπραξη Τουρισμού για τη Θεσσαλία», που αποσκοπεί στο σχεδιασμό ενός σχεδίου marketing, την προβολή προορισμών και τοπικών προϊόντων, τη δημιουργία ελκυστικού περιεχομένου και την παροχή εκπαίδευσης.

Το ολοκληρωμένο πρόγραμμα ενεργειών για την προβολή της Θεσσαλίας είχε ως άξονες τις εξής δράσεις:

- Ταξιδιωτικές ιστορίες και συλλογές φωτογραφιών
- Σχέδιο Μάρκετινγκ Τουριστικού Προϊόντος Θεσσαλίας
- Δημόσιες Σχέσεις
- Διαδραστική Σελίδα Προβολής
- Εκπαίδευση και Επιχειρηματικότητα
- Video Gallery
- Ενέργειες Ψηφιακού Marketing

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας θέτει ως στόχους Τουριστικής Προβολής:

- Την προσέλκυση νέων τουριστών και τη διατήρηση των παλιών αγορών
- Την καλύτερη αξιοποίηση των τουριστικών υποδομών, προτεραιότητα τις μεταφορές και τα δίκτυα
- Τη δημιουργία δικτύων που θα ενώνουν τους τουριστικούς προορισμούς της περιφέρειας

- Την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, μέσω της διεύρυνσης του τουριστικού προϊόντος
- Την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των προορισμών της Θεσσαλίας
- Την επικέντρωση σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως ο καταδυτικός, ο γαστρονομικός και ο βιωματικός
- Τη συμμετοχή σε διεθνείς τουριστικές εκθέσεις (Σύμπραξη Τουρισμού για τη Θεσσαλία, 2020)

Οι αρμόδιοι για την ενιαία τουριστική προβολή του Βόλου και του Πηλίου, είναι η Διεύθυνση Τοπικής Ανάπτυξης και Τουρισμού και η Επιτροπή Τουριστικής Ανάπτυξης και Προβολής του Δήμου Βόλου και οι Επιτροπές Τουρισμού των Δήμων Ζαγοράς-Μουρεσίου. Οι τρεις δήμοι συνεργάζονται για την προβολή της περιοχής ως προορισμό με ενιαία ταυτότητα. Η εμπορική ονομασία του προορισμού στις εκθέσεις που συμμετέχουν οι Δήμοι είναι “Volos Pelion – It's True”. Στις αρχές του 2020 οι τρεις Δήμοι συμμετείχαν σε τέσσερις διεθνείς εκθέσεις τουρισμού:

- Η Έκθεση F.R.E.E του Μονάχου στη Γερμανία, που σχετίζεται με τον εναλλακτικό τουρισμό. Ένα κεντρικό μέρος της προώθησης αφορούσε την απευθείας πτήση από Μόναχο προς το αεροδρόμιο της Ν. Αγχιάλου
- Η Έκθεση T.T.R του Βουκουρεστίου στη Ρουμανία, που είναι σημαντική αγορά για τον τουρισμό της περιοχής
- Η Έκθεση Sajem Tourism του Βελιγραδίου στη Σερβία, που είναι μια από τις μεγαλύτερες εκθέσεις στα Βαλκάνια
- Η Έκθεση FESPO 2020 της Ζυρίχης στην Ελβετία, αποβλέποντας σε τουρίστες που ενδιαφέρονται για την αυθεντική εμπειρία, την πολιτιστική ταυτότητα και την παράδοση του Πηλίου (volos.ert.gr, 2020; zagora.gr, 2020)

Παλαιότερες εκθέσεις που προβλήθηκαν ο Βόλος και το Πήλιο ως μια τουριστική οντότητα ήταν:

- Η Έκθεση International Mediterranean Tourism Market του Τελ Αβιβ στο Ισραήλ, το 2018
- Η έκθεση GRECHKA PANORAMA στην Πολωνία
- Η Έκθεση HOLIDAY & SPA της Σόφιας στη Βουλγαρία, το 2018
- Η Έκθεση World Travel Market του Λονδίνου το 2018, έχοντας σημαντικό αντίκτυπο στην επικοινωνία του προορισμού μέσω της βρετανικής ταξιδιωτικής βιομηχανίας
- Η Έκθεση Salon Mondial του Παρισιού στη Γαλλία, το 2018
- Η Έκθεση Greek Travel Show στην Αθήνα, με την ανάδειξη του Πηλίου, το 2018
- Η Έκθεση Η Ευρώπη των Γεύσεων – Ελλάδα: Πολιτισμός – Τουρισμός – Οίνος – Γαστρονομία στην Αθήνα, με παρουσίαση των προϊόντων του Πηλίου, το 2018

Μια ακόμα λυσιτελής δράση προβολής για την προσέλκυση επισκεπτών στο Πήλιο ήταν το press trip (τουριστικό ταξίδι εξοικείωσης) δημοσιογράφων σε 12 οικισμούς του Βόλου και του Πηλίου. Περιελάμβανε τη συμμετοχή των δημοσιογράφων σε δραστηριότητες όπως ποδηλασία, περιηγήσεις στη φύση, πεζοπορίας, οικοτουρισμού, αγροτουρισμού κλπ. Οι δημοσιογράφοι ήρθαν σε επαφή με τοπικές παραδόσεις και δρώμενα και λειτούργησαν ως πρεσβευτές της αυθεντικής εμπειρίας που μπορεί να ζήσει κάποιος στο Πήλιο. Κατηγορία στόχευσης επισκεπτών ήταν Βρετανοί υψηλού μορφωτικού επιπέδου με ενδιαφέρον για τη φυσιολατρία, τον πολιτισμό και την περιπέτεια. Για την περιοχή λόγω των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει σε ποιότητα προϊόντων, στη φυσική και πολιτιστική ταυτότητα, μια βασική κατεύθυνση είναι η στόχευση σε κοινό που θα εκτιμήσει τα ιδιαίτερα

χαρακτηριστικά του Πηλίου και θα καταναλώσει περισσότερο τις υπηρεσίες του τουριστικού προϊόντος από τους επισκέπτες του μαζικού τουρισμού

7.7. Κατευθύνσεις από το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον τουρισμό

Στο Σχέδιο της ΚΥΑ (ΦΕΚ 3155/Β/2013) για το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό καθορίζονται δέκα κατηγορίες περιοχών με βάση την ένταση και το είδος της τουριστικής δραστηριότητας, τη γεωμορφολογία και τους τουριστικούς πόρους:

1. Οι τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές
2. Οι αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές
3. Οι περιοχές με κυρίαρχες χρήσεις άλλες από τον τουρισμό και δυνατότητα εναλλακτικών μορφών τουρισμού
4. Οι μητροπολιτικές περιοχές
5. Οι Τα νησιά και τις παράκτιες περιοχές
6. Οι ορεινές περιοχές
7. Οι πεδινές και ημιορεινές περιοχές
8. Οι περιοχές NATURA
9. Οι αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία
10. Οι παραδοσιακοί οικισμοί

Η περίπτωση του Πηλίου υπάγεται σε παραπάνω από μια περιοχές, καθώς περιλαμβάνει κυρίως ορεινές περιοχές, παραδοσιακούς οικισμούς αλλά και ημιορεινές περιοχές και αποτελεί περιοχή NATURA.

Το Σχέδιο καταγράφει κατευθύνσεις Χωρικής Οργάνωσης του Τουρισμού, οι οποίες εξειδικεύονται για κάθε κατηγορία. Η ευρύτερη περιοχή του Πηλίου στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, μπορεί να ενταχθεί στην υποκατηγορία Β1 «Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης μαζικού τουρισμού» της κατηγορίας Β «Αναπτυσσόμενες Τουριστικά Περιοχές». Για αυτή την κατηγορία οι κατευθύνσεις επικεντρώνονται:

- Στην έγκαιρη πρόληψη φαινομένων υποβάθμισης της ποιότητας των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων και τη συνδυασμένη προβολή τους
- Στη βελτίωση της προσβασιμότητας των δυσπρόσιτων πόρων
- Στον προσανατολισμό των ιδιωτικών κεφαλαίων προς την αξιοποίηση των εναλλακτικών πόρων
- Στην αναβάθμιση παλαιότερων καταλυμάτων και τη δημιουργία κατηγορίας 3* και άνω

Στις ορεινές περιοχές γίνεται ξεχωριστή αναφορά για την τουριστική ανάπτυξη. Αυτή πρέπει να επιτευχθεί με την αναβάθμιση και την ανάδειξη τουριστικών πόρων, τη δημιουργία πολυθεματικών δικτύου και αξιοποίηση κτιρίων σε φθίνοντες και εγκαταλελειμμένους οικισμούς. Ειδικά μέτρα που προβλέπονται για τον ορεινό χώρο είναι:

- Να διατηρηθεί οι ποιότητα του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος
- Να ενσωματωθούν τρίτες δραστηριότητες που είναι αναγκαίες για τη λειτουργία του χώρου, αλλά δημιουργούν συγκρούσεις με τον τουρισμό
- Να δημιουργηθούν βασικά πρότυπα και κανόνες για το σχεδιασμό και τη δόμηση
- Να εξασφαλιστεί η μειωμένη κατανάλωση ενέργειας και να χρησιμοποιούνται φιλικά προς το περιβάλλον υλικά
- Να δημιουργηθούν ειδικά κατασκευαστικά πρότυπα για τις υποδομές του ορεινού

- χώρου
- Να δημιουργηθούν δίκτυα μονοπατιών και διαδρομών περιβαλλοντικής ευαισθησίας και εκπαίδευσης.

7.8. Συμπεράσματα

Ο τουρισμός είναι γέφυρα ανάπτυξης και μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη του Πηλίου. Με τη διεύρυνση του και την ενσωμάτωση περισσότερων μορφών τουρισμού στο τελικό προϊόν, ο τουρισμός μπορεί να είναι κεφαλαιώδους εξαγωγικός τομέας για τις μειονεκτικές περιοχές που αντιμετωπίζουν αναπτυξιακές δυσχέρειες. Σε συνδυασμό με το χιονοδρομικό κέντρο στα Χάνια και τα ενδιαφέροντα των τουριστών του Πηλίου, μπορούν να αναπτυχθούν περαιτέρω οι υποδομές του τουρισμού παρόμοιας. Κάτι ανάλογο μπορεί να συμβεί με μορφές τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, καθώς δεν υπάρχει επαρκής σύνδεση του τουριστικού τομέα με τις αγροτικές δραστηριότητες, κάτι που μπορεί να αντιστραφεί με τη διερεύνηση των προοπτικών, την προώθηση τοπικών προϊόντων την αξιοποίηση της παραγωγικής ταυτότητας. Για παράδειγμα ο επισκέπτης μπορεί να έρθει σε επαφή με τους χώρους παραγωγής τοπικών προϊόντων, όπως το τσίπουρο που μπορεί να το δοκιμάσει και να το αγοράσει, να γίνει κοινωνός στη μεταποίηση του σταφυλιού και να παρακολουθήσει τη διαδικασία ωρίμανσης του τσίπουρου μέχρι αυτό τελικά να προσφερθεί στον καταναλωτή. Περιθώρια ανάπτυξης υπάρχουν επίσης για τον περιηγητικό και θαλάσσιο τουρισμό, ενώ η ανάπτυξη μορφών τουρισμού όπως ο αρχιτεκτονικός, ο εκθεσιακός, ο καταδυτικός και ο γαμήλιος έχουν ασθενή ανάπτυξη, παρότι λόγω του διαθέσιμου κεφαλαίου μπορούν να αποτελέσουν πηγή εισόδων. Ο σημαντικός αριθμός αξιόλογων μοναστηριών και εκκλησιών και η σύνδεση του θρησκευτικού τουρισμού με τον πολιτιστικό τουρισμό, επιτρέπει το άνοιγμα της περιοχής σε περισσότερες ομάδες τουριστών με βαθύ θρησκευτικό αίσθημα και ενδιαφέρον για μνημειακό στοχασμό όσον αφορά τις εκκλησίες, τα μοναστήρια και την αρχιτεκτονική τους.

Η παρουσία ξενοδοχείων κατηγορίας 5* αποτελεί σημαντική παράμετρο για επισκέπτες συνήθως έχουν υψηλό εισόδημα και επιζητούν πολυτελείς διακοπές, αυξάνοντας έτσι τα έσοδα της περιοχής και δίνοντας κίνητρο για αναβάθμιση της τουριστικής προσφοράς.

Θετικά μπορεί να σχολιαστεί η αύξηση σε αφίξεις αλλοδαπών σε όλους τους Δήμους της περιοχής μελέτης, παρά τη μικρή μείωση των αφίξεων των ημεδαπών στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου. Η ίδια μεταβολή χαρακτηρίζει και τις διανυκτερεύσεις. Για τη σταθεροποίηση και την προσέλκυση νέων αλλοδαπών επισκεπτών, αλλά και την ανάκαμψη των ποσοστών των ημεδαπών, είναι απαραίτητες ορισμένες μεταρρυθμίσεις που θα βελτιώσουν το τουριστικό προϊόν, όπως η αναβάθμιση των υποδομών, η αύξηση των θέσεων στάθμευσης κλπ.

Παρά το γεγονός ότι ο προορισμός του Πηλίου είναι εδραιωμένος και έχει ωριμάσει στην εγχώρια αγορά, τα μοναδικά του χαρακτηριστικά του, η αυθεντικότητα που έχει διατηρήσει και το πλούσιο φυσικό και ανθρωπογενές κεφάλαιο, είναι προνόμια που πρέπει να αναδεικνύονται και στο εξωτερικό. Αυτό συμβαίνει σε ένα μέσο βαθμό με τις εκθέσεις που προβάλλεται ο προορισμός, αλλά για την πληρέστερη τουριστική προβολή είναι ωφέλιμη η ολοκληρωμένη αξιοποίηση του διαδικτύου με μεμονωμένες δράσεις, όπως ανάπτυξη επίσημης συγκεντρωτικής ιστοσελίδας που θα ανταποκρίνεται στη σύγχρονες τάσεις του μάρκετινγκ, για όλες τις περιοχές του Πηλίου, την παράθεση των σημαντικότερων αξιοθέατων, τη δημοσιοποίηση των πολιτιστικών δρώμενων, την καταγραφή όλων των μονοπατιών και των διαδρομών και την παροχή προτάσεων για δραστηριότητες σε κάθε οικισμό.

Η υποστήριξη του τουριστικού κλάδου στο Πήλιο είναι μια αναγκαιότητα και προκειμένου να διαχθούν τα οφέλη στις περιοχές του, ώστε να γίνουν πιο ανταγωνιστικές

και να ευνοηθούν από την παραγωγική δύναμη των επιμέρους δραστηριότητα, προϋποτίθεται η ανάπτυξη νέων θεματικών τουριστικών προϊόντων και η αύξηση της ελκυστικότητας των προορισμών με τη γενικότερη αναβάθμιση των σχετικών υποδομών.

Στον Πίνακα 44 παρατίθενται κατηγορικά οι τουριστικοί πόροι του Πηλίου και κατατάσσονται με βάση τη βαρύτητα που έχουν για κάθε περιοχή ξεχωριστά ανάλογα τη σημαντικότητα τους. Οι πόροι με την υψηλότερη αξιολόγηση είναι αυτοί που δημιουργούν αυξημένη ζήτηση στην εκάστοτε περιοχή, ενώ οι υπόλοιποι βαθμοί της κλίμακας αναφέρονται σε μικρότερη κομβικότητα. Με βάση τη συνολική αξιολόγηση των τουριστικών πόρων οι προορισμοί με τη μεγαλύτερη τουριστική δυναμική είναι:

- Η Ζαγορά
- Η Τσαγκαράδα
- Οι Μηλιές
- Η Πορταριά
- Η Μακρινίτσα

Πίνακας 44: Τουριστικοί πόροι του Πηλίου

	Χαρακτηριστικά Πηλίου	Ζαγορά	Χορευτά Πουρί	Μακρυράχη	Ανήλιο	Κισσός	Τσαγκαράδα	Άγιος Δημήτριος	Μούρεσι	Ξουρίτσι	Αργαλαστή	Ξυνόρυσση	Λαύκος	Προμήρι	Μηλίνα	Τρίκερι	Άφρισσος	Νεοχώρι	Συκή	Αφέτες	Μηλίες	Βυζίτσα	Πινκάτες	Άνω και Κάτω Γατζέα	Καλά Νερά	Άνω και Κάτω Λεχώνια	Άγιος Βλάσσιος	Άγιος Λαυρέντιος	Αγριά	Δράκεια	Χάνια	Πορταριά	Μακρινίτσα	Βαθμιάς Βαρύτητας				
Ακτές - Παραλίες		+				+		+				+	+		+									+		+										3		
Πολιτιστικός Τουρισμός		+					+						+									+	+	+						+						2		
Οικολογικός Τουρισμός		+	+	+	+	+	+								+													+				+				1		
Θρησκευτικός Τουρισμός		+				+		+					+		+									+			+	+					+	+			2	
Θαλάσσιος Τουρισμός		+					+		+							+								+	+												2	
Αγροτουρισμός		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+				+	+	+	+	+	+	+						+	+			1	
Εκθεσιακός - Συνεδριακός Τουρισμός		+									+														+									+	+			1
Πεζοπορικός - Περιηγητικός Τουρισμός		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		1	
Χειμερινός Τουρισμός																																		+			3	
Τουρισμός Περιπέτειας							+	+		+	+		+																				+	+	+		2	
Ήθη - Έθιμα		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		1	
Αρχοντικά		+					+					+	+									+	+	+										+	+		1	
Πολιτιστικά Δρώμενα		+	+				+					+			+						+	+	+	+													1	
Μουσεία		+									+				+							+													+		3	
Οικοσυστήματα		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	1	
Τοπία Φυσικού Κάλλους		+				+	+	+	+													+	+	+					+	+	+	+	+	+	+		1	
Διαμονή - Καταλύματα		+	+				+								+		+				+	+	+	+	+									+	+	+	3	
Δείκτης Τουριστικών Πόρων		19	13	11	5	5	8	20	11	15	8	13	6	9	8	10	11	11	6	6	6	16	11	13	9	9	6	6	7	6	6	10	17	17				

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ανάλυση του φυσικού περιβάλλοντος του Πηλίου

8.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά ξεχωριστά στα φυσικογεωγραφικά χαρακτηριστικά του Πηλίου, στη γεωμορφολογία του, στα αξιόλογα οικοσυστήματα, στις προστατευόμενες περιοχές και τις περιβαλλοντικές παραμέτρους που σχετίζονται με πιέσεις και οχλήσεις.

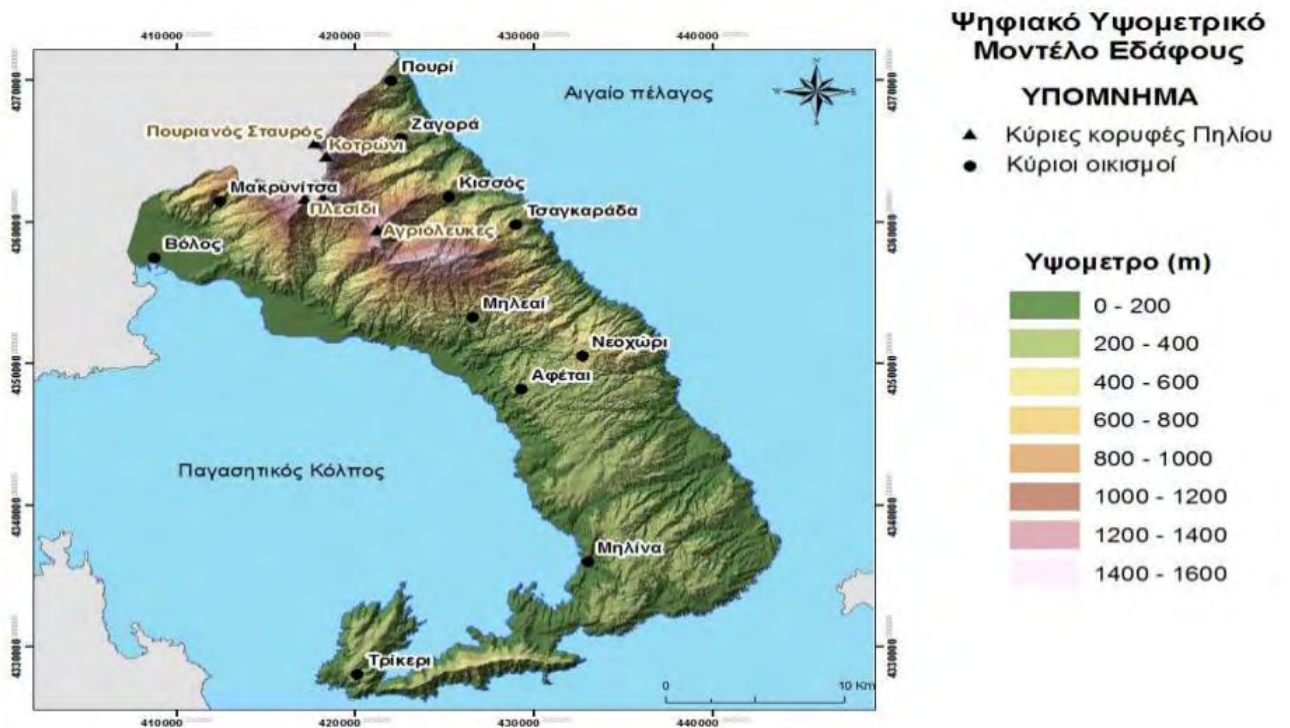
8.2. Γεωμορφολογία

Το βουνό του Πηλίου βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της Θεσσαλίας, με μήκος 30 χλμ και πλάτος περίπου 8 χλμ. Το επίμηκες σχήμα του βουνού διαχωρίζει τον Παγασητικό κόλπο από τη λεκάνη του Βορείου Αιγαίου. Το μορφολογικό ανάγλυφο στο όρος Πήλιο είναι έντονο, ιδιαίτερα στο βόρειο τμήμα του. Σχηματίζονται επίσης ακρωτήρια και κόλποι με τη βοήθεια των ακτών που βρίσκονται σε ρηξιγενείς ζώνες.

Υπάρχουν δέντρα όπως οξιές, βελανιδιές, πλατάνια, αγριοκαταστανιές, δασική πεύκη και συστάδες υβριδογενούς ελάτης. Στα ανατολικά του βουνού καλλιεργούνται μηλιές σε χαμηλά υψόμετρα, νότια ελιές και παρατηρείται πυκνή μακκία βλάστηση. Στις ανατολικές πλαγιές καταγράφονται αυξημένα ποσά βροχής και χιονιού, παραπάνω από τη μέση τιμή στην πεδινή Θεσσαλία.

Δύο αξιόλογες πηγές που έχουν δημιουργηθεί από τα μεγάλα ρήγματα, είναι η Καλιακούδα και η Λαγωνίκα, με τις πηγές του βουνού να ανέρχονται στις 70. Στο Πήλιο υπάρχουν μεγάλες ρεματίες στη Λαγωνίκα, στο Βρύχωνα, στην Καλιακούδα και τη Φελούκα, δεκάδες μικρά ρέματα αλλά απουσιάζουν τα ποτάμια σταθερής ροής. (Φιλιππίδης, 2015; Κωστάκη, 2015).

Χάρτης 4: Χάρτης Μορφολογίας του Πηλίου με βάση το Ψηφιακό Μοντέλο Εδάφους

Πηγή: (Φιλιππίδης, 2015)

8.3. Υδατικοί Πόροι

Το υδρογραφικό δίκτυο του Πηλίου είναι ιδιαίτερα πυκνό και οι λεκάνες απορροής που αποστραγγίζονται έχουν έκταση περίπου 1.506 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το δίκτυο είναι λιγότερο πυκνό στο βόρειο και βορειοδυτικό τμήμα της χερσονήσου, όπου συναντώνται μακροπερατά μάρμαρα και μικροπερατοί ιζηματογενείς σχηματισμοί. Στο βουνό κυριαρχεί ο ευδιάβρωτος σχιστόλιθος και συνδυαστικά με τις έντονες μορφολογικές κλίσεις, δεν δημιουργούνται ποτάμιες αναβαθμίδες. Σε χαμηλές παράκτιες περιοχές όπως η Αγριά, τα Κάτω Λεχώνια και η Μηλίνα εκδηλώνονται πλημμύρες καθώς δεν υπάρχει κοίτη απορροής για τα ρέματα. Σημαντικοί χείμαρροι που διασχίζουν το Πήλιο είναι οι ακόλουθοι:

- Ο Κουφάλας, στον Άγιο Βλάσιο
- Ο Βρύχωνας, στον Άγιο Λαυρέντιο
- Το Πλατανόρεμα, στις Αφέτες
- Ο Πνευματικός, στην Αργαλαστή
- Ο Αράπης, στην Αργαλαστή
- Ο Αξυλίθρας, στο Προμύρι
- Η Κρυόβρυση, στο Προμύρι
- Το Χαλόρρεμα, στον Πλατανιά
- Το Κισσώτικο, στον Κισσό
- Η Φελούκα, στο Ανήλιο
- Το Μεγάλο Ρέμα, στη Συκή
- Το Μέγα Ρέμα, στον Κισσό
- Το Κακόρεμα, στο Προμύρι

- Ο Ροδιάς, στην Αργαλαστή
  - Το Κακοσκάλι, στα Καλά Νερά
- (Φιλιππίδης, 2015; Κωστάκη, 2015).

8.4. Χλωρίδα

Η περιοχή του Πηλίου έχει υψηλή περιβαλλοντική και οικολογική αξία λόγω της μεγάλης ποικιλίας βιότοπων και την πληθώρα κοινών ειδών (Φωτιάδης, 2010). Απαντώνται τρεις ζώνες βλάστησης:

- Η ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης, στα χαμηλά υψόμετρα, με αυτοφυή αρωματικά και φαρμακευτικά taxa, όπως τα *Salvia fruticosa* (φασκόμηλο), *Thymus spp.* (θυμάρι), *Sideritis spp.* (τσάι) κ.ά.
- Η παραμεσογειακή ζώνη βλάστησης, στα μέσα υψόμετρα, με δάση δρυός (*Quercus frainetto*) και δάση καστανιάς (*Castanea sativa*).
- Η ζώνη οξιάς, πάνω από την παραμεσογειακή ζώνη, με έκταση μέχρι τα δενδροόρια.

Επιπλέον, στο Πήλιο έχουν καταγραφεί 14 οικοτόποι. Ένα μεγάλο μέρος της χλωρίδας αποτελείται από δάσος οξιάς, σχηματισμούς από λεύκες και ιτιές, ενώ οι κύριες καλλιέργειες είναι τα οπωροφόρα, οι μηλιές, οι αχλαδιές, οι κερασιές, οι ροδακινιές, οι καρυδιές, οι αμυγδαλιές, οι καστανιές, τα ακτινίδια και αναπτύσσονται αμπέλια και ελαιώνες.

8.5. Πανίδα

Η πανίδα του Πηλίου αποτελείται από θηλαστικά, πτηνά, ερπετά, αλλά και θαλάσσια θηλαστικά. Στα θηλαστικά συγκαταλέγονται ο ασβός, το αγριοκούνελο, ο σκίουρος κ.α. Στα πτηνά κυριαρχούν τα αρπακτικά όπως ο φιδαιτός, σταυραετός, ασπροπάρης, αετογερακίνα, χρυσαετός, μαυροπετρίτης κ.ά. Σπάνιο είδος που απαντάται στην περιοχή είναι ο δρυομυγοχάφτης, που ο πληθυσμός του στην Ελλάδα είναι περιορισμένος. Όσον αφορά τα ερπετά στο ζωικό κεφάλαιο του Πηλίου, κυρίαρχα είδη είναι η κρασπεδωτή χερσοχελώνα, η ελληνική χερσοχελώνα, οι δεντρογαλιές, το σπιτόφιδο, οι λαφίτες κ.α. Ακόμα, στα θαλάσσια θηλαστικά καταγράφονται τα ζωνοδέλφια, τα δελφίνια, η Καρέτα-Καρέτα και η Μονάχους-Μονάχους. Τέλος, ένα μέρος της πανίδας έχει εκλείψει με την παρέμβαση της ανθρώπινης δραστηριότητας και πολλά θηλαστικά όπως η αρκούδα, το ζαρκάδι, το ελάφι, ο λύκος, ο λύγκας και πτηνά όπως ο αγριόκουρκος έχουν εξαφανιστεί (blogs.sch.gr, 2013).

8.6. Κλίμα

Το κλίμα στην περιοχή του Πηλίου χαρακτηρίζεται εύκρατο σε συνδυασμό με την επιρροή της θάλασσας (Κωστάκη, 2015). Η ποικιλία στο ανάγλυφο της περιοχής επιφέρει απότομες αλλαγές στο κλίμα και λόγω της τοπογραφίας και των ανέμων το μικροκλίμα διαφοροποιείται. Στη βόρεια και ανατολική πλευρά του Πηλίου το κλίμα είναι παραθαλάσσιο ως ορεινό με χαμηλότερη μέση ετήσια θερμοκρασία και περισσότερες βροχοπτώσεις, ενώ στη νότια και δυτική πλευρά η ετήσια μέση θερμοκρασία είναι υψηλότερη και το μέσο ετήσιο ύψος βροχής μειωμένο (Φιλιππίδης, 2015).

Η μέση ετήσια θερμοκρασία φθάνει τους 16,9 °C. Την περίοδο του Ιανουαρίου φθάνει τους 7,6 °C και τον Ιούλιο τους 26,6 °C (Κωστάκη, 2015).

8.7. Αξιόλογα οικοσυστήματα, περιοχές ήδη προστατευόμενες και φυσικά τοπία

Οι προστατευόμενες περιοχές στην περιοχή του Πηλίου είναι οι ακόλουθες:

Δίκτυο NATURA 2000

- Όρος Πήλιο και παράκτια θαλάσσια ζώνη, Τόπος Κοινοτικής Σημασίας (SCI), GR1430001:

Η ζώνη προστασίας έχει συμπεριληφθεί στον εθνικό κατάλογο του Δικτύου ΦΥΣΗ 2000 λόγω της υψηλής οικολογικής, ιστορικής και αισθητικής αξίας. Περιλαμβάνει 19 τύπους οικοτόπων και περιλαμβάνει τμήματα των Δημοτικών Ενοτήτων Πορταριάς, Αγριάς, Αρτέμιδας, Μακρινίτσας, Κάρλας, Μηλέων και του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου, με συνολική έκταση 30.487 Ha.

- «Όρος Πηλίου», Ζώνη Ειδικής Προστασίας (SPA), GR1430008:

Η περιοχή του Πηλίου είναι η Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά «GR064 Όρος Πήλιον». Το προστατευόμενο είδος που λειτούργησε ως κριτήριο για την εκλογή της περιοχής ως Ζώνη Ειδικής Περιοχής είναι ο Δρυομυγοχάφτης, είδος που παρατηρείται πολύ σποραδικά στην Ελλάδα. Βασικά κριτήρια ένταξης του Πηλίου σε τόπο κοινοτικής σημασίας αποτέλεσαν επίσης ένα αναπαραγόμενο ζευγάρι χρυσογέρακου και ένα αναπαραγόμενο ζευγάρι σπιζαετού.

Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους

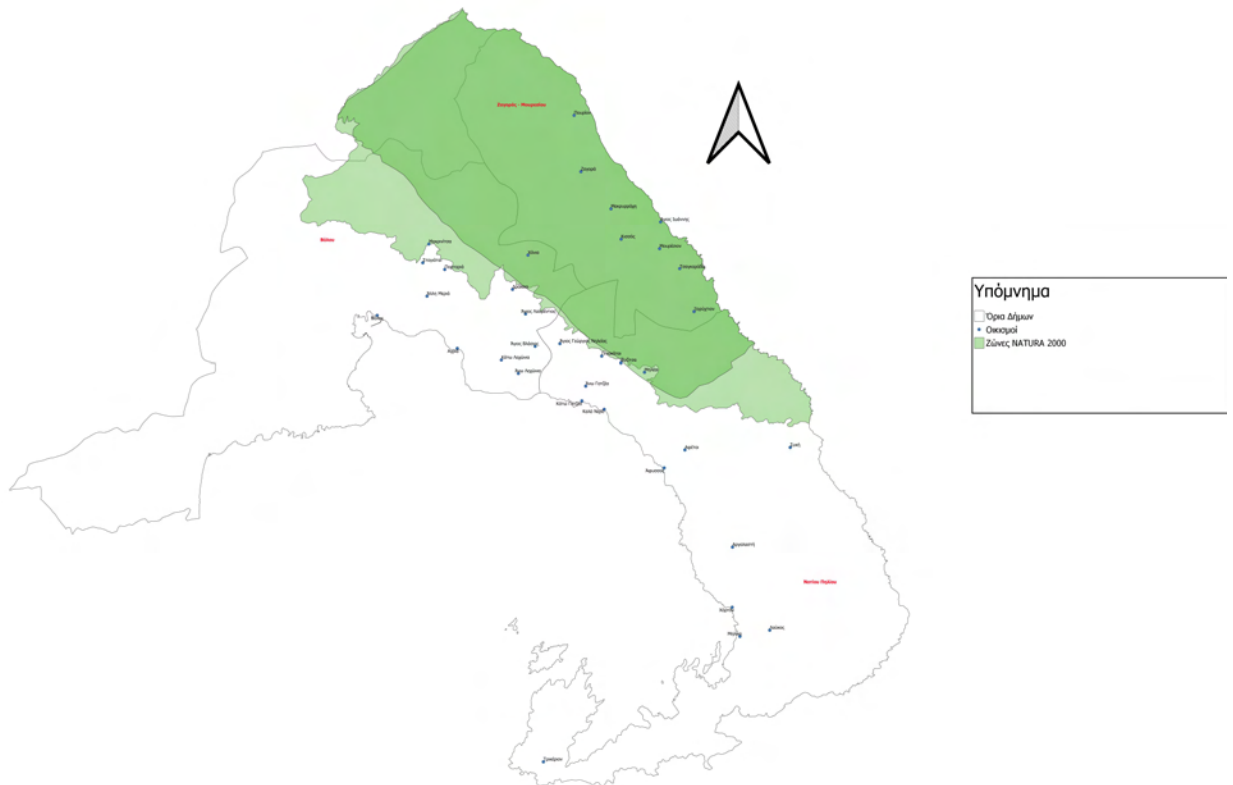
- Χαρακτηρίζεται ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους το όρος Πήλιο
- Χαρακτηρίζεται ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους η Ζαγορά
- Χαρακτηρίζεται ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους το τοπίο «Τσαγκαράδα-Μούρεσι-Κισσός-Ανήλιο Πηλίου»
- Χαρακτηρίζεται ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους η παραλία του οικισμού Χόρτο
- Χαρακτηρίζεται ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους η Βυζίτσα
- Χαρακτηρίζεται ως τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους το Τρίκερι

Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά (ΣΠΠ)

Ο σκοπός δημιουργίας του δικτύου των Σημαντικών Περιοχών για τα Πουλιά είναι η διατήρηση των παγκοσμίως απειλούμενων ενδημικών ή ειδών πουλιών που επιβιώνουν σε συγκεκριμένους βιότοπους. Στο Πήλιο έχει προσδιοριστεί η περιοχή "Όρος Πήλιον" (GR064) με σημαντικά δασικά είδη ορνιθοπανίδας. Στην έκταση της περιοχής περιλαμβάνονται:

- Το Καταφύγιο Άγριας Ζωής «Αγ. Δημήτριος-Ίταμο/Μηλέων-Ξουριχτίου»
- Το Καταφύγιο Άγριας Ζωής «Δάσος Ι.Μ. Φλαμουρίου/Κεραμιδίου»
- Το Καταφύγιο Άγριας Ζωής «Δάσος Παλιάς Μιτζέλας/Πουρίου».

Χάρτης Δικτύου NATURA 2000 στην περιοχή του Πηλίου

Χάρτης 5: Χάρτης ζωνών NATURA 2000 στο Πήλιο

Πηγή: (GEODATA, 2020), Ιδία Επεξεργασία

Στο Πήλιο υπάρχουν, επίσης, περιοχές που προστατεύονται από πιέσεις της δραστηριότητας του κυνηγιού και είναι: η νησίδα Αλατάς, οι Αγριόλευκες, το Αλωνάκι-Ασπρομάτι-Πουρί, το Παλαιό Τρίκερι και το Βελεστίνο.

Επιπλέον, περιοχές που υφίστανται πιέσεις από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες, όπως η γεωργία και η ρίψη απορριμμάτων, είναι οι υγρότοποι που έχουν καταγραφεί στην ευρύτερη περιοχή και είναι οι εξής:

- Ρέμα Ζερβόγια, έλος στο Νεοχώρι
- Ρέμα Ποτόκι, έλος στις Μηλιές
- Ρέμα Κάτω Λεχωνίων, έλος και ρέμα στα Κάτω Λεχώνια

Οι περιοχές του δικτύου NATURA 2000 και τα Καταφύγια Άγριας Ζωής προστατεύονται από την κείμενη νομοθεσία.

8.8. Πιέσεις στο Φυσικό Περιβάλλον

Η σημασία της τουριστικής ανάπτυξης στο Πήλιο αυξάνεται τα τελευταία χρόνια και η τουριστική κίνηση δημιουργεί επιπρόσθετες πιέσεις για οικιστική ανάπτυξη. Η περιβαλλοντική υποβάθμιση που παρατηρείται στην περιοχή είναι, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα του τουρισμού. Η έντονη οικιστική ανάπτυξη β' κατοικίας και η τουριστική κίνηση τους καλοκαιρινούς μήνες έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην περιοχή πέρα από τα πλεονεκτήματα που αποφέρουν. Σε πολλές παραθαλάσσιες περιοχές παρατηρείται

έντονη διάσπαρτη δόμηση που είναι εκτός σχεδίου

Πολλοί οικισμοί με ανεπαρκές αποχετευτικό δίκτυο αντιμετωπίζουν προβλήματα ρύπανσης στον φρεάτιο υδροφόρο ορίζοντα τους και στα επιφανειακά νερά, παρεπόμενο των αυξημένων αστικών αποβλήτων σε περιόδους υψηλής τουριστικής κίνησης.

Πιέσεις προκύπτουν και από τις δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα. Στις δυναμικές καλλιέργειες υιοθετείται η πρακτική της χρήσης φυτοφαρμάκων και χημικών λιπασμάτων. Η ποιότητα των επιφανειακών υδάτων υποβαθμίζεται, καθώς μεταφέρονται σε αυτά με απόπλυση τα χημικά που περισσεύουν. Γίνεται απόπλυση του επιφανειακού γόνιμου οργανικού εδαφικού στρώματος, η βιοποικιλότητα μειώνεται λόγω των παρασιτοκτόνων που επιδρούν συνολικά στο φυσικό περιβάλλον και σταδιακά προβλέπεται η ρύπανση του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα.

8.9. Πηγές Ρύπανσης

Στο Βόρειο και Ανατολικό τμήμα του Πηλίου δεν υπάρχουν εστιασμένες πηγές ρύπανσης. Είναι σημαντικό να υπάρξει πρόνοια για την αποκομιδή των οικιακών απορριμμάτων (Κουτάκος κα, 2014).

Στο Νότιο Πήλιο η λατομική δραστηριότητα είναι υπεύθυνη για σωματιδιακές εκπομπές και η οδική κυκλοφορία προκαλεί πρόβλημα αέριας ρύπανσης (ΤΜΧΠΠΑ, 2011).

8.10. Κρίσιμες περιβαλλοντικές παράμετροι για την μελλοντική ανάπτυξη του Πηλίου

Το Πήλιο αποτελεί έναν γνωστό παραθεριστικό προορισμό με σημαντική ανάπτυξη της β' κατοικίας στη μορφή συγκροτημάτων ή εκτός σχεδίου οικισμού. Πρέπει να ληφθεί πρόνοια για την ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη στη βάση μιας οικολογικής προσέγγισης για το φυσικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής και την προστασία και την ανάδειξη των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων. Επομένως, το πρότυπο ανάπτυξης που θα υιοθετηθεί είναι απαραίτητο να επιδιώκει τον έλεγχο της τουριστικής προσφοράς, την αποφυγή κορεσμού στις περιοχές που οι υποδομές μειονεκτούν στην εξυπηρέτηση της ζήτησης, τον καθορισμό χρήσεων γης στην κτηματική περιφέρεια του Πηλίου με βάση τις ευαίσθητες περιοχές και αυτές που είναι σε καθεστώς προστασίας. την βιώσιμη ανάπτυξη των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και την ολοκληρωμένη διαχείριση και αξιοποίηση των υδάτινων πόρων.

Ένα από τα βασικά προβλήματα των οικισμών του Πηλίου εμφανίζεται στις υποδομές ύδρευσης-αποχέτευσης. Οι περισσότεροι οικισμοί στερούνται ενός ολοκληρωμένου δικτύου συγκέντρωσης και επεξεργασίας ακαθάρτων υδάτων, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα την μεταφορά λυμάτων στη θάλασσα (Κουτάκος κα, 2014). Συγκεκριμένα στο Δήμο Νοτίου Πηλίου τα λύματα προωθούνται κατά κύριο λόγο σε απορροφητικούς βόθρους (ΤΜΧΠΠΑ, 2011). Ακόμα, στον τομέα διαχείρισης των υδάτινων αποθεμάτων και της ύδρευσης, δεν λειτουργεί αρμόδια Δημοτική Επιχείρηση στον Δήμο Ζαγοράς - Μουρεσίου και παρατηρείται το φαινόμενο της λειψυδρίας το καλοκαιρινούς μήνες, διότι ο Δήμος στερείται επαρκούς αποθήκευσης και συλλογής των ομβρίων υδάτων, ενώ στο Δήμο Νοτίου Πηλίου η ύδρευση γίνεται από το Φράγμα Παναγιώτικο, δίχως όμως να έχουν συνδεθεί όλοι οι οικισμοί. Η περιβαλλοντική θωράκιση απαιτεί επίσης την προώθηση εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων και έργα αποχέτευσης όπως οι βιολογικοί καθαρισμοί (Κουτάκος κα, 2014; ΤΜΧΠΠΑ, 2011).

8.11. Συμπεράσματα

Το περιβάλλον του Πηλίου διακρίνεται για το φυσικό του κάλλος και την υψηλή οικολογική αξία που προσδίδει στην ευρύτερη περιοχή. Τα αξιόλογα χαρακτηριστικά του και η σπάνια αισθητική του αξία είναι θεμελιώδη για την ανάπτυξη των οικισμών και δημιουργεί υπεραξία στον τουρισμό. Η περιοχή είναι ένας τόπος που υπάγεται στο μεγαλύτερο μέρος της σε καθεστώς προστασίας από διεθνείς συμβάσεις και είναι κρίσιμης σημασίας οι αρμόδιοι φορείς να βρίσκονται σε ενεργοποίηση για προβλήματα που ανακύπτουν και ζημιώνουν το φυσικό περιβάλλον. Η αειφόρος ανάπτυξη μπορεί να αποτελέσει μια ρεαλιστική πολιτική, καθώς το φυσικό περιβάλλον διατηρείται ήδη σε καλή κατάσταση και είναι σημαντικό για το μέλλον ο ανθρώπινος παράγοντας να ενσωματωθεί πιο εύρυθμα σε αυτό και να υπάρξει μια προσέγγιση ευαισθησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Χωρική Διάρθρωση του Πηλίου

9.1. Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό εστιάζει στη χωρική διάρθρωση της περιοχής του Πηλίου. Δίνεται έμφαση στις υφιστάμενες χρήσεις γης του εξωαστικού χώρου, στην οικιστική ανάπτυξη και στις παραγωγικές δραστηριότητες που χωροθετούνται στον εξωαστικό χώρο και δημιουργούν συγκρούσεις ή πιέσεις.

9.2. Υφιστάμενες χρήσεις γης στον εξωαστικό χώρο

Στην περιοχή του Πηλίου και ειδικότερα στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου δύο κοινά κυρίαρχες καλύψεις γης είναι οι ετερογενείς γεωργικές περιοχές και οι μεταβατικές δασώδεις-θαμνώδεις εκτάσεις. Τα ποσοστά των κατηγοριών και στους δύο Δήμους ξεπερνούν είτε αγγίζουν το 10% και ιδιαίτερα στον Δήμο Νοτίου Πηλίου οι ετερογενείς γεωργικές περιοχές αποτελούν σχεδόν το 30% του Δήμου. Τα δάση καταλαμβάνουν εξαιρετικά υψηλό ποσοστό στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου ξεπερνώντας το 80% της περιφέρειας και στο Δήμο Νοτίου Πηλίου 55%. Επιπλέον, κάποιες ιδιαίτερες χρήσεις που εντοπίζεται στην ευρύτερη περιοχή είναι τα λατομεία στο Νότιο Πήλιο, ο αγροτικός συνεταιρισμός στη Ζαγορά, καθώς και μάντρες οικοδομικών υλικών στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου.

Όπως αναφέρεται στο ΣΧΟΟΑΠ Μακρινίτσας (2014), στα όρια της ΔΕ έχουν κηρυχθεί 16 εκτάσεις αναδασωτέες με την έκδοση ΦΕΚ και ακόμα δύο κηρύχθηκαν με απόφαση της Περιφερειακής Διεύθυνσης Δασών Μαγνησίας.

Σύμφωνα με το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Corine 2000, στην περιοχή καταγράφονται 17 καλύψεις γης και τα μεγαλύτερα ποσοστά κατέχουν οι μεταβατικές δασώδεις-θαμνώδεις εκτάσεις, η σκληροφυλλική βλάστηση και τα πλατύφυλλα δάση. Οι καλύψεις γης παρουσιάζονται οπτικοποιημένες στον Χάρτη 7 του παραρτήματος.

9.3. Ιδιαίτερες χρήσεις στον εξωαστικό χώρο

Οι ιδιαίτερες χρήσεις που εντοπίζονται στον εξωαστικό χώρο των περιοχών του Πηλίου είναι οι ακόλουθες:

- Λειτουργεί το Κέντρο Αποκατάστασης Απωλειών Υγείας (ΚΑΑΥ) στα Καλά Νερά και περιλαμβάνει 47 οικήματα
- Στη Δ.Ε Ζαγοράς, στην κορυφή του Πουριανού Σταυρού βρίσκονται οι εγκαταστάσεις των ραντάρ της 9ης Μοίρα Σταθμούς Ελέγχου και Προειδοποίησης

της Πολεμικής Αεροπορίας. Η περιοχή δεν είναι προσβάσιμη.

9.4. Υπάρχουσα οικιστική ανάπτυξη

Στην περιοχή του Πηλίου οι μεγαλύτεροι και δυναμικότεροι οικισμοί είναι η Ζαγορά και η Αργαλαστή με την πλειοψηφία λειτουργιών. Σημαντικοί οικισμοί λόγω της πολιτιστικής τους ιδιαιτερότητας και της τουριστικής δραστηριότητας που προσελκύνουν είναι οι Μηλιές, η Τσαγκαράδα, η Πορταριά και η Μακρινίτσα. Οι σημαντικότερες λειτουργικές εξαρτήσεις των μικρότερων οικισμών στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου αναπτύσσονται με τις έδρες αυτών αντίστοιχα, οι οποίες σύμφωνα με το ΠΧΠ Θεσσαλίας κατατάσσονται ως οικισμοί τρίτου επιπέδου.

Σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα του 1978 «Περί χαρακτηρισμού ως Παραδοσιακών Οικισμών τινών του Κράτους και καθορισμού των όρων και περιορισμών δομήσεως των οικοπέδων αυτών», ο Άγιος Γεώργιος (Νηλείας), ο Άγιος Λαυρέντιος, η Άλλη Μεριά, η Άφυσσος, η Βυζίτσα, η Δράκεια, η Ζαγορά, το Κεραμίδι, ο Κισσός, η Μακρινίτσα, οι Μηλιές, η Νταμούχαρη, η Πορταριά, η Πινακάτες, το Πουρί, το Τρίκερι και η Τσαγκαράδα χαρακτηρίζονται ως παραδοσιακοί οικισμοί.

Οι οικισμοί του Πηλίου υπάγονται διατάξεις του ΦΕΚ 374/Δ/80 το Προεδρικό Διάταγμα του Πηλίου που χαρακτηρίζει τους οικισμούς ως παραδοσιακούς και καθορίζει ειδικούς όρους δομήσεως σε αυτούς και στην περιοχή των διοικητικών ορίων των Δήμων ή Κοινοτήτων εντός των οποίων ανήκουν αυτοί. Σε αυτό το νέο Προεδρικό διάταγμα συμπεριλήφθηκαν ακόμα 44 παραδοσιακοί οικισμοί. Το 1997 επήλθε η τροποποίηση του προηγούμενου προεδρικού διατάγματος και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 383/Δ/1997. Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου έχει εκπονηθεί μελέτη ΣΧΟΟΑΠ για τους οικισμούς των Μηλέων, Τρικεριού και θα προβλέπεται να εκπονηθούν αντίστοιχες μελέτες για την Αργαλαστή και τις Αφέτες. Σε πολλές περιοχές εντοπίζεται εκτός σχεδίου οικιστική ανάπτυξη που πρέπει να περιοριστεί και να διοχετευθεί εντός των οικισμών, ή σε οργανωμένους υποδοχείς.

9.5. Τάσεις Οικιστικής Ανάπτυξης και Οικοδομικής Δραστηριότητας

Η οικιστική ανάπτυξη για τους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου και για τις Δημοτικές Ενότητες Αγριάς, Αρτέμιδας, Μακρινίτσας και Πορταριάς και οι τάσεις της παρουσιάζονται στον Πίνακα 45 για το χρονικό διάστημα από το 1919 έως και το 2011. Παρατηρείται ότι ένα σημαντικό κτιριακό κεφάλαιο, σε όλες τις υπό μελέτη περιοχές εκτός της ΔΕ Αγριάς, κατασκευάστηκε πριν το 1919. Μεγάλος αριθμός κτιρίων κατασκευάστηκε και τις περιόδους από το 1919 μέχρι το 1980, χρονικό διάστημα που περιλαμβάνει την πλειονότητα των κτιρίων. Μετά το 1989 σημειώνεται σταδιακή μείωση στην οικοδομική δραστηριότητα στους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου παρότι η κατασκευή νέων κτιρίων δεν είναι ισχνή. Σε επίπεδο Δημοτικής Ενότητας, οι ΔΕ Αγριάς και Μακρινίτσας είχαν αυξημένη οικοδομική δραστηριότητα μετά το 2006.

Πίνακας 45: Κτίρια κατά χρονική περίοδο κατασκευής - Απογραφή κτιρίων-οικοδομών 2011

Χρονική Περίοδος/Περιοχή	Προ του 1919	1919-1945	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-1999	2000-2005	2006+	Υπό Κατασκευή	Σύνολο		
Δήμος Ζαγοράς-Μουρесьου	758	752	1.264	557	640	438	411	365	290	288	242	111	6.116
Δήμος Νοτίου Πηλίου	2.923	2.245	2.194	1.045	1.105	721	673	443	558	497	547	253	13.204
ΔΕ Αγριάς	5	187	965	237	358	197	158	112	143	130	139	52	2.683
ΔΕ Αρτέμιδας	79	195	835	383	362	222	183	187	212	175	118	49	3.000
ΔΕ Μακρινίτσας	77	204	277	366	21	5	1	3	3	14	5	1	977
ΔΕ Πορταριάς	104	115	466	83	121	76	146	74	99	121	142	22	1.569

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2000), Ιδία επεξεργασία

Οικοδομική Δραστηριότητα

Ο κλάδος των οικοδομών και των κατασκευών ήταν ένας από τους πιο αναπτυγμένους πριν την οικονομική κρίση και συγκέντρωνε μεγάλο μέρος της απασχόλησης. Μια από τις επιπτώσεις της κρίσης ήταν και η κατάρρευση του κλάδου και η κάθοδος σε νέες κατασκευές. Επομένως, με χρονικό κριτήριο, η ανάλυση της οικοδομικής δραστηριότητας θα εστιάσει στα έτη 2000, 2008 και 2017, όπως φαίνεται στον Πίνακα 46. Τα έτη που επιλέχθηκαν με γνώμονα οικονομική συγκυρία της κρίσης και την επικαιρότητα του σήμερα ώστε να υπάρξει μια σφαιρική εικόνα για την εξέλιξη της δραστηριότητας. Σε όλες τις υπό μελέτη περιοχές, παρατηρείται ότι οι οικοδομές έχουν πτωτική πορεία και ιδιαίτερα στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρесьου είναι δραματική. Παρόμοια μειώθηκαν και οι προσθήκες, αλλά σε μικρότερο βαθμό. Ειδικότερα στη ΔΕ Αρτέμιδας, το έτος 2008 αυξήθηκαν.

Πίνακας 46: Αριθμός νέων οικοδομικών αδειών και προσθηκών για τα έτη 2001, 2008 και 2017

Είδος Οικοδομικής Αδειας		Αριθμός οικοδομικών αδειών					
		Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου	Δήμος Νοτίου Πηλίου	ΔΕ Αγριάς	ΔΕ Αρτέμιδας	ΔΕ Μακρινίτσας	ΔΕ Πορταριάς
2001	Νέες Οικοδομές	48	89	3	17	5	17
	Προσθήκες	26	46	6	5	7	15
2008	Νέες Οικοδομές	39	73	22	24	-	19
	Προσθήκες	17	29	15	13	-	10
2017	Νέες Οικοδομές	2	16	1	3	-	-
	Προσθήκες	1	10	3	4	-	-

Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2000), Ίδια επεξεργασία

9.6. Παραγωγικές δραστηριότητες: διασπορά στον εξωαστικό χώρο, συγκρούσεις και θεσμοθετημένοι υποδοχείς

Στον εξωαστικό χώρο του Πηλίου οι κύριες παραγωγικές δραστηριότητες σχετίζονται με τον πρωτογενή τομέα. Στην περιοχή μελέτης δεν υπάρχουν θεσμοθετημένοι υποδοχείς για τις παραγωγικές δραστηριότητες, όπως ΒΙΠΕ. Στον Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου είναι σκόπιμο να συγκροτηθεί θεσμοθετημένος οργανωμένος υποδοχέας για τον Αγροτικό Συνεταιρισμό. Η κυρίαρχη χρήση γης είναι η γεωργία, καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού ασχολείται με τις καλλιεργούμενες εκτάσεις που είναι διάσπαρτες στην κτηματική περιφέρεια του Πηλίου. Για την καλύτερη διαφύλαξη της γεωργικής γης και την βελτίωση της απόδοσης υπάρχει η αναγκαιότητα να οριστεί περιοχή βιολογικής καλλιέργειας σε περιοχές που η γεωργική δραστηριότητα είναι εντατική.

Στην ευρύτερη περιοχή συναντώνται Προϊόντα με Ονομασία Προέλευσης με συγκεκριμένους εγγενείς ανθρώπινους και φυσικούς παράγοντες και προσδίδουν υπεραξία στις καλλιεργητικές δραστηριότητες. Αυτά είναι:

- Τα Μήλα Ζαγοράς Πηλίου σύμφωνα με το ΦΕΚ 17/Β/1994
- Η Κονσερβολιά Πηλίου Βόλου σύμφωνα με το ΦΕΚ 17/Β/1994
- Το Φιρίκι Πηλίου

Είναι ωφέλιμο να εξεταστεί, επίσης, η αναγκαιότητα για τη δημιουργία ζωνών τουρισμού στους πιο δυναμικούς τουριστικά οικισμούς. Αναφορικά με τον δευτερογενή τομέα και τη μεταποίηση, δεν καθίσταται αναγκαίο να οργανωθούν οι επιμέρους δραστηριότητες σε ειδικές ζώνες.

Οι εγκαταστάσεις των παραγωγικών δραστηριοτήτων που είναι χωροθετημένες, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, είναι οι ακόλουθες:

- Έξι μάντρες οικοδομικών υλικών (Κάτω Γατζέα, Καλά Νερά, Κορόπη, Μηλιές, Ζαγορά, Πουρί)
- Δώδεκα ελαιοτριβεία (Κορόπη, Βυζίτσα, Αργαλαστή, Κάτω Λεχώνια, Άνω Λεχώνια, Κάτω Γατζέα, Μαλάκι, Ανακασιά, Άγιος Λαυρέντιος, Μακρυρράχη, Αφέτες, Μακρινίτσα)
- Έντεκα Ξυλουργεία - πριονοκορδέλες (Άγιος Γεώργιος Νηλείας, Πινακάτες, Μηλιές, Δράκεια, Άγιος Λαυρέντιος, Άγιος Βλάσιος, Ζαγορά, Κορόπη, Μούρεσι, Αγριά, Κάτω Γατζέα, Μακρινίτσα)
- Επτά τουριστικές υποδομές- Κάμπινγκ (Κάτω Γατζέα, Χορευτό, Μηλίνα, Άγιος Ιωάννης, Πλατανιάς, Καστρί)
- Υπάρχουν λατομικές εγκαταστάσεις στο Νότιο Πήλιο, οι οποίες ευθύνονται για την αέρια ρύπανση των παρακείμενων οικισμών

9.7. Άλλες θεσμοθετημένες χρήσεις και ρυθμίσεις

Στους Δήμους και στις Δημοτικές Ενότητες του Πηλίου δεν υφίστανται άλλες θεσμοθετημένες χρήσεις και ρυθμίσεις. Η ευρύτερη περιοχή υπάγεται στο Προεδρικό Διάταγμα του 1980 που τροποποιήθηκε το 1997 και παρίσταται ανάγκη να προσαρμοστεί εκ νέου με βάση το σύγχρονο πολεοδομικό καθεστώς και να προωθηθούν νέοι όροι και περιορισμοί δόμησης, με ταυτόχρονη κατηγοριοποίηση των οικισμών του Πηλίου σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Η δόμηση στο Πήλιο πολλαπλασιάστηκε και πολλοί οικισμοί επεκτάθηκαν, με αποτέλεσμα την επιπρόσθετη εκτός σχεδίου δόμηση. Η έλλειψη ενός εκσυγχρονισμένου πολεοδομικού καθεστώτος και δίκαιης περιστολής της ανεξέλεγκτης δόμησης έχουν επισύρει μια σειρά από προβλήματα στις επενδύσεις που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια στο Πήλιο. Τέλος, μια ουσιώδης προοπτική για το μέλλον είναι η ολοκλήρωση και η εκπόνηση ΣΧΟΟΑΠ για τις δημοτικές ενότητες που αναπτύσσονται στην ευρύτερη περιοχή.

9.8. Πιέσεις και συγκρούσεις χρήσεων γης

Η έλλειψη θεσμοθετημένων χρήσεων γης είναι ένα κύριο τροχοπέδη για την εύρυθμη ανάπτυξη του εξωαστικού χώρου. Οι περιοχές του Πηλίου στερούνται ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδιασμού και ως εκ τούτου παρουσιάζονται αλλαγές στις χρήσεις, αυθαίρετη δόμηση και καταπάτηση δημόσιας γης.

Συγκρούσεις και πιέσεις που καταγράφονται γενικότερα στο Πήλιο, αναφέρονται παρακάτω:

- Η αστική διάχυση λόγω της διάσπαρτης εκτός σχεδίου δόμησης που συνεπάγεται η τουριστική δραστηριότητα σε ορισμένους οικισμούς
- Έλλειψη τουριστικών και β' κατοικίας ζωνών
- Άναρχη δόμηση πολλών περιοχών, όπως το Χορευτό. Υπάρχει η ανάγκη για πολεοδομική οργάνωση και προστασία της περιαστικής περιοχής
- Απαιτείται βελτίωση κοινόχρηστων και κοινωφελών υποδομών, αναπλάσεις εντός των οικισμών, επανάχρηση και ανακαίνιση κτιρίων όπως αρχοντικά
- Απαιτείται η αποκατάσταση και η ανάδειξη κηρυγμένων αρχαιολογικών και ιστορικών μνημείων
- Διασπορά παραγωγικών δραστηριοτήτων που δεν μπορούν να οργανωθούν σε υποδοχείς

9.9. Συμπεράσματα

Στον εξωαστικό χώρο η κύρια ενασχόληση των κατοίκων είναι η καλλιέργεια της γης και οι γεωργικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται είναι άναρχες και παρατηρούνται πιέσεις που οφείλονται στον μη καθορισμό θεσμοθετημένων χρήσεων γης. Ζητήματα που χρήζουν αντιμετώπισης και νέων κατευθύνσεων, είναι η έλλειψη σχεδιασμού σε πολλούς από τους οικισμούς και η ανάγκη για εκπόνηση νέων μελετών, χωροταξικών και πολεοδομικών. Κάτι που πρέπει απαραίτητα να τονιστεί είναι η σοβαρότητα της ανακοπής της άναρχης δόμησης που επικρατεί ειδικότερα στους παραθεριστικούς οικισμούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Υποδομές του Πηλίου

10.1. Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό εστιάζει στις υποδομές του Πηλίου. Αναλύει τις μεταφορικές υποδομές, εξετάζονται όλες οι λιμενικές εγκαταστάσεις, το υδρευτικό και αποχετευτικό δίκτυο, οι υποδομές ενέργειας και τηλεπικοινωνιών, οι εγκαταστάσεις απορριμμάτων και επεξεργασίας λυμάτων και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Εξετάζεται επίσης η επάρκεια των υποδομών εκπαίδευσης, υγείας, πρόνοιας και αθλητισμού με βάση την ικανοποίηση των αναγκών του τοπικού πληθυσμού.

10.2. Χερσαίο Δίκτυο

10.2.1. Εθνικό Οδικό Δίκτυο

Η βασική οδική σύνδεση που εξυπηρετεί πλειάδα οικισμών του Πηλίου είναι η Εθνική Οδός 34 «Βόλος-Νεοχώρι-Τσαγκαράδα-Χορευτό», η οποία συνεχίζει την περιφερειακή οδό του Βόλου. Κατατάσσεται στο τριτεύον εθνικό οδικό δίκτυο. Με τις αποφάσεις ΔΜΕΟ/ε/Ο/1308/15-12-95 και ΔΜΕΟ/ε/758/2010 εντάχθηκαν στο τριτεύον εθνικό οδικό δίκτυο οι Ε.Ο. 34α «Βόλος-Πορταριά-Χορευτό» και η Οδική Παράκαμψη Ζαγοράς Πηλίου (με αρχή το σημείο συνάντησης αυτή με την Ε.Ο. 34α «Βόλος-Πορταριά-Χάνια-σημείο συνάντησης με Ε.Ο. 34-Ζαγορά-Χορευτό» του Τριτεύοντος Δικτύου και πέρα στο βόρειο δυτικό τμήμα του οικισμού της Ζαγοράς) αντίστοιχα (Κουτάκος κα, 2014).

Οι προαναφερθείσες οδικές συνδέσεις συχνά πλήττονται από βλάβες λόγω κατολισθήσεων ή έντονων βροχοπτώσεων. Σε πολλά τμήματα της Ε.Ο 34., υπάρχει η ανάγκη για ανακατασκευή, συντήρηση και αποκατάσταση ζημιών των ασφαλικών στρώσεων, συχνά με τοπικές επεμβάσεις. Συγκεκριμένα τμήματα που απαιτούν άμεση βελτίωση είναι το τμήμα της Ε.Ο. 34α που οδηγεί στη Ζαγορά και το τμήμα που οδηγεί στο Χορευτό.

Γενικότερα, η Ε.Ο. 34 χρήζει συνολικής βελτίωσης και συνεχούς συντήρησης.

10.2.2. Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο

Το Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο διακρίνεται σε πρωτεύον και δευτερεύον. Οι οδοί που υπάγονται στο Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο του Πηλίου είναι οι ακόλουθοι:

Πίνακας 47: Επαρχιακό Οδικό Δίκτυο

1	Επ. Ο. 3 : «Πορταριά-Μακρινίτσα»
2	Επ. Ο. 4 : «Παρακαμπτήριος Ε.Ο. Βόλου-Χορευτού δια Κατωχωρίου από 9 ^ο χλμ. δια Ναού Ζωοδόχου Πηγής μέχρι την οδό Βόλου-Πορταριάς»
3	Επ. Ο. 7 : «Ζαγορά-Πουρί προς Σκλήθρο και Αγιά δια Βενετού»
4	Επ. Ο. 8 : «Αγριά-Δράκεια-Αυχήν Χορευτράς δια Αγ.Λαυρεντίου-Αγ.Γεωργίου Πινακωτών-Βυζίτσας και Μηλεών μετά διαστ/σεων Αγ.Λαυρεντίου-Κάτω Λεχωνίων-Παραλίας και Αγ.Γεωργίου-Άνω Λεχωνίων-Παραλίας»
5	Επ. Ο. 9 : «Καλά Νερά-Μηλέαι»
6	Επ. Ο. 10 : «Διακλάδωση Αφήσου από 24 ^ο χλμ. Εθνικής Οδού Βόλου-Νεοχωρίου-Ζαγοράς»
7	Επ. Ο. 11 : «Δέλτα Αργαλαστής-Αργαλαστή-Τρίκερι δια Χόρτου και Μηλίνης μετά διακλαδώσεως προς Μονή Πάου»
8	Επ. Ο. 12 : «Δέλτα Αργαλαστής-Συκή»
9	Επ. Ο. 13 : «Αργαλαστή-Ξυνόβρυση»
10	Επ. Ο. 15 : «Αργαλαστή-Λαύκος-Πλατανιά»
11	Επ. Ο. 16 : «Μηλίνα-Προμήρι»
12	Επ. Ο. 18 : «Διακλάδωση Κισσού από Εθνική Οδό Βόλου-Νεοχωρίου-Ζαγοράς»
13	Επ. Ο. 19 : «Αγ.Δημήτριος-Αγ.Ιωάννης Εθνικής Οδού Βόλου-Νεοχωρίου-Ζαγοράς»
14	Επ. Ο. 2 : «Άνω Βόλος-Μακρινίτσα-Σταγιάτες-μέχρι Προφήτη Ηλία»
15	Επ. Ο. 5 : «Διακλάδωση Εθνικής Οδού Βόλου-Χορευτού προς Σανατόριο Καραμάνη»
16	Επ. Ο. 6 : «Οδός προσπελάσεως κορυφής Πουριανός Σταυρός»
17	Επ. Ο. 14 : «Αργαλαστή-Όρμος Πάλτση»
18	Επ. Ο. 17 : «Διακλάδωση Πρόπαν από Εθνική Οδό Βόλου-Νεοχωρίου-Ζαγοράς»
19	Επ. Ο. 25 : «Διακλάδωση Αγ.Γεωργίου από 17 ^ο χλμ. Εθνικής Οδού Βόλου-Λαρίσης»
20	Επ. Ο. 42 : «Διακλάδωση Ανηλίου από Εθνική Οδό Βόλου-Νεοχωρίου-Χορευτού»
21	Επ. Ο. 21 : «Γλαφυρές-Βένετο- από 17ο χλμ. Επ. Οδού 20»
22	Επ. Ο. 22 : «Κανάλια-Κεραμίδι-Όρμος Κουμάρι από 26ο χλμ. Επ. Οδού 20»

Πηγή: (ΥΑ ΔΜΕΟ/ε/Ο/1308, ΔΜΕΟ/ε/Ο/266), Ιδία Επεξεργασία

10.2.3. Αγροτικό Οδικό Δίκτυο

Το αγροτικό οδικό δίκτυο, οι δασικοί δρόμοι και οι δρόμοι εντός των οικισμών παρουσιάζουν ελλείψεις και έχουν κακή ποιότητα, όπως αναφέρεται σε μελέτες όπως το ΣΧΟΟΑΠ Μηλεών (2013) και η Έρευνα για τις Προοπτικές Ανάπτυξης του Δήμου Νοτίου Πηλίου (2011). Η οργάνωση του εσωτερικού οδικού δικτύου είναι δυσχερής και απαιτούνται επίσης αλλαγές για τη βελτίωση της πρόσβασης σε ορεινούς οικισμούς.

10.2.4. Χερσαία Συγκοινωνία

Οι περιοχές του Πηλίου εξυπηρετούνται από υπεραστικό ΚΤΕΛ, το δίκτυο του οποίου έχει στάσεις τους κυριότερους οικισμούς. Τα δρομολόγια είναι καθημερινά, αλλά η μειωμένη συχνότητα δρομολογίων σε μικρότερους οικισμούς αποτελεί αρνητικό χαρακτηριστικό.

10.2.5. Σιδηροδρομικό Δίκτυο

Το τρένο του Πηλίου ως μεταφορικό μέσο σταμάτησε να χρησιμοποιείται την 1η Αυγούστου 1971. Το τμήμα Άνω Λεχώνια-Μηλιές είναι διαθέσιμο για κυκλοφορία από τις 25 Μαΐου 1996 και λειτουργεί κυρίως Σάββατο και Κυριακή για τουριστικές επισκέψεις.

10.3. Θαλάσσιο Δίκτυο

Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες του Πηλίου δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες και οι συνδέσεις με την υπόλοιπη χώρα και τουριστικές περιοχές είναι περιορισμένες. Δεν υπάρχουν οργανωμένοι λιμένες αναψυχής και τα σκάφη χρησιμοποιούν είτε τα λιμενικά καταφύγια είτε αγκυροβολούν σε όρμους.

Πιο συγκεκριμένα, στο Νότιο Πήλιο, υπάρχουν συνδέσεις από τον Πλατανιά και τον Κατηγιώργη με τις Σποράδες και λειτουργεί Λιμεναρχείο στο Τρίκερι. Στο Δήμο Ζαγοράς Μουρεσίου, το λιμάνι του Χορευτού παλαιότερα εξυπηρετούνταν από το λιμάνι του Βόλου με προορισμούς τις Σποράδες και τη Θεσσαλονίκη. Στον Άγιο Ιωάννη λειτουργεί Λιμενικός Σταθμός.

Στη λογική της ανάπτυξης και της οργάνωσης του παράκτιου χώρου θα συμβάλει η επικείμενη υλοποίηση του αλιευτικού καταφυγίου στον Πλατανιά, ενώ μια επέκταση του καταφυγίου του Χορευτού και η εντατικότερη επανάχρησή του θα συμβάλει στην τουριστική ταυτότητα της περιοχής.

10.4. Ηλεκτρική Ενέργεια

Στην περιοχή μελέτης η ηλεκτροδότηση στους οικισμούς του Νοτίου Πηλίου είναι επαρκής και καλύπτει τις ανάγκες της οικιακής χρήσης, ενώ στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου παρατηρούνται προβλήματα υπερφόρτωσης σε περιόδους αιχμής και εν μέσω δυσμενών καιρικών συνθηκών.

Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου η ηλεκτροδότηση γίνεται από τον κεντρικό σταθμό του Βόλου και τον υποσταθμό του Λαύκου. Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου υπάρχει δίκτυο μέσης τάσης που εξυπηρετείται από υποσταθμούς σε ολόκληρη τη Δημοτική Ενότητα.

Για την καλύτερη αισθητική των οικισμών του Δήμου Ζαγοράς-Μουρεσίου, θα ήταν σκόπιμη η υπογείωση του δικτύου ηλεκτροδότησης και τα προβλήματα ηλεκτροδότησης μπορούν να τεθούν υπό διαχείριση με τη δημιουργία μικρών υδροηλεκτρικών φραγμάτων στις πηγές του υπάρχουν στην περιοχή.

10.5. Τηλεπικοινωνίες

Το δίκτυο τηλεπικοινωνιών δεν εξυπηρετεί ικανοποιητικά όλες τις περιοχές του Πηλίου. Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου παρατηρούνται προβλήματα σχετικά με την πρόσβαση στο διαδίκτυο και ειδικότερα οι κάτοικοι του Πουρίου είναι πολλές φορές αποκομμένοι από το διαδίκτυο.

10.6. Ύδρευση

Ένα από τα μείζοντα προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή μελέτης είναι η ανεπάρκεια του νερού και η έλλειψη υδρευτικών υποδομών, καθώς συχνά παρατηρούνται διακοπές στο δίκτυο ύδρευσης και υποβάθμιση στην ποιότητα του νερού. Σημαντικό έργο έργο για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και την αναβάθμιση του περιβάλλοντος είναι η διασύνδεση των δικτύων ύδρευσης των οικισμών Ξουριχτίου, Τσαγκαράδας, Μουρεσίου και Κισσού του Δήμου Ζαγοράς Μουρεσίου και παράλληλα στο Δήμο Νοτίου Πηλίου υπάρχει η ανάγκη για αντικατάσταση των δικτύων ύδρευσης των οικισμών Αγίου Γεωργίου Νηλείας, Βυζίτσας, Μηλεών και Πινακατών, όπου υπάρχουν προβλήματα πόσιμου νερού.

Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου υπάρχουν είκοσι τρεις (23) δεξαμενές σύμφωνα με την Έρευνα για τις Προοπτικές Ανάπτυξης του Δήμου Νοτίου Πηλίου (2011):

- Στα Καλά Νερά, με όγκο 75 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στο Κορόπη, με όγκο 60 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Δύο στο Νεοχώρι, με όγκο 120 κυβικά μέτρα, που είναι επαρκής
- Δύο στις Αφέτες, με όγκο 100 κυβικά μέτρα, που είναι επαρκής
- Στη Συκή, με όγκο 100 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στην Άφουσο, με όγκο 120 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στο Καλαμάκι
- Στη Λαμπινού
- Δύο στην Αργαλαστή, με όγκο 90 και 50 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στην Ξινόβρυση, με όγκο 60 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στο Λεφόκαστρο, με όγκο 80 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Δύο στο Μετόχι, με όγκο 100 και 50 κυβικά μέτρα, που είναι επαρκής
- Στο Λαύκο, με όγκο 120 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στο Προμύρι, με όγκο 100 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στη Μηλίνα, με όγκο 100 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στον Πλατανιά, με όγκο 80 κυβικά μέτρα, που είναι ανεπαρκής
- Στο Τρίκερι, με όγκο 300 κυβικά μέτρα που είναι επαρκής

Η μεταφορά του νερού γίνεται κυρίως από αμιαντοσωλήνες και επεκτάσεις PVC, καθώς και πλαστικούς PVC σωλήνες. Συνολικά υπάρχουν δεκαέξι (16) γεωτρήσεις και πέντε (5) πηγές, στις οποίες εμφανίζονται προβλήματα τόσο στην παροχή όσο και στην ποιότητα του νερού. Οι πηγές και οι γεωτρήσεις βρίσκονται:

- Στα Καλά Νερά υπάρχουν τρεις γεωτρήσεις
- Στο Κορόπη υπάρχει μια γεώτρηση
- Στο Νεοχώρι υπάρχει μια γεώτρηση
- Στις Αφέτες υπάρχουν τρεις γεωτρήσεις
- Στη Συκή υπάρχει μια γεώτρηση
- Στην Αργαλαστή υπάρχουν δύο πηγές
- Στο Λεφόκαστρο υπάρχει μία πηγή
- Στο Μετόχι υπάρχει μια γεώτρηση και μία πηγή
- Στο Λαύκο υπάρχουν δύο γεωτρήσεις
- Στο Προμύρι υπάρχει μια γεώτρηση και ένα αρτεσιανό
- Στη Μηλίνα υπάρχουν δύο γεωτρήσεις και μία πηγή
- Στον Πλατανιά υπάρχει μια γεώτρηση
- Στο Τρίκερι υπάρχει μια γεώτρηση

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου το δίκτυο ύδρευσης αντιμετωπίζει συχνά προβλήματα λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών και η κακή διαχείριση του νερού οδηγεί σε αποστέρηση αυτού τις περιόδους αιχμής. Η έλλειψη πόσιμου νερού είναι χρόνιο ζήτημα και η έλλειψη έργων υποδομών έχει αποτέλεσμα απώλειες στο υπόγειο δίκτυο και εν τέλει η ανεπάρκεια του νερού οξύνεται. Εκτός από τον εκσυγχρονισμό τμημάτων των υποδομών ύδρευσης, επιπλέον προτάσεις του Δήμου είναι η κατασκευή δεξαμενής χωρητικότητας 500μ3 στη θέση «Άθωνας» και δίκτυο μεταφοράς νερού από την πηγή Δρακοσπηλιά, έργα σημαντικών για να λειανθούν οι υστερήσεις στην περιοχή μελέτης.

Έργα που προβλέπονται σε άλλες περιοχές είναι: ο εκσυγχρονισμός του δικτύου ύδρευσης των οικισμών Πορταριάς, Κατηχωρίου, Άλλης Μεριάς, Άγιου Βλάσιου, Άγιου Λαυρεντίου, και Άνω και Κάτω Λεγωνίων και στόχος είναι να λυθούν τα προβλήματα υδροδότησης που πλήττουν ήδη τους προαναφερθέντες οικισμούς.

10.7. Αποχέτευση

Το δίκτυο αποχέτευσης στο Δήμο Νοτίου Πηλίου στηρίζεται σε απορροφητικούς βόθρους στους οποίους προωθούνται τα οικιακά λύματα και η έλλειψη ολοκληρωμένου δικτύου προκαλεί προβλήματα μόλυνσης και οσμών. Ο Δήμος Ζαγοράς-Μουρεσίου στερείται επίσης ολοκληρωμένου δικτύου συγκέντρωσης και επεξεργασίας ακαθάρτων υδάτων και τα λύματα διατίθενται στη θάλασσα λόγω της υπερχειλίσης των βόθρων. Παρόμοια, η Μακρινίτσα εξυπηρετείται από απορροφητικούς βόθρους, ενώ το μισό τμήμα καλύπτεται από Δίκτυο Αποχέτευσης Αστικών Λυμάτων.

Ο κίνδυνος μόλυνσης του υδροφόρου ορίζοντα σε συνδυασμό με τις απαιτήσεις που δημιουργούν οι τάσεις ανάπτυξης τουρισμού και β' κατοικίας, εγείρουν την αναγκαιότητα για νέες υποδομές αποχέτευσης και εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων για καλύτερη λειτουργία των οικισμών.

10.8. Εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων

Η λειτουργία εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων είναι ένα από τα ζητήματα που πρέπει να διαχειριστούν οι οικισμοί του Πηλίου. Τα λύματα που αποβάλλονται προωθούνται σε ρέματα, υδραύλακες και στη θάλασσα, με σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Στην περιοχή, έχουν προταθεί έργα που θα αναβαθμίσουν το αστικό περιβάλλον, όπως η κατασκευή δύο εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου και εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ 2014-2020 η κατασκευή εγκατάστασης επεξεργασίας λυμάτων στα Καλά Νερά.

10.9. Απορρίμματα

Οι κύριοι χώροι διάθεσης απορριμμάτων στην περιοχή του Πηλίου είναι οι Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ) της Αργαλαστής και του Βόλου.

Ο Δήμος Νοτίου Πηλίου εξυπηρετείται από τον ΧΥΤΑ Αργαλαστής, που βρίσκεται στη θέση Ρούδες και λειτουργεί από το 2009 διαθέτοντας και βιολογικό καθαρισμό χωρίς κατάληξη. Ο τρόπος λειτουργίας του ΧΥΤΑ ως προς τη μεταφορά των υπολειμμάτων από τη στράγγιση των σκουπιδιών, αυξάνει τον κίνδυνο υπερχειλίσης του βιολογικού καθαρισμού.

Στην περιοχή υπάρχουν τέσσερις Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων (ΧΑΔΑ) που απαιτούν εξυγίανση και δεν έχουν αποκατασταθεί. Σημαντικό έργο που εκτελείται είναι η αποκατάσταση του ΧΑΔΑ στη Δημοτική Ενότητα Σηπιάδος.

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου η περισυλλογή των απορριμμάτων γίνεται από τις κεντρικές οδούς και οδηγούνται στους ΧΥΤΑ της Αργαλαστής και του Βόλου, αφού πρώτα

μεταφερθούν στο αμαξοστάσιο το Δήμου μεταξύ Ζαγοράς και Πουρίου. Για να αποφευχθεί η μεταφορά στους ΧΥΤΑ, πρέπει να δρομολογηθεί η κατασκευή ενός Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων.

Στη Δ.Ε. Μακρινίτσας δεν υπάρχει διαθέσιμος ΧΥΤΑ και τα απορρίμματα μεταφέρονται στον ΧΥΤΑ Βόλου. Όπως σημειώνεται και στο ΣΧΟΟΑΠ Μακρινίτσας, μπορεί να γίνει καλύτερη διαχείριση των αποβλήτων στην περιοχή μέσω του περιορισμού των στερεών απορριμμάτων.

10.9. Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Στην ευρύτερη περιοχή δεν έχουν αξιοποιηθεί ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, λόγω και του ιδιαίτερου αναγλύφου. Υπάρχει ενδιαφέρον για την εγκατάσταση φωτοβολταϊκών και μικρών υδροηλεκτρικών φραγμάτων για τις ανάγκες της ηλεκτροπαραγωγής.

Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου εγκρίθηκαν άδειες παραγωγής σε δύο σταθμούς αιολικής από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, κάτι που έρχεται σε ισχυρή αντίθεση με την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου σχετικά με την τοποθέτηση ανεμογεννητριών στην περιοχή. Η εγκατάσταση θα χωροθετηθεί σε περιοχές που δεν προστατεύονται, εκτός Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου και Ζώνης Οικιστικού Ελέγχου, σε απόσταση μεγαλύτερη των 500m από τον κοντινότερο οικισμό.

10.10. Υποστηρικτικές Υποδομές

10.10.1. Εκπαίδευση

Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου λειτουργούν δεκαεννέα (19) σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και πέντε (5) μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι συγκεντρωμένη στους οικισμούς της Αργαλαστής, των Μηλέων και του Τρικεριού.

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου λειτουργούν εννέα (9) σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τρεις (3) μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στο Δήμο Βόλου και συγκεκριμένα στις περιοχές που ανήκουν στο Πήλιο, λειτουργούν εννέα (9) σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τρεις (3) μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Μια δυσοίωνα προοπτική που πρέπει να ληφθεί υπόψη για το μέλλον των οικισμών και τη δυναμική τους, είναι η σταδιακή μείωση των μαθητών στους μικρότερους οικισμούς και υπολειτουργία των σχολικών μονάδων που θα οδηγήσει στην παύση λειτουργίας τους και στην υπερσυγκέντρωση των μαθητών στα κεντρικά χωριά.

10.10.2. Υγεία

Στο Πήλιο λειτουργούν δύο Κέντρα Υγείας στις έδρες των Δήμων Νοτίου Πηλίου και Ζαγοράς-Μουρεσίου, στην Αργαλαστή και τη Ζαγορά αντίστοιχα. Σημειώνεται, επίσης, ότι όλοι οι οικισμοί εξυπηρετούνται από Γενικό Νοσοκομείο Βόλου όταν παρουσιάζεται η ανάγκη σοβαρών περιστατικών. Υπάρχουν και μικρότερης εμβέλειας υποδομές υγείας που λειτουργούν ως περιφερειακά ή αγροτικά ιατρεία στους μικρότερους οικισμούς. Αυτά είναι:

- Το περιφερειακό ιατρείο Άγιου Βλάσιου
- Το περιφερειακό ιατρείο Δράκειας
- Η τοπική μονάδα υγείας στην Αγρία
- Το κέντρο υγείας στην Αγρία
- Το αγροτικό ιατρείο Πορταριάς
- Το Τσιτσιλιάνειο νοσοκομείο, κοινοτικό ιατρείο στα Καλά Νερά

- Το περιφερειακό ιατρείο Αγίου Γεωργίου Νηλείας
- Το περιφερειακό ιατρείο Κισσού

Για την καλύτερη εξυπηρέτηση όλων των οικισμών προτείνεται η δημιουργία νέων περιφερειακών/αγροτικών ιατρείων στα Άνω Λεχόνια, στο Λαύκο, στη Μακρυρράχη, στο Πουρί, στο Χορευτό, στο Ανήλιο, στο Μούρεσι και στην Τσαγκαράδα. Στη βάση της ίδιας πολιτικής, προτείνεται ο εκσυγχρονισμός των υφιστάμενων υποδομών και η καλύτερη στελέχωσή τους.

10.10.3. Πρόνοια

Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου λειτουργούν δύο Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ) στις Μηλιές και στις Αφέτες, Γραφεία Βοήθειας στο Σπίτι στις Μηλιές, τα Καλά Νερά και την Αργαλαστή, καθώς και ένας Βρεφονηπιακός Σταθμός στην Κορόπη.

Στο Δήμο Ζαγοράς-Μουρεσίου λειτουργεί το πρόγραμμα Βοήθεια στο Σπίτι, υπάρχει ένας βρεφονηπιακός σταθμός, αλλά η πρόνοια δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη.

Στο Δήμο Βόλου λειτουργούν βρεφονηπιακοί σταθμοί στην Αγριά, στην Άλλη Μεριά και ΚΑΠΗ στην Αγριά.

10.10.4.Αθλητισμός

Στη Ζαγορά βρίσκεται υπό κατασκευή το Κλειστό Γυμναστήριο Ζαγοράς-Μουρεσίου, σημαντικό έργο με κονδύλια από το Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Στην Τσαγκαράδα λειτουργεί αθλητικό κέντρο, στο οποίο διοργανώνονται διάφορες εκδηλώσεις.

Στο Δήμο Νοτίου Πηλίου οι αθλητικές υποδομές αποτελούνται κυρίως από γήπεδα ποδοσφαίρου και μπάσκετ στην Αργαλαστή, στα Καλά Νερά, στην Κάτω Γατζέα, στις Μηλιές και στο Τρίκερι χωρίς να συντηρούνται, και υπάρχουν Κέντρα Νεότητας και Αθλητισμού στην Αργαλαστή, στις Αφέτες, στο Καλαμάκι, στη Συκή και στο Τρίκερι.

Στα όρια Μακρινίτσας και Πορταριάς υπάρχει το Διαδημοτικό κλειστό αθλητικό κέντρο Πορταριάς-Μακρινίτσας, ενώ στην Πορταριά λειτουργεί Κλειστό Γυμναστήριο και στη Μακρινίτσα υπάρχουν δύο ανοιχτά γήπεδα ποδοσφαίρου. Στην Αγριά λειτουργεί το Στάδιο Αγριάς, το Κλειστό Γυμναστήριο Αγριάς και στην Άλλη Μεριά υπάρχει το Γήπεδο Ποδοσφαίρου Άλλης Μεριάς.

Οι αθλητικοί χώροι δεν είναι ικανοποιητικοί τόσο στην κατάστασή τους όσο και στην επάρκειά τους και υπάρχει επομένως η εισήγηση για δημιουργία νέων.

10.11. Συμπεράσματα

Η εύρυθμη λειτουργία στους οικισμούς του Πηλίου παρακωλύεται καθημερινά, και ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες, που θεωρούνται μήνες υψηλής ζήτησης, από την ανεπάρκεια υποδομών στην ύδρευση και την αποχέτευση. Για την αποκατάσταση της αποδοτικότητας των οικισμών, η βελτίωση και η δημιουργία αποχετευτικών και υδρευτικών δικτύων είναι κρίσιμο ζήτημα. Ένα από τα κυριότερα ζητήματα που πρέπει να διεκπεραιωθεί είναι η αποκατάσταση και η συντήρηση του οδικού δικτύου, το οποίο διακρίνεται από προβληματικές συνθήκες ευστάθειας, βρίσκεται σε κακή ποιότητα και η μετακίνηση κατοίκων και εμπορευμάτων δυσχεραίνεται σημαντικά από τα έντονα καιρικά φαινόμενα. Σε όλους τους οικισμούς του Πηλίου το οδόστρωμα επιδέχεται βελτίωσης ή και αντικατάστασης, καθώς δημιουργούνται κίνδυνοι στην μετακίνηση οχημάτων αλλά και κατοίκων. Αναφορικά με τις υποδομές υγείας, αυτές δεν είναι επαρκείς και αντιμετωπίζουν προβλήματα

στελέχωσης. Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει αδυναμία εξυπηρέτησης και αναλόγως το βαθμό σοβαρότητας υπάρχει η ανάγκη μεταφοράς στο νοσοκομείο του Βόλου.

Οι λιμενικές υποδομές επιδέχονται βελτίωσης και επέκτασης, και θετική προοπτική συνιστά η δημιουργία λιμένων αναψυχής σε οικισμούς τουριστική ζήτηση. Το λιμάνι του Χορευτού βρίσκεται ήδη σε διαδικασία αναβάθμισης και σε συνδυασμό με τη βελτίωση της προσβασιμότητας στο οδικό δίκτυο, υπάρχει προοπτική για αύξηση της κίνησης ειδικά σε περιόδους αιχμής.

Το οδικό δίκτυο επιβαρύνεται συγχρόνως από την παρόδια στάθμευση λόγω της έλλειψης χώρων στάθμευσης και το πρόβλημα επιτείνεται λόγω της μεγάλης ανάπτυξης β' κατοικίας όταν επισκέπτονται την περιοχή παραθεριστές.

Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας δεν γνωρίζουν την απαιτούμενη ανάπτυξη και δεν αποτελούν σημαντικές πηγές ενέργειας στους οικισμούς του Πηλίου. Υπάρχει η δυνατότητα να αναπτυχθούν οι εγκαταστάσεις φωτοβολταϊκών, τα μικρά υδροηλεκτρικά φράγματα, ενώ η αιολική ενέργεια λόγω των εντατικών περιβαλλοντικών πιέσεων δεν προτείνεται να αναπτυχθεί. Οι υποστηρικτικές υποδομές δεν μειονεκτούν, μολονότι μπορούν να αυξηθούν για την καλύτερη ποιότητα ζωής των κατοίκων.

ΜΕΡΟΣ Γ:
Στρατηγικός Σχεδιασμός και
Αναπτυξιακές Προοπτικές

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

SWOT Ανάλυση για το Πήλιο

11.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο διαγιγνώσκεται η υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής μελέτης. Προκύπτει η ετυμηγορία και βασικά συμπεράσματα από τα κεφάλαια που αναλύθηκαν παραπάνω. Η παρούσα εργασία έχει στρατηγικό χαρακτήρα και για τη διατύπωση στρατηγικών προτεραιοτήτων χρησιμοποιείται η ανάλυση SWOT, η οποία θα αποτελέσει τη βάση για τις τελικές προτάσεις και θα στηριχτεί στους άξονες στους οποίους αρθρώνονται οι προοπτικές ανάπτυξης του Πηλίου. Η SWOT που διαμορφώθηκε πέρα από τη συγκεντρωτική διαμόρφωσή της, διακρίνεται σε επιμέρους θεματικές ενότητες που αφορούν: α) το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής, β) την εκπαίδευση, το πολιτισμό και την κοινωνική πολιτική, γ) τον τουρισμό και δ) την τοπική οικονομία.

11.2. Συγκεντρωτική Ανάλυση SWOT

Η συγκεντρωτική SWOT για την στρατηγική ανάπτυξη του Πηλίου αναφέρει τις δυνάμεις (strengths), τις αδυναμίες (weaknesses), τις ευκαιρίες (opportunities) και τις απειλές (threats) που εντοπίζονται στην περιοχή. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τμηματικά οι SWOT για κάθε θεματική ενότητα και προκύπτουν κρίσιμα ζητήματα για την πολιτική της ανάπτυξης που πρέπει να διατυπώσει ο σχεδιασμός.

Η μέθοδος της SWOT είναι αρκετά διαδεδομένη στον στρατηγικό σχεδιασμό και προσφέρει μια συνοπτική θεώρηση για τις δυνατότητες της περιοχής και το εξωτερικό της περιβάλλον, διευκολύνοντας τη λήψη αποφάσεων. Με την ταξινόμηση και την κωδικοποίηση των πληροφοριακών δεδομένων, συνυπολογίζονται οι τάσεις που επηρεάζουν τα σενάρια ανάπτυξης της περιοχής και διαμορφώνουν τις πολιτικές παρέμβαση στην προκαταρκτική φάση του προγραμματισμού.

Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα εμπίπτουν στο εσωτερικό περιβάλλον της περιοχής και σχετίζονται με τους συντελεστές παραγωγής, τις υφιστάμενες υποδομές, τον πολιτισμό, το φυσικό περιβάλλον, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, την οικονομία και τους φυσικούς πόρους. Τα πλεονεκτήματα είναι η βάση για την αναπτυξιακή πολιτική της περιοχής και τα μειονεκτήματα νοούνται ως αναπτυξιακά αναχώματα για τα οποία ο σχεδιασμός πρέπει να παρέμβει ώστε να αντιμετωπιστούν ή να περιοριστούν.

Οι ευκαιρίες και οι απειλές προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον της περιοχής και σχετίζονται με το οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και τεχνολογικό γίνεσθαι σε ευρύτερη κλίμακα από την τοπική. Ευκαιρίες συνιστούν τα χαρακτηριστικά που με την αξιοποίησή τους μπορούν να προσδώσουν αναπτυξιακή προοπτική στην περιοχή και απειλές αποτελούν τα χαρακτηριστικά που παρεμποδίζουν την ανάπτυξη και δημιουργούν περισσότερα

προβλήματα στην περιοχή.

Πίνακας 48: Συγκεντρωτική ανάλυση SWOT για το Πήλιο

Δυνάμεις	Αδυναμίες
Μικρή απόσταση από το αστικό κέντρο του Βόλου	Μειωμένη προσβασιμότητα και απομόνωση ορισμένων οικισμών
Εγγύτητα ανάμεσα στους υπό μελέτη οικισμούς	Τάσεις ανεργίας
Ποιοτικό περιβάλλον	Ερήμωση των οικισμών
Ύπαρξη σημαντικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων	Γήρανση του πληθυσμού
Ικανοποιητική συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στην παραγωγικότητα της περιοχής	Εποχικότητα στη συγκέντρωση πληθυσμού
Ικανότητα παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής ποιότητας	Περιφερειακότητα και ορεινότητα πολλών οικισμών
Γνωστός τουριστικός προορισμός	Έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού για την τουριστική ανάπτυξη και στόχευσης σε συγκεκριμένο τουριστικό προϊόν
Περιοχές φυσικού κάλλους	Ελλιπείς υποδομές ύδρευσης
Προϊόντα με το brand name του Πηλίου	Ελλιπείς θαλάσσιες υποδομές
Πλούσιο τουριστικό προϊόν προς αξιοποίηση	Κακή ποιότητα οδικού δικτύου
	Έλλιπης στήριξη της επιχειρηματικότητας
	Έλλειψη πρωτοβουλιών ανάπτυξης του τουρισμού
	Προβληματική Διαχείριση Υδάτινων Πόρων
	Έλλειψη πιστοποίησης σε πολλά αγροτικά προϊόντα
	Αδύναμη μεταποιητική δραστηριότητα
	Έλλειψη ισχυρών συνεταιρισμών
Ευκαιρίες	Απειλές
Στροφή σε εναλλακτικά τουριστικά προϊόντα και νέες μορφές τουρισμού με την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου	Σταθερή μείωση πληθυσμού
Μεταποίηση και πιστοποίηση τοπικών προϊόντων υψηλής ποιότητας λόγω αυξημένης ζήτησης	Υποβάθμιση του περιβάλλοντος από περιβαλλοντικές απειλές (πυρκαγιές κλπ), ανεξέλεγκτη ρύση απορριμμάτων, αθαίρετη δόμηση
Γεωγραφική θέση	Αποδυνάμωση πληθυσμού σε παραγωγική ηλικία
Αξιοποίηση των διαθέσιμων φυσικών πόρων	Εμπορικός και τουριστικός ανταγωνισμός
Εγγύτητα με Σποράδες	Τάσεις αποκλεισμού των επιμέρους περιοχών από κέντρα παροχής υπηρεσιών και πληροφόρησης
Ύπαρξη επενδυτικού ενδιαφέροντος στην τουριστική δραστηριότητα	Αυξημένη γραφειοκρατία

Διασυνοριακή συνεργασία εμπορίου και τουρισμού	Ενδοπεριφερειακός ανταγωνισμός με άλλους τουριστικούς προορισμούς
Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και μεθόδων	Μεταβαλλόμενο θεσμικό πλαίσιο
Διερεύνηση χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας	

Στον Πίνακα 48 παρουσιάζεται η συνολική ανάλυση SWOT που εξήχθη από την ανάλυση των καίριων συμπερασμάτων για την περιοχή. Συνοψίζοντας την συνολική ανάλυση SWOT, ένα χαρακτηριστικό που τονίζεται ως δυνατό σημείο είναι η σχετικά προσιτή απόσταση των περισσότερων οικισμών από την πρωτεύουσα της Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας, το Βόλο, όπου συγκεντρώνονται οι βασικές υποδομές και υπηρεσίες που δεν είναι αναπτυγμένες στην περιφέρεια. Η μικρή απόσταση των οικισμών εντός των Δημοτικών Ενοτήτων επιτρέπει την αναπτυξιακή προσέγγισή τους με αδιάσπαστο τρόπο στη λογική δικτύων. Η ποιότητα του περιβάλλοντος έχει μεγάλη σημασία για την περιοχή, η οποία διαθέτει επίσης μια μεγάλη ποικιλία φυσικών πόρων που μπορούν να προσελκύσουν τουρίστες, καθώς και πολιτιστικούς πόρους, άυλους και υλικούς, οι οποίοι μπορούν να συνεισφέρουν στην διαμόρφωση μιας νέας τουριστικής εικόνας για την περιοχή. Οι περισσότεροι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία, στοιχείο που αποδεικνύει τον δυναμισμό του πρωτογενούς τομέα. Τα προϊόντα που εξάγονται στην περιοχή έχουν σημαντική αναγνωρισιμότητα και ποιότητα, και η κατάρτιση και οι δεξιότητες από την διαρκή εξαγωγή προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία όπως τα προϊόντα ΠΟΠ, δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για τη σταθερή παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών που χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα.

Οι αδυναμίες που αποδίδονται στην περιοχή του Πηλίου έχουν αφετηρία τους οικισμούς που είναι απομονωμένοι και αποκομμένοι από υπηρεσίες και βασικές υποδομές. Ένα ακόμα μειονέκτημα αποτυπώνεται στην αστάθεια του πληθυσμού ιδιαίτερα σε περιόδους αιχμής, όπου λόγω και της β' κατοικίας συγκεντρώνονται περισσότεροι πληθυσμός στους οικισμούς και δημιουργούνται παράπλευρα προβλήματα όπως έλλειψη χώρων στάθμευσης. Στα μειονεκτήματα προστίθενται η άρρωστη ηλικιακή πυραμίδα, η αποχώρηση νεανικού και παραγωγικού πληθυσμού και οι τάσεις ανεργίας λόγω της οικονομικής ύφεσης. Ο ορεινός χαρακτήρας των περισσότερων οικισμών ενισχύει το φαινόμενο της περιφερειακότητας και στερεί από την περιοχή τη δυνατότητα δημιουργίας μεγάλων υποδομών. Όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη, αυτή δεν είναι ολοκληρωμένη και σχεδιασμένη και σε αυτό συνηγορεί το ότι δεν έχει προσδιοριστεί το τουριστικό προϊόν που θα παρέχει η περιοχή. Ο δευτερογενής τομέας παρουσιάζει υστέρηση σε σχέση με τον πρωτογενή και τα πιστοποιημένα προϊόντα είναι ελλιπή. Ελλείψεις παρουσιάζεται σε επίπεδο υποδομών, όπως οι θαλάσσιες, οι υδρευτικές και αποχετευτικές, οι μεταφορικές και η μη ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων ενέχει οικονομικές επιβαρύνσεις.

Μια ευκαιρία που μπορούν να αξιοποιήσουν οι περιοχές του Πηλίου είναι οι αυξημένες καταναλωτικές τάσεις για νέες εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός με τη μόχλευση τοπικών πόρων και τη δημιουργία νέων τουριστικών πακέτων που θα περιλαμβάνουν παραδοσιακές δραστηριότητες, τον πολιτισμό κλπ. Μια ακόμα σημαντική προοπτική είναι ο ρόλος που μπορεί να αποκτήσει η μεταποίηση με την τυποποίηση και την πιστοποίηση προϊόντων υψηλής ποιότητας, τα οποία εγγράφονται σε μια γενικότερη τάση των καταναλωτών αλλά και των επισκεπτών αγροτικών και ορεινών περιοχών. Σημαντικές ευκαιρίες αποτελούν επίσης η γειτνίαση με σημαντικούς τουριστικούς πόλους όπως είναι οι Σποράδες και η εκδήλωση επενδυτικού ενδιαφέροντος από ιδιώτες.

Όσον αφορά τις απειλές, υπάρχει ο κίνδυνος της διαρροής πληθυσμού, φαινόμενο που επιδεινώνεται και από την τάση ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών να αγοράζουν ή να

δημιουργούν παραθεριστικές κατοικίες ή τη νοοτροπία των επιχειρηματιών τουριστών που επιζητούν το μαζικό μοντέλο τουρισμού, προκαλώντας την αλλοίωση του τοπικού πληθυσμού. Στις απειλές πρέπει να συμπεριληφθούν η γραφειοκρατία που προσκρούει στις δραστηριότητες των επιχειρηματιών, το θεσμικό πλαίσιο που αναδιαμορφώνεται και πρέπει να σημειωθεί και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος είτε από ανθρωπογενείς παράγοντες όπως η αυθαίρετη δόμηση, η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού τουριστών αλλά και αλλοιώσεις λόγω πυρκαγιών και φυσικών καταστροφών.

Εν κατακλείδι, τα κύρια δυνατά χαρακτηριστικά του Πηλίου βασίζονται στα στοιχεία εντοπιότητας του και τον τρόπο που έχουν αυτά αναπτυχθεί και διατηρηθεί μέχρι σήμερα, ενώ η περαιτέρω ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, του τουρισμού, η συνδυασμένη εξέλιξη του πρωτογενούς τομέα με τον δευτερογενή και τον τριτογενή και η κάμψη της ερημοποίησης, είναι από τα πιο κρίσιμα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν.

11.3. Ανάλυση SWOT κατά θεματικό άξονα

Για την περαιτέρω ανάλυση και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης στην περιοχή, δομούνται πίνακες SWOT για κάθε βασικό θεματικό τομέα, ώστε να μοντελοποιηθεί ακόμα καλύτερα η ανάγνωση της περιοχής και η καταγραφή των χαρακτηριστικών της.

Πίνακας 49: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής

Θεματικός Τομέας: Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής	
Δυνάμεις	Αδυναμίες
Υψηλή ποιότητα φυσικού περιβάλλοντος και πολλές περιοχές φυσικού κάλλους	Πρόβλημα προσβασιμότητας σε πολλούς οικισμούς
Προστατευόμενες περιοχές NATURA 2000	Κακή ποιότητα οδικού δικτύου
Οι αξιόλογοι φυσικοί πόροι της περιοχής	Ανεπαρκείς υποδομές ύδρευσης και αποχέτευσης
Καλές κλιματολογικές συνθήκες	Έλλειψη χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού και εγκεκριμένου ρυμοτομικού σε οικισμούς
Εγγύτητα με την πρωτεύουσα της Μαγνησίας, τον Βόλο	Ασταθές θεσμικό πλαίσιο και ασάφεια με οριοθετήσεις οικισμών
Πληθώρα ακτών με καλή φήμη	Υποβάθμιση του περιβάλλοντος
Αναβάθμιση του λιμανιού του Χορευτού και δυνατότητα περαιτέρω αξιοποίησής των ήδη υπαρχόντων	Εξάπλωση της β' κατοικίας χωρίς σχεδιασμό και άναρχη δόμηση
Κινητοποίηση των Δημοτικών Ενοτήτων και τις Περιφέρειας σε έργα αποχέτευσης και ύδρευσης	Έλλειψη σημαντικών λιμενικών υποδομών
	Ελλιπής προστασία του περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων
	Μη ολοκληρωμένη διαχείριση των υδάτινων πόρων
	Μικρός γεωργικός κλήρος και μείωση του γεωργικού εισοδήματος
	Περιορισμένος αριθμός οχημάτων για ανακύκλωση και έλλειψη ολοκληρωμένου προγράμματος ανακύκλωσης
	Έλλειψη χώρων ρίψης των απορριμμάτων
	Μη προσεγμένα δασικά μονοπάτια και καλντερίμια

	Έλλειψη πόσιμου νερού σε ορισμένους οικισμούς
	Εγκατάλειψη των μικρότερων οικισμών
	Πρόβλημα ικανοποιητικής στάθμευσης σε πολλούς οικισμούς, επιβάρυνση των παραλιακών οικισμών
	Υψηλό κόστος συντήρησης του οδικού δικτύου και συνεχής ανάγκη για αποκατάστασή του
	Ελλιπείς υποδομές τηλεπικοινωνίας
	Μη ικανοποιητική λειτουργία των μέσων μαζικής μεταφοράς
Ευκαιρίες	Απειλές
Διερεύνηση για χρηματοδότηση από επιδοτούμενα προγράμματα	Υποβάθμιση του περιβάλλοντος από φυσικές καταστροφές και ανθρώπινους παράγοντες όπως εκτελούμενα έργα
Δυνατότητα εγκατάστασης φωτοβολταϊκών μονάδων και μικρών υδροηλεκτρικών φραγμάτων	Αποκοπή από κονδύλια της ΕΕ λόγω της οικονομικής κρίσης, αδυναμία εύρεσης και αξιοποίησης πόρων
Εκπόνηση πολεοδομικών μελετών για τους οικισμούς	Επέκταση και χωρίς σχεδιασμό ανάπτυξη χρήσεων γης
Αξιοποίηση της υπερκείμενης πολιτικής για ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμών όπως ο αγροτουρισμός	Έλλειψη χώρων για τη δημιουργία χώρων στάθμευσης
Αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών για προστασία του περιβάλλοντος	Κίνδυνος για πρόστιμα από την ΕΕ σε θέματα περιβάλλοντος
Αφομοίωση σύγχρονης τεχνολογίας σε θέματα καθαριότητας και ανακύκλωσης	Επιβάρυνση των περιοχών από την προβληματική περισυλλογή των απορριμμάτων και αισθητική υποβάθμιση
Εκπαίδευση προσωπικού και κατοίκων σε περιβαλλοντικά ζητήματα, καθαριότητα και ανακύκλωση	Οριακή εκμετάλλευση του υδροφόρου ορίζοντα
Αναβάθμιση απορριμματοφόρων και εφαρμογή ολοκληρωμένου συστήματος παρακολούθησης και διαχείρισης στόλου οχημάτων για περισυλλογή απορριμμάτων	Κίνδυνος από φυσικές καταστροφές (τυρκαγιές, πλημμύρες κλπ)
Ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων	
Προγράμματα εξοικονόμησης ενέργειας στα νοικοκυριά	
Εξοικονόμηση του νερού με νέα έργα	

Πίνακας 50: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής

Κρίσιμα Ζητήματα Ανάπτυξης
Ανάγκη εκπόνησης χωροταξικών και πολεοδομικών μελετών
Έλλειψη ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτινων πόρων
Αναρχη δόμηση και ανάπτυξη παραθεριστικών κατοικιών εκτός σχεδίου, ανάγκη για χωροταξικές μελέτες
Ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών πόρων του Πηλίου
Προστασία του περιβάλλοντος με την αξιοποίηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού
Ανάγκη για δημιουργία χώρων στάθμευσης
Ανάγκη για καλύτερο οδικό δίκτυο και συντήρηση του υφιστάμενου
Αναβάθμιση και επέκταση των λιμενικών εγκαταστάσεων και καλύτερη αξιοποίηση όσον εξυπηρετούν βασικές χρήσεις
Ανάγκη για βελτίωση των υποδομών ύδρευσης και αποχέτευσης, δημιουργία ολοκληρωμένου αποχετευτικού δικτύου
Έλλειψη χώρων για τη μεταφόρτωση απορριμμάτων
Δημιουργία Εγκαταστάσεων Επεξεργασίας Λυμάτων
Επένδυση σε μικρές υδροηλεκτρικές εγκαταστάσεις

Πίνακας 51: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Εκπαίδευση – Πολιτισμός – Κοινωνική Πολιτική

Θεματικός Τομέας: Εκπαίδευση – Πολιτισμός – Κοινωνική Πολιτική	
Δυνάμεις	Αδυναμίες
Πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα με μουσεία, ιστορικά κτίρια, μοναστήρια	Μη ικανοποιητική ανάδειξη της πολιτισμικής ιστορίας και των πολιτιστικών στοιχείων της περιοχής Περιορισμένες υποδομές πρόνοιας
Παραδοσιακοί οικισμοί με πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά	Εξασθένηση του μαθητικού δυναμικού σε πολλά μικρά σχολεία
Πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα με εκδηλώσεις και πολιτιστικά γεγονότα	Υποτονική διάδοση των αθλητικών δραστηριοτήτων
Πολυάριθμοι πολιτιστικοί σύλλογοι	Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων
Διατήρηση εθίμων και παραδόσεων	Έλλειψη εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων Έλλειψη σύγχρονου τεχνολογικού εξοπλισμού στην εκπαίδευση, μικρή διείσδυση της τεχνολογίας στα σχολεία Ελλιπής προστασία και συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, παραμέληση κτιριακού αποθέματος Έλλειψη χώρων αθλητισμού

	Ανεπαρκείς υποδομές υγείας και αδυναμία για άμεσης μεταφοράς σε έκτακτα σοβαρά περιστατικά
Ευκαιρίες	Απειλές
Χρήση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση	Έλλειψη διαθέσιμων χώρων για πολιτιστικές υποδομές
Αναβάθμιση των κτιριακών υποδομών της εκπαίδευσης	Γραφειοκρατία και περίπλοκη συνεργασία με φορείς και όργανα του πολιτισμού
Το κλειστό γυμναστήριο Ζαγοράς	Υψηλό κόστος για την κάλυψη πολιτιστικών και αθλητικών δραστηριοτήτων
Προγράμματα κοινωνικής μέριμνας	

Πίνακας 52: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Εκπαίδευση – Πολιτισμός – Κοινωνική Πολιτική

Κρίσιμα Ζητήματα Ανάπτυξης
Ανάγκη για βελτίωση των υποδομών εκπαίδευσης
Ανάγκη για αξιοποίηση της τεχνολογίας των πολυμέσων στην εκπαίδευση και τη διδασκαλία
Ανάγκη για προβολή και ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας του Πηλίου
Ανάγκη για βελτίωση των υποδομών υγείας
Ανάγκη για αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και καλύτερη διαχείρισή τους, ιδιαίτερα των εκκλησιών, των αρχοντικών κτιρίων
Διοργάνωση περισσότερων εκδηλώσεων και πολιτιστικών γεγονότων που θα ενισχύσουν την εικόνα του Πηλίου
Ανάγκη για ανάπτυξη των αθλητικών δραστηριοτήτων στο Πήλιο και διεύρυνσή τους
Ανάγκη αύξηση των αθλητικών υποδομών και αναβάθμιση των υφιστάμενων
Δημιουργία ΚΑΠΗ σε περισσότερους οικισμούς
Δημιουργία ιατρείων σε οικισμούς που δεν έχουν γρήγορη πρόσβαση στα κέντρα υγείας
Ενίσχυση των προγραμμάτων πρόνοιας

Πίνακας 53: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Τοπική Οικονομία

Θεματικός Τομέας: Τοπική Οικονομία	
Δυνάμεις	Αδυναμίες
Ικανοποιητικό ποσοστό απασχολουμένων σε σχέση με τους οικονομικά ενεργούς	Υπερμεγέθης ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και του τουρισμού σε βάρος άλλων δραστηριοτήτων
Δυναμικός πρωτογενής τομέας	Σημαντικό ποσοστό ατόμων άνω των 65 ετών
Αυξημένη τουριστική κίνηση σε περιόδους αιχμής	Έλλειψη συλλογικότητας στην επιχειρηματικότητα
Παραγωγή και εξαγωγή ΠΟΠ προϊόντων	Έλλειψη πιστοποίησης σε πολλά ποιοτικά προϊόντα που δεν αναδεικνύεται η αξία τους
Μεγάλη ποικιλία προϊόντων στον αγροτικό τομέα και αυξημένες οικονομικές ωφέλειες	Υψηλό ποσοστό οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού

λόγω ανταγωνιστικότητας	
Ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας	
Ορυκτός πλούτος	
Ανάπτυξη βιολογικής καλλιέργειας	
Ευκαιρίες	Απειλές
Ανάδειξη νέων προϊόντων που δεν έχουν αποκτήσει αναγνωρισιμότητα και προώθηση της βιολογικής καλλιέργειας	Τάσεις ανεργίας
Αξιοποίηση των τουριστικών τάσεων και επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου με διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος	Μεταφορά πολλών εργαζομένων του αγροτικού τομέα στον τουρισμό
	Ανταγωνισμός σε διεθνές επίπεδο και εθνικό επίπεδο για τα προϊόντα που εξάγονται και τις τουριστικές υπηρεσίες

Πίνακας 54: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Τοπική Οικονομία

Κρίσιμα Ζητήματα Ανάπτυξης
Υψηλό ποσοστό οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού
Πολλές ευκαιρίες ανάπτυξης μέσα από το αγροδιατροφικό σύμπλεγμα
Εκμετάλλευση της τουριστικής κίνησης για την ανάπτυξη των υπόλοιπων παραγωγικών τομέων
Δημιουργία δικτύωσης

Πίνακας 55: SWOT Ανάλυση για τον Θεματικό Τομέα: Τουρισμός

Θεματικός Τομέας: Τουρισμός	
Δυνάμεις	Αδυναμίες
Δυνατότητες του τουριστικού τομέα, ώριμος τουριστικός προορισμός	Έλλειψη ταυτότητας στο τουριστικό προϊόν, εξάρτηση από παραδοσιακές υπηρεσίες τουρισμού
Η ύπαρξη παραθεριστικής κατοικίας συγκρατεί ένα συγκεκριμένο τουριστικό πληθυσμό κάθε χρόνο	Πολλές μη οργανωμένες παραλίες
Σύνδεση του τουρισμού με τον πρωτογενή τομέα, ανάπτυξη του αγροτουρισμού, επένδυση σε ΠΟΠ προϊόντα	Αύξηση κυκλοφοριακών προβλημάτων τους καλοκαιρινούς μήνες λόγω τουριστικής κίνησης
Τουριστικός προορισμός όλες τις εποχές	Εξάντληση και κατασπατάληση των υδάτινων πόρων σε περιόδους τουριστικής αιχμής
Αξιόλογο πολιτιστικό, ιστορικό και φυσιολατρικό απόθεμα	Έλλειψη σύγχρονων τουριστικών καταλυμάτων
	Έλλειψη ενημέρωσης στους επιχειρηματίες του τουρισμού

Πολλά ξενοδοχειακά καταλύματα μεσαίας κατηγορίας και ποιοτικοί ξενώνες	Απουσία προγραμματισμού σε τουριστικές υπηρεσίες που μπορούν να συγκροτήσουν ολοκληρωμένα πακέτα τουρισμού
Ποιοτικές και διαφορετικές παραλίες που έχουν τιμηθεί με βραβεία και δέχονται διαφήμιση	Το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν ανταποκρίνεται κυρίως στις ανάγκες του τουρισμού Σαββατοκύριακου
Ποικιλία τουριστικών πόρων για τη διαμόρφωση σύνθετου τουριστικού προϊόντος	Έλλειψη χώρων αθλητισμού
	Ανεπαρκείς υποδομές υγείας και αδυναμία για άμεσης μεταφοράς σε έκτακτα σοβαρά περιστατικά
Ευκαιρίες	Απειλές
Προβολή νέων μορφών τουρισμού και προώθησή τους ως προτερήματα της περιοχής	Ανταγωνισμός από προορισμούς που έχουν όνομα στην τουριστική αγορά, όπως η Αράχωβα
Αυξημένη ζήτηση τουρισμού σε ορεινές περιοχές	Δυσκολία διάχυσης επιχειρηματικού πνεύματος και προώθησης επιχειρηματικών μηχανισμών
Προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων για τουριστικές υποδομές	Έλλειψη κονδυλίων για την εκτέλεση μελλοντικών έργων για τον κλάδο του τουρισμού
Ανάδειξη της πολλαπλότητας των τουριστικών δραστηριοτήτων, με εκμετάλλευση του αγροτικού χώρου, των θαλάσσιων σπορ κλπ	

Πίνακας 56: Κρίσιμα ζητήματα ανάπτυξης για το θεματικό τομέα Τουρισμός

Κρίσιμα Ζητήματα Ανάπτυξης
Προβολή και ανάδειξη της τουριστικής ταυτότητας του Πηλίου και αποτελεσματική διασύνδεση μη διαδεδομένων μορφών τουρισμού με την περιοχή
Ανάγκη για αναβάθμιση των τουριστικών καταλυμάτων
Καλύτερη διερεύνηση των τουριστικών τάσεων και προβολή του Πηλίου σε διεθνείς εκθέσεις και δημιουργία μιας τουριστικής εικόνας με βάση τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα
Ενεργοποίηση του τοπικού δυναμικού στην τουριστική ανάπτυξη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Όραμα και Στρατηγικές Προτεραιότητες

12.1. Εισαγωγή στο όραμα του Πηλίου

Με την ανάλυση που προηγήθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια για την περιοχή μελέτης φανερώθηκαν δυνατότητες και δυσχέρεια που υπαγορεύουν την ανάγκη μιας παρεμβατικής πολιτικής που θα πρέπει να ακολουθηθεί με συνεκτικότητα στο πλαίσιο των στρατηγικών προτεραιοτήτων που ορίζει η παρούσα μελέτη για τον ορθότερο σχεδιασμό της περιοχής. Το μέλλον της περιοχής συνδέεται άμεσα με την αντιστροφή των όρων περιθωριοποίησης των αδύναμων οικισμών και της διαχείρισης των μειονεξιών των ήδη ισχυρών οικισμών. Πρέπει να γίνουν προσπάθειες που τείνουν στο αναπτυξιακό πρότυπο της αειφορίας και οι παρεμβάσεις να είναι ολοκληρωμένες και να έχουν συνολικό αντίκτυπο στην περιοχή για τη συντονισμένη αναβάθμισή της. Στον ορεινό χώρο αναπτύσσονται πλέον νέες χρήσεις και οι κάτοικοι τους δεν απασχολούνται μόνο σε γεωργικές δραστηριότητες. Στο Πήλιο οι οικονομικές, δημογραφικές και κοινωνικές συνθήκες φαίνεται πως επιδεινώνονται είτε μονιμοποιούνται με αρνητικό αντίκτυπο στις συνθήκες διαβίωσης.

Το στρατηγικό πλαίσιο για την ανάπτυξη του Πηλίου θα προσεγγίζει τα μειονεκτήματα στη λογική μετατροπής τους σε πλεονεκτήματα, συνυπολογίζοντας τις προκλήσεις που μεταβάλλονται στη γεωγραφία του ορεινού χώρου. Οι ορεινές περιοχές έχουν ιδιαιτερότητες στις χρήσεις γης και στις δραστηριότητες που μπορούν να υποστηρίξουν. Η πολιτική ανάπτυξης θα έρθει αντιμέτωπη με εμπόδια όπως η εγκατάλειψη των οικισμών, η γήρανση του πληθυσμού, διαρροή πληθυσμού επιχειρηματιών που θα μπορούσαν να παίξουν ρόλο στην αναζωογόνηση της τοπικής οικονομίας. Τα αναπτυξιακά αποτελέσματα που προσδοκείται να δημιουργηθούν μέσα από την κοινωνική και οικονομική αναδιάρθρωση πρέπει να αλληλεπιδρούν με τους τοπικούς πόρους και τα τοπικά προϊόντα που βρίσκονται και παράγονται στο Πήλιο δίχως να αγνοούνται οι ιδιαιτερότητες του ορεινού χώρου, η ευθραυστότητα των ορεινών οικοσυστημάτων, η ευαισθησία στη διαχείριση φυσικών πόρων όπως το νερό, οι περιορισμένες πηγές πληροφόρησης λόγω μεγαλύτερου κόστους, η εξωτερική μετανάστευση νέων και καλά εκπαιδευμένων ανθρώπων και οι διαφορές στο περιβάλλον του κάθε οικισμού του Πηλίου. Η κοινωνική δομή της περιοχής και η μικρή πυκνότητα του πληθυσμού δημιουργούν την ανάγκη για σχέσεις συνεργασίας και δικτύωσης που θα ευνοούν τις σχέσεις εμπιστοσύνης και τη συσσώρευση κοινωνικού κεφαλαίου (Λαμπριανίδης, 2004).

Η πορεία ανάπτυξης του Πηλίου με τις δράσεις και τις παρεμβάσεις που περιλαμβάνει, τα ζητούμενα για βιώσιμο αειφόρο περιβάλλον και βελτίωση των οικονομικών επιδόσεων, διαπνέεται από ένα μακροπρόθεσμο όραμα:

«Το αναπτυξιακό όραμα του Πηλίου συνίσταται στην συνεχή βελτίωση της ποιότητας ζωής σε όλους τους οικισμούς, αξιοποιώντας τις οικονομικές ευκαιρίες που παρουσιάζονται, παρέχοντας περισσότερα κοινωνικά προνόμια, προστατεύοντας το περιβάλλον και με την ορθή διαχείριση των φυσικών του πόρων. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί με τη δημιουργία ενός σύγχρονου περιβάλλοντος, όπου οι οικονομικές δραστηριότητες θα αλληλοσυμπληρώνονται και η επένδυση στην ποιότητα, τη γνώση και τη συνέργεια θα είναι πρωτεύουσα».

12.2. Αναπτυξιακοί στόχοι του Πηλίου

Η αναπτυξιακή πολιτική για το Πήλιο εστιάζει στους εξής στόχους:

- Ενίσχυση της οικονομίας και της ανταγωνιστικότητας
- Ποιότητα ζωής και ανάπτυξη κοινωνικής πολιτικής
- Προστασία και διαχείριση φυσικού περιβάλλοντος

12.2.1. Ενίσχυση της οικονομίας και της ανταγωνιστικότητας

Ο πρώτος στόχος ανάπτυξης του Πηλίου αφορά την ισχυροποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε όλη την χωρική ενότητα. Παρουσιάζεται η ανάγκη για οικονομική αναζωογόνηση, αναδιάρθρωση του αγροτικού κλάδου και εκσυγχρονισμός του μέσω της διαφοροποίησης και αποτελεσματικότερων εφοδιαστικών αλυσίδων. Παράλληλα, θα διαφοροποιηθεί η αγροτική οικονομία μεταβαίνοντας σε μια ποικιλομορφία οικονομικών δραστηριοτήτων εκτός του αγροτικού τομέα. Σημαντικό ρόλο σε αυτό το στόχο παίζει ο τουρισμός, που θα στηριχθεί στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την ταυτότητα της περιοχής, η της τοπικής οικονομίας, η ανάδειξη της πολιτιστικής σημασίας της υπαίθρου και η προβολή των πολιτιστικών και φυσικών πόρων.

12.2.2. Ποιότητα ζωής και ανάπτυξη κοινωνικής πολιτικής

Ο στόχος αυτός αποσκοπεί στην προώθηση της κατάρτισης, της εκπαίδευσης και στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Επιδιώκει τη βελτίωση των υποδομών και των υπηρεσιών και έχει ως αποστολή την ανάπτυξη δικτύων και την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού.

12.2.3. Προστασία και διαχείριση φυσικού περιβάλλοντος

Ο τρίτος στόχος εστιάζει στην προστασία και την ανάδειξη του πλούσιου περιβάλλοντος του Πηλίου, καθώς ο εξορθολογισμός στη διαχείριση των φυσικών πόρων είναι κύριας σημασίας. Με στοχευμένες παρεμβάσεις θα διασφαλιστεί η βιοποικιλότητα, η παροχή πρωτογενών αγαθών και θα διευθετηθεί η πιθανή σύγκρουση χρήσεων γης στο πλαίσιο της αειφορίας.

12.3.Καθορισμός στρατηγικών στόχων-αξόνων προτεραιότητας

Οι αναπτυξιακές κατευθύνσεις που υλοποιούν το όραμα που παρατέθηκε για την περιοχή του Πηλίου, κωδικοποιούνται και οργανώνονται σε άξονες προτεραιότητας, σε κάθε έναν από τους οποίους περιγράφονται τα απαραίτητα μέτρα που συνοδεύουν την πολιτική. Οι στρατηγικοί στόχοι που θα διατυπωθούν συνολικά για την περιοχή του Πηλίου, είναι απαραίτητο να συναρτώνται με μια πολυτομεακή προσέγγιση και να ενισχύσουν το αναπτυξιακό κλίμα της ευρύτερης περιοχής, δημιουργώντας συνθήκες για τη συνάθροιση

των οικονομικών δραστηριοτήτων και την αποφυγή της πώλωσης της ανάπτυξης σε συγκεκριμένους οικισμούς, στους οποίους διαιωνίζεται μια ισχυρή διαδικασία ανάπτυξης λόγω στασιμότητας αδυναμία απορρόφησης των ευκαιριών

Όπως αναφέρθηκε σε παραπάνω κεφάλαια οι ηγετικοί τομείς είναι ο πρωτογενής και ο τριτογενής και τις περισσότερες φορές οι παραγωγικές δραστηριότητες αναπτύσσονται παράλληλα και συνδυαστικά με τον τουρισμό, ο οποίος έχει το προβάδισμα. Τα νοικοκυριά στον ορεινό χώρο εξασφαλίζουν το εισόδημά τους συχνά με συνδυασμό δραστηριοτήτων και παρόμοια πρέπει να είναι η συλλογιστική της επιδιωκόμενης οικονομικής πολιτικής και να μην υπάρχει εξάρτηση από μια δραστηριότητα. Η ενίσχυση του κέρδους είναι εφικτή με τη διάθεση προϊόντων που τα επεξεργάζονται παραγωγοί και επιχειρήσεις στις περιοχές που παράγονται, χωρίς να περιορίζονται μόνο στη διάθεση των πρώτων υλών.

Η προοπτική που παρέχει ο τουρισμός πρέπει να εξετάζεται με τη διάσταση των οικονομικών αποτελεσμάτων που απολαμβάνουν οι τοπικές κοινωνίες, καθώς σε πολλές περιπτώσεις ο ντόπιος πληθυσμός του Πηλίου δεν ευεργετείται από τις δραστηριότητες τουρισμού που αναπτύσσονται. Στο Πήλιο, το ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον και η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν σημεία ενδιαφέροντος που ο τουρισμός μπορεί να αλλοιώσει και ως εκ τούτου πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε ήπιες μορφές τουρισμού όπως είναι ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός, κάτι που θα συνεπιφέρει και την ένταξη του πληθυσμού στον τουριστικό πυρήνα.

Σε αντιστοιχία με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του Πηλίου στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, στον αξιοποιήσιμο και εξελισσόμενο πρωτογενή τομέα και τη συνεισφορά του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, το Στρατηγικό Σχέδιο για την ανάπτυξη του Πηλίου περιλαμβάνει πέντε άξονες προτεραιότητας που διατυπώνονται παρακάτω.

Άξονας 1: Υποδομές και προσπελασιμότητα

Άξονας 2: Οικονομική ανταγωνιστικότητα της υπαίθρου και τοπική ανάπτυξη

Άξονας 3: Προστασία, αξιοποίηση και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος

Άξονας 4: Αειφορικός τουρισμός και εμπλουτισμένο τουριστικό προϊόν

Άξονας 5: Αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού

12.3.1. Άξονας 1: Υποδομές και προσπελασιμότητα

Η περιφερειακότητα και η περιθωριοποίηση των οικισμών του Πηλίου είναι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της περιοχής και οι στρατηγικές αυτού του άξονα έχουν στόχο τη βελτίωση της προσβασιμότητας, την αναβάθμιση των παλαιωμένων μεταφορικών υποδομών, την ανάπτυξη ενεργειακών υποδομών καθώς και την ενίσχυση τηλεπικοινωνιακών υποδομών που αίρουν τις συνθήκες απομόνωσης.

Τα μέτρα που προτείνονται για τον άξονα 1 είναι:

- Η βελτίωση της σύνδεσης των οικισμών μεταξύ τους και με την υπόλοιπη χώρα
- Η συντήρηση και η αναβάθμιση του οδικού δικτύου, με ανακατασκευή οδικών αξόνων με μακροπρόθεσμο ορίζοντα
- Η διάνοιξη περισσότερων δασικών δρόμων ώστε να αποφεύγεται η χωρίς έλεγχο επέμβαση κατόχων γης
- Οργάνωση των δημοτικών συγκοινωνιών και αύξηση των υπεραστικών

δρομολογίων

- Κατασκευή οδικού δικτύου για σύνδεση του χιονοδρομικού με περισσότερους οικισμούς του Νοτίου Πηλίου για ταχύτερη πρόσβαση
- Παράκαμψη της Ε.Ο. 34 από τους παραλιακούς οικισμούς

Σε περιόδους αυξημένης τουριστικής κίνησης το οδικό δίκτυο που συνδέει κύριους τουριστικούς πόλους του Πηλίου δεν είναι επαρκές. Απαιτούνται στοχευμένες βελτιώσεις σε προβληματικά τμήματα όπως η σύνδεση Ζαγοράς - Χορευτού, η είσοδος στη Ζαγορά και στο Πουρί, ενώ στο σύνολο του το οδικό δίκτυο παρουσιάζει “μπαλώματα” και βλάβες που χρήζουν αποκατάστασης. Επιβεβλημένη είναι η συντήρηση των μεταφορικών υποδομών και λόγω των φυσικών καταστροφών. Οι χώροι στάθμευσης λόγω της συμφόρησης που δημιουργείται ιδιαίτερα στις περιόδους αιχμής, πρέπει να αυξηθούν και οι υφιστάμενοι να αναπλαστούν. Σε ορισμένους οικισμούς που το αυτοκίνητο δεν έχει άμεση πρόσβαση στο εσωτερικό τους δίκτυο, πρέπει να δημιουργηθούν περιμετρικές συνδέσεις. Το δίκτυο των καλντεριμιών προτείνεται να αποκατασταθεί μετά από ειδική αρχιτεκτονική μελέτη και αντίστοιχη αποκατάσταση και συντήρηση προωθούνται για τις περιπατητικές διαδρομές μεταξύ των οικισμών. Βασικά έργα είναι επίσης η συντήρηση και η βελτίωση των αγροτικών οδών και των οδικών συνδέσεων των οικισμών.

Για την εξυπηρέτηση του τοπικού πληθυσμού, αλλά και των παραθεριστών, κρίνεται απαραίτητη η ακτοπλοϊκή σύνδεση του λιμανιού του Βόλου με το λιμάνι του Χορευτού και το λιμάνι του Πλατανιά, η σύνδεση της Μηλίνας, του Χορευτού και του Πλατανιά με υδροπλάνα και σκόπιμη είναι η αναβάθμιση και η βελτίωση των υφιστάμενων λιμενικών υποδομών. Υπάρχουν λιμάνια που είναι αναξιοποίητα και μπορούν να νομιμοποιηθούν και ορισμένα εξ αυτών να επεκταθούν, ενώ σε οικισμούς όπως η Γατζέα προτείνεται η δημιουργία λιμένων αναψυχής.

- Βελτίωση των υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα

Οι οικισμοί του Πηλίου αντιμετωπίζουν ελλείψεις στις υπηρεσίες υγείας. Προτείνεται ο εκσυγχρονισμός και η καλύτερη στελέχωση των κέντρων υγείας. Λόγω της γερασμένης ηλικιακής πυραμίδας και τις μεταβολές του πληθυσμού στην τουριστική περίοδο, πρέπει να δημιουργηθούν περιφερειακά ιατρεία στους οικισμούς που αυτά εκλείπουν.

- Πρόσβαση στα ευρυζωνικά δίκτυα

Η ευρυζωνική διείσδυση είναι μια αναγκαία προοπτική για τη χωρική ενότητα του Πηλίου, καθώς η αξιοποίηση των συναφών υπηρεσιών θα αποφέρει νέες ευκαιρίες στους κατοίκους. Προτείνεται η ανάπτυξη ασύρματων δικτύων σε περιοχές που είναι απομονωμένες από την «Κοινωνία της Πληροφορίας» και η γενικότερη βελτίωση της πρόσβασης στα ευρυζωνικά δίκτυα. Είναι βασικό ολόκληρη η περιοχή μελέτης να αντιμετωπίσει τη δικτυακή απομόνωση.

- Παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας

Ο στόχος αυτής της δράσης αποβλέπει στην πιο ενεργή αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την ενίσχυση της παραγωγής ενέργειας σε ήπιες μορφές και την αξιοποίηση των καλών κλιματολογικών συνθηκών και του υδατικού δυναμικού της περιοχής. Η αναγνώριση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των ΑΠΕ προϋποθέτει τη σύνταξη ειδικών περιβαλλοντικών μελετών που θα καταλήγουν σε πορίσματα χωροθέτησης. Η ενεργειακή πολιτική μπορεί να βασιστεί στις πολυάριθμες τρεχούμενες πηγές με την κατασκευή μικρών υδροηλεκτρικών σταθμών και στην εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων.

12.3.2. Άξονας 2: Οικονομική ανταγωνιστικότητα της υπαίθρου και τοπική ανάπτυξη

Στο Πήλιο ο αγροτικός τομέας και η γεωργία είναι πρωταρχικής σημασίας και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, συγκεντρώνοντας ταυτόχρονα μεγάλο ποσοστό της απασχόλησης. Μέσω του κατάλληλου σχεδιασμού μπορεί να αναβαθμίσει τον υπαίθριο χώρο των οικισμών, καθώς τα τελευταία χρόνια λόγω των αναπτυξιακών φραγμάτων η αποδοτικότητα του τομέα απαιτεί στοχευμένες παρεμβάσεις με έμφαση στην τεχνογνωσία, την πολυτομεακή πολιτική και τη διαφοροποίηση. Η γεωργία και ο τουρισμός έχουν σχέσεις αλληλεξάρτησης και συμπληρώνονται με δραστηριότητες που συμβάλλουν θετικά στην βιώσιμη ανάπτυξη και ο συνδυασμός τους μπορεί να διευρύνει την αγορά για τους επιχειρηματίες της περιοχής και να αυξήσει το εισόδημά τους.

Αυτό που παρατηρήθηκε από την ανάλυση των οικονομικών στοιχείων για την περιοχή, είναι ότι ο πρωτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα αποδυναμωμένος και αποψιλωμένος σε σχέση με τον τριτογενή λόγω της μονομερούς ανάπτυξης του τουρισμού και η αδυναμία συνεκμετάλλευσης των δύο συγκριτικών πλεονεκτημάτων που χαρακτηρίζουν την ευρύτερη περιοχή, δημιουργεί τέλμα στην παραγωγική βάση και απώλεια εισοδημάτων. Η αειφορική πολιτική των παρεμβάσεων επιτάσσει το ήπιο αναπτυξιακό πλαίσιο της οικονομικής αναζωογόνησης. Τα μέτρα που προτείνονται για τον άξονα 2 είναι:

- Διαφοροποίηση της αγροτικής και τοπικής οικονομίας

Η αγροτική διαφοροποίηση είναι σκόπιμο να στηριχτεί στην ενδογενή και ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη και να εκμεταλλευτεί τις αμφίδρομες σχέσεις τριτογενούς και πρωτογενούς τομέα, αναδεικνύοντας τον σπάνιο και συγκεκριμένο χαρακτήρα του τοπικού στοιχείου και επενδύοντας στους περιβαλλοντικούς πόρους των χωριών.

Η προσπάθεια για διαφοροποίηση του αγροτικού συστήματος απαιτεί την κινητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού και την ενασχόληση με επιχειρήσεις που αξιοποιούν τοπικούς πόρους όπως η πέτρα, το ξύλο, η βιομάζα κλπ. Η στροφή του πληθυσμού σε τέτοιες επιχειρήσεις απαιτούν μεγαλύτερη εξειδίκευση, ειδικότερα σε αμιγώς αγροτικές περιοχές. Η αποσύνδεση από γεωργικές δραστηριότητες περιλαμβάνει την στήριξη επιχειρήσεων βιοτεχνίας, οικοτεχνίας. Μια ακόμα επιδίωξη είναι η ενίσχυση επενδύσεων σε βιοτεχνικές ομάδες και σε επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών και ειδών διατροφής. Η οικοτεχνία μπορεί να λειτουργήσει προσθετικά στο οικογενειακό εισόδημα και να διευρύνει το ρόλο της γυναίκας στα κοινά των τοπικών κοινωνιών.

Προτεραιότητα για τα χωριά του Πηλίου πρέπει να αποτελεί η αποφυγή της ανισοβαρούς ανάπτυξης του τουρισμού με απευκταίο σενάριο μια ασταθή οικονομία που προσκολλά στην τουριστική ανάπτυξη και δεν ευνοεί τους κατοίκους δραστηριοποιούνται σε αγροτικά επαγγέλματα, προκαλώντας ανταγωνισμό και όχι συνθήκες συνέργειας. Ο αγροτουρισμός θα λειτουργήσει ως γέφυρα και των τριών παραγωγικών τομέων και θα συμβάλλει στην επιπλέον διάδοση και κατανάλωση των τοπικών προϊόντων. Η ενεργοποίηση του αγροτουρισμού και τα αποτελέσματά του υποκινούν την πολύπλευρη ανάδειξη όλων των ενδογενών πόρων, χωρίς την επιβάρυνση του περιβάλλοντος, καθόλου αμελητέο παράγοντα για την αειφορία της περιοχής. Οι οικοτεχνίες θα αφορούν την μεταποίηση, την τυποποίηση και την εμπορία των προϊόντων που παράγονται σε κάθε χωριό

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι δραστηριότητες του αγροτουρισμού απαιτούν την ενεργοποίηση τοπικών φορέων, των κατοίκων και των τοπικών συνεταιρισμών. Εργαλείο για τη διαφοροποίηση συνιστούν τα παραδοσιακά και τοπικά προϊόντα, τα οποία μπορούν να μπορούν να διατεθούν ως προϊόντα Π.Ο.Π. και να διασυνδεθούν με τον αγροτουρισμό. Η πολιτική που προτείνεται για τα τοπικά ποιοτικά προϊόντα ορίζει τις τοπικές επιχειρήσεις,

όπως εστιατόρια και ξενοδοχεία, ως δορυφόρους διάθεσης τους με την προοπτική να συνδεθεί η τοπική κοινωνία με την τοπική επιχειρηματικότητα. Στην ίδια λογική προτείνεται η δημιουργία ενός συντονιστικού οργάνου που θα επιλαμβάνεται την προβολή της περιοχής, θα έχει εξουσιοδότηση για πολιτικές διαχείρισης για τον τρόπο διάθεσης προϊόντων και θα πιστοποιεί καταστήματα που θα αποτελούν σημεία πώλησης των προϊόντων είτε από πρωτοβουλία ιδιωτών, είτε των συνεταιριστικών οργανώσεων. Επιπλέον, θα διευκολύνει τη συνεργασία μεταξύ επιχειρηματιών του τουριστικού τομέα εντός της περιοχής αλλά και στην υπόλοιπη χώρα και παραγωγών, πρόσφορο ενέργημα για να μην υπάρχουν τοπικά προϊόντα που μένουν αδιάθετα ή παρέχονται σε τιμές που δεν ικανοποιούν τους παραγωγούς. Τα καταστήματα ή τα ειδικά εκθετήρια προτείνεται να χωροθετούνται στα χωριά που παράγονται τα προϊόντα δημιουργώντας ένα δίκτυο που θα φέρει το brand name του Πηλίου.

Η τοπική παραγωγή θα διαφοροποιηθεί, επιπρόσθετα, με νέες παραγωγικές τεχνικές και υιοθέτηση νέων μορφών εκμετάλλευσης των καλλιεργειών. Οι περιοχές του Πηλίου μέσω καταρτισμένου προσωπικού πρέπει να προσδιορίζουν την φέρουσα ικανότητα της περιοχής σε παραγωγή τοπικών προϊόντων και θα διερευνούν τις απαιτήσεις και τη ζήτηση της αγοράς στην παραγωγή δραστηριότητα του Πηλίου (Αλέγρας, 2003).

Οι τοπικές επιχειρήσεις θα κληθούν να αξιοποιήσουν τους τοπικούς φυσικούς πόρους ως συγκριτικά πλεονεκτήματα των περιοχών απ' όπου αντλούνται και να αναπτύξουν περιφερειακές αγορές ποιότητας σε προϊόντα και υπηρεσίες. Οι συμπράξεις επιχειρηματιών που στοχεύουν στην αξιοποίηση προϊόντων όπως φαρμακευτικά βότανα μέλι, ζωικά προϊόντα, είναι σκόπιμο να οργανώνονται σε οικονομικά clusters αναπτύσσοντας περιφερειακές αγορές και δίκτυα με οριζόντια συνεργασία και κατανομή θεμάτων επιβίωσης και αποδοτικότητας.

Η τοπική αγροτική επιχειρηματικότητα συνεπάγεται συχνά την τοποκεντρικότητα ως προς την αξιοποίηση πόρων και δημιουργεί προστιθέμενη αξία τόσο στον επιχειρηματία όσο και στην περιοχή (Korsgaard κα, 2015; Pato και Teixeira, 2018), εντάσσοντας παράλληλα τον επιχειρηματία στην τοπική κοινωνία (Korsgaard κα, 2015). Ο επιχειρηματίας που θα προθυμοποιηθεί να ξεκινήσει την επιχείρησή του θα αξιοποιήσει την τεχνογνωσία και την πληροφορία του κέντρου τεχνογνωσίας. Το marketing της επιχείρησης θα προσαρμόζεται στο συγκριτικό πλεονέκτημα της διαφοροποίησης (Escalante, 2006). Στη βιβλιογραφία δίνονται στρατηγικές για ενδυνάμωση της παραγωγικής αξίας, διεύρυνση των δραστηριοτήτων και μετάβαση στον τουρισμό και την παραγωγή ενέργειας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη σχέση του επιχειρηματία με την περιοχή και στο μειωμένο ρίσκο που παίρνει δεδομένης της ασφάλειας της εντοπιότητας που διακρίνει τους πόρους που αξιοποιεί (Korsgaard κα, 2015).

- Ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας και της αλιείας

Με αφορμή το αυξημένο εξαγωγικό ενδιαφέρον για βιολογικά προϊόντα και τα προγράμματα επιδότησης που εκδίδονται, προτείνεται η δημιουργία ενός αγροτικού συνεταιρισμού βιολογικών προϊόντων με σκοπό τη δημιουργία θέσεων εργασίας και προστιθέμενης αξίας. Η ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας θα υποστηριχτεί από την εκπαίδευση των βιοκαλλιεργητών και τη δημιουργία συμβουλευτικών δομών εντός του νέου συνεταιρισμού. Η βιολογική γεωργία μπορεί να είναι αλληλένδετη με τον αγροτουρισμό και να ενισχύσει οικονομικά και κοινωνικά την περιοχή του Πηλίου χωρίς να αλλοιώνει το φυσικό περιβάλλον, σε αντίθεση με τις παραδοσιακές μεθόδους. Στόχος είναι να δημιουργηθεί οργανωμένο δίκτυο εμπορίας των βιολογικών προϊόντων και να τυποποιούνται (Μαυρουδάκης, 2010; Καμπουράκης και Βασιλείου, 2003). Παρά το υψηλό κόστος των βιολογικών καλλιεργειών, το κέρδος που θα προσπορίζονται οι παραγωγοί, θα είναι μεγαλύτερο.

Τέλος, ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη της αλιείας. Η ίδρυση και ο

εκσυγχρονισμός των αλιευτικών επιχειρήσεων για τη διαφοροποίηση και την αύξηση της προστιθέμενης αξίας της αλιευτικής παραγωγής θα συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση. Πόλοι της αλιείας στο Πήλιο προτείνεται να γίνουν: το Χορευτό, ο Πλατανιάς, ο Κατηγιώργης και το Τρίκερι.

- Επιχειρηματικά δίκτυα ΜΜΕ

Η δικτύωση των ΜΜΕ θα δημιουργήσει ένα περιβάλλον ασφάλειας στους τοπικούς επιχειρηματίες, καθώς θα τις βοηθήσει να είναι πιο ανθεκτικές στο ευμετάβλητο οικονομικό περιβάλλον, να έχουν οικονομίες κλίμακας σε δαπάνες και να προσαρμόζονται στις νέες αγορές, αποκτώντας αμοιβαία εξειδίκευση και γνώσεις καινοτομίας (Μαυρουδάκης, 2010). Η καινοτομία μεταφράζεται σε προστιθέμενη αξία για την τοπική επιχειρηματικότητα και προτείνεται να υιοθετηθεί στα προϊόντα που παράγονται, στον τρόπο που διατίθενται (μέσω ψηφιακών πλατφορμών), στον τρόπο που εμπορευματοποιούνται και “πωλούνται” στην αγορά και δημιουργούν ικανότητα ανταγωνιστικότητας. Έτσι το ευρύ καταναλωτικό κοινό θα έρχεται σε επαφή με επώνυμα παραδοσιακά προϊόντα και προϊόντα ποιότητας, αφού πρώτα έχει προηγηθεί έρευνα αγοράς για το προφίλ των καταναλωτών.

Αναφορικά με τον τομέα της μεταποίησης, θα πρέπει να υπάρξουν δράσεις στήριξης της οικοτεχνίας σε όλους τους Δήμους, αξιοποίηση του αξιολογού ορυκτού πλούτου στο Νότιο Πήλιο και ο συγκερασμός των δραστηριοτήτων μεταποίησης με τον τουρισμό και την αγροτική παραγωγή.

Το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό με γνώση της καινοτομίας και κατανόηση των δυνάμεων της αγοράς, θα έχει μεγαλύτερη ευελιξία στην επιχειρηματική πολιτική. Ένας καινοτόμος δυναμικός επιχειρηματίας θα αξιοποιήσει τα συστήματα ελέγχου και διασφάλισης στα προϊόντα του και συνδυαστικά με την διαφοροποίηση στην παραγωγή, θα κατορθώσει συνεργασίες με εξειδικευμένα καταστήματα σε μεγαλύτερες αγορές και με καινοτόμες μεθόδους προώθησης θα κερδίσει καλύτερη θέση στην αγορά, με τη συμβολή της οποίας θα διαθέσει τα προϊόντα υπερτοπικά. Το ταλέντο και η ευχέρεια του επιχειρηματία στην καινοτομία υπερτονίζει τη διαλεκτική σχέση της γνώσης με την αξιοποίηση επιχειρηματικών ευκαιριών και την πρόσβαση σε επιχειρηματικά δίκτυα. Η επίτευξη του στρατηγικού προσανατολισμού που χαράζεται για το Πήλιο συντάσσεται στην δημιουργία κάθετων δικτύων για να συνδεθούν οι επιχειρήσεις της περιοχής με εξωτερικές. Μια ακόμα βασική παράμετρος είναι η αποξένωση των επιχειρήσεων από την τοπική αγορά και η αύξηση του εξωτερικού κεφαλαίου από εργαλεία χρηματοδότησης (Σταθοπούλου, 2005). Η επίδοση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων συνδέεται άμεσα με τη δημιουργία δικτύων και τη συνεργασία των φορέων του αγροτικού χώρου (Pato κα, 2015). Οι παραγωγοί και γενικότερα οι επιχειρηματίες του Πηλίου είναι σκόπιμο να αναπτυχθούν μέσω συνεργατικών σχημάτων, να πιέσουν και να δημιουργήσουν καλύτερες προϋποθέσεις για σύνδεση των περιοχών τους με εξωτερικές ευρύτερες αγορές και αναβάθμιση των επαφών τους με μεγαλύτερες οικονομικές ενότητες. Στο πλαίσιο αυτό του στόχου, προτείνεται η δημιουργία ενός τυποποιητηρίου στο Νότιο Πήλιο σε θέση που θα υποδείξει σχετική μελέτη.

- Νέα πιστοποιημένα τοπικά προϊόντα και προϊόντα μεταποίησης

Προτείνεται η πιστοποίηση νέων αγροτικών προϊόντων με ιδιαιτερότητες ως προς τη γεωγραφική τους προέλευση και τον τρόπο παραγωγής τους. Τα προϊόντα που προκρίνονται για απόκτηση ειδικού χαρακτηρισμού και προστασία είναι το κάστανο Πηλίου και ο ξινός τραχανάς. Κατεύθυνση που θα διαφυλάξει τα χαρακτηριστικά των προϊόντων είναι η συνέχιση της εφαρμογής των συστημάτων διασφάλισης της ποιότητας και η διεύρυνση δεσμών του προϊόντος με την περιοχή παραγωγής τους για την προαγωγή επωνυμιών.

Για τα προϊόντα του Πηλίου θα πρέπει να μεριμνήσει και η πολιτεία, προωθώντας

περισσότερα τα αναγνωρίσιμα εθνικά προϊόντα και να μη τα παραμερίζει για προϊόντικά ισοδύναμα που δεν προέρχονται από την Ε.Ε. Η υποστήριξη μπορεί να εκφραστεί, επίσης, μέσω οικονομικής βοήθειας και κινήτρων ποιοτικής παραγωγής.

- **Μεταφορά τεχνογνωσίας**

Η χωροθέτηση επιχειρήσεων στον ορεινό χώρο θέτει φραγμούς στη διάδοση της τεχνογνωσίας και η αξιοποίηση πληροφοριών και τεχνογνωσίας είναι πενιχρή, στερώντας από τους επαγγελματίες εξειδίκευση και σωστή ενημέρωση για τις αναπτυξιακές δυνατότητες. Δεν συλλέγονται επαρκή στοιχεία για τους φυσικούς πόρους και το περιβάλλον και δεν υπάρχουν επιστημονικά κέντρα που μεταφέρουν καινοτόμα γνώση και εμπειρία στις πρακτικές που ακολουθούν οι επαγγελματίες. Προτείνεται η δημιουργία ενός κέντρου συμβουλευτικής και επιμόρφωσης (τύπου Κ.Ε.Κ) σε αγροτικά ζητήματα βελτιστοποίησης, στη βιολογική γεωργία που θα παρέχει ταυτόχρονα υποστήριξη στην επιχειρηματικότητα. Ο φορέας αυτός θα λειτουργεί συμπληρωματικά με την εταιρία ανάπτυξης του Πηλίου. Το κέντρο θα έχει και αρμοδιότητες αναπτυξιακού σχεδιασμού και θα διευκολύνει επιχειρηματικές πρωτοβουλίες. Η γνώση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος θα δώσει τη δυνατότητα περιορισμού της γραφειοκρατίας (Κουτσούρης, 2010; Δάλλα, 2012).

Πιο συγκεκριμένα, θα είναι στελεχωμένο με υψηλής εξειδίκευσης ανθρώπινο δυναμικό που θα στηρίζουν εξατομικευμένα τον επιχειρηματία με κατάρτιση, κίνητρα, πληροφόρηση για ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης και νέες τεχνολογίες. Το κέντρο θα συμβουλεύει τον επιχειρηματία ως προς το θεσμικό πλαίσιο, τα διαθέσιμα εργαλεία χρηματοδότησης και εν τέλει το όφελος θα είναι η διεύθυνση της επιστημονικότητας στην παραγωγή.

Το κέντρο τεχνογνωσίας μπορεί να επιτελέσει και ρόλο ανεξάρτητου επόπτη για τον τρόπο λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών. Θα γίνεται ενημέρωση με στατιστικά και οικονομικά στοιχεία, μέσω των οποίων θα εντοπίζονται προβλήματα και θα ενθαρρύνεται η χάραξη πολιτικών τοπικής ανάπτυξης. (Λαμπριανίδης, 2004; Αλεγράς, 2003).

Μια πρωτοβουλία που πρέπει να αξιοποιηθεί είναι τα Ευρωπαϊκά προγράμματα ανταγωνιστικότητας όπως το COSME, πρόγραμμα της ΕΕ για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και των μικρών επιχειρήσεων. Οι επιχειρηματίες των χωριών αλλά και οι νέοι επιχειρηματίες που θα ενδιαφερθούν για την επιχειρηματικότητα, θα έχουν την δυνατότητα να λάβουν χρηματοδότηση τις επιχειρήσεις που θα διαχειρίζονται. Η τοποκεντρική προσέγγιση της επιχειρηματικότητας είναι πρόσφορη για την κινητοποίηση καινοτομίας και δημιουργικότητας όσον αφορά τους τοπικούς πόρους (Korsgaard, 2015).

- **Διαδημοτική και διεθνής συνεργασία**

Το συντριπτικό ποσοστό των επιχειρήσεων του Πηλίου δεν είναι διεθνοποιημένο, κάτι που οφείλεται στον ισχυρό ανταγωνισμό, την έλλειψη εξωστρέφειας, το μικρό μέγεθος της επιχείρησης και η αδυναμία σε ερευνητική υποδομή και η έλλειψη τεχνολογιών αιχμής. Ένα προτεινόμενο μέτρο είναι η ανταλλαγή τεχνογνωσίας και η συνεργία με γειτονικές περιοχές, όπως ο Βόλος και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, και γειτονικές χώρες. Οι δήμοι του Πηλίου Το μέτρο αυτό αποσκοπεί στην αξιοποίηση των διακρατικών προγραμμάτων και συνεργασιών για τη δημιουργία δικτύων μέσω των οποίων οι τοπικές οικονομίες υπεισέρχονται σε νέες αγορές για τη διάθεση των προϊόντων τους και την ανάπτυξη του τουρισμού. Ο στόχος πρέπει να είναι επίσης η ανάπτυξη τεχνογνωσίας μάρκετινγκ και η τόνωση της εξωστρέφειας ώστε να υπάρχουν προσεγγίσεις συνεργασίας με μεγάλες επιχειρήσεις.

- Προσέλκυση επενδύσεων στην περιοχή

Οι ιδιωτικές επενδύσεις είναι ένας από τους πιο επιθυμητούς παράγοντες για την αναπτυξιακή τροχιά του Πηλίου. Για την αντιστροφή του δυσμενούς επενδυτικού περιβάλλοντος, προτείνεται η παροχή κινήτρων, όπως η διάθεση δημοτικών κτιρίων ή εκτάσεων με ευνοϊκούς όρους σε επενδυτές από το εξωτερικό περιβάλλον της περιοχής, αλλά και στον πληθυσμό που προσδοκά να επιστρέψει ή να παραμείνει στο Πήλιο.

Για τη διάγνωση των επενδυτικών ευκαιριών στον αγροτικό τομέα και σε γη, σημαντική δράση είναι η καταγραφή όλων των εκτάσεων της ευρύτερης περιοχής που επιτρέπουν την επιχειρηματική και αγροτική δραστηριοποίηση και θα ενημερώνουν τον επίδοξο επενδυτή για τις δυνατότητες χωροθέτησης παραγωγικών δραστηριοτήτων. Σε αυτή την περίπτωση πρέπει πρώτα να έχει προηγηθεί αξιολόγηση της τοπικής συμβατότητας και ο τύπος των επενδύσεων που ερεθίζουν το ενδιαφέρον της εκάστοτε περιοχής.

Η τόνωση των επενδυτικών τάσεων μπορεί να επιτευχθεί με την εφαρμογή Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου (ΟΠΑΑΧ), τα οποία θα δημιουργήσουν βιώσιμες συνθήκες για τους κατοίκους των χωριών του Πηλίου και θα ευνοούν τις ιδιωτικές επενδύσεις.

12.3.3. Άξονας 3: Προστασία, αξιοποίηση και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος

Η αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων έχει εξέχουσα θέση στην στρατηγική για το μακροπρόθεσμο μέλλον του Πηλίου. Το φυσικό τοπίο της περιοχής δεν φθίνει ούτε έχει αλλοιωθεί, παρά την τουριστική κίνηση και τις διαχρονικές παραγωγικές δραστηριότητες. Το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον του Πηλίου περιλαμβάνει προστατευόμενες χωρικές ενότητες, σημεία και περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, ποιοτικές παραλίες και αξιόλογη πανίδα και χλωρίδα, στοιχεία κεφαλαιώδη που πρέπει να διαφυλαχτούν.

Το πολιτιστικό υπόβαθρο, η ιστορία και το πολιτιστικό απόθεμα σε εκκλησίες, μοναστήρια, αρχιτεκτονική, γεφύρια πρέπει επίσης να προστατεύονται και εν συνέχεια να προβάλλονται κατάλληλα σε εσωτερικούς και εξωτερικούς τουρίστες που αναζητούν αισθητικές και πνευματικές εμπειρίες. Η διαχείριση των πολιτιστικών πόρων μπορεί να συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη με πολλαπλασιαστικά οφέλη για την οικονομία, το περιβάλλον και την κοινωνία και έχει ως στόχο την ενίσχυση της ταυτότητας του Πηλίου. Τα μέτρα που προτείνονται για τον άξονα 3 είναι:

- Προστασία και ανάδειξη των οικοσυστημάτων του Πηλίου

Η μεγαλύτερη έκταση του Πηλίου ανήκει στο κοινοτικό δίκτυο προστασίας NATURA 2000 και είναι αναγκαίο να διαφυλαχθεί η βιωσιμότητα του περιβάλλοντος και η ισορροπία των οικοσυστημάτων, με τον περιορισμό των πιέσεων από ανθρώπινες δραστηριότητες όπως η αυθαίρετη δόμηση. Προτείνεται η ανάδειξη της περιοχής σε περιοχή οικοανάπτυξης, η δημιουργία φορέα διαχείρισης της ζώνης NATURA 2000 και των υπόλοιπων περιοχών που χρήζουν προστασίας και παρακολούθησης. Παράλληλα, μπορούν να υπάρξουν δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίηση των πολιτών προκειμένου να δοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για την κατάσταση του περιβάλλοντος του Πηλίου και τη σημασία του και την αξία που έχει για τον άνθρωπο.

Κατευθύνσεις που πρέπει να επιδιωχθούν για την ανάδειξη των περιοχών προστασίας και των σπάνιων οικοσυστημάτων είναι η αποκατάσταση των τμημάτων που έχουν επιβαρυνθεί από καταστροφές, η εξυγίανση περιοχών ιδιαίτερης σημασίας για το περιβάλλον, η

διαχείριση των δασών και των βιοτόπων της περιοχής. Τα ρέματα και οι χείμαρροι της περιοχής πρέπει να οριοθετηθούν και να προστατευθούν από την αυθαίρετη δόμηση και για να αντιμετωπίζονται πλημμυρικά φαινόμενα.

- Ολοκληρωμένη διαχείριση υδάτινων πόρων

Ο υδροφόρος ορίζοντας του Πηλίου είναι πλούσιος, αλλά η υδατική ισορροπία απειλείται συχνά ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες, όταν και σπαταλιέται σημαντική ποσότητα νερού που δεν εξοικονομείται με ορθολογική διαχείριση. Προτείνεται η τοποθέτηση περισσότερων δεξαμενών αποθήκευσης του νερού και η αναβάθμιση και ολοκλήρωση του δικτύου ύδρευσης και η κατασκευή νέων ΕΕΛ θα είναι αντιστάθμισμα στις σημαντικές περιβαλλοντικές πιέσεις που δημιουργούνται.

- Αντιμετώπιση της ρύπανσης

Ζητούμενο του μέτρου είναι η βελτίωση της διαχείρισης απορριμμάτων τόσο από τους τοπικούς φορείς και τους κατοίκους, όσο και από τους επισκέπτες. Είναι βασικό να υπάρξει καλύτερη κατάρτιση και εκπαίδευση των τουριστικών επιχειρήσεων αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος και η ενημέρωση των επισκεπτών με τη μύση τους σε υπηρεσίες παρατηρητηρίων άγριας ζωής, σε ψυχαγωγικές υπηρεσίες για το περιβάλλον κλπ.

Σημαντική προτεραιότητα είναι η δημιουργία ενός ΧΥΤΑ ή ενός σταθμού μεταφόρτωσης απορριμμάτων στο βορειοανατολικό Πήλιο, που εξυπηρετείται μόνο από τον ΧΥΤΑ του Βόλου. Ένα ακόμη έργο που πρέπει να περατωθεί είναι η λειτουργία ολοκληρωμένου αποχευτικού δικτύου στους οικισμούς του Πηλίου και η κατασκευή Εγκαταστάσεων Επεξεργασίας Λυμάτων μετά από μελέτες.

- Αξιοποίηση του πολιτιστικού προϊόντος και ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου

Το πολιτισμικό κεφάλαιο της περιοχής μπορεί να εμπορευματοποιηθεί και να χρησιμοποιηθεί σαν πόρος ενίσχυσης της τοπικής κοινωνίας σε επίπεδο συνοχής και ευημερίας. Η αποτελεσματική αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων προϋποθέτει τη σύνδεση τους με την κοινωνία, τη διαφύλαξη της αυθεντικότητας τους και την στοχευμένη προβολή τους, ώστε να γίνει κεντρικός άξονας ανάπτυξης στην αειφορία της περιοχής. Η πολιτιστική παρακαταθήκη σε όλα τα χωριά του Πηλίου είναι ανεξάντλητη και η λαογραφική παράδοση και πολλά έθιμα και ήθη διασώζονται μέχρι και σήμερα. Σημαντική ενέργεια είναι ο σχεδιασμός διαφοροποιημένης πολιτιστικής εικόνας και προώθηση ενός πολιτιστικού πόρου σε κάθε οικισμό για τη δημιουργία ενός πολιτιστικού δικτύου που θα είναι συνδεδεμένο με το δυναμικό των χωριών. Παρόμοια ενέργεια για το στόχο της προβολής είναι η ενημέρωση τουριστικών πρακτόρων και γραφείων ταξιδιών.

Προτείνεται η δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών, η αξιοποίηση των τοπικών τεχνών και παραδοσιακών τεχνογνωσιών η αναβάθμιση και η συντήρηση των υποδομών και των κτιρίων πολιτιστικού ενδιαφέροντος όπως η δημόσια βιβλιοθήκη Ζαγοράς, το τρενάκι του Πηλίου (με την παράλληλη αύξηση των δρομολογίων), η Μηλιώτικη Σχολή κλπ, η ανάπλαση στις περιοχές των πολιτιστικών πόλων, η σύνδεση τοπικών δραστηριοτήτων, παραδόσεων και εθίμων με εκθέσεις και φεστιβάλ στα οποία θα προάγεται η ηπλιορείτικη παράδοση και θα γίνεται γνωριμία με τον τρόπο ζωής στο Πήλιο.

Με τη δημιουργία περισσότερων τοπικών φεστιβάλ, στόχος είναι η καθιέρωση της ονομασίας του Πηλίου σε επισκέπτες που αναζητούν εναλλακτικές δραστηριότητες, βιώματα και εμπειρίες με τοπικό στοιχείο. Προτείνεται η διοργάνωση ενός Φεστιβάλ στο Νότιο Πήλιο που θα συνδυάζει τη γαστρονομία με μουσικά δρώμενα και θα υλοποιείται ανεξάρτητα από το Φεστιβάλ Χόρτου μέσα στο Φθινόπωρο. Αντίστοιχη κατεύθυνση δίνεται για το Δήμο

Βόλου και τα χωριά του Πηλίου τους καλοκαιρινούς μήνες, ενώ για την χειμερινή περίοδο προτείνεται η διοργάνωση Φεστιβάλ στο Δήμο Ζαγοράς Μουρεσίου που θα αναδεικνύει και το χιονοδρομικό τουρισμό.

Η πλούσια και παραδοσιακή αρχιτεκτονική του Πηλίου έχει διατηρηθεί στο πέρασμα του χρόνου και το θεσμικό πλαίσιο για την κατασκευή νέων κτιρίων είναι διαβατήριο για την αυθεντικότητα της τοπικής αισθητικής. Η κατεύθυνση για το οικιστικό περιβάλλον βασίζεται στην προστασία, την αποκατάσταση και ενίοτε επανάχρηση των παραδοσιακών κτιρίων και την αυστηρή τήρηση των κανόνων δόμησης με περιθώριο αναθεώρησης των κανονιστικών ρυθμίσεων και περιορισμών από μια τοπική αρχή-επιστημονική επιτροπή.

Τέλος, για την ακόμα καλύτερη προστασία των πολιτιστικών μνημείων που είναι μη κηρυγμένα, είναι αναγκαία η οριοθέτησή και η καταγραφή τους.

- Αντιμετώπιση ανθρωπογενών πιέσεων

Ζητήματα που χρήζουν αντιμετώπισης και προσοχή είναι ο εκσυγχρονισμός των περιορισμών δόμησης και να περιοριστεί η αύξηση των παραθεριστικών κατοικιών και η εκτός σχεδίου δόμηση. Μεγάλη σημασία έχει η εκπόνηση νέων χωροταξικών και πολεοδομικών μελετών, ειδικότερα για τους Δήμους Ζαγοράς-Μουρεσίου και Νοτίου Πηλίου. Θα πρέπει να εκπονηθούν επίσης ειδικές πολεοδομικές μελέτες για τους παραδοσιακούς οικισμούς σε θέματα αναθεωρήσεων και ανάπλασης. Για τους παραδοσιακούς οικισμούς θα πρέπει επίσης να οριστούν ζώνες προστασίας, μέσω των οποίων θα προστατεύεται η εξωαστική περιοχή. Μια ακόμα δραστηριότητα που αναπτύχθηκε στο Πήλιο είναι η λατομική. Η γεωργική γη πρώτης προτεραιότητας όπως την περιγράφει το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Θεσσαλίας προτείνεται να ενταχθεί σε περιοχή προστασίας της γεωργικής γης. Όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη, είναι σημαντικό να καθοριστούν ζώνες τουρισμού σε ορισμένες παραλιακές εκτάσεις και οικισμούς, με επιτρεπόμενες χρήσεις: ξενώνες, ξενοδοχεία και λοιπές τουριστικές εγκαταστάσεις, κατοικία, εμπορικά καταστήματα, εστιατόρια, αναψυκτήρια, κέντρα διασκέδασης-αναψυχής, χώροι συνάθροισης κοινού, πολιτιστικά κτίρια, αθλητικές εγκαταστάσεις κλπ (Π.Δ. 6.3.87/ ΦΕΚ 166/Δ). Τέτοιες ζώνες προτείνονται στον παραλιακό χώρο της Δ.Ε. Μηλέων, στην παραλία του Χορευτού και στις παραλιακές εκτάσεις της Δ.Ε. Μουρεσίου. Στο Νότιο Πήλιο υπάρχουν λατομεία που μπορούν να αποκατασταθούν περιβαλλοντικά και να λειτουργήσουν, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας.

12.3.4. Άξονας 4: Αειφορικός τουρισμός και εμπλουτισμένο τουριστικό προϊόν

Η ανάπτυξη του τουρισμού στο Πήλιο δεν είναι μια τυχαία διαδικασία και η χάραξη πολιτικής πρέπει να είναι στοχοθετημένη και να διαμορφώνεται εντός ενός ευρύτερου πλαισίου παρεμβάσεων και σχέσεων με άλλους τομείς. Το τουριστικό προϊόν της περιοχής πρέπει να προσαρμοστεί στα ενδογενή χαρακτηριστικά των χωριών και να διαμορφωθεί έτσι ώστε να κάνει χρήση όλων των δυνατοτήτων που απορρέουν από την τωρινή ανάπτυξη του κλάδου. Ο προσανατολισμός του τουριστικού προϊόντος πρέπει να στρέφεται προς τη διαφοροποίηση και τον εμπλουτισμό του με νέες μορφές τουρισμού και την εμφώλευση των τοπικών δραστηριοτήτων.

Η μέχρι τώρα ανάπτυξη του τουρισμού είναι συνυφασμένη με το παραδοσιακό μοντέλο ήλιου-θάλασσας και οι προσπάθειες για δημιουργία εναλλακτικών τουριστικών πακέτων είναι υποδεέστερες ποιοτικά από αυτό που αναλογεί στην προοπτική που έχουν το πολιτιστικό και φυσικό κεφάλαιο. Η πολιτική που θα ακολουθηθεί για τον τουρισμό θα διαπνέεται από τη λογική των βιώσιμων ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων και στη χαλάρωση

των ανισορροπιών που δημιουργούνται ανάμεσα στον τουρισμό και την υπόλοιπη παραγωγική βάση των χωριών του Πηλίου, καθώς λόγω της εποχικότητας και της υψηλής εξάρτησης από τον τουρισμό έχουν απώλεια στα εισοδήματά τους, τα οποία έχουν βασική εισροή των τουρισμό, ειδικότερα στα πιο τουριστικά χωριά. Τα μέτρα που προτείνονται για τον άξονα 4 είναι:

- **Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού**

Αρχή του μοντέλου ανάπτυξης για την τουριστική πολιτική του Πηλίου θα είναι η προώθηση πολυποίκιλων υπηρεσιών με σεβασμό στη βιώσιμη ανάπτυξη. Προτείνεται να αναπτυχθούν οι εξής μορφές τουρισμού:

- Αγροτουρισμός-Οικτουρισμός:

Ο αγροτουρισμός είναι μια ανερχόμενη μορφή τουρισμού που μπορεί να ωφελήσει τον πληθυσμό της υπαίθρου, να συμβάλλει στη δημιουργία υποδομών και να επηρεάσει την οικονομική δραστηριότητα του πρωτογενούς, του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέας. Στο Πήλιο δεν υπάρχουν πρωτοβουλίες για τη δημιουργία δραστηριοτήτων στον αγροτουρισμό και η προώθηση του θα προικίσει την περιοχή με περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης. Πρέπει να δοθεί μέριμνα στην αναβάθμιση της ποιότητας των επώνυμων προϊόντων που παράγονται και αυτά να διατίθενται μέσα από υπηρεσίες εστίασης. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα προϊόντα θα εκτίθενται ειδικά περίπτερα και οι επισκέπτες θα τα προμηθεύονται είτε από εκεί, είτε από τον τόπο παραγωγής τους, είτε από πιστοποιημένα καταστήματα. Ακόμα, υπάρχει η ευκαιρία για τους ενδιαφερόμενους να παρακολουθήσουν τις παραγωγικές διαδικασίες είτε από ιδιώτες αγρότες είτε στους συνεταιρισμούς.

Προτείνεται να δημιουργηθούν αγροκτήματα στα οποία θα οργανώνονται δραστηριότητες σχετικές με την τοπική κουζίνα, την κατασκευή χειροτεχνημάτων και την εξοικείωση με ζώα. Η αγροικία μπορεί να λειτουργεί ως μονάδα μεταποίησης, ως τόπος καλλιέργειών, ως κατάλυμα κλπ.

Ο οικοτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που απαντά στο μοντέλο του αγροτουρισμού και μπορεί επίσης να αναπτυχθεί. Στο βουνό του Πηλίου υπάρχουν πολλοί βιότοποι, σπάνια είδη χλωρίδας και πανίδας και ο ενδιαφερόμενος θα συναντήσει δραστηριότητες όπως πεζοπορία, ορειβασία, ιππασία, που θα συμπληρώνουν τις υπηρεσίες οικοτουρισμού. Οι επισκέπτες θα γνωρίσουν από κοντά περιοχές NATURA 2000 και περιοχές υψηλού φυσικού κάλλους, που προσφέρουν αναγνωρισιμότητα στην περιοχή.

Για την παράλληλη ανάπτυξη των παραπάνω μορφών τουρισμού προτείνεται η δικτύωση του Ανατολικού Πηλίου με το Δυτικό Πήλιο.

- Περιηγητικός τουρισμός

Ο περιηγητικός τουρισμός δεν έχει προωθηθεί ιδιαίτερα στο Πήλιο, παρά τη δραστηριοποίηση τοπικών συλλόγων και την αναλυτική καταγραφή μονοπατιών σε ιστοσελίδες. Για την περαιτέρω ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, θα χρειαστεί η αναβάθμιση και η συντήρηση των μονοπατιών, η δικτύωση των οικισμών και των πολιτιστικών και φυσικών πόρων μεταξύ τους και η αξιοποίηση των διαδρομών που έχουν χαραχτεί σε συνδυασμό με τα καλντερίμια για τη σύνδεση των ορεινών περιοχών με τις παραθαλάσσιες. Τα μονοπάτια θα πρέπει να χαρτογραφηθούν και να διατίθενται με όλα τα διαθέσιμα μέσα (διαδικτυακά, στους δήμους και σε τουριστικά καταλύματα).

- Θαλάσσιος τουρισμός

Ένα στοιχείο που θα ενισχύσει τον θαλάσσιο τουρισμό είναι η ενίσχυση των λιμενικών υποδομών, ιδιαίτερα στο Χορευτό και τον Πλατανιά και η δημιουργία λιμένων αναψυχής σε υφιστάμενες υποδομές ή μη, με απώτερο στόχο τη δικτύωση όλων των παραθαλάσσιων οικισμών με το Βόλο και τις Σποράδες.

- Θρησκευτικός τουρισμός

Στα χωριά του Πηλίου υπάρχει πληθώρα θρησκευτικών πόρων που μπορούν να αποτελέσουν πόλους έλξης λόγω της πολιτιστικής αξίας τους. Ο θρησκευτικός πλούτος της περιοχής έχει παραγκωνιστεί και η οικονομική διάσταση του θρησκευτικού τουρισμού δεν έχει διερευνηθεί κατάλληλα, ώστε οι τοπικές κοινωνίες να καρπωθούν τις θετικές προοπτικές που συνεπάγεται η ελκυστικότητα των θρησκευτικών προορισμών για την τουριστική κίνηση. Τα θρησκευτικά αξιοθέατα του Πηλίου και οι εκκλησίες και τα μοναστήρια που αντανakλούν τη μακρά ιστορία των τοπικών κοινωνιών, είναι αναγκαίο να προβληθούν σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο. Οι ναοί και τα μοναστήρια του Πηλίου, αναλογικά της αξίας τους πολιτιστικά και ιστορικά, με την αναβίωση τους μπορούν να καταστούν σε προσκυνηματικά κέντρα και ως εκ τούτου να εξειδικευτεί το τουριστικό προϊόν των χωριών. Τα κίνητρα και τα ενδιαφέροντα των επισκεπτών με τη σωστή διαφήμιση θα εμπεριέχουν και την αφύπνιση του θρησκευτικού συναισθήματος.

- Αρχιτεκτονικός τουρισμός

Το οικιστικό περιβάλλον του Πηλίου δεν έχει απωλέσει τα αισθητικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του στο πέρασμα του χρόνου. Ο αρχιτεκτονικός τουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί με την αξιοποίηση των αρχιτεκτονικών αξιοθέατων και την οργανωμένη προβολή της αρχιτεκτονικής, αισθητικής και λαογραφικής φυσιογνωμίας των κηρυγμένων παραδοσιακών οικισμών για την προσέλκυση κοινού που αναζητά αρχιτεκτονική παράδοση.

- Αθλητικός τουρισμός

Στο Πήλιο παρουσιάζεται μεγάλο ενδιαφέρον των επισκεπτών για αθλητικές δραστηριότητες. Οι νέες υποδομές όπως το κλειστό γυμναστήριο Ζαγοράς, θα μπορέσει να αποτελέσει πόλο έλξης για αθλητές διαφόρων αθλημάτων και θα υποστηρίξει τη διοργάνωση αθλητικών γεγονότων. Ο αθλητικός τουρισμός μπορεί να στηριχθεί και στο Διαδημοτικό Αθλητικό Κέντρο Μακρινίτσας Πορταριάς, κατάλληλη υποδομή για τη φιλοξενία πολλών δραστηριοτήτων. Με στόχο τη γενικότερη ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού, προτείνεται η αναβάθμιση των υφιστάμενων αθλητικών υποδομών και η δημιουργία περισσότερων γηπέδων.

Επιπλέον εναλλακτικές τουρισμού που προτείνεται να αναπτυχθούν με δραστηριότητες παράλληλες στις προαναφερθείσες είναι ο χιονοδρομικός, ο γαστρονομικός, ο εκθεσιακός και ο καταδυτικός. Πρέπει να υπάρξει συνολικά μια σειρά από παρεμβάσεις που θα επιτρέπουν την περαιτέρω αξιοποίηση του χιονοδρομικού κέντρου και εκτός της χειμερινής περιόδου.

● Διεξαγωγή εκδρομών

Προκειμένου οι επισκέπτες του Πηλίου να αποκτήσουν ολοκληρωμένη εικόνα για την περιοχή και τους οικισμούς της προτείνονται 7 διαδρομές με στόχο την αύξηση του χρόνου παραμονής των επισκεπτών και την ελάττωση της εποχικότητας του τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα, η πρόταση εκδρομών είναι η εξής:

- 1η πρόταση εκδρομής: Πορταριά, Μακρινίτσα, Άλλη Μεριά, Ανακασιά

Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επισκεφτούν:

- Το φούρνο Βελέντζα στην Άλλη Μεριά
- Το μουσείο Θεόφιλου στην Ανακασιά
- Το αρχοντικό Τοπάλη στη Μακρινίτσα
- Το ιστορικό και λαογραφικό μουσείο στην Πορταριά
- Το παραδοσιακό ελαιοτριβείο «Χατζηγιάννη» στην Πορταριά
- Την Ιερά Μονή Αγίων Αναργύρων στην Πορταριά
- Την Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Μακρινίτσα

- 2η πρόταση εκδρομής: Χάνια, Ζαγορά, Πουρί, Μακρυρράχη, Χορευτό

Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επισκεφτούν:

- Τη Δημοτική Βιβλιοθήκη Ζαγοράς
- Το σχολείο του Ρήγα Φεραίου
- Την Ιερά Μονή Αγίας Κυριακής στη Ζαγορά
- Τη βρύση του Κράλη στη Ζαγορά
- Το Χιονοδρομικό Κέντρο

- 3η πρόταση εκδρομής: Μούρеси, Κισσός, Τσαγκαράδα

Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επισκεφτούν:

- Τον Πλάτανο της Τσαγκαράδας
- Το Πέτρινο Γεφύρι Τσαγκαράδας
- Το κάστρο της Νταμούχαρης
- Τη Νανοπούλειο Σχολή στην Τσαγκαράδα
- Το ψηφιακό μουσείο μινιατούρας στην Τσαγκαράδα
- Την Ιερά Μονή Αγίας Μαρίας στον Κισσό

- 4η πρόταση εκδρομής: Αγριά - Δράκεια, Άγιος Λαυρέντιος - Άγιος Βλάσιος - Άνω και Κάτω Λεχώνια

Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επισκεφτούν:

- Το μουσείο αγγειοπλαστικής κεραμικής «Ανετόπουλος» στα Άνω Λεχώνια
- Την Ιερά Μονή Γενεσίου Θεοτόκου στον Άγιο Βλάσιο
- Την Ιερά Μονή Αποστόλου του Νέου στον Άγιο Λαυρέντιο
- Την Ιερά Μονή Αγίου Λαυρεντίου στον Άγιο Λαυρέντιο
- Την Ιερά Μονή Αγίου Βλάσιου στον Άγιο Βλάσιο
- Το ιστορικό και λαογραφικό μουσείο στη Δράκεια
- Το μουσείο ΕΨΑ στην Αγριά

- 5η πρόταση εκδρομής: Καλά Νερά - Κάτω και Άνω Γατζέα, Μηλιές - Άγιος Γεώργιος Νηλείας - Βυζίτσα - Πινακάτες

Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επισκεφτούν:

- Το αρχοντικό Ιωαννίδη στον Άγιο Γεώργιο
- Το εικαστικό μουσείο στον Άγιο Γεώργιο

- Τη βιβλιοθήκη «Άνθιμος Γαζής» στις Μηλιές
- Το μουσείο Ελιάς και Λαδιού στην Άνω Γατζέα
- Τον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου στις Πινακάτες
- Τον Ιερό Ναό Αγίου Αθανασίου στον Άγιο Βλάσιο
- Την Ιερά Μονή Παμμέγιστων Ταξιαρχών στον Άγιο Γεώργιο
- Τον σταθμό των Μηλιών
- Το λαογραφικό μουσείο Μηλέων

- 6η πρόταση εκδρομής: Αργαλαστή - Αφέτες

Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επισκεφτούν:

- Το Κέντρο Πυρηνικών Ερευνών στο Νεοχώρι
- Την Ιερά Μονή Αγίου Σπυρίδωνα στο Προμύρι
- Τον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου στο Νεοχώρι
- Την Ιερά Μονή Λαμπυδώνας στη Λαμπινού

- 7η πρόταση εκδρομής: Λαύκος - Προμύρι, Μηλίνα - Τρίκερι

Οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούν να επισκεφτούν:

- Το μουσείο ραδιοφώνου στο Λαύκο
- Το Ναυτικό Μουσείο στην Αγία Κυριακή Τρικεριού
- Το Φάμπειο Μουσείο Καλών Τεχνών
- Τον Ιερό Ναό Αγίας Τριάδος στο Τρίκερι
- Την Ιερά Μονή Παναγίας στο Τρίκερι

- Προβολή του τουρισμού, βελτίωση της πληροφόρησης και της εξυπηρέτησης

Το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν για να αξιοποιηθεί πρέπει πρωτίστως να προβληθεί και να αναδειχθεί κατάλληλα. Η εγκατάσταση υποδομών πληροφόρησης στα σημεία εισόδου επιλεγμένων οικισμών, θα βοηθήσει στην υποδοχή και την ενημέρωση των επισκεπτών. Οι υποδομές θα δημιουργηθούν από τους τοπικούς φορείς και θα εξυπηρετεί τους τουρίστες σε επίπεδο διάθεσης προϊόντων, πληροφόρησης για την εκάστοτε περιοχή. Κατευθύνσεις που πρέπει να ακολουθηθούν είναι:

- Η τοποθέτηση ενημερωτικών περιπτέρων στο Μετόχι, στην Αργαλαστή, στο Λαύκο, στην Πορταριά, στην Μακρινίτσα
- Η δημιουργία φυλλαδίων για την καταγραφή της πολιτιστικής δραστηριότητας και του σχετικού αποθέματος με προτάσεις για τις εμπειρίες που προσφέρονται από τα μνημειακά-πολιτιστικά αξιοθέατα των χωριών, με πληροφορίες για τις παραλίες που μπορεί να επισκεφτεί, με τα μονοπάτια και τα δρομολόγια της συγκοινωνίας, με την παρουσίαση της ιστορίας των χωριών και τις εξέλιξής τους στο χρόνο και με προτάσεις για τα πακέτα εκδρομών στο Πήλιο.
- Η δημιουργία μιας επίσημης συγκεντρωτικής σελίδας για όλο το Πήλιο, με ένα ημερολόγιο με φεστιβάλ και εκδηλώσεις, με πληροφορίες για κάθε οικισμό ξεχωριστά και προτάσεις αξιοποίησης του χρόνου του επισκέπτη και η παρουσίαση των τουριστικών δραστηριοτήτων που μπορεί να δοκιμάσει ο επισκέπτης.
- Δημιουργία νέας τουριστικής καμπάνιας ειδικά για την περιοχή, που θα προσκαλεί τους επισκέπτες του εσωτερικού και του εξωτερικού να βιώσουν τη μοναδική εμπειρία του Πηλίου και θα προβάλλεται σε περισσότερες τουριστικές εκθέσεις του

εξωτερικού

- Ενίσχυση και εκσυγχρονισμός των τουριστικών υποδομών, βελτίωση δομημένου περιβάλλοντος

Προτείνεται η βελτίωση και η καλύτερη εκμετάλλευση των υποδομών του τουρισμού με δράσεις όπως:

- Η δημιουργία ξενώνων και καταλυμάτων πιστών στην παραδοσιακή φυσιογνωμία
- Η επανάχρηση εγκαταλελειμμένων κτιρίων και η δημιουργία επιχειρήσεων εστίασης που διαθέτουν μόνο τοπικά προϊόντα
- Η αναβάθμιση όλων των υποδομών κάμπινγκ, με αποτέλεσμα τη μικρότερη επιβάρυνση των παραλιών και του περιβάλλοντος
- Η συντήρηση των ξενοδοχειακών μονάδων και οι αναπλάσεις στους περιβάλλοντες χώρους
- Η αναβάθμιση των τουριστικών κτιρίων για καλύτερη αποδοτικότητα
- Η εφαρμογή συστημάτων πιστοποίησης της ποιότητας ώστε να υπάρχει καλό επίπεδο υπηρεσιών
- Η σύσταση ενός οργάνου τουρισμού που θα δραστηριοποιείται μόνο στο Πήλιο και θα παρακολουθεί τη νομιμότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχονται
- Δημιουργία ζωνών τουρισμού και β' κατοικίας

Η στρατηγική ανάπτυξης του τουρισμού πρέπει να λαμβάνει υπόψη και την άμεση συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων στις σχετικές δραστηριότητες. Ο Zhang (2012) σημειώνει ότι τα κίνητρα του τοπικού πληθυσμού πρέπει να προσεχθούν ιδιαίτερα και χρειάζεται η κινητοποίησή τους ώστε να κατανοήσουν την αξία του τόπου τους στον οποίο είναι ενεργοί κληρονόμοι και διαχειριστές. Η τόνωση της τοπικής συνείδησης συνεπάγεται τη δυνατότητα αξιοποίησης της εντοπιότητας και ανακινεί την ανάγκη για καλύτερη εκπαίδευση και επιμόρφωση. Επίσης, η ενίσχυση της εκπαίδευσης και των υπηρεσιών, θα έχει θετικό αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητα των εργαζομένων του τουρισμού ως προς τις ικανότητες εξυπηρέτησης, παραγωγής φαγητού, λειτουργίας της επιχείρησης, επιμέλειας της διαμονής, με συνέπεια να δημιουργείται θετική εντύπωση στον επισκέπτη.

Δέουσα στρατηγική είναι η ενδυνάμωση της βιωσιμότητας των τουριστικών επιχειρήσεων μέσα από συλλογικές πρωτοβουλίες και τη διατομεακή συνεργασία με την επιδίωξη καλύτερων δεσμών ανάμεσα στα τοπικά προϊόντα και την εμπορική τους διάσταση στην αγορά του τουρισμού και εδαφικού branding στα προϊόντα και τις πολιτιστικές εμπειρίες. Οι τοπικοί φορείς, ιδιωτικοί και δημόσιοι, είναι ακρογωνιαίος λίθος για την επιτυχία των τουριστικών πολιτικών.

Για την ορθολογική ανάπτυξη του τουρισμού στις περιοχές του Πηλίου είναι ωφέλιμη η παρακολούθηση των επιδράσεων που έχει ο τουρισμός στο περιβάλλον και επομένως προτείνεται η σύνθεση ενός δομημένου συστήματος δεικτών βιωσιμότητας που θα μετρά τις εισροές και τις εκροές του τουρισμού, τους περιορισμούς της περιοχής και θα αποκωδικοποιούν ποιοτικά την φέρουσα ικανότητα της κάθε περιοχής (Euromontana, 2014).

12.3.5. Άξονας 5: Αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού

Στρατηγική προτεραιότητα για την τοπική ανάπτυξη, τη διαχείριση και την αποδοτικότητα της περιοχής του Πηλίου είναι η ενεργοποίηση και η εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού με γνώμονα την εξειδίκευσή του. Απώτερος στόχος είναι η ενίσχυση των πολιτικών κατάρτισης και ενσωμάτωσης των νέων ανθρώπων στις τοπικές οικονομικές δραστηριότητες, καθώς ένα από τα πιο σοβαρά προσχώματα του ορεινού χώρου είναι οι τάσεις φυγής του

νεανικού πληθυσμού.

Η δημιουργία εκπαιδευτικών κέντρων με γνώσεις που ανταποκρίνονται στις δεξιότητες που απαιτούνται από τις επιχειρήσεις της περιοχής. Έτσι δεν θα μεσολαβεί η μεταφορά του νεανικού δυναμικού στο Βόλο ή σε υπόλοιπες περιοχές, κάτι που προϋποθέτει περισσότερο κόστος. Τα προγράμματα κατάρτισης και εξειδίκευσης θα σχεδιάζονται σε συνεργασία με τις τοπικές επιχειρήσεις και θα χρησιμοποιούνται από κοινού. Η κατάρτιση εκτείνεται και σε θέματα επικοινωνίας - διαπραγματευτικής ευχέρειας, ηγετικών και στρατηγική ικανοτήτων, εφόσον σχεδιαστεί σωστά (Κουτσούρης, 2010).

Η εφαρμογή Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) αποτελεί μια ακόμα ευκαιρία για τις ορεινές περιοχές, αφού η χρήση τους μπορεί να βελτίώσει την ποιότητα ζωής σε αυτές. Με την κατάλληλη πληροφόρηση για τις διαδικτυακές υπηρεσίες, ο τοπικός πληθυσμός θα κατευθυνθεί καλύτερα ως προς το πώς μπορούν αυτές να αποφέρουν αναπτυξιακά αποτελέσματα. Ο τοπικός οικονομικά ενεργός πληθυσμός μπορεί να επανακαταρτιστεί με κέντρα τηλεκπαίδευσης και με τις νέες γνώσεις και ικανότητες που θα απομοιώσει θα αποκτήσει σφαιρικότερη εικόνα για τις τοπικές δυνατότητες της περιοχής του, χωρίς όμως να υποκαθιστά απολύτως την δια ζώσης εκπαίδευση (Ανδρεοπούλου, 2010; Euromontana, 2014).

Το αίσθημα περηφάνιας των ντόπιων κατοίκων είναι ακόμα μια παράμετρος που πρέπει να φιλτραριστεί από τον στρατηγικό σχεδιασμό. Η γνώση των κατοίκων για την περιοχή τους θα μετουσιωθεί σε περηφάνια για τον τόπο τους και οι καμπάνιες διαφήμισης μπορούν να δημιουργήσουν θετικά συναισθήματα και να συμβάλλουν στην επανεκτίμηση των κατοίκων για την περιοχή τους. Ένα σημείο που πρέπει να τονιστεί είναι ότι η πολιτική για το ανθρώπινο δυναμικό πρέπει να ερείδεται και στην επανένταξη κατοίκων που έχουν εγκαταλείψει την περιοχή τους. Είναι σκόπιμο να δημιουργηθούν οργανωμένες καμπάνιες ενημέρωσης παλιών κατοίκων της περιοχής για τις εξελίξεις στην περιοχή, για τη δυνητική χρησιμότητα τους και την παροχή πληροφόρησης για τις επαγγελματικές ευκαιρίες που θα βρουν στα χωριά. Τα συναισθήματα του ντόπιου επιχειρηματία για την περιοχή του δεν είναι αμελητέο στοιχείο. Η ευθύνη και η εγγύτητα που νιώθουν οι τοπικοί επιχειρηματίες για την περιοχή τους μπορεί να προκαλέσει αύξηση επιχειρηματικών προσπαθειών (Alsos κα., 2014). Η αφοσίωση του επιχειρηματία στην περιοχή ενισχύει επίσης την επιχειρηματικότητα (Pallares-Barbera κα, 2004) και οι δεσμοί που χτίζονται είναι συχνά σημαντικοί για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Αναφορικά με τα προγράμματα κατάρτισης και εξειδίκευσης, ενδεικτικές θεματικές ενότητες θα είναι:

- Εκπαίδευση σε θέματα πολιτισμού: διαχείριση μουσείων, προβολή μνημείων, ανάδειξη της ιστορίας κλπ
  - Εκπαίδευση σε θέματα τουρισμού: βελτίωση τεχνογνωσίας ως προς τις εναλλακτικές επιλογές του τουρισμού, καλύτερο marketing των τουριστικών προϊόντων
  - Εκπαίδευση στην προώθηση τοπικών προϊόντων, στην μεταποίηση βιολογικών προϊόντων, στη βελτίωση της αποδοτικότητας στην εκμάθηση των διαδικασιών και των ευκαιριών πιστοποίησης κλπ.
  - Εκπαίδευση στην περιβαλλοντική προστασία και τη διαμόρφωση περιβαλλοντικής προστασίας, με στόχο την προστασία των δασών, τη διαχείριση ευαίσθητων περιοχών και των τοπικών γνωρισμάτων της φύσης.
- Κινητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού

Το τοπικό ανθρώπινο δυναμικό πρέπει να είναι συνυπεύθυνο στην υλοποίηση αναπτυξιακής πολιτικής. Όπως διαπίστωσε ο Κουτσούρης (2010) στην αξιολόγηση αναπτυξιακών σχεδίων πρέπει να υπάρχει συμμετοχή και παρακολούθηση για να

αναθεωρούνται και να αναπροσαρμόζονται τα σχέδια. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ένα ζητούμενο της στρατηγικής είναι η διαφοροποίηση για να ευοδωθεί η οικονομική πολυλειτουργικότητα και να απελευθερώσει τις ορεινές περιφέρειες από την περιθωριοποίηση, βελτιώνοντας τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και αποτρέποντας σε ένα βαθμό τη φυγή του πληθυσμού. Αυτό που σχολιάζει ο Πολύζος (2019) είναι πως η μείωση της ανασφάλειας του τοπικού πληθυσμού στην ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών επιτυγχάνεται με την εμπύχωση του πληθυσμού στην προσπάθεια ενδογενούς ανάπτυξης. Τα προγράμματα ανάπτυξης της περιοχής απαιτούν υποστήριξη σε θέματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, καθώς ο τοπικός πληθυσμός πρέπει να είναι ενεργός στην εφαρμογή τους.

12.4. Συμπεράσματα

Το Πήλιο είναι μια χωρική ενότητα με μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης που υποκρύπτονται στην παραδοσιακή μονοδιάστατη νοοτροπία ανάπτυξης στην προοπτική της άνευ όρων οικονομικής μεγέθυνσης, με αποτέλεσμα η ευθραυστότητα της περιοχής να πλήττεται ακόμα περισσότερο. Το στρατηγικό και κατευθυντήριο σχέδιο που καταρτίστηκε, είναι μια απόπειρα για αδρανοποίηση εκείνων των δομικών οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, περιβαλλοντικών στοιχείων που με τη μη βιώσιμη και δυναμική αξιοποίησή τους, οδηγούν την περιοχή και τους οικισμούς της σε αναπτυξιακό κορεσμό.

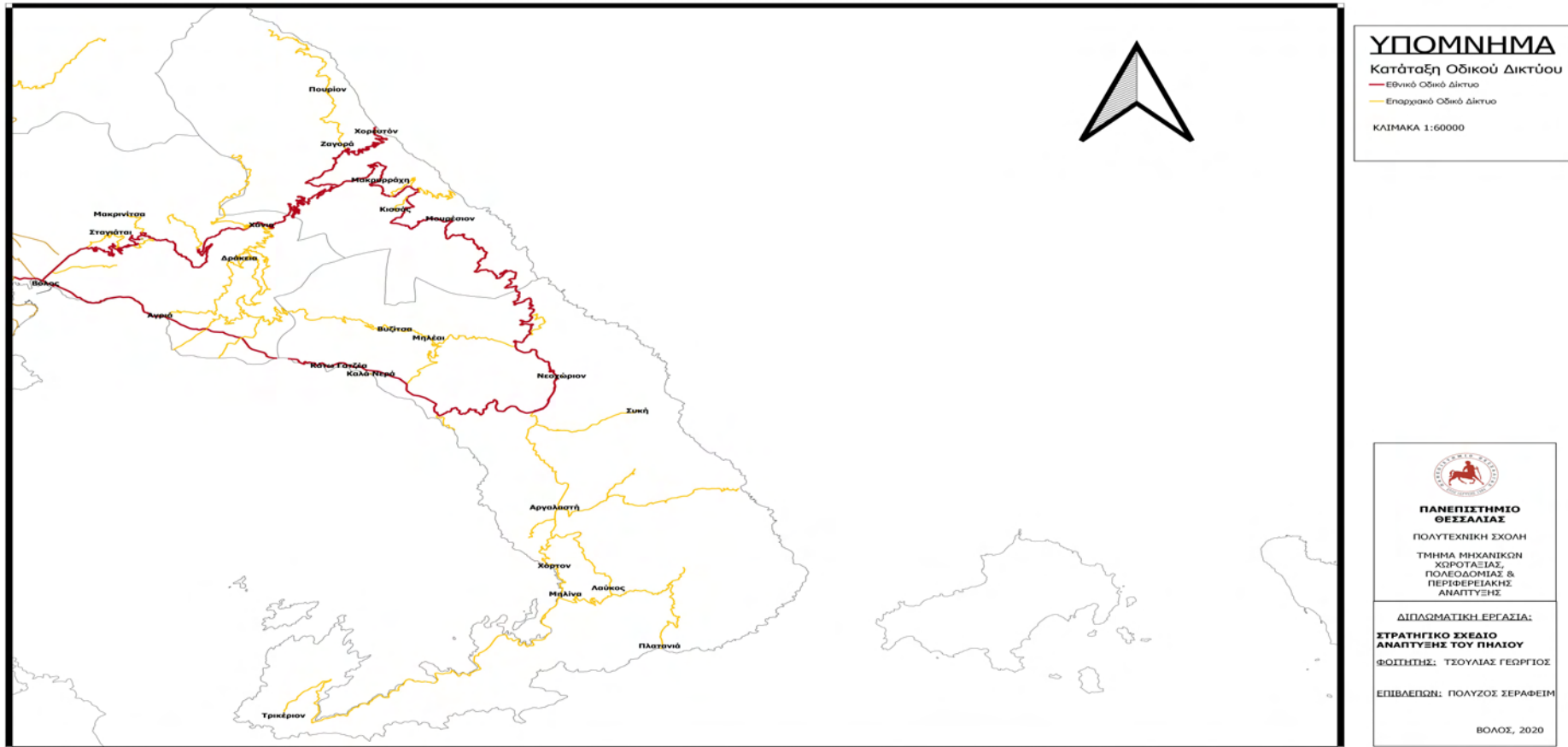
Η πληθώρα φυσικών, κοινωνικών και πολιτιστικών πόρων στο Πήλιο επιβάλλουν τη στροφή του στρατηγικού σχεδιασμού στη διαφοροποίηση, στην επένδυση στην ποιότητα και τη γνώση, στην αειφορία και την ενδογενή τοπική ανάπτυξη, με την ταυτόχρονη προστασία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. Η περιοχή συνδυάζει υψηλής αξίας γεωγραφικά, ιστορικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, αλλά αντιμετωπίζει μειονεξίες που την θέτουν σε φθίνουσα πορεία και επιδέχεται μετασηματισμό στην παραγωγική της βάση και στοχευμένη εκμετάλλευση των ενδογενών δυνατοτήτων που εκπηγάζουν από τους τοπικούς πόρους ανάπτυξης. Κινητήριοι μοχλοί της περιοχής είναι ο πρωτογενής τομέας και ο τουρισμός. Στον τουρισμό η ανάπτυξη είναι διογκωμένη και ο πρωτογενής τομέας και οι αγροτικές δραστηριότητες περιθωριοποιούνται, γι' αυτό κρίνεται απαραίτητη η προώθησή τους.

Η υφιστάμενη ανάπτυξη της περιοχής δεν διακατέχεται από τις αρχές της αειφορίας, κυρίως γιατί προσεγγίζεται με μονόπλευρη στρατηγική αγνοώντας την ισορροπία ανάμεσα στην αγροτική ανάπτυξη και τον τουρισμό. Βασική στρατηγική κατεύθυνση του παρόντος σχεδίου είναι η ανάπτυξη του τουριστικού τομέα παράλληλα με τον αγροτικό διαπλεκόμενοι με τα συναφή τους δομικά χαρακτηριστικά.

Πραγματοποιήθηκε ανάλυση SWOT η οποία κάνει έκδηλη τη δυναμική του Πηλίου όσον αφορά το πολυπόικλο φυσικό και πολιτιστικό κεφάλαιο, το ανενεργό τουριστικό προϊόν και το πρόσφορο έδαφος για κατάκτηση της βιωσιμότητας και υπηρεσιών υψηλής ποιότητας.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του στρατηγικού σχεδίου παρουσιάστηκαν άξονες προτεραιότητας πάνω στους οποίους υλοποιήθηκε η τελική πρόταση της παρούσας εργασίας. Τα επιθυμητά αποτελέσματα των προτάσεων που τέθηκαν είναι η βιώσιμη οικονομική, κοινωνική και χωρική ανάπτυξη με όραμα την αξιοποίηση όλων των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που κάνουν ανταγωνιστική την περιοχή μελέτης, χωρίς να μετατρέπονται σε δυσχέρειες και να διαταράσσονται από δυσλειτουργικές ενέργειες που δεν θεραπεύουν τις αδυναμίες.

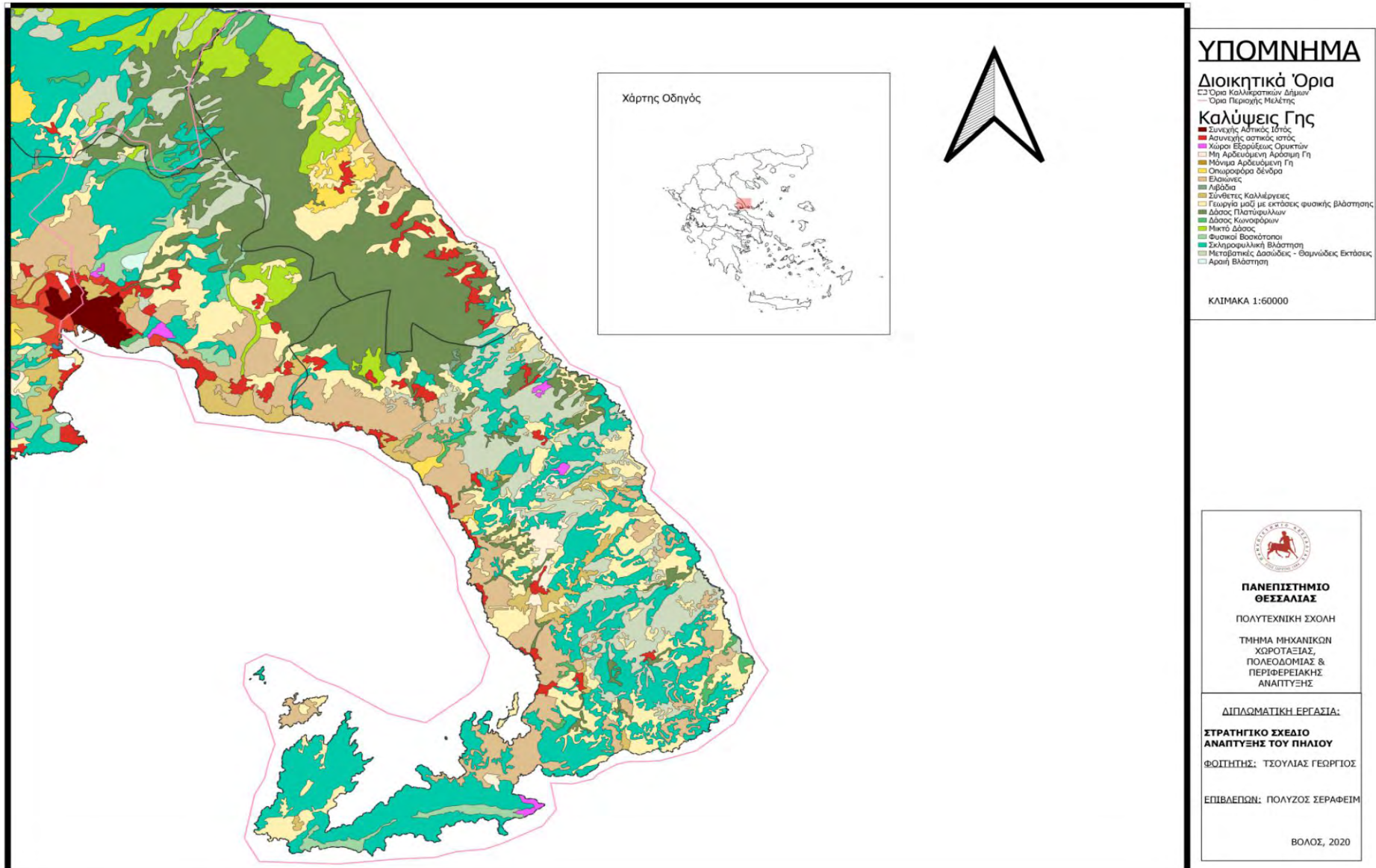
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Χάρτης 6: Χάρτης Μεταφορικού Δικτύου του Πηλίου

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

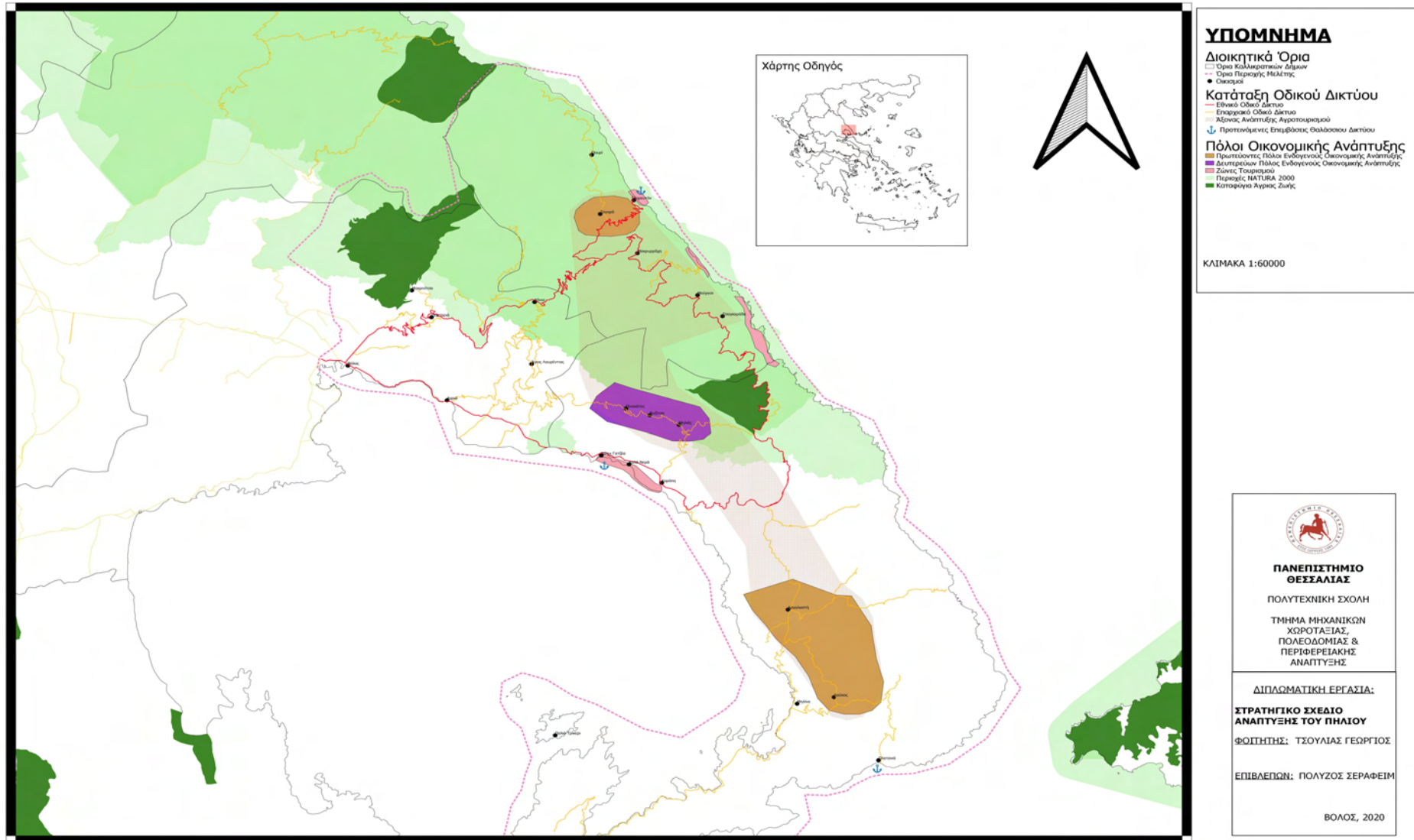

Χάρτης 7: Χάρτης Καλύψεων Γης σύμφωνα με το Corine 2000

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Χάρτης 8: Χάρτης Προτάσεων για την Ανάπτυξη του Πηλίου

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αλέγρας, Γ. (2003). Περιβάλλον, Τοπική Ανάπτυξη και Αγροτική Διαφοροποίηση. Στο Η. Μπεριάτος & Δ. Ψαλτόπουλος (Επ.), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Ανδρεοπούλου, Ζ. (2010). Ευρυζωνικά Δίκτυα και E-Learning για την Τοπική Ανάπτυξη και τη Διά Βίου Μάθηση στις Ορεινές και Μειονεκτικές Περιοχές.
- Αποστολοπούλου, Β. (2019). Πώς το κάστανο αποκτά δυναμική μέσω της συνεργασίας. Ανάκτηση από <https://www.yraithros.gr/triantafyllos-kaounas-ksenofon-koutnas-kerasia-kararriga-pos-kastano-apokta-dynamiki/>.
- Βαλάσσας, Δ. (2017). Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς Πηλίου: 101 χρόνια δημιουργίας. *Το Βήμα*. Ανάκτηση από <https://www.tovima.gr/2017/11/23/finance/agrotikos-synetairismos-zagoras-pilioy-101-xronia-dimioyrgias/>.
- Βαρβαρέσος, Σ. & Σωτηριάδης, Μ. (2003), Συγκριτική ανάλυση της ανάπτυξης περιοχών με ορεινό - χιονοδρομικό τουρισμό στις Άλπεις. *JOURNAL, ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ*, 7.
- Βισβίκη, Α. (2017). *Συνεδριακός τουρισμός: Μελέτη περίπτωσης ο Βόλος και το Πήλιο*. (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. (2008). ΦΕΚ128/Α/3-7-2008.
- Γεωργούδη, Γ. (2015). *Στρατηγικό σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης των ειδικών και*

εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο Δήμο Ζαγοράς – Μουρεσίου (Πήλιο) του νομού Μαγνησίας (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Δάλλα, Κ. (2012). *Επιχειρηματικότητα Ορεινών Περιοχών: Μελέτη Περίπτωσης Δήμος Κόνιτσας (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Εθνικό Μετσόβιο Πανεπιστήμιο, Αθήνα*

Δήμος Βόλου. (2015). *Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης.*

Εμμανουηλίδης, Σ. και Λουλάκης, Α. (2010). *Στρατηγικό Σχέδιο Χωρικής Ανάπτυξης Ορεινού Όγκου Γράμμου (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.*

Ζαμπέλης, Χ. και Γιαλύρη, Θ. (2001). *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη: Ο χωροταξικός Σχεδιασμός ως Εργαλείο Διαφοροποίησης και Αναβάθμισης των Ορεινών Περιοχών του Εθνικού Χώρου και Δημιουργίας Νέας Εταιρικής Σχέσης Πόλης Υπαίθρου. Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Συνεδρίου του ΕΜΠ. Αθήνα.*

Θυμιάκου, Γ. (2007). *Ο εναλλακτικός τουρισμός & η συμβολή του στην ανάπτυξη : το παράδειγμα Πύλης - Ελάτης - Περτουλίου Τρικάλων (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.*

Καλαϊτζίδου, Μ. (2014). *Μαδεονία ως τουριστικός προορισμός και οι προοπτικές ανάπτυξής του (Πτυχιακή Εργασία). ΤΕΙ Ηρακλείου, Κρήτη.*

Καμπουράκης, Ε. & Βασιλείου, Γ. (2003). *Δυνατότητες Ανάπτυξης της Βιολογικής Καλλιέργειας στον Ελληνικό Χώρο. Στο Η. Μπεριάτος & Δ. Ψαλτόπουλος (Επ.), Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.*

Καμπίσιου, Ε. (2010). *Αγροτουρισμός και Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί, Μελέτη περίπτωσης «Γυναικείοι Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί Θεσσαλίας» (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Χίος*

- Καραγιάννη, Α. (2016). *Προσέλκυση Τουριστών Ευεξίας με Κίνητρο το Φυσικό Τοπίο. Η Περίπτωση του Πηλίου* (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος, Ν. (1999). Χωρική Διαφοροποίηση. Χωρική Διαφοροποίηση της Ελληνικής Γεωργίας με Ορίζοντα το 2010. Στο Ν. Μαραβέγιας (Επ.), *Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση και Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
- Καρνάβα, Δ. (2017). Ο εκπαιδευτικός τουρισμός ως ειδική μορφή τουρισμού. Μελέτη Περίπτωσης: Εισερχόμενος Φοιτητικός Τουρισμός στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Κλείτσος, Ν. (2014). *Αγροτουρισμός και τοπική ανάπτυξη: Η περίπτωση της περιοχής του Δήμου Ν. Πηλίου* (Διπλωματική Εργασία). ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Κουτάκος, Χ., Βαλασάκη, Μ., Τσιανάκα, Ε. (2014). Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Ζαγοράς.
- Κουτσούρης, Α. (2010). Καινοτομία και Συμμετοχή: Κρίσιμες Στιγμές της Πορείας προς την Αειφόρο Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. *Περιοδική Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης*.
- Κωστάκη, Α. (2015). *Μελέτη των Φυσικών και Ανθρωπογενών Αλλαγών του Όρους Πήλιο* (Διπλωματική Εργασία). Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Λαμπριανίδης Λ. (2002) *Οικονομική γεωγραφία: Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πατάκη.
- Λαμπριανίδης, Λ. (2004). Χωρική ανάπτυξη και αναδιάρθρωση της υπαίθρου στην Ευρώπη: ο ρόλος της επιχειρηματικότητας. Στο Γ. Καυκαλάς (Επ.), *Ζητήματα χωρικής ανάπτυξης. Θεωρητικές προσεγγίσεις και πολιτικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

- Λουλάκης, Α. (2011). *Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας: ορισμοί, χαρακτηριστικά, πολιτικές* (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Λυγίζου-Κάρλου, Ι. (2015). *Πολιτιστικός Τουρισμός στην Άνδρο* (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Μαυρουδάκης, Κ. (2010). *Διερεύνηση των Προοπτικών για μια Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη του Δήμου Ζαγοράς, Ανατολικού Πηλίου* (Διπλωματική Εργασία) Εθνικό Μετσόβιο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Μιχαηλίδης, (2003). *Σχεδιάζοντας την Ανάπτυξη: Μεθοδολογία και Πρακτικές σχεδιασμού, αξιολόγησης και διαχείρισης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.
- Μιχαηλίδου, Ε. και Ρόκος, Δ. (2004). Πολιτική Γης για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών στους Τομείς της Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Δασοπονίας. Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου *Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη*, Μετσόβου.
- Μιχαηλίδου Ε. (2008). Ορεινές Περιοχές της Ελλάδας. Χαρακτηριστικά και Στρατηγικές Ανάπτυξης. *Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.ΔΕ) του Ε.Μ.Π.*
- Μόσιου, Ι. (2017). *Ο αρχαιολογικός τουρισμός στη Μαγνησία. Η δυναμική συμβολή του στην τοπική ανάπτυξη* (Μεταπτυχιακή Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
- Μπεριάτος, Η. & Ψαλτόπουλος, Δ. (2003). Στο Η. Μπεριάτος & Δ. Ψαλτόπουλος (Επ.), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Μπεριάτος. (2006). *Στούντιο Χωροταξίας Ιβ: Σχεδιασμός Υπαίθρου και Περιβάλλοντος*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Νταφλούκα, Χ. (2015). *Περιηγητικός Οδηγός Πηλίου* (Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας).
- Οικονόμου. (2007). *Εισαγωγή στην Χωροταξική Πολιτική*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις

Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας. Βόλος: *Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας*

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. (2011).

Έρευνα για τις προοπτικές ανάπτυξης του Δήμου Νοτίου Πηλίου.

Παπαδημάτου Α. και Ρόκος Δ. (2001). Βιώσιμη και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου. 3ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο Μετσόβου. *Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη.*

Πάλλας, Κ., Θερμός, Κ., Σπυρίδης, Α., Κουτάλου, Β., Μενούτη, Σ. (2013). ΣΧΟΟΑΠ Δήμου Μηλέων Ν. Μαγνησίας, Α Στάδιο.

Παπαδοπούλου, Α. (2014). *Ο Βόλος και το Πήλιο ως Τουριστικός Προορισμός: Προοπτικές Εξέλιξης* (Διπλωματική Εργασία). ΤΕΙ Πειραιά, Πειραιάς.

Παπαδόπουλος, Γ. & Πατρώνης, Β. (2003). Αειφόρος Αγροτική Ανάπτυξη: Πολυλειτουργικότητα της Γεωργίας και Κοινωνική Οικονομία. Στο Η. Μπεριάτος & Δ. Ψαλτόπουλος (Επ.), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη της Υπαίθρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.

Παπαϊωάννου Μ. και Μαυροειδής Η. (2005) Βιώσιμη ανάπτυξη. Διεθνείς και Ευρωπαϊκές εξελίξεις και Προοπτικές. Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων . Τμήμα Διεθνών Δραστηριοτήτων και Θεμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα.

Παπατζανής, Γ. (2014). Τα μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης των ορεινών όγκων στην Ευρώπη. Ανάκτηση από https://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=736&Itemid=0

Πατσιαβούρα, Α. & Καλδής, Π. (2010). Διαχείριση Πολιτιστικών Πόρων και Αειφορική Ανάπτυξη Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών. *Περιοδική Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, 2* .

Πετράκος, Γ. (2010). Ανάπτυξη Μεθοδολογίας για την Εκτίμηση της Φέρουσας Ικανότητας

Τουριστικής Ανάπτυξης του Πηλίου και των Βορείων Σποράδων. Βόλος..

Πολύζος, Σ. (2010). Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική Ανάλυση και Συμβολή στην Ανάπτυξη Μειονεκτικών Περιοχών. *Περιοδική Έκδοση Τμήματος Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης*.

Πολύζος, Σ. & Σαράτσης, Γ. (2013). Η γεωγραφία και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού στην Ελλάδα, η θέση και οι προοπτικές της Περιφέρειας Θεσσαλίας. *Πρακτικά του 7ου Συνεδρίου ΕΣΔΟ*. Λάρισα, ΤΕΙ Λάρισας.

Πολύζος, Σ. (2019). *Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Προεδρικό Διάταγμα. (Π.Δ. 6.3.87). Κατηγορίες και περιεχόμενο χρήσεων γης, *ΦΕΚ 166 Δ*.

Ράπτη Κ., Κανδηλά, Θ., Παλαιοχωρίτης, Κ., Ράπτη Α. (2014). Μελέτη ΣΧΟΟΑΠ Δημοτικής Ενότητας Μακρινίτσας.

Ρηγάκη, Α. (2019). *Τοπικό Αναπτυξιακό Σχέδιο Δήμου Ζαγοράς - Μουρεσίου* (Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Θεσσαλονίκη.

Τσιάκαλος, Δ. (2018). *Εξέλιξη Πληθυσμών Ορεινών Οικισμών την Περίοδο 1951-2011 και Πρόταση Χωροταξικής Πολιτικής*. (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Σταθοπούλου, Σ. (2005). *Επιχειρηματικότητα σε Ορεινές Περιοχές της Νότιας Ευρώπης* (Διδακτορική Διατριβή). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

Τόλια, Ε. (2017). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξης και Εναλλακτικός Τουρισμός: Ο Δήμος Νοτίου Πηλίου ως Μελέτη Περίπτωσης* (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Υπουργική Απόφαση ΔΜΕΟ/ε/Ο/266 «Ανακατάταξη Επαρχιακού Δικτύου των Νομών της Χώρας» (ΦΕΚ 293/Β/17-4-95).

Υπουργική Απόφαση ΔΜΕΟ/ε/Ο/1308 «περί Κατάταξης Εθνικών Οδών περιφερειακών Αττικής, Στερεάς Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης σε Βασικό (Πρωτεύον), Δευτερεύον και Τριτεύον Εθνικό Οδικό Δίκτυο» (ΦΕΚ 30/Β/19-1-96).

Φιλιππίδης, Α. (2015). *Εκτίμηση Κατολισθητικής Επικινδυνότητας στην περιοχή του Πηλίου, Ν. Μαγνησίας* (Διπλωματική Εργασία). Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Φράγκου, Γ. (2019). *Προοπτικές Ανάπτυξης Πηλίου* (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Φωτιάδης, Γ. (2010). Χαρακτηριστικά Στοιχεία της Βλάστησης και της Χλωρίδας του Πηλίου. Ανάκτηση από <http://www.iama.gr/ethno/faskomilo/Fwtiadis.pdf>.

Ξενογλώσση

Alsos, G.A., Carter, S. και Ljunggren, E. (2014), Kinship and business: how entrepreneurial households facilitate business growth. *Entrepreneurship & Regional Development*, 26(1-2), 97-122

Anderson, M. W., Teisl, M., & Noblet, C. (2012). Giving voice to the future in sustainability: Retrospective assessment to learn prospective stakeholder engagement. *Ecological Economics*, 84(1-6.)

Antonescu, D. (2014). The mountain regions in context of 2020 Strategy.

Akgün, A. E., Keskin, H., & Byrne, J. C. (2010). Procedural justice climate in new product development teams: Antecedents and consequences. *Journal of Product Innovation Management*, 27(7), 1096-1111.

Ariza, C., Maselli, D., & Kohler, T. (2013). *Mountains: Our Life, Our Future. Progress and Perspectives on Sustainable Mountain Development from Rio 1992 to Rio 2012 and Beyond. A global synthesis based on 10 regional reports*. Geographica Bernensia.

- Baumgartner, D., Pütz, M., & Seidl, I. (2013). What kind of entrepreneurship drives regional development in European non-core regions? A literature review on empirical entrepreneurship research. *European Planning Studies*, 21(8), 1095-1127.
- Bugmann, H. (2001). *Global change and mountain regions* (No. 363.73874 G562g). A. Becker (Ed.). Stockholm, Sweden: IGBP.
- Birkhölzer, K. (2005). Local economic development and its potential. *Berlin: Technologie-Netzwerk*.
- Blyth, S. κ.α. (2002). Mountain Watch - environmental change and sustainable development in mountains. *UNEP-WCMC*, Cambridge, UK.
- Brundtland, G. H. (1987). Our common future-Call for action. *Environmental Conservation*, 14(4), 291-294.
- Chege, S. M., & Wang, D. (2020). The influence of technology innovation on SME performance through environmental sustainability practices in Kenya. *Technology in Society*, 60, 101210.
- Dax, T. (2001). Endogenous development in Austria's mountain regions. *Mountain research and development*, 21(3), 231-235.
- Dax, T. (2004, April). The impact of EU policies on mountain development in Austria. In *Vortrag bei der internationalen Konferenz "Europe at the Margins"*.
- Dax, T. (2005). The redefinition of Europe's less favoured areas.
- Dax, T. (2008). The role of mountain regions in territorial cohesion: a contribution to the discussion on the Green Paper on territorial cohesion. *Euromontana. Federal Institute for Less-Favoured and Mountainous Areas. Vienna*.
- Dax, T., Hovorka, G., & Loibl, E. (1999). Regional dynamics in mountain areas and the need

for integrated policies.

Dax, T. & Copus, A. (2016). The Future of Rural Development.

Dinis, A. (2006). Marketing and innovation: Useful tools for competitiveness in rural and peripheral areas. *European planning studies*, 14(1), 9-22.

EEA. (2010). Europe's ecological backbone: recognising the true value of our Mountains. *EEA report*. Ανάκτηση από <http://www.eea.europa.eu/publications/europesecological-backbone>

Eurisce. (2012). Mountain Agriculture and the Common Agricultural Policy. Ανάκτηση από <https://www.eurisce.eu/publications/mountain-agriculture-and-the-common-agricultural-policy/>.

Euromontana. (2004). Policy recommendations to support sustainable tourism in mountain areas.

Euromontana. (2004). Mountain Food Products in Europe: Results, Findings and Outputs of the Project, Strategic information for the development of agricultural quality products in European mountain areas. FP5, Brussels.

Euromontana. (2017). Consultation on the Common Agricultural Policy.

FAO. (2006). The Role of Agriculture and Rural Development in Revitalizing Abandoned/Depopulated Areas.

FAO. (2011). Why Invest in Sustainable Mountain Development? *Food and Agricultural Organization of the United Nations*. Rome.

Fernández-Serrano, J., Berbegal, V., Velasco, F., & Expósito, A. (2018). Efficient entrepreneurial culture: a cross-country analysis of developed countries. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 14(1), 105-127.

- Fhlatharta, A. M. N. & Farrell, M. (2017). Unravelling the strands of ‘patriarchy’ in rural innovation: A study of female innovators and their contribution to rural Connemara. *Journal of Rural Studies*, 54
- Foster, C., & Heeks, R. (2016). Drivers of inclusive innovation in developing country markets: a policy perspective. *In Inclusive innovation for sustainable development*, 57-74. Palgrave Macmillan, London.
- Gerbaux, F. (2004). Landmarks: European agricultural and regional policies in favour of less-favoured areas and mountain areas. *Revue de géographie alpine*, 92(2), 14-16.
- Getz, D., & Page, S.J. (2016). Progress and prospects for event tourism research. *Tourism Management*, 52.
- Gill, A. & Williams, P. (1994). *Managing Growth in Mountain Tourism Communities*.
- Gleeson, E. H., von Dach, S. W., Flint, C. G., Greenwood, G. B., Price, M. F., Balsiger, J., & Vanacker, V. (2016). Mountains of our future earth: Defining priorities for mountain research—A synthesis from the 2015 Perth III conference. *Mountain research and development*, 36(4), 537-548.
- Gløersen, E., Mader, C., & Ruoss, E. (2016). What Policy Evidence for a European Strategy of Sustainable Development in Mountain Regions?. *Journal of Alpine Research Revue de géographie alpine*, (104-3).
- Heeks, R., Foster, C., & Nugroho, Y. (2014). New models of inclusive innovation for development.
- Iorio, M., & Corsale, A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26(2), 152-162.
- Jouled, M., Kolosy, K., Pellegrin, J.-P., & others. (2010). Cohesion Policy Support for Local Development: Best Practice and Future Policy Options. *European Commission*.

- Karagouni, G., Trigkas, M., Mpasdekis, D., & Papadopoulos, I. (2017). Rural entrepreneurship in mountainous regions within the severe crisis in Greece. *Journal of Advanced Research in Social Sciences and Humanities*, 2, 78-86.
- Keeble, D. and Vaessen, P. (1994). Growth-oriented SMEs in unfavourable regional environments *Regional Studies*, 29(6), 489-505.
- Kempiak, J., Hollywood, L., Bolan, P., McMahon-Beattie, U. (2017). The heritage tourist: an understanding of the visitor experience at heritage attractions. *International Journal of Heritage Studies*, 23(4)
- Korsgaard, S., Müller, S., & Tanvig, H. W. (2015). Rural entrepreneurship or entrepreneurship in the rural—between place and space. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.
- Labianca, M., & Valverde, F. N. (2019) Depopulation and aging in rural areas in the European Union: practices starting from the LEADER approach.
- Lasanta, T., González-Hidalgo, J. C., Vicente-Serrano, S. M., & Sferi, E. (2006). Using landscape ecology to evaluate an alternative management scenario in abandoned *Mediterranean mountain areas. Landscape and Urban Planning*, 78(1-2), 101-114.
- Lipper, L., Pingali, P., & Zurek, M. (2007). Less-favoured areas: looking beyond agriculture towards ecosystem services. *Sustainable poverty reduction in less-favoured areas. CABI Publishing, Wallingford*, 442-460.
- Liu, Y., & Li, Y. (2017). Revitalize the world's countryside. *Nature News*, 548(7667), 275.
- Lundström, C., Kytzia, S., Walz, A., Gret-Regamey, A., & Bebi, P. (2007). Linking models of land use, resources, and economy to simulate the development of mountain regions (ALPSCAPE). *Environmental Management*, 40(3), 379-393.
- Mader, C. (2013). Sustainability process assessment on transformative potentials: the Graz

Model for Integrative Development. *Journal of Cleaner Production*, 49.

Matthews, A., Mahé, L. P., Bureau, J. C., Dax, T., & Copus, A. (2016). Research for AGRI committee–CAP reform post-2020–Challenges in agriculture. In *Workshop documentation. Directorate-General for Internal Policies, Policy Department B: Structural and Cohesion Policies*, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585898/IPOL_STU\(2016\)585898_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585898/IPOL_STU(2016)585898_EN.pdf).

McIntosh, A.J. (2008). Into the Tourist's Mind: Understanding the Value of the Heritage Experience. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 8(1).

Meccheri, N., & Pelloni, G. (2006). Rural entrepreneurs and institutional assistance: an empirical study from mountainous Italy. *Entrepreneurship & Regional Development*, 18(5), 371-392.

Metaxas, T., Lalenis, K. (2006). Strategic Planning as a tool of design and effective Urban Management, *AEICHOROS*, 5(1)

Meyer, M. (2009). Sustainable Use of Biodiversity - Sustainable tourism opportunities in mountain protected areas: Experiences from the Carpathians.

Müller, S. & Korsgaard, S. (2018). Resources and bridging: the role of spatial context in rural entrepreneurship. *Entrepreneurship and Regional Development*, 30(1-2), 224 -255.

Neumeier, S. (2012). Why do social innovations in rural development matter and should they be considered more seriously in rural development research?–Proposal for a stronger focus on social innovations in rural development research. *Sociologia ruralis*, 52(1), 48-69.

Nordregio. (2004). Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries. *Nordregio Report 2004*, Stockholm.

Ocasio, W. and Joseph, J. (2008). Rise and Fall - or Transformation? *Long Range Planning*,

41(3), 248-272.

- Pallares-Barbera, M., Tulla, A.F. και Vera, A. (2004). Spatial loyalty and territorial embeddedness in the multi-sector clustering of the Berguedà region in Catalonia (Spain). *Geoforum*, 35(5)
- Pato, L., Breda, Z. & Figueiredo, V. (2015). Women's entrepreneurship and local sustainability: the case study of a Portuguese rural initiative. *Revista Turismo & Desenvolvimento*, 23, 119–128.
- Pato, L., & Teixeira, A. A. C. (2018). Rural entrepreneurship: The tale of a rare event. *Journal of Place Management and Development*.
- Petkantchin, V. (2017). *Success Factor and Barriers to Mountain Entrepreneurship in Bulgaria. A Qualitative Study Among Entrepreneurs in 3 Mountain Municipalities* (Master Dissertation, University of Highlands & Islands)
- Pirson, M. A., & Lawrence, P. R. (2010). Humanism in business—towards a paradigm shift?. *Journal of Business Ethics*, 93(4), 553-565.
- Price, M. F. (2010). Europe's Mountain Areas: Where Are They, And What Policies Apply To Them?. *Regions Magazine*, 280(1), 14-16.
- Roura-Pascual, N., Pons, P., Etienne, M., & Lambert, B. (2005). Transformation of a rural landscape in the Eastern Pyrenees between 1953 and 2000. *Mountain Research and Development*, 25(3), 252-261.
- Šledzik, K. (2013). Schumpeter's view on innovation and entrepreneurship. *Management Trends in Theory and Practice*,(ed.) Stefan Hittmar, Faculty of Management Science and Informatics, University of Zilina & Institute of Management by University of Zilina.
- Šimková, E. (2007). Strategic approaches to rural tourism and sustainable development of rural areas. *Agricultural Economics*, 53(6), 263-270.

- Sirami, C., Brotons, L., Burfield, I., Fonderflick, J., & Martin, J. L. (2008). Is land abandonment having an impact on biodiversity? A meta-analytical approach to bird distribution changes in the north-western Mediterranean. *Biological Conservation*, 141(2), 450-459.
- Sonne, L. (2012). Innovative initiatives supporting inclusive innovation in India: Social business incubation and micro venture capital. *Technological Forecasting and Social Change*, 79(4), 638-647.
- Stratigea, A. (2011). ICTs for rural development: potential applications and barriers involved. *Netcom. Réseaux, communication et territoires*, (25-3/4), 179-204.
- Suárez-Seoane, S., Osborne, P. E., & Baudry, J. (2002). Responses of birds of different biogeographic origins and habitat requirements to agricultural land abandonment in northern Spain. *Biological Conservation*, 105(3), 333-344.
- Trček, U., & Koderman, M. (2018). The Role of Tourism in Sustainable Development of Mountainous Border Region—The Case of Bovec Municipality, Slovenia. *In Nature, Tourism and Ethnicity as Drivers of (De) Marginalizatio*, 92-107.
- Van der Have R. and Rubalcaba L., (2016), Social innovation research: An emerging area of innovation studies?, *Research Policy*, 45 (9), 1923-1935.
- Vlami., Tsamos, G., & Gerassimos, Z. (2012). Tourism planning and policy in selected mountainous areas of Greece. *Tourismos: An international multidisciplinary journal of tourism*, 7(2), 481-494.
- Warren, M. (2007). The digital vicious cycle: Links between social disadvantage and digital exclusion in rural areas. *Telecommunications Policy*, 31(6-7), 374-388.
- Westhead, P., and Wright, M. 1998. “Novice, Portfolio, and Serial Founders in Rural and Urban Areas.” *Entrepreneurship: Theory and Practice* 22(4): 63-66
- Whitener, L., & McGranahan, D. A. (2003). Rural America: Opportunities and Challenges

Amber Waves. *Department of Agriculture, Economic Research Service*, 15-23.

World Tourism Organization. (2018). Sustainable Mountain Tourism Opportunities for Local Communities. UNWTO, Madrid.

Wortman Jr, M. S. (1990). Rural entrepreneurship research: An integration into the entrepreneurship field. *Agribusiness*, 6(4), 329-344.

Διαδικτυακές Πηγές

Αγροτικός Συνεταιρισμός Πηλίου & Βορείων Σποράδων. (2020). Ανάκτηση από <https://copil.gr/>

Ανατολικό Πήλιο. (2020). Ανάκτηση από <http://www.east-pelion.gr/>

Αυξημένα προβλήματα αντιμετωπίζουν οι αγρότες του Πηλίου. (2020). Ανάκτηση από <https://www.akroama.gr/%CE%B1%CF%85%CE%BE%CE%B7%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%89%CF%80%CE%AF%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BD/>

Βελιγράδι, Βουκουρέστι, Μόναχο: Ο Βόλος και το Πήλιο σε τρεις ταυτόχρονες εκθέσεις τουρισμού. (2020). Ανάκτηση από <https://volos.ert.gr/blog/2020/02/27/veligradi-voykoyrest-monacho-o-volos-kai-to-pilio-se-treis-taytochrones-ektheseis-toyris moy/>

ΕΔΚΑ. (2020). Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων. Ανάκτηση από <http://www.e-demography.gr/>

ΕΜΑΣ. (2020). Εθνικό Μητρώο Αγροτικών Συνεταιρισμών. Ανάκτηση από <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/sillogikes-agrotikes-organoseis>

ΕΛΣΤΑΤ: Σε χαμηλό εννέα ετών η ανεργία τον Δεκέμβριο - Στο 16,3%. (2020). *ΤΑ ΝΕΑ*.

Ανάκτηση από

<https://www.tanea.gr/2020/03/05/economy/elstat-se-xamilo-ennea-eton-i-anergia-ton-de-kemvrio-sto-163/>

ΕΛΣΤΑΤ. (2020). Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ανάκτηση από <https://www.statistics.gr/>

ΕΑΠ. (2020). Εταιρία Ανάπτυξης Πηλίου. Ανάκτηση από <http://eapilio.gr/>

ΥΠΕΚΑ. (2017). Υπουργείο Περιβάλλοντος & Ενέργειας. Ανάκτηση από <http://www.ypeka.gr/>

ΕΣΠΑ. (2014). Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2014-2020. Ανάκτηση από <https://www.espa.gr/el/Pages/Default.aspx>

Η Ελλάδα μπορεί να γίνει νούμερο ένα προορισμός γαστρονομικού τουρισμού. (2019).

Ανάκτηση από

<https://www.capital.gr/epikairotita/3386438/i-ellada-mporei-na-ginei-noumero-ena-proorismos-gastronomikou-tourismou>

Χλωρίδα και Πανίδα Πηλίου. (2013). Ανάκτηση από

<https://blogs.sch.gr/vasileiod/files/2013/05/3.-OIKOLOGIA.pdf>

Η ιστορία της Μαγνησίας και του Πηλίου. (2020). Ανάκτηση από

https://www.pezoporosia.gr/pez/routes_region.asp?regID=24&regContent=4

«Κάθοδος» στον Βόλο από τους αγρότες του Πηλίου- «Δεν έχουμε ούτε τα βασικά για να ζήσουμε ανθρώπινα». (2020, Φεβρουάριος 11). Ανάκτηση από

<https://e-thessalia.gr/quot-kathodos-quot-ston-volo-apo-toys-agrotos-toy-pilioy-quot-den-echoyme-oyte-ta-vasika-gia-na-zisoyme-anthropina-quot/>

Προβολή του Βόλου και του Πηλίου στη Ζυρίχη της Ελβετίας. (2020). Ανάκτηση από

<https://zagora.gr/newsitem/2569875/proboli-toy-boloy-kai-toy-pilioy-sti-zyrixi-tis-elbeti-as>

Σεμεργέλης, Χ. (2020). Τουρίστες από όλες τις ηπείρους στο Πήλιο. Ανάκτηση από <https://e-thessalia.gr/toyristes-apo-oles-tis-ipeiroyis-sto-pilio/>

Σύμπραξη Τουρισμού για τη Θεσσαλία. (2020). Ανάκτηση από <http://thessaly-tourism-plan.gr/>

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (2020). ΟΔΥΣΣΕΥΣ. Ανάκτηση από <http://odysseus.culture.gr/>

SOS εκπέμπουν οι αγρότες της Μαγνησίας. (2020). Ανάκτηση από <https://www.thessalikigi.gr/enot-news/5730-sos-----sos----->

Euromontana. (2020). Mountain farming and rural areas in Europe. Ανάκτηση από <https://www.euromontana.org/en/working-themes/agriculture-and-rural-development/>

European Commision. (2020). Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/info/index_en

Thetis Pelion. (2020). Thetis Ελαιόλαδο. Ανάκτηση από <http://www.thetis-pelion.com>